

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2011

תמר הרמן

ניר אטמור, כרמית הבר, אלה הלר, דרור וולטר, רפאל ונטורה, יובל לבל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2011

Tamar Hermann

Nir Atmor, Karmit Haber, Ella Heller, Dror Walter, Raphael Ventura, Yuval Lebel

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין, תמר שקד
עבודת השדה: מכון דהף, בראשות ד"ר מינה צמח
עיבודים סטטיסטיים: דרור וולטר, אשירה מנשה
עיצוב פנים וסדר: סטפני ורותי עיצוב
עיצוב העטיפה: טרטקובר עיצוב גרפי - טל הרדה
הדפסה: ארט פלוס - דפוס ירוק, ירושלים

מסת"ב: 7-097-519-965-978 ISBN

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ד), תשע"א
Copyright © 2011 by The Israel Democracy Institute
Printed in Israel

להזמנת ספרים ומחקרי מדיניות בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה:
טלפון: 1-800-20-2222, 02-5300800; פקס: 02-5300867
דוא"ל: orders@idi.org.il
אתר האינטרנט: www.idi.org.il
המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4482, ירושלים 91044

כל פרסומי מדד הדמוקרטיה הישראלית, מחקרי המדיניות ופרק נבחר מכל ספר ניתנים להורדה חינם מאתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה.

תוכן העניינים

9	תודות
11	תוכנות וממצאים עיקריים
21	מבוא
	חלק ראשון: מדד 2011
29	פרק 1 המערכת הפוליטית: מהות, מבנה ותפקוד
70	סיכום
73	פרק 2 האזרח והפוליטיקה הדמוקרטית
101	סיכום
103	פרק 3 האזרח והחברה הישראלית
122	סיכום
	חלק שני: ניתוח ממצאי מדד 2011 לעומת ממצאי העבר
127	מבוא
127	פרק 1 המערכת הפוליטית: מהות, מבנה ותפקוד
144	פרק 2 האזרח והפוליטיקה הדמוקרטית
156	פרק 3 האזרח והחברה הישראלית
158	סיכום החלק השני
	חלק שלישי: ישראל 2011 בהשוואה בינלאומית (מדדי הדמוקרטיה)
163	פרק 1 הצגת המדדים
168	פרק 2 מדדי הדמוקרטיה 2011: ישראל בהשוואה למדינות אחרות
172	פרק 3 ישראל 2011 בהשוואה לישראל 2010
174	פרק 4 פירוט הממצאים
192	סיכום החלק השלישי
	נספחים
195	נספח 1 שאלון 2011: התפלגות התשובות
225	נספח 2 התפלגות נתוני מדד 2011 לעומת נתוני העבר
244	נספח 3 ההרכב החברתי-דמוגרפי של (כלל) המדגם
246	נספח 4 התפלגות המשתנים של ההגדרות העצמיות
249	נספח 5 ציוני הידע הפוליטי של הציבור
253	צוות מדד הדמוקרטיה הישראלית 2011
	תקצירים
257	ערבית
xix	רוסית
iii	אנגלית

תרשימים

חלק ראשון

- 29 תרשים 1 הערכת מצבה הכללית של ישראל (כלל המדגם)
- 31 תרשים 2 הערכת מצבה הכללית של ישראל (מדגם יהודים; על פי מחנה פוליטי)
- 33 תרשים 3 הערכת כל אחת משיטות הממשל (מדגם יהודים; על פי ותק בארץ)
- 42 תרשים 4 איזה חלק חשוב לך אישית יותר בהגדרה "יהודית ודמוקרטית"? (מדגם יהודים)
- 43 תרשים 5 איזה חלק חשוב לך אישית יותר בהגדרה "יהודית ודמוקרטית"? (מדגם יהודים; על פי דתיות)
- 45 תרשים 6 העדפה של עקרונות הדמוקרטיה או ציוויי ההלכה במקרה של סתירה (מדגם יהודים; על פי דתיות)
- 48 תרשים 7 החשיבות המיוחסת לרבנים כפוסקי הלכה בסוגיות פוליטיות שנויות במחלוקת (מדגם יהודים; על פי דתיות)
- 49 תרשים 8 האם ישראל היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית? (כלל המדגם)
- 52 תרשים 9 שביעות הרצון מ: (א) תפקוד הדמוקרטיה הישראלית; (ב) טיפול הממשלה בבעיות המדינה (כלל המדגם)
- 54 תרשים 10 האם הממשלה עושה מספיק בימים האחרונים בשביל להסביר לנו את ההחלטות שלה? (כלל המדגם)
- 55 תרשים 11 מידת האמון בדבריהם של דוברי הממשלה (כלל המדגם)
- 58 תרשים 12 אין הברלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (כלל המדגם)
- 61 תרשים 13 אמון במוסדות ובנושאי תפקידים ציבוריים (על פי לאום)
- 63 תרשים 14 אמון במוסדות ובנושאי תפקידים ציבוריים (מדגם יהודים; על פי דתיות)
- 66 תרשים 15 יעדי המדינה הרצויים (כלל המדגם)
- 67 תרשים 16 יעדי המדינה הרצויים (על פי לאום)
- 73 תרשים 17 באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (על פי לאום)
- 75 תרשים 18 פוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתם של האזרחים (על פי לאום)
- 76 תרשים 19 בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה וממלאים את תפקידם כראוי (כלל המדגם)
- 79 תרשים 20 עניין בפוליטיקה (על פי קבוצות משנה בכלל המדגם)

82	מקור המידע העיקרי על הנעשה בפוליטיקה (כלל המדגם; על פי לאום)	21	תרשים
84	חשיבות גורמי ההשפעה על גיבוש העדפות פוליטיות (על פי לאום)	22	תרשים
87	פעילות פוליטית במפלגות (על פי לאום)	23	תרשים
90	שוויון זכויות מלא לערבים (על פי דתיות)	24	תרשים
91	מתן חופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לעמדותיהם (כלל המדגם; על פי גיל)	25	תרשים
93	עמדה עקרונית לגבי הבעת דעות פוליטיות על ידי מרצים באוניברסיטה (מדגם יהודים)	26	תרשים
95	עמדה עקרונית לגבי פיקוח של המדינה על תוכני הקורסים באוניברסיטאות (מדגם יהודים; על פי דתיות)	27	תרשים
97	נדרש רוב יהודי בהחלטות גורליות למדינה (מדגם יהודים)	28	תרשים
99	נכונות לקבל ראש ממשלה אישה, חרדי או ערבי (מדגם יהודים; על פי דתיות)	29	תרשים
103	גאווה בישראליות (כלל המדגם על פי קבוצות משנה)	30	תרשים
106	הרגשת שייכות למדינת ישראל ובעיותיה (מדגם יהודים; על פי מחנה פוליטי)	31	תרשים
107	רצון לחיות בארץ בטווח הרחוק (על פי לאום)	32	תרשים
108	הערכת הסולידריות של החברה הישראלית בכללותה (על פי לאום)	33	תרשים
109	הערכת הסולידריות של החברה הישראלית היהודית (על פי לאום)	34	תרשים
111	האם האנשים הבאים הם בעיניך חלק מן החברה הישראלית? (על פי לאום)	35	תרשים
113	האם האנשים הבאים הם בעיניך חלק מן החברה הישראלית? (מדגם יהודים; על פי דתיות)	36	תרשים
115	מידת ההסכמה לטענה שקיימת "מדינת תל אביב" (כלל המדגם)	37	תרשים
118	למי שהם לא יהודים אין היום סיכוי להצליח בחיים בישראל (על פי לאום)	38	תרשים
119	לישראלים קשה היום להסתדר בעבודה ובמגורים בארץ בגלל העובדים הזרים (על פי לאום)	39	תרשים
121	סיכוייהם של אנשים צעירים להתבסס מקצועית בהשוואה לדור ההורים (על פי לאום)	40	תרשים

	חלק שני	
128	תרשים 41	הערכת מצבה הכללי של ישראל (כלל המדגם)
128	תרשים 42	הדמוקרטיה היא צורת השלטון הטובה ביותר (כלל המדגם)
129	תרשים 43	עמדות כלפי שיטות הממשל של מנהיג חזק וממשלת מומחים (כלל המדגם)
130	תרשים 44	איזה חלק חשוב לך יותר בהגדרה "יהודית ודמוקרטית"? (מדגם יהודים)
131	תרשים 45	רבנים כפוסקי הלכה בסוגיות פוליטיות ומדיניות שנויות במחלוקת (מדגם יהודים)
132	תרשים 46	האם ישראל היום היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית? (כלל המדגם)
133	תרשים 47	שביעות הרצון מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית (כלל המדגם)
134	תרשים 48	טיפול הממשלה בבעיות המדינה (כלל המדגם)
135	תרשים 49	האם הממשלה עושה מספיק בימים האחרונים בשביל להסביר לנו את ההחלטות שלה? (כלל המדגם)
136	תרשים 50	מידת הייצוג של התפלגות הדעות בציבור ביחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת (כלל המדגם)
137	תרשים 51	התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה (כלל המדגם)
138	תרשים 52	אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (כלל המדגם)
139	תרשים 53	אמון בבית המשפט העליון, בפרקליטות המדינה, ביועץ המשפטי לממשלה ובמבקר המדינה (כלל המדגם)
140	תרשים 54	אמון בכנסת, בממשלה ובמפלגות (כלל המדגם)
141	תרשים 55	אמון בצה"ל ובמשטרה (כלל המדגם)
142	תרשים 56	אמון ברכנות הראשית (כלל המדגם)
142	תרשים 57	אמון בתקשורת (כלל המדגם)
143	תרשים 58	אמון בראש הממשלה ובנשיא המדינה (כלל המדגם)
144	תרשים 59	באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם)
145	תרשים 60	פוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתם של האזרחים (כלל המדגם)

146	תרשים 61	פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם (כלל המדגם)
147	תרשים 62	כדי להגיע לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת (כלל המדגם)
148	תרשים 63	עניין בפוליטיקה (כלל המדגם)
148	תרשים 64	באיזו מידה אתה נוהג לשוחח עם חבריך ובני משפחתך על עניינים פוליטיים? (כלל המדגם)
149	תרשים 65	פעילות פוליטית במפלגות (כלל המדגם)
150	תרשים 66	אילו מישו קרוב לך - בן משפחה או חבר קרוב - היה מתלבט אם להיכנס לפוליטיקה, מה היית מייעץ לו? (כלל המדגם)
151	תרשים 67	מתן חופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לעמדותיהם (כלל המדגם)
151	תרשים 68	יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל (כלל המדגם)
152	תרשים 69	שוויון זכויות לכל אדם ושוויון זכויות לערבים אזרחי המדינה (כלל המדגם)
153	תרשים 70	בשום מצב לא ניתן להצדיק שימוש ב אלימות להשגת מטרות פוליטיות (כלל המדגם)
154	תרשים 71	נדרש רוב יהודי להחלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון (מדגם יהודים)
155	תרשים 72	הסכמה עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים (כלל המדגם)
156	תרשים 73	גאווה בישראליות (גאים מאוד ודי גאים; כלל המדגם)
157	תרשים 74	הרגשת שייכות למדינת ישראל ובעיותיה (כלל המדגם)
157	תרשים 75	רצון לחיות בארץ בטווח הרחוק (כלל המדגם)

חלק שלישי

165	מבנה מדדי הדמוקרטיה	תרשים 76
169	מקומה של ישראל במדדי הדמוקרטיה 2011	תרשים 77
175	שחיתות פוליטית בהשוואה בינלאומית	תרשים 78
176	תפקוד הממשל בהשוואה בינלאומית	תרשים 79
177	הליכי בחירות ופלורליזם בהשוואה בינלאומית	תרשים 80
179	השתתפות פוליטית בהשוואה בינלאומית	תרשים 81
181	תרבות פוליטית דמוקרטית בהשוואה בינלאומית	תרשים 82
183	(אי)־שוויון מגדרי בהשוואה בינלאומית	תרשים 83
185	חופש כלכלי בהשוואה בינלאומית	תרשים 84
187	חופש עיתונות בהשוואה בינלאומית	תרשים 85
188	זכויות אזרחיות בהשוואה בינלאומית	תרשים 86
189	חופש דת בהשוואה בינלאומית	תרשים 87
190	מתיחות על רקע דתי בהשוואה בינלאומית	תרשים 88
191	מתיחות על רקע לאומי / לשוני בהשוואה בינלאומית	תרשים 89

תודות

פרויקט מקיף כמו מדד הדמוקרטיה הוא לעולם תוצאת שיתוף פעולה רחב, מעבר למי שחתומים על התוצר הסופי ואחראים לתוכנו. אנשים וגורמים שונים תורמים לו את תרומתם - במחקר מקדים (במקרה שלנו בהכנת השאלון), בעבודת השדה, בניתוח הנתונים, בכתיבה, בעריכה, בתרגום, בעיצוב הגרפי ובהוצאה לאור. אחרים תורמים לפרויקט על ידי שיווקו לתקשורת ולציבור. זה המקום אפוא להודות לכל מי שתרמו למדד 2011 בדרך זו או אחרת ושאינם חברי צוות המדד או מופיעים בדף העושים במלאכה.

תודה לד"ר פזית בן-נון בלוס, לד"ר קלמן נוימן, לעו"ד עמיר פוקס ולנטלי פקר - שסייעו בעצה בבניית השאלון; לשלומי דסקל - שהטה שכם בתרגום לערבית, ולנטלי פקר - שסייעה בתרגום לרוסית. תודה לאנשי מחלקת ההוצאה לאור של המכון הישראלי לדמוקרטיה על שסייעו בהפקת הספר ולאנשי מחלקת השיווק והתקשורת על שהביאו את המדד לידיעת רבים בציבור הישראלי ובמוסדות השלטון. תודות גם לד"ר אריק כרמון, לפרופ' מרדכי קרמניצר ולפרופ' ידידיה שטרן על שסייעו בגיבוש הקונספציה של המדד השנה. תודה מיוחדת לד"ר מינה צמח על תרומתה הרבה לשיפור השאלון ולביצוע הסקר.

וכמובן, תודה ל־1,200 המרואיינים האנונימיים, מכל שכבות החברה בישראל ומגזריה, שהקדישו זמן יקר - ללא כל תמורה - למענה על שאלון המדד הארוך. בלעדיהם המפעל הזה לא היה יכול לצאת מן הכוח אל הפועל.

תמר הרמן
ספטמבר 2011

תוכנות וממצאים עיקריים

סקר מדד הדמוקרטיה 2011, כקודמיו, מבקש לצייר תמונה מפורטת ועדכנית של עמדות הציבור הישראלי, על קבוצות המשנה השונות שלו, בכל הנוגע לשיטת השלטון, תפקוד המערכת הפוליטית, נבחרי הציבור והערכים הדמוקרטיים המרכזיים במישורים התאורטי והיישומי. הדיון בדוח נחלק לשלושה חלקים עיקריים: בחלק הראשון מוצגים ממצאי שנת 2011 כשלעצמם, בחלק השני - ממצאי שנת 2011 בהשוואה לממצאי סקרי מדד הדמוקרטיה הקודמים, ובחלק השלישי - נתונים על מצבה של הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית, על פי מדדים שונים שחישבו גופים מומחים בחו"ל.

ככלל, "שם המשחק" השנה הוא יציבות (ויש שיאמרו - קיפאון). הדבר בא לידי ביטוי לא רק בחלק גדול מן העמדות בנושאים השונים, שאותן נציג בהמשך, אלא גם ביציבות מעמדה של ישראל על פי המדדים הבינלאומיים. (כשום מדד היא לא שינתה השנה את מעמדה היחסי לרעה.) היציבות העוברתית הזו עומדת לכאורה בסתירה לתחושות שבאו לאחרונה לידי ביטוי עז הן בתקשורת הן בדברים שאמרו וכתבו ישראלים מודאגים בעלי מעמד ציבורי פוליטי ואנשי רוח באשר למצבה של הדמוקרטיה הישראלית ולמידת המחויבות הדמוקרטית של הציבור בישראל. ואולם למעשה אין כאן סתירה אמיתית, שכן סקר - מטבע הדברים - אינו עוסק במופעים קבוצתיים או יחידים חד-פעמיים, מדאיגים ומבשרי רעות ככל שיהיו, והוא גם אינו יכול לשקפם. הוא משקף אך ורק מגמות כלליות בדעת הקהל. כאמור, הסקר הנוכחי מלמד שברובן המכריע תופעות אלו נותרו כשהיו. אחרות השתפרו או הורעו.

ואף על פי כן בניתוחים שעשינו ניסינו להצביע על מוקדים של חשיבה ומעש דמוקרטיים ואנטי-דמוקרטיים ועל אלה אשר מהם עלולה להיפתח הרעה ואשר להם יש להקדיש תשומת לב מרובה לצורך הטמעה של ערכים ופרקטיקות דמוקרטיים, לפעמים גם בדרך של אכיפה. כמו כן הצבענו על מגזרים בציבור שעמדותיהם העכשוויות משוועות לחיזוק האתוס הדמוקרטי בקרבם. בד בבד נועדו הניתוחים שבדוח לברוק לאשורן תפיסות שכיחות לגבי עמדות כלל הציבור או מגזרים בציבור בנושאים רלוונטיים, כמו תמיכה ב"מנהיג חזק" או שנאה רבתי כלפי העובדים הזרים, אשר - כפי שנראה - לא בהכרח הוכיחו את עצמן כנכונות במישור האמפירי. הניתוחים הללו נועדו גם לחשוף ולהוכיח עובדתית את קיומן של תפיסות משוערות אחרות, כמו זו שעניינה חוסר הנכונות של הציבור הישראלי היהודי להשוות את המעמד האזרחי והחברתי של הערבים אזרחי ישראל או זו שעניינה חוסר הנכונות של הרוב בציבור הישראלי הערבי להסתייג חד-משמעית מהשימוש באלימות לצורך השגת מטרת פוליטיות.

וביתר הרחבה: הנתונים של מדד 2011 מורים שהשנה לא חלו מהפכים בעמדות הציבור כלפי הגדרתה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, כלפי שיטת הממשל המועדפת, כלפי תפקוד המערכת הפוליטית וביצועי הממשלה, כלפי האיכות המוסרית והתפקודית של הפוליטיקאים וכלפי הערכים הדמוקרטיים העיקריים והמידה שיש ליישם. ההעדפה השכיחה בקרב הציבור היהודי, שבה נרשמה עלייה קלה, היא לשמור על הדגש הכפול, היהודי-הדמוקרטי; במקום השני ניצבת ההעדפה לדגש היהודי; הדגש הדמוקרטי עדיין מותרך מאחור. ניתוח התשובות שניתנו על שאלה פתוחה שנשאלה מראה כי הדגש היהודי נתפס כיום בציבור היהודי בכללותו בעיקר במשמעות הלאומית שלו ורק אחר כך במשמעותו הדתית. בשוליים יש גם פרשנות של הדגש היהודי במנחים של צדק וסובלנות כלפי מיעוטים ושל פלורליזם. מהתשובות על השאלה הפתוחה באשר למשמעויות המיוחסות לדגש הדמוקרטי מתברר שהוא מתפרש בציבור היהודי, בפרט בקבוצה החילונית, בעיקר במובן של חופש ורק בקרב מעטים מתוכו - שוב, חילונים ברובם - במשמעות של שמירה על זכויות אדם ואזרח והגנה על מיעוטים. בציבור הערבי הפרשנות השכיחה לדגש הדמוקרטי היא דווקא בהיבט של ההגנה על המיעוטים וזכויות האדם והאזרח.

כשיטת שלטון, ממשל של נציגים נבחרים הוא האפשרות האהודה ביותר בישראל דהיום; אחריו באה שיטת הדמוקרטיה הישירה המתנהלת על ידי משאלי עם; ולאחר מכן ממשלת המומחים שאינם נבחרים. האחרונה בסולם העדיפויות, הנתמכת על ידי מיעוט, היא שיטת המנהיג החזק שאינו כפוף לאילוצי בחירות ותהליכים דמוקרטיים. כלומר, מן ההיבט הזה ישראל משחקת היום בשדה הדמוקרטי. אגב, לא מן הנמנע שהדיון הציבורי הער (לאחרונה) בדבר הנהייה אחרי מנהיג חזק עורר מודעות בציבור לסכנות שבשיטה זו והניב את התוצאה שקיבלנו. כך גם בסוגיית היחס לעובדים הזרים ובעיקר לילדיהם שגדלו בישראל. לעומת זאת, כפי שנראה בהמשך, השיח בעקבות מכתב הרבנים וגילויים אנטי-ערביים אחרים לא ממש קירב את המטוטלת לקצה הדמוקרטי.

הערכת התפקוד הדמוקרטי של ישראל היא בינונית ואף קצת למטה מזה (שכן העמדה השכיחה בכלל הציבור היום היא שישאלה היא פחות מדי דמוקרטית, גם בקרב קבוצות שהן עצמן מחזיקות בעמדות מאוד לא דמוקרטיות ומדירות כלפי אחרים). בה בעת התפיסות כלפי תפקוד הממשלה המכהנת והנבחרים הן בשפל המדרגה; מתברר כי יש רוב לסבורים כי הממשלה מטפלת רע בבעיות המדינה. חברי הכנסת נתפסים על ידי הרוב ככל קבוצות המשנה כמי שאינם עובדים קשה, כנדרש וכמצופה מאנשים בתפקיד זה. יתרה מזו, הפוליטיקאים בכלל מצטיירים לרוב כמי שאינם קשובים לבוחריהם וכדואגים אך ורק לאינטרסים הצרים שלהם. גם כשמדובר בניקיון כפיים יש לרבים הערכה נמוכה מאוד כלפי נבחרי הציבור, ולפיכך נפוצה הדעה שכדי להגיע לצמרת הפוליטית צריך להיות מושחת. כך גם כשמדובר ביושרה במובן של קיום ההבטחות לבוחרים. כבעבר גם הפעם מצאנו בציבור בכללותו, ולמעשה בכל קבוצות

המשנה שלו, רמה גבוהה מאוד של הרגשה שלאזרח ה"קטן" אין אפשרות השפעה על ההחלטות הפוליטיות המתקבלות, למרות הרמה הגבוהה מאוד של עניין ומעורבות בפוליטיקה (לעומת מה שמוצאים בדמוקרטיה אחרות בעולם). כאשר למידת הייצוגיות של הכנסת, הדעה הכללית היא חיובית בבירור, מה שיקשה מן הסתם על החותרים לשנות את שיטת הבחירות. ההפך הוא הנכון כאשר מדובר במידה שבה המפלגות מייצגות את דעתם של בוחריהן – כאן, כמו בנושאים אחרים, המפלגות מתגלות כאחד הגופים הפחות מוערכים בפוליטיקה הישראלית, אם לא הפחות שבהם. נראה אפוא כי הסיכוי לשקם את מעמדן של המפלגות בעתיד הנראה לעין הוא כרגע זעום.

ואף על פי כן – ככל הנראה בשל היציבות הכלכלית היחסית והרמה הנמוכה של פעילות טרור בשנה החולפת – מידת האמון של הציבור במוסדות המדינה ובמקבלי ההחלטות, כפי שנמדדה במרס 2011, היא גבוהה השנה במובהק לעומת השנים האחרונות. הסידור על פי רמת אמון נותר בעינו. וכך, בתחתית הסולם ניצבים עדיין המוסדות העיקריים של הדמוקרטיה – הממשלה, הכנסת והמפלגות, מצב מאוד לא רצוי מן הבחינה הדמוקרטית. בהקשר זה מעניין לציין כי הישוב ממוצעי האמון של קבוצות המשנה השונות בציבור הישראלי מראה הבדלים זעירים ביניהן, ומכאן מתברר שקשה לאתר "כיסים" מובהקים של חוסר אמון או לחלופין אמון רב. בד בבד מתברר כי לכל מחנה פוליטי – ימין, מרכז ושמאל – מוסדות שאמינים בעיניו במיוחד ומוסדות שאין הוא נותן בהם אמון.

תוכנה נוספת העולה מן הנתונים היא שהחשש השכיח מפני התפוררות הקולקטיב הישראלי הוא כנראה חשש מופרז בשלב הנוכחי. למעשה, הממצאים מלמדים על רמה גבוהה של גאווה בישראליות (ובכלל זה רוב קטן בציבור הערבי הגאים בישראליותם) והרגשת שייכות למדינה ובעיותיה, בעיקר בקרב הציבור היהודי אך במידה מסוימת גם בקרב הציבור הערבי. נוסף על כך הרצון להגר למדינות אחרות נמוך למדי. רוב אזרחי ישראל מעוניינים להישאר בה למרות הקשיים שהחיים מציבים לפני כל מי שחי כאן. יתרה מזו, הממצאים מראים כי למרות הבדלים ברורים – בעיקר בשאלות הנוגעות במישרין או בעקיפין למעמד הרצוי והמצוי של המיעוט הערבי – בנושאים חשובים אחרים התפלגות הדעות בציבור היהודי ובציבור הערבי דומה למדי. למשל, שני הציבורים סבורים, כמעט באותה המידה, כי הממשלה אינה עושה מספיק כדי להסביר לאזרחים את החלטותיה; רוב בקרב הערבים (כמו גם בקרב היהודים) אינם מרוצים מתפקוד הממשלה וסבורים שאין הבדלים אמיתיים בין המפלגות השונות. כך הדבר גם אשר להערכה המשותפת שהעובדים הזרים החיים בישראל שנים רבות אינם צריכים להיחשב "ישראלים" אבל ילדיהם כן. המשפחה מתגלה כסוכן חברות פוליטי עיקרי. משמעות הדבר היא שחרף אי-הסכמות עמוקות, אין מדובר בשתי ישויות זרות זו לזו שרק שוכנות בלית ברירה תחת קורת גג אחת, אלא שהאזרחים היהודים והאזרחים הערבים חולקים ביניהם דברים משותפים לא מעטים. הוא הדין בקבוצות הגיל השונות.

כך, למשל, בניגוד לדעה הרווחת מצאנו כי הצעירים, יהודים וערבים על פי עדותם, מתעניינים בפוליטיקה במידה דומה למדי לגילאי הביניים וקבוצת הגיל המבוגרת. בציבור היהודי גם הפערים בין החילונים, המסורתיים והדתיים אינם תהומיים בנושאים לא מעטים. לעומתם, הציבור החרדי מצטייר בבירור כציבור המחזיק בתפיסות נבדלות משלוש הקבוצות האחרות. ממצא "מאחד" נוסף מעלה כי יש נקודות מפגש גם בין המחנות הפוליטיים בציבור היהודי - ימין, מרכז ושמאל - מקצתן בעייתיות מאוד מבחינה דמוקרטית, למשל הנכונות המשותפת לכל המחנות להדיר את הציבור הערבי מהחלטות גורליות לא רק בנושאי חוץ וביטחון אלא גם בנושאי כלכלה וממשל.

לשון אחר: אף שאי אפשר להתעלם מהבדלים עמוקים בעמדות של קבוצות המשנה בציבור הישראלי, בכל זאת לא נכון לתאר את החברה הישראלית היום כחברה מפורקת. מתברר שחבריה מוחזקים יחדיו על ידי עבותות עבים למדי - הגם שלא כולם חיוביים מהבחינה הדמוקרטית - ולא דווקא, ושלא על פי הדעה הרווחת, על ידי קורי עכביש דקיקים.

כל האמור לעיל אין משמעו שהדמוקרטיה הישראלית עולה כפורחת או שאין הבדלים של ממש, חלקם עמוקים ומכאיבים, בין קבוצות משנה בציבור הישראלי. גם אין פירושו שאפשר לחדול מן המאמצים לגשר בין קבוצות המשנה או להפסיק להיאבק נגד מגמות אנטי-דמוקרטיות או מסוכנות ליציבות הדמוקרטיה.

נמשיך ונפרט:

1. כבעבר מצאנו גם הפעם פערים עמוקים ביותר בין המחויבות העקרונית לערכים דמוקרטיים לבין הנכונות ליישםם הלכה למעשה. כך למשל, בעוד שבמישור המופשט יש תמיכה רבה בעקרון חופש הביטוי, הרי הרוב בציבור היהודי אינם נוטים להעניק זכות זו לנואם המבקר בחריפות ובפומבי את המדינה. יתרה מזו, רוב היהודים סבורים כי למרצים באוניברסיטאות אסור להביע דעות פוליטיות וכי על המדינה לפקח על תוכני הקורסים הנלמדים באקדמיה.

2. הנתונים מלמדים כי הציבור הערבי מרגיש כיום מקופח מאוד שעה שרוב הציבור היהודי שולל את הטענה שמדובר במצב של קיפוח. זהו ממצא חשוב, שכן בראשית שנות ה-2000 היו רבים מאוד בציבור היהודי שקיבלו את טענת הקיפוח. ובאותו אופן - הרוב בציבור הערבי סבורים כי למי שאינם יהודים יש בישראל סיכויי הצלחה קטנים לעומת מי שהם יהודים. טענה זו נדחת על הסף על ידי הרוב בציבור היהודי, התומכים בהדרת הציבור הערבי מהחלטות גורליות בתחומי החוץ והביטחון וגם, אם כי במידה פחותה, בתחומי הכלכלה והממשל.

וכאילו לא די בכך, שליש מהציבור היהודי הישראלי היום אינם מחשיבים את הערבים אזרחי ישראל כישראלים ואף מתנגדים לשוויון אזרחי מלא של הציבור הערבי. יתרה מזו, רוב גדול בכל קבוצות המשנה בציבור היהודי מדווחים כי היה מפריע להם מאוד מינוי של ראש ממשלה ערבי. ממצאים אלה בהחלט אומרים דרשני ומציבים בבואה מכוערת בפני הדמוקרטיה הישראלית. מתברר

כי לדעת הציבור הערבי היעדים העיקריים שעל המדינה לשאוף למימושם הם השגת השלום ושיפור היחסים בין היהודים לערבים במדינה, בשעה שהיעדים החשובים ביותר בעיני הציבור היהודי אחרים לחלוטין: הקטנת הפערים הכלכליים-החברתיים וחיזוק כוחו הצבאי של צה"ל. אין תמה אפוא שהתחזית של הציבור הערבי לעתיד - למשל התפיסה הפסימית שלפיה סיכוייהם של הצעירים דהיום להשתלבות מקצועית וכלכלית נופלים מהסיכויים שהיו לדור ההורים - היא הפוכה מתמונת העתיד שמצייר לעצמו הציבור היהודי. בציבור הזה, ככלל, העמדה השכיחה היא שסיכויי הצעירים גבוהים מסיכויי הוריהם בעבר (אם כי בקרב הרור הצעיר היהודי מידת האופטימיות בנושא זה פחותה). קיום בעת ובעונה אחת, באותה מדינה, של רוב המחזיקים בתחזית החיובית ומיעוט הרואים את עתידם בצבעים קודרים הוא מתכון גרוע לייצוב ולשילוב דמוקרטי. מעניין לציין שככלל, הציבור הערבי מגלה רמה גבוהה יותר של שביעות רצון מן הפוליטיקאים והוא "מחובר" יותר מהציבור היהודי למפלגה שהוא הצביע בשבילה.

3. מצאנו שקבוצת הגיל הצעירה בישראל מגלה באופן כללי פחות כבוד ופחות אמון כלפי מוסדות המדינה, ובכלל זה צה"ל והשירות הצבאי ונושאי תפקידים ציבוריים, משמגלים כלפיהם המבוגרים מהם. יתרה מזו, גם הציפיות המוסריות והאחרות שלהם מהנהגה נמוכות לעומת הציפיות של המבוגרים. באשר להווייתם כיצורים פוליטיים: לפי הדיווחים העצמיים שלהם, הצעירים מתעניינים בפוליטיקה רק מעט פחות מהמבוגרים אבל "מדברים פוליטיקה" הרבה פחות מהם. גם רמת הידע הפוליטי שלהם נמוכה, בממוצע, משל גילאי הביניים והמבוגרים. כאשר מדובר במקורות המידע שלהם, מצטייר האינטרנט כמקור מידע מרכזי - יותר מאשר בקרב המבוגרים - אם כי עדיין מדובר במקור משני יחסית לטלוויזיה למשל. כשמדובר בדבקות בערכים דמוקרטיים, התמונה אינה חד-משמעית, אבל ברור שצעירים תומכים פחות בחופש ביטוי בלתי מותנה ובשוויון זכויות מלא לערבים אזרחי ישראל. ככלל, הצעירים מגלים כבוד רב יותר כלפי אנשי דת משמגלות קבוצות הגיל המבוגרות יותר ורואים בהם מקור סמכות פוליטית חשוב יותר משרואים בהם המבוגרים מהם. עם זאת, פילוח הקבוצה הצעירה בציבור היהודי מורה מעבר לכל ספק על הבדלים עמוקים ביותר בין הצעירים החרדים והדתיים מחד גיסא לבין הצעירים המסורתיים והחילונים מאידך גיסא. ההבדלים העיקריים ביניהם הם בדגש החזק מאוד ששמה הקבוצה הראשונה בהגדרתה של ישראל כמדינה יהודית לעומת ההעדפה להגדרה הכפולה בקרב הקבוצה השנייה. ממצא זה משמעותי לנוכח הגירול הדמוגרפי של הקבוצות החרדית והדתית באוכלוסייה היהודית. מעמדם של הרבנים בעיני הקבוצה הראשונה דומיננטי אך שולי ממש בעיני הקבוצה השנייה. (בהקשר זה מעניין לציין את מעמדם הגבוה של אנשי הדת גם בעיני הצעירים הערבים.) הצעירים היהודים חברי הקבוצה החרדית והדתית נכונים הרבה יותר מבני גילם המסורתיים והחילונים להדיר את הערבים אזרחי ישראל מקבלת החלטות גורליות ומשוויון אזרחי. יתר על כן, הם נמצאים בהלך רוח

לעומתי וביקורתי כלפי המדינה, כלפי הפוליטיקאים וכלפי סוכנויות השלטון - הרבה יותר מהצעירים המסורתיים והחילוניים.

4. ניתוחים שעשינו לשאלות רבות בסקר על פי שני משתנים חדשים - מיקום עצמי של המרוויינים בלב החברה הישראלית או בשוליה ורמת הידע הפוליטי כפי שהיא משתקפת בסדרת שאלות ידע שהצגנו בסקר זה (נספח 5) - העלו כי לשני המשתנים הללו יכולת הסברית ניכרת. כפי שאפשר ללמוד מהנתונים שבסקר (נספח 4) ומסקרים קודמים (2008, 2010) שבהם בדקנו את הנושא, המיקום העצמי בלב החברה או בשוליה אינו פועל על פי האינטואיציות - או שמא הדעות הקדומות - של רבים מאתנו. וכך, הנתונים מראים כי רוב הישראלים - בקרב היהודים ובקרב הערבים, בקרב הנשים ובקרב הגברים, בקרב המשכילים ובקרב המשכילים פחות, בקרב הדתיים ובקרב החילוניים, בקרב בעלי ההכנסות הנמוכות ובקרב בעלי ההכנסות הגבוהות יותר - ממקמים את עצמם דווקא בלב החברה או בסמוך לו. רק מיעוט ממקמים את עצמם רחוק או רחוק מאוד מלב החברה הישראלית, כלומר בשוליה. ההסבר לכך יכול להיות שהחברה הישראלית היא חברה המשמרת בכל זאת מידה גדולה למדי של אינטימיות, או שהיא בחברה פוליצינטרית, דהיינו רבי-מוקדית, שבה לכל אחד יש "לב" חברה מדומיין משלו. כך או אחרת, נראה שרוב הציבור הישראלי אינו לוקה בניכור חברתי עמוק. ואף על פי כן ניתוח השאלות בסקר מראה כי מי שמקמים את עצמם בלב החברה שונים מהותית בעמדותיהם בנושאים רבים ממי שמקמים את עצמם בשוליים. למשל, הממקמים את עצמם בלב החברה ביקורתיים פחות מהמקמים את עצמם בשוליה כאשר הם נשאלים על תפקוד המערכת הפוליטית, על ההקשבה וניקיון הכפיים של הפוליטיקאים ועל שוויון ההזדמנויות במדינה. המסקנה היא שיש קשר בין מיקום עצמי בשוליים לבין מידה רבה יותר של ניכור מהמערכת וביקורתיות כלפיה. בהקבלה, הממקמים את עצמם בלב החברה או בסמוך לו נכונים להדיר אחרים מתהליכי קבלת החלטות ולגונן על מבנים ותהליכים קיימים ועל הנרטיב המרכזי הישראלי (המשרתים ככל הנראה את האינטרסים העצמיים שלהם) יותר משנכונים לכך הממקמים את עצמם בשוליה החברה. למעשה, "אנשי השוליים" מוכנים לפתוח דלת הרבה יותר רחבה לאחרים, כל עוד אין מדובר, כך מראים הנתונים, ב"אחר" שעלול לאיים עליהם כלכלית, בעיקר בתחומי התעסוקה והדיר, כמו העובדים הזרים.

ידע פוליטי נמצא קשור יותר למשתנים צפויים של השכלה, הכנסה וכיוצא באלה, וגם כבעל כושר הסברי מעט חלש יותר לעומת מיקום עצמי בלב החברה או בשוליה ושיוך עצמי למחנה פוליטי זה או אחר. אבל גם כאן יש - כפי שאפשר לצפות - הבדלים של ממש בין מי שיש להם ידע פוליטי רב לבין מי שהידע הפוליטי שלהם מועט יותר. ככלל, בעלי הידע הפוליטי הרב מגלים מודעות רבה יותר לבעיות בתפקוד הפוליטי, תמיכה גדולה יותר בערכי יסוד דמוקרטיים ופתיחות רחבה יותר להכלת מיעוטים בזירה הפוליטית הדמוקרטית.

5. בהקשר של הכנסת משתנים חדשים מהסוג שצוין לעיל מעניין למצוא בנתונים ראיות חזקות למדי לכך שמשנתנים מבחינים "קלסיים" בספרות הסוציולוגית הפוליטית או בניסיון הישראלי פחות ופחות משחקים תפקיד מרכזי בפענוח העמדות בנושאים הנידונים כאן. כך למשל, מתברר כי אין כמעט השפעה למשתני המוצא העדתי. גם הגורם ה"רוסי" נמצא ככל הנראה בתהליך התפוגגות, המוסבר באמצעות התהליך הדמוגרפי הטבעי שעיקרו הצטמצמות הקבוצה המבוגרת ביותר של מי שהגיעו ארצה אחרי 1990 וכניסה לזירה הפוליטית של צעירים ילידי חבר המדינות, שעברו כבר את תהליכי החברות הפוליטית שלהם בישראל ולפיכך חווים תהליך של הידמות לקבוצה הישראלית היהודית הוותיקה.

6. כמו בסקרים הקודמים, ואולי במידה מסוימת ביתר שאת, מצטיירת השנה ההגדרה העצמית על סולם הדתיות (חרדים, דתיים, מסורתיים וחילונים) כמשתנה מבחין ביותר. החרדים מתגלים כקבוצה הפחות מרוצה מהמוסדות ומהתהליכים הפוליטיים. אפשר אפילו להגדירם "קבוצה נרגנת פוליטית". למעשה, החרדים רואים בישראל מדינה פחות מדי דמוקרטית, אולי משום שהם מבינים את הדמוקרטיה בעיקר כצורת משטר שאמורה להגן על הזכויות המגזריות שלהם. בר בכך הם מתגלים כקבוצה המדירה יותר מכולם כל "אחר" שהוא וכמחויבת פחות מכולם לערך השוויון האזרחי. גם מידת הסובלנות של החרדים לחופש הביטוי היא הנמוכה ביותר, מצב פרדוקסלי לנוכח המחשבה (ההגיונית) שבשביל קבוצת מיעוט המותחת ביקורת חריפה על המדינה, הגנה על חופש הביטוי אמורה להיות אינטרס עצמי ראשון במעלה. באשר להגדרה של מדינת ישראל: החרדים מעדיפים בעליל את ההגדרה "מדינה יהודית" ומייחסים חשיבות שולית בלבד לפן הדמוקרטי. וכך, יש בקרבם תמימות דעים שבמקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לבין ציוויי ההלכה – על ציוויי ההלכה לגבור תמיד.

ככלל, בשאלות רבות מתגלה הקבוצה הדתית כשבעת רצון יותר משלוש הקבוצות האחרות כאשר מדובר בתפקוד המערכת הפוליטית. היא גם מגלה יחס אוהד יותר כלפי הפוליטיקאים וכלפי המפלגות (אם כי, כאמור, הצעירים הדתיים והחרדים הם ביקורתיים ביותר). עם זאת, בדומה לקבוצה החרדית, הנכונות של הקבוצה הדתית להדיר מיעוטים ממעורבות בתהליכים פוליטיים, בעיקר המיעוט הערבי, היא גבוהה וכך גם נכונותה הנמוכה להכיל בקולקטיב הישראלי מיעוטים אחרים. הוא הדין ביישום של עקרון חופש הביטוי ובמידת הנכונות המועטת להכיר בקיפוח של הערבים הישראלים או בכך שלמי שאינם יהודים קשה יותר להצליח היום בישראל. גם כאן הדגש על הפן היהודי בהגדרה של מדינת ישראל עולה על הדגש הכפול (יהודית ודמוקרטית) ועל הדגש הדמוקרטי.

הקבוצה המסורתית נעה, על פי הסוגיה הנידונה, בין הקבוצה הדתית ובין הקבוצה החילונית. קרבתה לקבוצה החילונית ניכרת בעיקר בשאלות של דת ומדינה ופחות בשאלות של יחס למיעוטים וזכויות אדם ואזרח. הקבוצה החילונית מגלה רמה גבוהה יותר של חוסר נחת מהמערכת הפוליטית, ובעיקר

מהתפקוד של נבחרי העם. בהכללה אפשר לומר שהיא גאה בישראליותה פחות מהקבוצה הדתית ובנקודות מסוימות גם מהמסורתית ומרגישה "מחוברת" להוויה הפוליטית הנוכחית מעט פחות מקבוצות אלה, אם כי גם היא מרגישה שייכת למדינה ובעיותיה. החילונים הם גם הקבוצה המסתייגת ביותר ממעורבות של דת ואנשי דת בתהליכים פוליטיים כאלה ואחרים ואינה נכונה לקבל את סמכותם כפוסקי הלכה פוליטית. החילונים הם הקבוצה היחידה המחזיקה ברעה שבמקרה של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לצייווי ההלכה – על עקרונות הדמוקרטיה לגבור תמיד. עם זאת גם הסובלנות של חברי הקבוצה החילונית מוגבלת, והם נכונים פחות מכל חברי הקבוצות האחרות לקבל חרדי כראש ממשלה בישראל, למשל. בד בבד הם הקבוצה המחויבת ביותר – להלכה ולמעשה – לערכים של חופש ביטוי ושוויון אזרחי, והם המכילים ביותר מכל האחרים את המיעוטים המתגוררים בישראל.

7. אף שמדובר רבות בהתמוססות ההברלים הרעיוניים בין הימין, המרכז והשמאל, מתברר כי שיוך עצמי לאחד המחנות הללו הוא בהחלט משתנה מבחינה יעיל בהקשר הישראלי הפוליטי העכשווי. ההיננו, מיקום עצמי במקום זה או אחר על הרצף הפוליטי ימין-שמאל מסמן "חבילה עמדתית" מובחנת למדי. וכך, מי שממקמים את עצמם בימין הם בהכללה, כמוכן, ביקורתיים פחות כלפי הממשלה הנוכחית ונושאי התפקידים הפוליטיים, נכונים פחות לשלף את הציבור הערבי הישראלי, מגלים פחות מודעות לערכים דמוקרטיים ועוד פחות נכונים ליישם אותם בפועל, בעיקר חופש הדיבור והביקורת. הממקמים את עצמם במחנה הימין מגלים פחות אמון במוסדות המשפט למיניהם, החל בבית המשפט העליון וכלה בפרקליטות המדינה, וכן בתקשורת. נכונותם לקבל מעורבות של בעלי סמכות דתית בתהליכים הפוליטיים גבוהה יחסית לקבוצות האחרות, כנראה בגלל הנוכחות הגבוהה של חרדים ודתיים במחנה פוליטי זה. בדומה לשמאל, ובשונה מן המרכז (הגדול שבכל המחנות הפוליטיים היום), הימין, שהוא המחנה הפוליטי השני בגודלו בציבור הישראלי היהודי, שוקל יותר שיקולים אידאולוגיים ושם בראש דאגותיו את סוגיות החוץ והביטחון ואחריהן את סוגיות החברה והכלכלה.

המרכז כשמו כן הוא: נמצא בתווך בין הימין לשמאל ודומה בעמדותיו בנושאים מסוימים לצד האחד ובנושאים אחרים לצד האחר. כאשר מדובר במידת הדתיות הוא חופף בעיקר את הקבוצות המסורתיות והחילונית. כאשר לקו המנחה שלו, נראה כי המרכז – שלא כמו הימין והשמאל – הוא פחות אידאולוגי ויותר פרגמטי. נושאים חברתיים-כלכליים הם העומדים בראש סדר החשיבות של מחנה פוליטי זה והם המכתיבים את היעדים הנראים לו החשובים ביותר.

אשר למחנה השמאל: הנתונים מראים כי מחנה זה – הקטן ביותר היום בישראל – הוא הביקורתי ביותר והפחות שבע רצון מן התפקוד השלטוני והשיטה הפוליטית. החפיפה בינו לבין הקבוצה החילונית גבוהה, על כל המשתמע מזה באשר לחוסר הנכונות להבליט ולקבל היבטים דתיים-יהודיים של ההוויה

הישראלית ולאפשר לרבנים ולאנשי רת להשתתף בתהליך הפוליטי. המודעות של מחנה השמאל לערכים דמוקרטיים אוניברסליים מופשטים היא הגבוהה ביותר מכל המחנות הפוליטיים. ביתר שאת גבוהה הנכונות של האנשים הממקמים את עצמם בשמאל ליישם עקרונות אלה הלכה למעשה. בייחוד בולטת בקרבם הנכונות העקרונית להכיל על בסיס שוויוני את המיעוט הערבי ומיעוטים לא יהודיים אחרים (למשל העובדים הזרים). עם זה אי־אפשר להתעלם מכך שגם בקרב השמאל יש היום רוב, אף כי לא גדול, לאלה הנכונים להדיר את הציבור הערבי מקבלת החלטות גורליות למדינה בנושאי חוץ וביטחון ומכך שמיעוט גדול אף תומכים בהדרת הערכים מהחלטות גורליות בנושאי כלכלה וחברה. גם בשמאל יש רוב למי שראש ממשלה ערבי מפריע לו. בעקבות הריחוק של השמאל ממרכז הזירה הפוליטית בשנים האחרונות נראה כי אנשי מרגישים פחות נוח עם ישראליותם, אם כי הם אינם מרגישים מנותקים יותר מאחרים מן המדינה ובעיותיה.

8. החלטנו הפעם לנסות ולברוק אם בחברה הישראלית נוצר בהדרגה קו שסע חדש בין "מדינת תל אביב" לבין יתר המדינה. מתברר כי בשלב זה עדיין אי־אפשר להכריז על שסע חדש, שכן הדעות בציבור חלוקות בשאלה אם אכן קיימת אותה "מדינת תל אביב", המנותקת - כפי שיש האוהבים לטעון - משאר המדינה והדרים בה אינם ששים למלא את חובותיהם האזרחיות. גם בשאלה אם סיכויי ההצלחה בחיים של מי שנולדו בתל אביב גדולים לעומת מי שנולדו וגדלו במקומות אחרים בישראל אין עדיין בציבור הישראלי בכללותו הסכמה כללית.

9. נקודת אור מסוימת היא העובדה שלמרות ההפגנות הסוערות שהתקיימו השנה נגד העובדים הזרים, הרעיון שעובדים אלה הם האחראים לבעיות הפרנסה והדירור בישראל לא נקלט אצל רוב הציבור הישראלי. מתברר כי רק מיעוט סבורים שהעובדים הזרים הם הסיבה לכך שהישראלים מתקשים היום להשיג לעצמם עבודה נאותה או מגורים במחיר סביר. יתרה מזו, הרוב רואים בילדי הזרים "ישראלים".

התכונות בממצאי מדר 2011 בהשוואה לשנים קודמות מעלה כי:

1. השנה לא היה המשך לקו העלייה השיטתי שאפיין את השנים הקודמות בגודלו של המיעוט המעניק הערכה חיובית למצבה הכללי של ישראל. למעשה חלה ירידה מסוימת בשיעור הסבורים כי מצבה הכללי טוב או טוב מאוד.
2. אולי בעקבות הדיונים הסוערים שהתנהלו השנה בשאלות הקשורות בדמוקרטיה חל גידול ברוב הסבורים כי דמוקרטיה היא שיטת הממשל הטובה ביותר וצמצום בשיעור הסבורים כך לגבי מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בהליכים דמוקרטיים.
3. אמנם בהשוואה לשנים קודמות חלה השנה עלייה קטנה בשיעור מי שמדגישים את ההיבט הדמוקרטי של ההגדרה של מדינת ישראל, אבל השיעור

הגבוה ביותר עדיין מעדיפים את השילוב "יהודית ודמוקרטית". שיעור קטן יותר מעדיפים את ההיבט היהודי דווקא.

4. שלא כמו בשנים האחרונות, השנה רוב קטן העידו על עצמם שהם שבעי רצון מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית. לעומת זאת, כבעבר, גם השנה יש רוב גדול שאינם שבעי רצון מטיפול הממשלה בבעיות המדינה. ואף על פי כן חלה השנה עלייה מובהקת במידת האמון שהציבור רוחש למוסדות המדינה ולממלאי התפקידים המרכזיים.

5. אם כי עדיין הרוב מרגישים שאין להם יכולת השפעה על עיצוב המדיניות של הממשלה, שיעור מי שכן מרגישים שביכולתם להשפיע עלה במעט השנה בהשוואה למדידות קודמות. מוקדם עדיין לדעת אם מדובר במגמה או במדידה חריגה.

6. בהשוואה לשנים קודמות דיווחו השנה יותר מרואיינים שהם מתעניינים במידה רבה בפוליטיקה וכן על שהם מדברים על נושאים פוליטיים עם המקורבים להם. כן גדל המיעוט של מי שהיו ממליצים למקורביהם להיכנס לזירה הפוליטית אילו שאלו בעצתם.

7. בהשוואה למדידות הקודמות, קטן השנה מעט שיעור היהודים שאינם תומכים בשוויון זכויות מלא לאזרחי ישראל הערבים, ובכל זאת כשליש עדיין מחזיקים בהתנגדות זו.

8. השנה ניכר המשך במגמת הירידה בהתנגדות לשימוש באלמות לצורך מימוש מטרות פוליטיות, אם כי בציבור הערבי מצאנו רוב שאינם מתנגדים לכך.

9. השנה נמשכת מגמת ההתאוששות המסוימת שניכרה בשנים האחרונות בשיעור מי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה.

10. באשר למקומה היחסי הכללי של ישראל בהשוואה לעבר: ככלל, ברוב המדדים הבינלאומיים לא חלו השנה שום שינויים או שחל שיפור קל במקומה בהשוואה לשנה שעברה וכן בציונים שהיא קיבלה. ברוב מדדי הדמוקרטיה הבינלאומיים ישראל מדורגת באמצע הסולם או סמוך לאמצע. בולט לטובה מקומה במדד ההשתתפות הפוליטית; בולט לרעה מקומה במדד הליכי הבחירות והפלורליזם, במדד זכויות האזרח, במדד חופש הדת ובייחוד במדד המתיחות על רקע דתי.

מבוא

כמדי שנה, מאז 2003, גם ב־2011 ערך מרכז גוטמן לסקרים במסגרת פרויקט מדר הדמוקרטיה הישראלית סקר דעת קהל מקיף שמטרתו לעמוד על עמדות הציבור בישראל כלפי היבטים מבניים ותהליכיים של הדמוקרטיה הישראלית וכלפי שאלות חברה וזהות העומדות בלב השיח הציבורי בישראל היום. הרוח שלפניכם מציג ומנתח את ממצאיו של סקר זה. במטרה להעריך את מצבה של הדמוקרטיה הישראלית הרוח כולל, כבעבר, גם השוואה של ממצאי 2011 לממצאי שנים עברו וכן ממקם את ישראל, על פי מדדים בינלאומיים, בהשוואה ל־27 מדינות אחרות בעולם, מהן רלוונטיות בשל השתייכותן למשפחת המדינות הדמוקרטיות (שכמו בכל משפחה יש בה מוצלחים יותר ומוצלחים פחות) ומהן רלוונטיות בשל קרבתן הגאוגרפית לישראל, שהרי מדינה אינה פועלת בחלל גאופוליטי ריק.

כמות הנתונים שנאספה היא אדירה. כדי שהרוח לא יצמח לממדי ענק, החלטנו להתמקד בעיקריים שבהם לדעתנו. מטעמי מקום וזמן גם הניתוחים הללו לא ימוצו כאן עד תום, אלא יאירו את הנקודות וההיבטים החשובים ביותר בעינינו והמהותיים ביותר לעבודת המכון הישראלי לדמוקרטיה בכללותה. עם זאת, היות שאנו רואים בחומר זה נחלת הציבור והיות שמרכז גוטמן לסקרים נוקט מדיניות של שקיפות, מי שיהיו מעוניינים לעשות ניתוחים נוספים בעצמם ולהסיק את מסקנותיהם הם, יוכלו למצוא את קובץ השאלות (במתכונת Word) ואת קובץ הנתונים הגולמיים (במתכונת SPSS) באתר האינטרנט של מרכז גוטמן ולהוריד אותם משם (www.idi.org.il/GuttmanCenter/Pages/guttman_main.aspx). מי שאינם יכולים לעשות ניתוחים סטטיסטיים בעצמם אך מעוניינים בעיבודים מסוימים, מוזמנים לפנות אלינו ולהזמין מאתנו על פי הנוהל המפורט גם הוא באתר המרכז.

להלן מידע בסיסי על הסקר והניתוחים שעשינו:

השאלון

שאלון מדר הדמוקרטיה הישראלית 2011 נבנה במרכז גוטמן לסקרים בראשית השנה האזרחית במיוחד למטרה זו. השאלון (המופיע בשלמותו בנספח 1) כלל 131 שאלות. כמחצית מהן כבר נשאלו בעבר (להשוואה רבי־שנתית ראו נספח 2), ואילו השאר הן שאלות שנכתבו במיוחד לסקר זה.

איסוף הנתונים

את הנתונים אסף מכון דחף, בראשות ד"ר מינה צמח, במהלך חודש מרס 2011. השאלון תורגם מראש לרוסית ולערבית. הראיונות התקיימו בעברית (879), ברוסית (141) ובערבית (180), לפי שפת האם של המרואייין. המראיינים ברוסית ובערבית היו דוברים ילידיים של השפה.

המדגם היה מדגם מייצג ארצי של אזרחי ישראל המבוגרים מגיל 18 ומעלה; סך הכול 1,200 מרואיינים. טעות הדגימה למדגם בגודל זה היא 2.8% (להרכבו החברתי-דמוגרפי ראו נספח 3).

המדגם

הרוח נחלק לשלושה חלקים עיקריים:

מבנה הרוח

בחלק הראשון ינותחו ממצאי סקר 2011 בהתייחס לשלושה נושאים עיקריים: (1) מהות ואיכות המערכת הפוליטית והתפקוד השלטוני; (2) האזרחים והפוליטיקה הדמוקרטית; (3) תפיסת האזרחים את החברה הישראלית, על שלל היבטיה.

בחלק השני יוצגו וינותחו השאלות החוזרות שנכללו גם בסקר 2011, מתוך השוואה בין ממצאי הסקר הנוכחי לממצאי קודמיו, בניסיון לעמוד על מגמות של יציבות ושינוי מאז שנת 2003, אז נערך הסקר הראשון במסגרת פרויקט מדד הדמוקרטיה הישראלית.

בחלק השלישי יוצגו 12 מדדי דמוקרטיה בינלאומיים. ישראל תמוקם בכל אחד מהם כדי להבין את מקומה היחסי בהשוואה ל-27 מדינות אחרות וכן את מקומה הנוכחי בהשוואה למקומה במדדים אלה בשנים קודמות.

בסוף כל חלק מופיע סיכום הנתונים שנדונו בו.

יש אינספור דרכים לנתח נתוני סקרים. ההחלטה במה להתרכז מושפעת בעיקר מהשקפת החוקר בשאלה מה משפיע, או עשוי להשפיע, על עמדות הציבור בישראל בשאלות פוליטיות. וכך, חוקרים מסוימים יתמקדו במשתנים "אובייקטיביים", למשל הכנסה, וחוקרים אחרים ידגישו יותר משתנים "סובייקטיביים", כמו הגדרת זהות. אנחנו בחרנו הפעם להתמקד במשתנים האלה:

לפי מה ניתחנו את הנתונים (או: מהם המשתנים הבלתי תלויים)?

ההשתייכות הלאומית בישראל: להערכתנו יש מקום מרכזי לשיוך של המרואיין לקבוצת הרוב היהודית או לקבוצת המיעוט הערבית.¹ לפיכך נותחו כל השאלות על פי משתנה זה.²

1 שאלות מסוימות, מפאת הרלוונטיות המיוחדת שלהן, הוצגו רק למדגם היהודי.
2 היות שהמדגם הערבי קטן יחסית (נקבע בהתאם לחלקו של הציבור הערבי בכלל האוכלוסייה הישראלית), לא פילחנו אותו בניתוח לקבוצות משנה על פי משתנים דמוגרפיים, חברתיים או פוליטיים - שלא כפי שעשינו בכלל המדגם וכן במדגם היהודי. פילוח כזה - אילו נעשה - היה מביא לידי חלוקה של המדגם הערבי לקבוצות קטנות מכדי שאפשר יהיה להסיק עליהן מסקנות בעלות תוקף סטטיסטי. לכך יש להוסיף כי השנה נתקלנו בקשיים חסרי תקדים בכל הקשור לשיתוף פעולה מצד המרואיינים הערבים. שיעור גבוה מאוד מתוכם לא היה נכון להשתתף בסקר זה, ורבים ממי שהסכימו להשתתף "נשרו" במהלכו.

משתנה חשוב נוסף להערכתנו, ועל פי ממצאי העבר, הוא **מידת הדתיות** (על פי הגדרה עצמית). סקרים רבים מאוד הראו בעבר כי להגדרת האזרח את עצמו כחילוני, מסורתי, דתי או חרדי יש משמעות רבה כאשר מדובר בעמדותיו באשר לפוליטיקה בכלל ולמשטר הדמוקרטי בפרט. לפיכך בחרנו גם במשתנה זה כמשתנה מלווה לאורך הניתוח. הניתוח על פי מידת הדתיות נעשה רק לגבי הציבור היהודי, שכן הסולם "חילוני-חרדי" הוכח בעבר כלא תקף לציבור הערבי.

הואיל ואנו סבורים כי עתידה של הדמוקרטיה תלוי באזרחיה הצעירים ובעמודותיהם, בחרנו במשתנה **הגיל** ככלי ניתוח מרכזי נוסף, לפי חלוקה לשלוש קבוצות גיל: 18-34 (צעירים); 35-54 (גילאי ביניים); 55+ (מבוגרים).

עוד משתנה ששימש אותנו רבות בניתוח היה **ההגדרה העצמית הפוליטית** של הנשאלים כשמאל, מרכז או ימין פוליטי. אמנם בשנים עברו נכתב רבות על שהמושגים הללו איבדו הרבה מעוקצם,³ ואולם (כפי שנראה להלן) גם אם ההבדלים הרעיוניים בין שלושת המחנות הפוליטיים האלה אינם תמיד ברורים, במיוחד ככל שהדבר מתבטא במצעים של מפלגות הציר שלהם, שיוך עצמי לכל אחד מהם יוצר שלוש קבוצות בציבור המובחנות זו מזו בנושאים רבים. חשוב לומר כי החלוקה בין המחנות נמצאה רלוונטית רק לציבור היהודי, ולכן הניתוחים בדוח על פי חלוקה זו מתייחסים למדגם היהודי בלבד. העמדה הפוליטית נמדדה על פני סולם של 7 דרגות וקודדה כך: $2+1 =$ ימין; $3+4+5 =$ מרכז; $6+7 =$ שמאל.⁴

במדדי הדמוקרטיה הקודמים, וכן במחקרים רבים אחרים, מודגשים ההבדלים בין ציבור הוותיקים היהודים לבין העולים מחבר המדינות (ותיקים מוגדרים ילידי הארץ או מי שעלו לפני 1990). אנו נמעיט להתייחס לגורם זה, שכן ההבחנות המרכזיות לגבי ההבדל בין שתי האוכלוסיות כבר הוצגו לא פעם בעבר. נוסף על כך, על סמך נתוני סקר זה וסקרים נוספים שנערכו לאחרונה מה שידוע בכינוי "המגזר הרוסי" נמצא ככל הנראה בתהליכי שינוי והידמות עמדות לכלל הציבור היהודי בארץ. הדבר קורה כנראה בעקבות השינויים הדמוגרפיים במגזר העולים (פטירת רבים מן העולים המבוגרים מאוד והתבגרותם של מי שעלו לישראל בילדותם או בצעירותם וחוו כאן את תהליך הקברות הפוליטית שלהם). במילים אחרות, בנתונים שאספנו "הגורם הרוסי" אינו בולט בכמה וכמה מן הנושאים שבדקנו, ולכן נאיר אותו רק כאשר ההבדלים על בסיס זה נמצאו חזקים ומובהקים. הוא הדין במשתנה המין.⁵ כאן אולי גם המקום לציין

3 ראו למשל הדיון בפרישה על ציר ימין שמאל בפוליטיקה הישראלית לאחר בחירות 2009 בהקדמה לספר הבחירות בישראל - 2009, אשר אריאן ומיכל שמיר (עורכים), ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2011, עמ' 27-33.

4 להתפלגות המלאה של התשובות על שאלה זו ראו בנספח 4 להלן, בעמ' 247, לוח 2.

5 בשנים האחרונות מקובל להתייחס למילה "מגדר" כנרדפת למילה "מין". ואולם מדובר בטעות נפוצה: המילה מין מתארת את ההויה הביולוגית, ואילו המונח מגדר מתייחס להשתקפות החברתית של היות האדם איש או אישה. הפילוח בסקר זה הוא אפוא על פי מינם של המרואיינים ולא על פי המגדר שלהם.

כי ברוח זה לא כלולים ניתוחים על פי מוצא עדתי, שכן גם גורם זה מאבד בהדרגה מתוקפו ההסברי, ולו רק משום ששיעורם של מי שאין להם הגדרה עדתית ברורה נמצא בעלייה מתמדת בשל ריבוי הנישואים הבין-עדתיים.

לכן החלטנו הפעם לבדוק שני גורמי רקע חדשים: האחד, **מיקום עצמי של המרואיינים בלב החברה או בשוליה**; השני, **ידע פוליטי**. שני הגורמים נראו לנו רלוונטיים ומעניינים, ואכן הוכיחו את עצמם במקרים רבים כקשורים לתשובות המרואיינים בחלק ניכר מן נושאים שבדקנו.

מיקום עצמי בלב החברה הישראלית או בשוליה: בשנים האחרונות מדברים הרבה בישראל על ההבחנה - ואפילו הניגוד - בין מרכז לפריפריה, ולא רק במובן הגאוגרפי. לפיכך שאלנו בסקר שאלה שנועדה לעמוד על התחושה הסובייקטיבית של המרואיינים באשר למיקומם בלב החברה הישראלית או בשוליה.⁶ הנחנו הנחה - שבמידה רבה קיבלה אישוש בניתוחים שלהלן - שהעמדות הפוליטיות של הממקמים את עצמם בלב החברה יהיו שונות משל הממקמים את עצמם בשוליה. השאלה חולקה במקור לארבע קטגוריות, ואולם לצורך הניתוח הן קובצו לשתים: מי שמרגישים בלב החברה הישראלית או קרוב אליו (קטגוריות 2+1) ומי שמרגישים רחוק מהלב או ממש בשוליים (קטגוריות 4+3). מידע נוסף על המשתנה הזה ועל נלוויו החברתיים והפוליטיים מופיע בנספח 4.

ידע פוליטי: מרבים לומר כי הציבור הרחב הוא חסר ידע ודעה בעניינים רבים וכי עמדותיו הפוליטיות אינן מושתתות על היכרות עם העובדות, ואכן, במחקרים שנעשו במדינות רבות, ובכללן מדינות מערביות מפותחות,⁷ נתגלתה בדרך כלל רמת ידע פוליטי נמוכה בקרב המרואיינים. בניסיון לבחון לאשורן טענות אלה כשמדובר בציבור הישראלי ולבדוק מקרוב את הקשר בין ידע פוליטי לעמדות, הכנסנו לסקר זה חמש שאלות ידע פוליטי.⁸ השאלות האלה היו פשוטות יחסית, אך לא יותר פשוטות משאלות שנשאלו במדינות אחרות והניבו שם במקרים רבים תמונת ידע עגומה מאוד. כפי שאפשר להתרשם מהתפלגות ציוני הידע בנספח 5,⁹ הציבור הישראלי, ככלל, מתמצא טוב למדי בעובדות הפוליטיות. חישבנו לכל מרואיין את ציון הידע הפוליטי שלו: הציון הנמוך ביותר ניתן למי שהיו להם 0 תשובות נכונות והציון הגבוה ביותר ניתן למי שהיו להם 5 תשובות נכונות. קיבצנו את הציונים לשלוש קטגוריות: ידע

6 ראו את התפלגות התשובות על שאלה זו בשאלה 26 בשאלון בנספח 1 שלהלן.
Michael X., Delli Carpini, and Scott Keeter, *What Americans Know about Politics, 7 and Why it Matters*, New Haven: Yale University Press, 1996; Henry Milner *The Internet Generation: Engaged Citizens or Political Dropouts?*, Hanover NH: University Press of New England, 2010

8 שאלות 52-56 בנספח 1 שלהלן.

9 ראו נספח 5 להלן.

פוליטי מועט (מי שהיו להם 0, 1 או 2 תשובות נכונות); ידע פוליטי בינוני (מי שהיו להם 3 או 4 תשובות נכונות); וידע פוליטי רב (מי שהיו להם 5 תשובות נכונות).

התמצאות ברוח

כדי להקל את העיון וההתמצאות ברוח ולשמור על קו דיון רציף וכדי שלא להכביד בשפע רב מדי של נתונים השוואתיים ואחרים הוכנסו הפעם בצד הטקסט שני סוגי הפניות - ההפניה מהסוג הראשון מציינת את מספר השאלה בשאלון הכולל שבנספח 1 ואת מספר העמוד שבו מוצגת במלואה התפלגות התשובות על שאלה זו. ההפניה מהסוג השני מתייחסת רק לשאלות חוזרות מן העבר, והיא מציינת את מספר העמוד בנספח 2 - שם מופיעה ההשוואה של נתוני השאלה הזאת לאורך השנים. הפניות אלו ייראו אפוא כך:

שאלה 1
נספח 1, עמ' 195
נספח 2, עמ' 225

כנקודת מוצא לסקר בחרנו בשאלה בנוגע לשביעות הרצון הכללית של הציבור היום ממצבה של ישראל.

הוא הדין בנספחים: לצד כל שאלה בנספח תופיע הפניה לעמוד בטקסט שבו נדונה השאלה.

הערה מתודולוגית: ברוחות קודמים הוצגה התפלגות התשובות רק של מי שענו על השאלה. ה"לא יודעים" והמסרבים להשיב הושמטו והאחוזים חושבו מחדש בניכויים. השנה התקבלה החלטה שונה: להציג את מלוא ההתפלגויות של התשובות, בכלל זה מי שלא ידעו או סירבו להשיב. הסיבה לכך היא שאנו מעריכים כי שיעור הלא יודעים או המסרבים להשיב הוא מידע בעל ערך בפני עצמו. בהשוואות לעבר בשאלות חוזרות הצגנו הפעם את נתוני העבר על פי שיטת השנה הזאת, אך בעקבות השינוי בשיטת ההצגה ייתכנו הבדלים קטנים בהתפלגויות של התשובות כפי שהוצגו בעבר וכפי שהן מוצגות ברוח הנוכחי.

ולבסוף, השנה נערך מדד הדמוקרטיה הישראלית לראשונה בהיעדרו של אביו-מולידו, פרופ' אשר אריאן, שהלך לעולמו בשנת 2010. מדד 2011 מוקדש לזכרו.

חלק ראשון:
מדר 2011

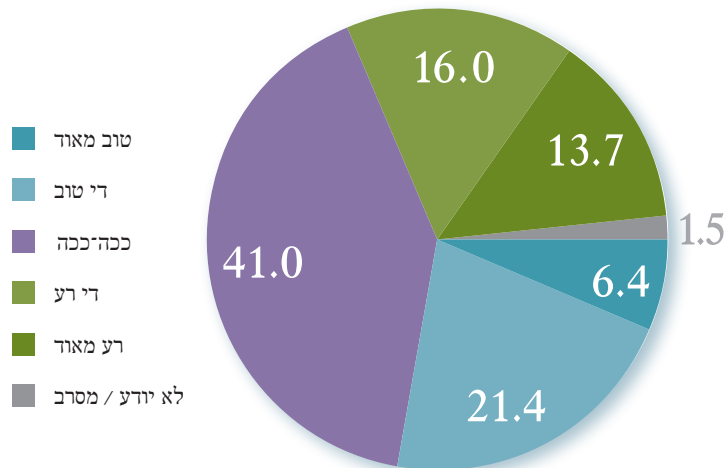
פרק 1: המערכת הפוליטית: מהות, מבנה ותפקוד

מצבה הכללי של ישראל

שאלה 1
נספח 1, עמ' 195
נספח 2, עמ' 225

כנקודת מוצא לניתוח ממצאי הסקר בחרנו בשאלה על שביעות הרצון הכללית של הציבור כיום ממצבה של ישראל. מתברר כי שביעות הרצון הכללית היא בינונית: בכלל המדגם, השיעור הגבוה ביותר של המשיבים (41%) בחרו בתשובה "ככה־ככה". השאר התפלגו כמעט שווה בשווה בין הסבורים כי המצב הכללי טוב (27.8%) לבין הסבורים כי הוא רע (29.7%).

תרשים 1: הערכת מצבה הכללי של ישראל (כלל המדגם; באחוזים)

פילוח על פי לאום מעלה הבדל ברור בין הציבור היהודי לציבור הערבי ה"מוסתר" על ידי האיחוד ביניהם למדגם כללי אחד: בעוד שבקרב היהודים הערכת המצב בתיאור "ככה־ככה" היא השכיחה, הרי בקרב הערבים הערכת המצב בתיאור רע היא השכיחה בשלוש האפשרויות. יתרה מזו, הערכת המצב כרע בציבור הערבי שכיחה בהרבה מאשר אצל היהודים: 45.6% לעומת 26.9% (בהתאמה).

הגיל, על פי ממצאינו, אינו ממלא תפקיד חשוב בהערכת מצבה הכללי של המדינה. כלומר, אין הבדל סטטיסטי מובהק במידת שביעות הרצון של הצעירים, גילאי הביניים והמבוגרים ממצבה הכללי של ישראל.

במדגם היהודי רמת הדתיות על פי הגדרה עצמית התבררה כמשתנה משפיע אך לא שיטתי. כלומר: יש הבדלים מובהקים בין הקבוצות, אבל עלייה או ירידה ברמת הדתיות אינה משפיעה בהכרח בכיוון אחד. וכך, החרדים מביעים את שביעות הרצון הנמוכה ביותר ממצבה של ישראל (32.3% מגדירים את המצב רע), ואילו הדתיים מביעים את שביעות הרצון הגבוהה ביותר ומגדירים את המצב טוב, יותר משאר הקבוצות (46.5%). החילונים והמסורתיים נמצאים בתווך. כפי שנראה בהמשך, מדובר במופע שיטתי: כאשר להיבטים שונים של המערכת הפוליטית רמת שביעות הרצון של הקבוצה החרדית נמוכה מזו של שאר הקבוצות, בעוד רמת שביעות הרצון של הקבוצה הדתית גבוהה משל השאר.

פילוח התשובות על שאלה זו על פי מיקום עצמי בלב החברה או בסמוך לו לעומת מיקום עצמי בשוליה העלה התאמה חזקה בין המיקום העצמי לבין הערכת המצב הכללית של ישראל: בקרב הממקמים את עצמם בלב החברה ההערכה החיובית או הבינונית שכיחות יותר משהן שכיחות בקרב מי הממקמים את עצמם בשוליה החברה. הללו נוטים – יותר מהאחרים – להעריך את מצבה הכללי של ישראל כרע. גם כאן מדובר במופע שיטתי – וצפוי – שיתגלה שוב ושוב בהמשך הניתוח.

לוח 1 (באחוזים)

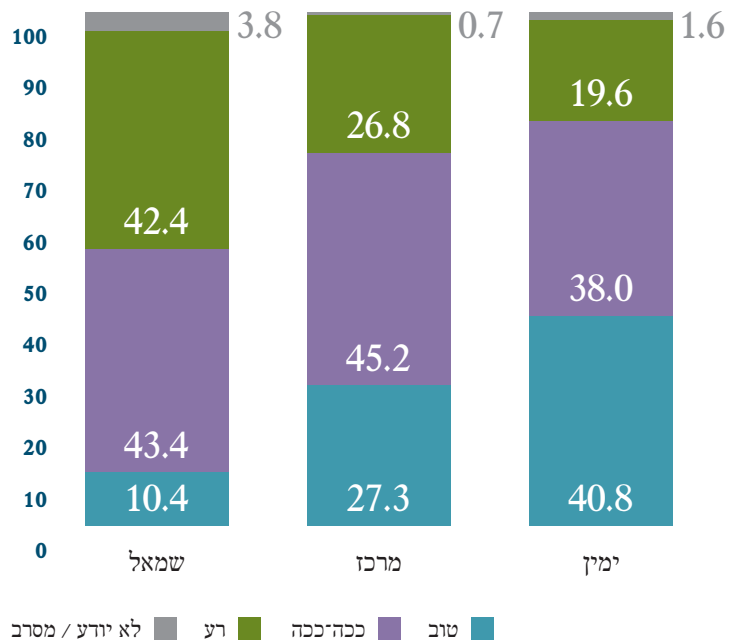
רע	ככה-ככה	טוב	הערכת המצב הכללי של ישראל
25.6	41.7	31.7	מיקום עצמי בלב החברה
40.7	37.3	19.9	מיקום עצמי בשוליים

פילוח על פי ידע פוליטי העלה כי הערכת מצב המדינה כטוב עולה ככל שעולה הידע הפוליטי: בקרב בעלי הידע המועט שיעור המגדירים את המצב טוב היה 20.2% בלבד, לעומת 29.6% ו-34.9% (בהתאמה) בקרב בעלי הידע הבינוני או הרב.

ואולם כמשמעותי ביותר התגלה הפילוח על פי עמדה פוליטית ימין, מרכז או שמאל: בקרב מי שהגדירו את עצמם שמאל רק 10.4% מעריכים את מצבה הכללי של ישראל היום כטוב, בשעה שבקרב המרכז והימין השיעורים המקבילים הם 27.3% ו-40.8% (בהתאמה). בד בבד שיעור המגדירים את מצבה של ישראל היום רע הוא 19.6% בקרב הימין, 26.8% בקרב המרכז ו-42.4% בקרב השמאל. בהמשך הניתוח תחזור תבנית זו על עצמה שוב ושוב: הערכה שלילית של המצב והביצועים השלטוניים כשמאל והערכה טובה יותר במרכז ובימין. את ההשפעות הפוליטיות החזויות של מצב זה יש להעריך על רקע היחס המספרי בין המרוויינים על פי שיוך עצמי למחנה פוליטי זה או אחר.

וכך, שיעור הממקמים את עצמם במרכז הוא הגבוה ביותר (58.8%) ואחריו שיעור הממקמים את עצמם בימין (25%). שיעור הממקמים את עצמם בשמאל משתרך, לעומתם, הרחק מאחור (10.5%). השאר לא ידעו או סירבו למקם את עצמם מבחינה פוליטית (נספח 4, לוח 2).

תרשים 2: הערכת מצבה הכללי של ישראל (מדגם יהודים); על פי מחנה פוליטי; (באחוזים)

דמוקרטיה כצורת השלטון הטובה ביותר

כמו במדינות רבות אחרות, כך מלמד הסקר, גם הציבור בישראל מגלה, במישור העקרוני, העדפה חד־משמעית לשיטת השלטון הדמוקרטית. רוב מכריע - 81.8% - אמרו כי דמוקרטיה היא בעיניהם צורת השלטון הטובה ביותר. רק 6.7% מהמשיבים התנגדו לכך, ולשאר לא הייתה עמדה ברורה. היות שמדובר ברוב מכריע, רוב המשתנים החברתיים־דמוגרפיים והחברתיים־פוליטיים התבררו כאן כחסרי השפעה. ובכל זאת נמצאו הבדלים בין־קבוצתיים מסוימים. וכך, אף שבכל קבוצות הידע הפוליטי הדמוקרטיה נחשבת בעיני הרוב כשיטת השלטון הטובה ביותר, בכל זאת התגלו פערים של ממש בגודל הרוב הזה: מתברר כי העדפת הדמוקרטיה עולה בהתאמה עם העלייה ברמת הידע הפוליטי: ידע פוליטי מועט - 64.9%; ידע פוליטי בינוני - 86.4%; ידע פוליטי רב - 89.6%. גם העמדה הפוליטית מתגלה כמשמעותית לעניין

שאלה 19.3
נספח 1, עמ' 206
נספח 2, עמ' 225

התמיכה העקרונית בדמוקרטיה: בשמאל התמיכה בדמוקרטיה כשיטת השלטון הטובה ביותר גבוהה במידה מסוימת מזו שבמרכז וגבוהה במידה ניכרת מזו שבימין.

לוח 2 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
90.5	87.0	69.8	מסכימים עם הטענה שהדמוקרטיה היא צורת השלטון הטובה ביותר

ואולם אין די בקונסנזוס זה כדי להבין הבנה מלאה מהי צורת הממשל הרצויה בעיני הציבור. הצגנו אפוא לפני המרואיינים ארבע צורות ממשל ושאלנו על כל אחת מהן אם היא שיטת שלטון טובה או לא טובה בעיניהם למדינת ישראל. הרוב, כפי שנראה להלן, הגדירו את שתי השיטות הדמוקרטיות ה"נורמטיביות" – ממשל של נציגים ודמוקרטיה ישירה – טובות מאוד. ממשל של נציגים נבחרים, הדגם המקובל בדמוקרטיות הליברליות, הוגדר שיטה טובה בידי הרוב הגדול ביותר (82.9%). רוב גדול גם תמכו בדמוקרטיה ישירה שבה מוכרעים עניינים גורליים במשאלי עם (66.5%). לעומת זאת ממשלת מומחים, במקום נציגים נבחרים, הוגדרה שיטה טובה בידי כמחצית מהנשאלים (53.2%), ואילו השיטה הלא דמוקרטית בעליל של מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בבחירות ובכנסת הוגדרה שיטה טובה רק בידי מיעוט מכלל המדגם (32.4%). מכאן שבנושא זה הכרור נמצא כיום בישראל רוב הזמן בצד הדמוקרטי של המגרש.

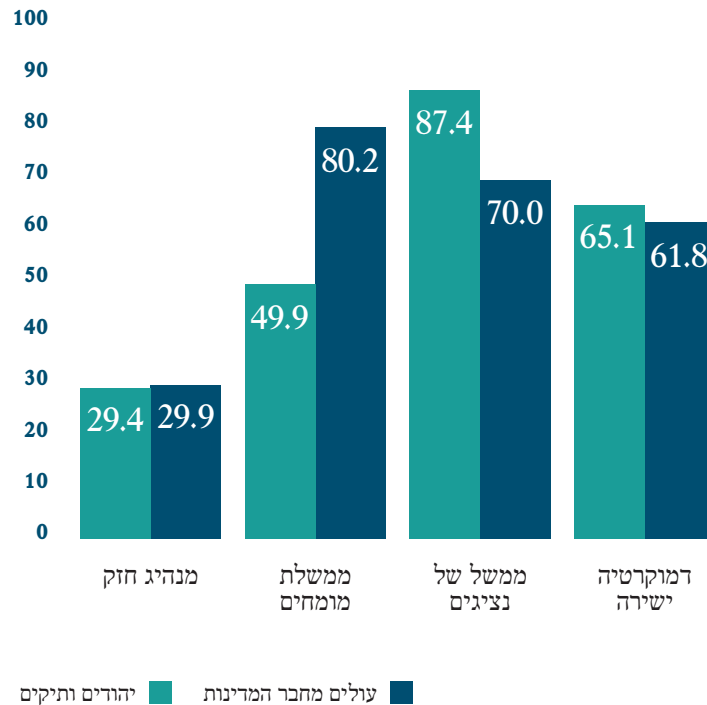
עם זאת אי־אפשר להתעלם מסימני אזהרה מסוימים. במדגם הערבי שיעור המגדירים את שיטת המנהיג החזק שאינו צריך להתחשב בבחירות ובכנסת שיטה טובה למדינה עולה במקצת על מספר המסתייגים ממנה (48.9% לעומת 43.3%, בהתאמה). גם במדגם היהודי יש מספר לא מבוטל המחייבים שיטה זו. בעניין זה שוב מתגלים בציבור היהודי פערים ניכרים על פי העמדה הפוליטית: בימין הגדירו 36.4% את שיטת המנהיג החזק שיטה טובה, בהשוואה ל-29% במרכז ו-20.8% בשמאל. פילוח הציבור היהודי על פי דתיות הצביע גם הוא על הבדלי העדפות: מתוך ארבע הקבוצות, החילונים הם הפחות מצדדים בשיטה של מנהיג חזק (26.1%), ואילו המסורתיים הם המצדדים ביותר בשיטה זו (35.3%). הדתיים והחרדים נמצאים בתווך. לעומת זאת, פילוח על פי גיל בכלל המדגם העלה שאין הבדל של ממש בהעדפות בין הקבוצות. כלומר, בניגוד לדעה הרווחת, צעירים אינם תומכים יותר מגילאי הביניים או המבוגרים במנהיג חזק. הוא הדין לגבי מיקום עצמי של המרואייני כלב החברה או בשוליה – ההבדלים בהעדפות של שתי הקטגוריות הללו נמצאו לא מובהקים סטטיסטית.

צורת הממשל המועדפת

שאלות 18.1-18.4
נספח 1, עמ' 204
נספח 2, עמ' 226

יש לציין כי בעבר שיעור העולים מחבר המדינות שציידו במנהיג חזק כשיטת ממשל טובה היה גבוה משיעור בעלי דעה זו בקרב היהודים הוותיקים.¹⁰ אבל בסקר השנה הייתה התפלגות העמדות בשאלה ספציפית זו בשתי הקבוצות דומה למדי, מה שמחזק את טענת ההידמות של קבוצת העולים לכלל האוכלוסייה היהודית. וככל זאת מתברר כי העולים עדיין תומכים הרבה יותר מן היהודים הוותיקים בשלטון מומחים לא נבחרים, שהוא בעייתי מבחינה דמוקרטית, ופחות מהם בדמוקרטיה ישירה או בממשל של נציגים - שתי השיטות הדמוקרטיות הנורמטיביות.

תרשים 3: הערכת כל אחת משיטות הממשל (טובה מאוד ודי טובה; מדגם יהודים; על פי ותק בארץ; באחוזים)

10 ראו למשל אשר אריאן, מיכאל פיליפוב ואנה קנפלמן, מדר הדמוקרטיה הישראלית 2009: עשרים שנה לעלייה מברית המועצות, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 49.

כשמדובר בממשל של מומחים - ולא של נציגים נבחרים - אולי בגלל קרבתם לאתוס הובסיאני של מומחיות מקצועית, דווקא המסורתיות והחילוניות תומכים בו יותר מהחרדים והדתיים (59.8% ו-53.6%, לעומת 50.6% ו-46.5%, בהתאמה). מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה תומכים יותר בממשל מומחים לא נבחרים ממי שמיקמו את עצמם בלב החברה (56.4% לעומת 41.1%, בהתאמה). לא נמצאו הבדלים של ממש בתמיכה בממשלת מומחים על פי עמדה פוליטית בשמאל, במרכז או בימין או על פי רמת ידע פוליטי. לעומת זאת, ממצאי הסקר מורים כי השיטה של דמוקרטיה ישראלית פופולרית הרבה יותר בימין משהיא פופולרית בשמאל, מן הסתם בגלל ההבדל בהערכה בין המחנות הפוליטיים האלה באשר לאחיותם בציבור והסיכוי שדמוקרטיה ישראלית תאפשר להם להשפיע בכיוון הפוליטי הרצוי להם.

לוח 3 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
52.9	66.4	73.4	מגדירים את הדמוקרטיה הישראלית שיטת ממשל טובה

כידוע, ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית, שילוב שאיננו נטול בעיות במדינה שחיים בה מיעוט לאומי גדול המתקשה להסכים עם המרכיב היהודי בהגדרת המדינה ורוב שאיננו מוכן לוותר או להתפשר על מרכזיות המרכיב הזה. הרבה נכתב בשנים האחרונות על חילוקי הדעות בנוגע לאופייה המצוי והרצוי של ישראל בעיני אזרחיה ובעיני הצופים בה מבחוץ. ידוע גם ידוע המתח שבין הקטבים המנוגדים של סולם ההעדפות: בקוטב האחד נמצאים אלה הרוצים שהיא תהפוך למדינת הלכה יהודית, מה שיאפשר לדעתם לממש את דמותה הלאומית-דתית במלואה, ובקוטב האחר נמצאים אלה המעוניינים שהיא תהפוך למדינת כל אזרחיה וסבורים כי יש לבטל את הממד היהודי כדי למצות את אופייה הדמוקרטי. מוכר לא פחות הדיון בין מי שרואים בישראל כיום דמוקרטיה אתנית יהודית,¹¹ ומכאן חברה במשפחה של מדינות רבות הנחשבות דמוקרטיות אף שהן מזדהות כמוצהר עם האתוס הלאומי של קבוצת הרוב, לבין מי שרואים בה אתנוקרטיה,¹² כלומר מדינה שהדמוקרטיה שלה

**מדינה יהודית
ודמוקרטית**

11 לדיון בגישה מתוך התייחסות גם לביקורות עליה ראו סמי סמוחה, "יחסי ערבים יהודים בישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: אופי המדינה והמשטר", בתוך: אפרים יער וזאב שביט (עורכים), מגמות בחברה הישראלית, א, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 2001, עמ' 240-244.

12 אורן יפתחאל, אסעד גאנם ונדים רוחנה, "האם תיתכן דמוקרטיה אתנית? יהודים, ערבים והמשטר הישראלי", ג'מאעה 58 (2000), עמ' 58-78. וכן: Oren Yiftachel, *Ethnocracy, Land and the Politics of Identity Israel/Palestine*, Philadelphia: The University of Pennsylvania Press, 2006

מוטלת בספק שכן היא מרוממת את האתוס הלאומי של קבוצת הרוב ורומסת את האתוס הלאומי של קבוצת המיעוט.

כדי להבין לעומק את התפיסות של הציבור הישראלי באשר למונחים "מדינה דמוקרטית" ו"מדינה יהודית" נשאלו המרואיינים בסקר הדמוקרטיה 2011 שתי שאלות פתוחות. הם התבקשו לנסח בהן במילותיהם שלהם את המשמעות של שני המונחים הללו עבורם.

התשובות על השאלה הפתוחה "ישראל מוגדרת כמדינה דמוקרטית. אנשים שונים מייחסים משמעות שונה למונח דמוקרטיה. מהו לדעתך המאפיין המהותי והחשוב ביותר של משטר דמוקרטי?" קובצו ל-8 קטגוריות: (1) הגדרות המתמקדות במנגנונים ובמוסדות (למשל בחירות ופרלמנט); (2) הגדרות המתמקדות בשוויון; (3) הגדרות המתמקדות בצדק; (4) הגדרות המתמקדות בחופש; (5) הגדרות המתמקדות בפלורליזם וכדאגה למיעוטים; (6) הגדרות המתמקדות בזכויות אדם ואזרח; (7) הגדרות המתמקדות בריבונות העם ובהיענות השלטון; (8) הגדרות המשקפות תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ותפיסות אנטי-דמוקרטיות. בלוח שלהלן מוצגות השכיחויות היחסיות בתשובות המרואיינים של כל אחת מן הקטגוריות-הגדרות הללו בסדר יורד.

לוח 4 (באחוזים)

שכיחות הקטגוריה	קטגוריית ההגדרות
49.8	חופש
17.0	מנגנונים ומוסדות
10.8	ריבונות העם והיענות השלטון
10.6	שוויון
6.4	פלורליזם ודאגה למיעוטים
3.4	תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ותפיסות אנטי-דמוקרטיות
1.5	זכויות אדם ואזרח
0.6	צדק

מהנתונים אפשר לראות כי בישראל דהיום הפרשנות הנפוצה ביותר של המושג דמוקרטיה קשורה בחופש. לעומת זאת, הקטגוריה פלורליזם ודאגה למיעוטים והקטגוריה זכויות אדם ואזרח - שתי אבני פינה ערכיות חשובות של הדמוקרטיה הליברלית - משתרכות בשיפולי הטבלה. במילים אחרות, הדמוקרטיה מתפרשת בעיקר כשחרור ממגבלות ולא כמחויבות מוסרית וערכית של

שעשויה להגביל במידה כזו או אחרת את חופש הפעולה של האזרח כדי, למשל, לאפשר מידה ראויה של חופש זכויות לאחרים. נוסף על כך אי-אפשר להתעלם מכך ש-3.4% מן המשיבים ייחסו בהגדרותיהם משמעויות שליליות למונח דמוקרטיה או הציעו תשובות המשקפות עמדות אנטי-דמוקרטיות בעליל (למשל, "חופש זה מצב לא הכי טוב", "יש יותר מדי דמוקרטיה", "אנרכיה").

ביקשנו לבחון אם יש הבדל במשמעות שמקנות קבוצות משנה חברתיות ופוליטיות שונות למונח "מדינה דמוקרטית". הבחינה נעשתה באמצעות הצלבה של שמונה קטגוריות ההגדרה עם משתנים דמוגרפיים ופוליטיים שונים וכן עם החשיבות שייחס המרואיין לחלק הדמוקרטיה בהגדרת המדינה כיהודית ודמוקרטית (דיון בשאלה זו ראו להלן בעמ' 41) ועם מידת שביעות רצונו מן הדמוקרטיה הישראלית בכלל.

בפילוח על פי לאום התברר כי השיעור הגבוה ביותר מן המרואיינים היהודים הדגישו את ממד החופש ואחריו - במרחק רב - את ממדי המוסדות והמנגנונים ואת ריבונות העם והיענות השלטון. גם רוב המרואיינים הערבים הדגישו את החופש, אבל כקבוצה הם נטו להדגיש בהגדרותיהם יותר מן היהודים את השוויון והדאגה למיעוטים. בהתאמה הם נטו להדגיש פחות את ריבונות העם והיענות השלטון.

פילוח על פי ותק העלה כי בקרב העולים מחבר המדינות היה הדגש על חופש גדול מזה שבמדגם היהודים הוותיקים. לעומת זאת העולים נטו לייחס למונח דמוקרטיה משמעות של ריבונות העם או משמעות המתייחסת ישירות למנגנונים ולמוסדות פחות משנטה לעשות זאת המדגם היהודי הוותיק. הם גם הדגישו פחות את היבט השוויון והפלורליזם ואת היבט השמירה על זכויות המיעוטים. העולים, מעט יותר מהיהודים הוותיקים, נטו גם לייחס למונח דמוקרטיה משמעות שלילית או אנטי-דמוקרטית (5.8% בקרב העולים, לעומת 3.3% במדגם היהודים הוותיקים ורק 2.4% במדגם הערבי).

לוח 5 (באחוזים)

פרשנויות למושג "דמוקרטיה"	מדגם ערבים	מדגם עולים מחבר המדינות	מדגם יהודים ותיקים
חופש	59.7	66.0	46.2
מנגנונים ומוסדות	10.5	11.7	18.7
ריבונות העם והיענות השלטון	0.8	5.8	13.0
שוויון	12.1	7.8	10.7
פלורליזם ודאגה למיעוטים	8.9	1.0	6.7
תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ותפיסות אנטי-דמוקרטיות	2.4	5.8	3.3
זכויות אדם ואזרח	2.4	1.0	1.4
צדק	3.2	1.0	0.1

ניתוח על פי גיל העלה ממצאים מעניינים. בכל הקבוצות פרשנות החופש היא הנפוצה ביותר. ואף שגם בקרב הצעירים השיעור הגבוה ביותר מדגישים את מרכיב החופש, הדגש אצלם חלש מזה שאצל גילאי הביניים והמבוגרים (42.9% בלבד, לעומת 51% ו-52.4%, בהתאמה). לעומת זאת, קבוצת הגיל הצעירה נטתה להדגיש יותר מגילאי הביניים והמבוגרים את מרכיבי הפלורליזם והדאגה למיעוטים. גילאי הביניים התמקדו - יותר מהמבוגרים והצעירים - במרכיב המוסדות והמנגנונים.

לוח 6 (באחוזים)

חופש ומוסדות	ריבונות העם והיענות השלטון	שוויון	פלורליזם ודאגה למיעוטים	תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ותפיסות אנטי-דמוקרטיות	זכויות אדם ואזרח	צדק	
16.4	11.8	14.3	10.1	2.5	0.8	1.3	34-18
20.4	9.7	7.1	5.6	4.4	1.5	0.3	54-35
15.2	10.8	11.3	5.1	3.0	1.8	0.5	+55

משתנה ההשכלה נמצא בשאלה זו משמעותי במיוחד ולכן הוא ראוי להתייחסות. בסקר נמצא הבדל מסוים בין בעלי תואר אקדמי לבין מי שאין להם תואר כזה. בעלי התואר האקדמי נטו לייחס חשיבות רבה יותר מהאחרים להיבטים של פלורליזם, זכויות, ריבונות העם והיענות השלטון. הם גם ייחסו משמעות שליליות למונח דמוקרטיה הרבה פחות ממי שאין בידיהם תואר אקדמי (2.6% לעומת 5.4%, בהתאמה). במילים אחרות, נראה שהשכלה אקדמית מעמיקה את ההבנה של משמעות הדמוקרטיה ואף מעבירה אותה מן המישור האינטואיטיבי למישור הפילוסופי, המוסדי והחוקי וממתנת לפיכך עמדות אנטי־דמוקרטיות.

לוח 7 (באחוזים)

בעלי תואר אקדמי	חופש מנגנונים ומוסדות	ריבונות העם והיענות השלטון	שוויון פלורליזם ודאגה למיעוטים	תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ותפיסות אנטי־דמוקרטיות	זכויות אדם ואזרח	צדק
כן	43.9	18.3	13.0	10.4	8.6	2.6
לא	54.5	15.3	7.6	9.6	6.1	0.6

פילוח של מדגם היהודים על ציר ימין-שמאל העלה כי מרואיינים מן הימין נטו להציג יותר פרשנויות המתייחסות למוסדות ומנגנונים וכן יותר תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ועמדות אנטי־דמוקרטיות יותר ממרואיינים מהמרכז והשמאל (7.1%, לעומת 2.6% במרכז ו־2.1% בשמאל). משיבים שמיקמו את עצמם במרכז הדגישו - יותר משהדגישו זאת מי שמיקמו את עצמם בימין ובשמאל כאחד - את משמעות החופש. משיבים שמיקמו את עצמם בשמאל נטו לראות במונח "דמוקרטיה" מונח בעל משמעות של שוויון וזכויות אדם ואזרח יותר מהאחרים.

לוח 8 (באחוזים)

ימין	חופש מנגנונים ומוסדות	ריבונות העם והיענות השלטון	שוויון פלורליזם ודאגה למיעוטים	תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ותפיסות אנטי־דמוקרטיות	זכויות אדם ואזרח	צדק
41.5	24.1	10.4	8.5	7.1	0.5	0.9
53.2	16.3	12.2	8.7	5.6	1.3	0.0
34.0	17.0	13.8	21.3	7.4	4.3	0.0

ניתוח נוסף ביקש לברר אם הגדרתו העצמית של המרואיין מבחינת רמת הדתיות קשורה למשמעויות שהוא מייחס ל"דמוקרטיה". ואכן נמצא קשר כזה:

לוח 9 (באחוזים)

חופש ומנגנונים ומוסדות	ריבונות העם והיענות השלטון	שוויון ודאגה למיעוטים	תפיסות שליליות של הדמוקרטיה ותפיסות אנטי-דמוקרטיות	זכויות אדם ואזרח	צדק	
48.6	19.4	11.5	5.0	2.2	2.0	0.4
52.7	14.2	9.6	5.0	5.8	0.8	0.0
45.3	22.1	5.8	5.8	3.5	0.0	0.0
36.1	16.9	10.8	14.5	4.8	1.2	0.0

כפי שמורה לוח 9, הדגש השכיח בכל הקבוצות היה בחופש, אבל השכיחות שלו בקרב החרדים הייתה נמוכה בהרבה לעומת הקבוצות האחרות; החרדים ביטאו בשכיחות רבה (אם כי פחות מהמסורתיים) עמדות אנטי-דמוקרטיות אך בד בבד הדגישו יותר מהקבוצות האחרות - מטעמים ברורים - את הפלורליזם והדאגה למיעוטים. מרואיינים חילונים נטו לייחס מעט יותר משמעות מהקבוצות האחרות לשוויון ולזכויות אדם ואזרח; הדתיים הדגישו יותר מהקבוצות האחרות את המנגנונים והמוסדות ואת ריבונות העם והיענות השלטון.

כדי ללמוד על עולם התוכן המיוחס למונח "מדינה יהודית" נשאלו המרואיינים היהודים גם שאלה פתוחה כדלקמן: "מדינת ישראל מוגדרת כמדינה יהודית. אנשים שונים מייחסים משמעות שונה למונח 'מדינה יהודית'. מהו לדעתך המאפיין החשוב והמהותי ביותר של מדינה יהודית?"¹³ לאחר קידודן קובצו התשובות לארבע קטגוריות: (1) היהדות כסמן לאומי; (2) היהדות כסמן דתי; (3) היהדות כסמן של דמוקרטיה וסובלנות; (4) היהדות כמסמן שלילי.

שתי הקטגוריות הנפוצות ביותר בתשובות המרואיינים היו היהדות כסמן לאומי (מעל 50% מהתשובות) וקטגוריית היהדות כסמן דתי (כ-37% מהתשובות). בקטגוריית היהדות כסמן של דמוקרטיה וסובלנות היו כ-9% מהתשובות, ובקטגוריית היהדות כסמן שלילי היו אך ורק 1.1% מתשובות המרואיינים.

13 השאלה לא הופנתה למרואיינים הערבים לאחר שבשלב מוקדם של ביצוע הסקר התברר שהיא מעוררת אצלם חוסר רצון להמשיך בריאיון. תגובתם זו מחייבת בירור מחקרי נוסף בעתיד.

לוח 10 (באחוזים)

52.5	היהדות כסמן לאומי
37.2	היהדות כסמן דתי
9.2	היהדות כסמן של דמוקרטיה וסובלנות
1.1	היהדות כסמן שלילי

ביקשנו לבחון כיצד קבוצות שונות בציבור היהודי מתייחסות למונח "מדינה יהודית". שלושה משתנים נמצאו כבעלי קשר מובהק לתפיסת המרכיב היהודי בהגדרת המדינה: הגדרה עצמית דתית, מיקום עצמי על ציר ימין-שמאל וגיל.

רוב בקרב החילונים והמסורתיים ייחסו למונח "מדינה יהודית" בעיקר משמעות לאומית, שעה שרוב בקרב הדתיים, ועוד יותר בקרב החרדים, ייחסו לו משמעות דתית יותר מכל הקבוצות, החילונים ייחסו לו משמעות של דמוקרטיה וסובלנות. עם זאת, שלא במפתיע, החילונים גם נטו לייחס למרכיב היהדות משמעות שלילית יותר מהאחרים.

לוח 11 (באחוזים)

היהדות כסמן שלילי	היהדות כסמן של דמוקרטיה וסובלנות	היהדות כסמן דתי	היהדות כסמן לאומי	
2.1	11.2	22.9	63.8	חילוני
0.4	7.1	36.1	56.4	מסורתי
0.0	7.7	57.1	35.2	דתי
0.0	5.7	87.4	6.9	חרדי

חלוקה על פי הגדרה של המרואייין אשר למקומו על הציר ימין-מרכז-שמאל מראה שבכל הקבוצות הגדרת היהדות כסמן לאומי הייתה השכיחה ביותר. עם זאת, מרואיינים מן השמאל נטו פחות משתי הקבוצות האחרות לייחס למונח "מדינה יהודית" משמעות דתית (24.1%, לעומת 36.7% מהמרכז ו-42.9% מהימין). הם גם ייחסו למונח זה - יותר משתי הקבוצות האחרות - משמעות של סמן של דמוקרטיה וסובלנות וכן משמעויות שליליות. ממצא מעניין הוא שבימין - פחות מבשתי הקבוצות האחרות - מיוחסת למונח "מדינה יהודית" משמעות לאומית. אותו מחנה ימין פוליטי עצמו אף טוען את המונח כמשמעות דתית יותר משני האחרים, מן הסתם משום שחפיפה בין ימניות לבין דתיות היא גבוהה (כפי שאפשר להיווכח בנספח 4).

לוח 12 (באחוזים)

היהדות כסמן שלילי	היהדות כסמן של דמוקרטיה וסובלנות	היהדות כסמן דתי	היהדות כסמן לאומי	
0.0	8.5	42.9	48.7	ימין
0.8	8.7	36.7	53.8	מרכז
4.8	16.9	24.1	54.2	שמאל

פילוח נוסף נעשה כאמור על פי חלוקה לשלוש קבוצות גיל. הממצא הראשון הכולט לעין הוא שחברי קבוצת הגיל הצעירה נטו לראות במונח "מדינה יהודית" סמן דתי בעליל יותר משתי קבוצות הגיל המבוגרות. גם כאן טמון ההסבר בחפיפה הרבה הקיימת היום בישראל בין גיל צעיר לדתיות וחרדיות (ראו דיון על כך בנספח 4). הקבוצה המבוגרת לעומת זאת נטתה לראות במונח "מדינה יהודית" סמן לאומי יותר משתי הקבוצות הצעירות יותר. קבוצה זו גם גילתה מידה גבוהה יותר של עמדה שלילית כלפי הגדרה זו. קבוצת גילאי הביניים - יותר מהקבוצה הצעירה והקבוצה המבוגרת - הדגישה את המונח כסמן של סובלנות ודמוקרטיה.

לוח 13 (באחוזים)

היהדות כסמן שלילי	היהדות כסמן של דמוקרטיה וסובלנות	היהדות כסמן דתי	היהדות כסמן לאומי	
0.5	7.4	53.2	38.9	18-34
0.0	13.3	34.1	52.7	35-54
2.3	7.1	31.6	59.1	+55

לסיכום, מצאנו, אם כן, כי רוב הציבור הישראלי בכללותו מייחסים משמעויות יחסית דומות למונח "מדינה דמוקרטית" - בהדגשת היבט החופש. לעומת זאת, בציבור היהודי עצמו הדגש הוא על הממד הלאומי, אבל בין הקבוצות החרדית והדתית מצד אחד למסורתית והחילונית מן הצד האחר אין תמימות דעים בנוגע למה שמסמן המונח "מדינה יהודית" - דת או לאום. מה שברור הוא שרק מיעוט מייחסים למונח זה משמעות של דמוקרטיה וסובלנות.

מה חשוב יותר בהגדרת ישראל - החלק הדמוקרטי או החלק היהודי?

כבשנים קודמות ביקשנו גם השנה לבדוק מה המשקל היחסי של ההיבט היהודי ושל ההיבט הדמוקרטי בהגדרת המדינה ואם הרוב היהודי "חי בשלום" עם ההגדרה המקובלת "מדינה יהודית ודמוקרטית". שאלנו: "ישראל מוגדרת גם כמדינה יהודית וגם כמדינה דמוקרטית. איזה חלק מההגדרה חשוב לך

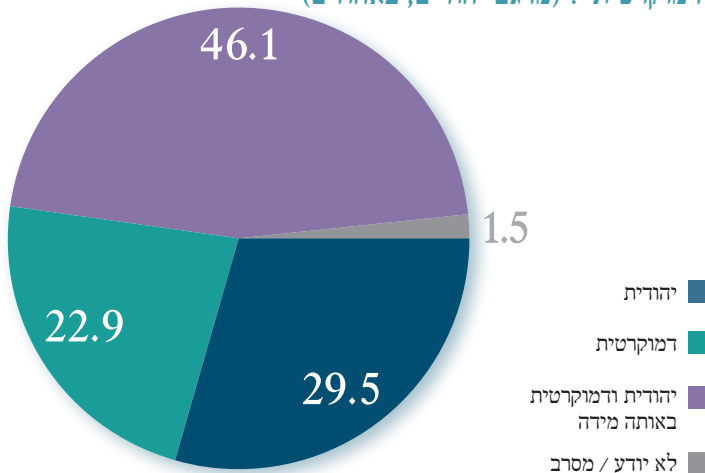
יותר?"¹⁴. בכלל המדגם היהודי הייתה התשובה השכיחה ביותר (46.1%) ששני חלקי ההגדרה חשובים באותה המידה, אך אין מדובר כמוכח כרוב המעדיפים זאת. במקום השני (29.5%) נמצאת התשובה כי החלק "מדינה יהודית" הוא החשוב יותר, ואילו במקום השלישי (22.9%) נמצא החלק "מדינה דמוקרטית".

שאלה 5

נספח 1, עמ' 196

נספח 2, עמ' 227

תרשים 4: איזה חלק חשוב לך אישית יותר בהגדרה "יהודית דמוקרטית"? (מדגם יהודים; באחוזים)

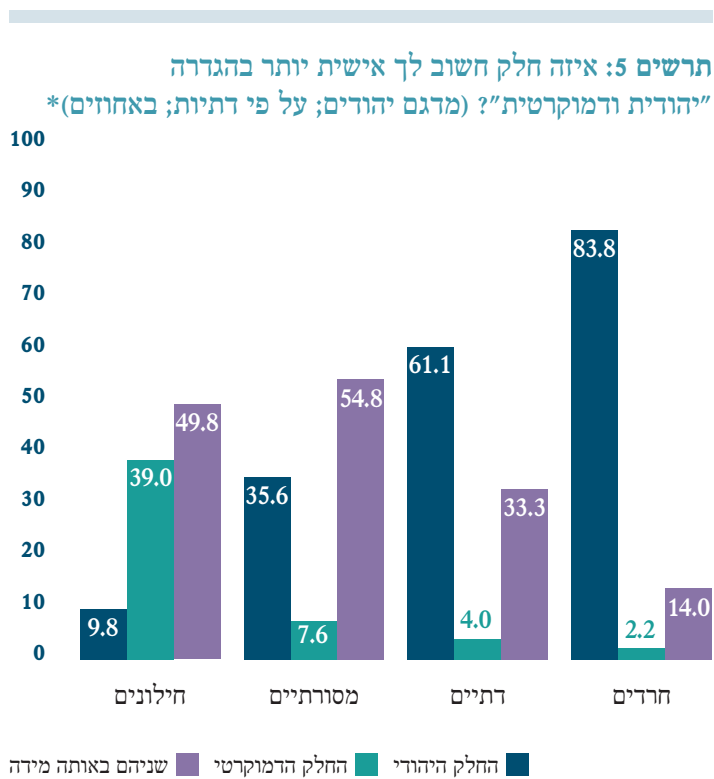

פילוח התשובות על פי גיל העלה כי בקבוצת הגיל הצעירה ביותר (18-34) שיעור המעדיפים את ההיבט היהודי עלה בכיורור על שיעורם בקרב שתי קבוצות הגיל המבוגרות יותר (45.2%, לעומת 27.9% בגילאי הביניים ו-23.1% בקבוצה המבוגרת). ממצא זה תואם ממצאים של סקרים אחרים שנערכו לאחרונה ואשר מצאו כי קבוצות הגיל היהודיות הצעירות מציגות עמדות לאומיות, ואפילו לאומניות, לעומת קבוצות הגיל המבוגרות.¹⁵ ואולם, שוב כמו שנמצא במחקרים אחרים, יש הבדלים אדירים בתוך קבוצת הגיל הצעירה בין מי שהגדירו את עצמם חרדים או דתיים, שבהם רוב גדול (79.3%) בחרו בחלק היהודי של ההגדרה, לבין הקבוצה הצעירה המסורתית והחילונית, שבה הרוב המכריע (81.3%) בחר בהגדרה המשולבת היהודית-דמוקרטית.

14 שאלה זו הופנתה רק למרואיינים היהודים.

15 ראו למשל ממצאי סקר דעות הנוער בישראל: גם וגם - סתירות בזהות של בני נוער בישראל: מחקר הנוער הישראלי השלישי של קרן פרידריך אברט, שינוי בעמדות לאומיות, חברתיות ואישיות, קרן פרידריך אברט ומאקרו - המרכז לכלכלת מדיניות, 2011: www.macro.org.il/lib/File/YouthStudy/SurveyResults.pdf (כל אתרי האינטרנט בספר זה אוחדו לאחרונה במאי 2011).

בהנחה שהתשובות על שאלה זו מושפעות מגורם הדתיות לא רק בקבוצת הגיל הצעירה אלא גם בכלל הציבור היהודי, פילחנו את התשובות על פי משתנה זה. ואכן, הממצאים מורים על הבדלים דרמטיים: בקרב החרדים יש כיום רוב מכריע המחשיבים יותר את החלק היהודי בהגדרת המדינה. גם בקבוצה הדתית יש לכך רוב, אם כי קטן יותר. לעומת זאת בקבוצה החילונית ההעדפה השכיחה (אך לא של הרוב) היא להגדרה הכפולה, ובמקום השני נמצאת ההעדפה לחלק הדמוקרטי. המסורתיות מעדיפים, כמו החילונים, את ההגדרה הכפולה, אבל ההעדפה השנייה אצלם היא לחלק היהודי. במילים אחרות, כאשר מפלחים את התשובות על פי דתיות אין שום קבוצה היום בציבור היהודי שההעדפה הראשונה שלה היא החלק הדמוקרטי בהגדרת מדינת ישראל "יהודית ודמוקרטית".

* המשלים של כל קבוצה ל-100% הם מי שענו "לא יודע / מסרב".

פילוח על פי מחנה פוליטי העלה גם הוא הבדלים עצומים: שלא במפתיע מתברר כי בימין יש רוב לתומכים בחלק היהודי ואילו בשמאל יש רוב לתומכים בחלק הדמוקרטי. רק במרכז יש רוב למי ששני החלקים חשובים להם באותה המידה.

לוח 14 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
7.6	23.4	54.5	החלק היהודי הוא החשוב ביותר
50.9	23.5	7.5	החלק הדמוקרטי הוא החשוב ביותר
39.6	52.0	37.3	שני החלקים חשובים באותה מידה

עלייה בידע פוליטי מתגלה כקשורה לעלייה בהעדפת החלק הדמוקרטי, אף כי בשלוש הקבוצות ההעדפה השכיחה היא להגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטית".

לוח 15 (באחוזים)

ידע פוליטי מועט	ידע פוליטי בינוני	ידע פוליטי רב	
36.5	27.4	24.2	החלק היהודי הוא החשוב ביותר
19.9	23.6	28.8	החלק הדמוקרטי הוא החשוב ביותר
42.2	47.4	46.0	שני החלקים חשובים באותה מידה

הלכנו צעד אחד מעבר לבריקה העקרונית של העדפת החלק היהודי או הדמוקרטי והקשינו:¹⁶ "במקרה של סתירה בין הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית, האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית?". כמחצית מן המשיבים (49.7%) אמרו שבכל מקרה יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה, כרבע (26.5%) אמרו שתלוי בנסיבות המקרה, ואילו 21% אמרו שבכל מקרה יש להעדיף את עקרונות ההלכה היהודית. במילים אחרות, אף כי הדעה השכיחה היום מצדדת (עדיין?) בעליונות העקרונות הדמוקרטיים, ככל זאת כחמישית מאזרחי ישראל היהודים מייחסים לעקרונות ההלכה סמכות גדולה יותר במקרה של עימות בין שתי מערכות הערכים הללו, ועוד כרבע מעדיפים הכרעה אד הוק.

פילוח התשובות על פי גיל מראה שוב כי בכללותה, קבוצת הגיל הצעירה מעדיפה במקרה של סתירה, הרבה יותר מגילאי הביניים והמבוגרים, את ההלכה על פני עקרונות הדמוקרטיה (צעירים - 41.2%; גילאי ביניים - 22%; מבוגרים - 10.3%). ואולם, כפי שאפשר ללמוד מן הלוח שלהלן, ההבדל בין הצעירים החוזרים והדתיים מחד גיסא לבין הצעירים המסורתיים והחילונים מאידך גיסא הוא ענק.

עקרונות הדמוקרטיה או ציוויי ההלכה?

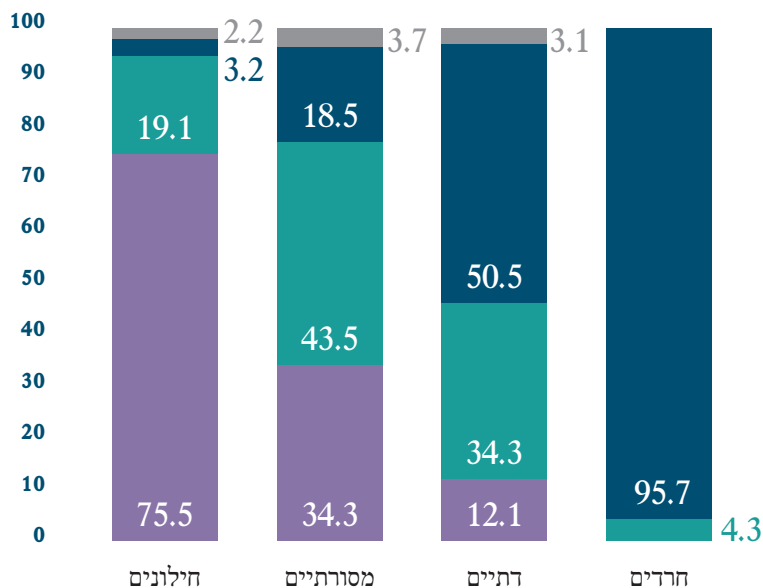
שאלה 32
נספח 1, עמ' 214

לוח 16 (באחוזים)

צעירים יהודים מסורתיים וחילונים	צעירים יהודים חרדים ודתיים	
50.7	1.2	במקרה של סתירה יש להעדיף את עקרונות הדמוקרטיה
16.4	85.4	במקרה של סתירה יש להעדיף את ציוויי ההלכה
32.9	11.0	בהתאם לנסיבות

פילחנו את התשובות על שאלה זו בכלל המדגם היהודי גם על פי ההגדרה העצמית של המרואיינים באשר למידת הדתיות שלהם (תרשים 6). מצאנו כי רק בקרב הקבוצה החילונית יש רוב גדול לסבורים כי במקרה של סתירה גוברים תמיד עקרונות הדמוקרטיה על ציוויי ההלכה. בקרב הקבוצה החרדית יש תמימות דעים בדבר עליונות ההלכה, ואילו הציבור הדתי חצוי: מעט יותר מחצוי מחזיקים בעמדה הרומה לחרדים, והשאר מפוצלים בין כשליש התומכים בשקילת כל מקרה לגופו לבין מיעוט קטן הסוברים כי תמיד יש עליונות לעקרונות הדמוקרטיה. המסורתיים מעדיפים יותר מהאחרים לבדוק כל מקרה לגופו.

תרשים 6: העדפה של עקרונות הדמוקרטיה או ציוויי ההלכה במקרה של סתירה (מדגם יהודים; על פי דתיות; באחוזים)

■ עקרונות הדמוקרטיה ■ לפעמים כך ולפעמים כך ■ ציוויי ההלכה ■ לא יודע / מסרב

פילוח על פי עמדה פוליטית מראה באופן חד־משמעי כי בקרב המשייכים את עצמם לימין העמדה השכיחה ביותר היא בזכות הכרעה על פי ההלכה במקרה של סתירה. ברור כי לנוכחות של דתיים וחרדים במחנה הפוליטי הזה יש כאן השפעה מכרעת. לעומת זאת בקרב מי שמיקמו את עצמם במרכז, ועוד יותר מכך בשמאל, יש רוב ברור למעדיפי ההכרעה על פי עקרונות הדמוקרטיה.

לוח 17 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
77.4	54.9	29.0	במקרה של סתירה יש להעדיף את עקרונות הדמוקרטיה
15.1	14.2	42.4	במקרה של סתירה יש להעדיף את ציוויי ההלכה
6.6	28.0	14.2	כל מקרה לגופו

ניגשנו לאותה שאלה מנקודת מוצא אחרת: הרבנים מייצגים בעיני רבים את הסמכות ההלכתית. השאלה היא אם מדובר בסמכות המתורגמת גם לתחום הפוליטי. שאלנו אפוא: "האם ראוי או לא ראוי בעיניך שרבנים יפסקו הלכה בנושאים מדיניים ופוליטיים שנויים במחלוקת?"¹⁷ בכלל המדגם היהודי רוב גדול (69.8%) סבורים כי הדבר אינו ראוי, לעומת כחמישית (21.8%) הסבורים כי הוא כן ראוי.

גורם הגיל התברר שוב כמשפיע: קבוצת הצעירים בלטה בתמיכתה בפסיקה הלכתית בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת (צעירים - 44.3%; גילאי ביניים - 23.8%; מבוגרים - 9.4%). ואולם גם כאן פילוח קבוצת הצעירים על פי מידת דתיותם העלה הבדלים גדולים: הצעירים החרדים והדתיים רואים ברבנים גם סמכות פוליטית שיכולה לפסוק ברגעי מחלוקת, בניגוד גמור לצעירים המסורתיים והחילונים.

לוח 18 (באחוזים)

צעירים יהודים מסורתיים וחילונים	צעירים יהודים חרדים ודתיים	
22.1	81.8	ראוי שרבנים יפסקו הלכה בנושאים מדיניים ופוליטיים שנויים במחלוקת

הרבנים כסמכות בשעת מחלוקת פוליטית

שאלה 33
נספח 1, עמ' 215
נספח 2, עמ' 227

17 שאלה זו הופנתה למרואיינים היהודים בלבד.

הברל זה על בסיס מידת דתיות מוצא אישור גם באוכלוסייה היהודית בכללה: פילחנו את התשובות על שאלה זו על פי ההגדרה העצמית של המרואיין לגבי מידת הדתיות שלו ומצאנו כי, כצפוי, רוב גדול של חרדים רואים בפסיקת רבנים בעניינים פוליטיים - כשמדובר בשאלות שבמחלוקת - מעשה ראוי (86%). לעומת זאת הקבוצה הדתית נחלקת בין 48.5%, הרואים בפסיקה רבנית מעשה ראוי במקרים שבמחלוקת, לבין 38.4%, הרואים בה מעשה לא ראוי. רוב גדול של מסורתיים וחילונים רואים בפסיקה רבנית בעניינים פוליטיים שבמחלוקת מעשה לא ראוי (70% ו-87.8%, בהתאמה).

פילוח על פי מחנה פוליטי הראה כי בימין אין אמנם רוב לסבורים כי פסיקת רבנים בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת היא מעשה ראוי, אך שיעורם עולה בהרבה על שיעורם במרכז ובשמאל (41.6% בימין, לעומת 15.9% במרכז ו-10.4% בשמאל).

החלטנו לרדת מן המישור העקרוני למישור האישי ולברר מה מעמדם של רבנים כפוסקי הלכה בנושאים פוליטיים בעיני המרואיין או המרואינת כיחידים. שאלנו אפוא: "בעיניך אישית, האם תהיה או לא תהיה חשיבות לפסק הלכה שיפרסמו רבנים בנושאים פוליטיים ומדיניים שנויים במחלוקת?". בכלל המדגם היהודי כרבע מהמשיבים (25.4%) דיווחו כי לפסיקת רבנים בנושאים פוליטיים תהיה בעיניהם חשיבות רבה, ואילו הרוב (70.3%) אמרו שלפסיקת רבנים תהיה בעיניהם חשיבות מעטה או שום חשיבות שהיא.¹⁸

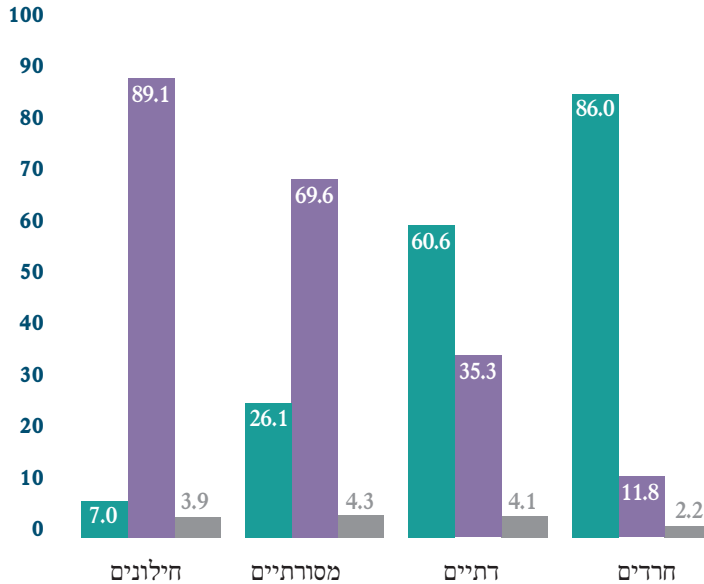
גם בשאלה זו אמרו הצעירים - יותר משתי הקבוצות האחרות - כי לפסיקת רבנים בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת תהיה משמעות רבה בשבילם (צעירים - 55.6%; גילאי ביניים - 30%; מבוגרים - 12.1%).

ואולם גם כאן עמדתם של צעירים חרדים ודתיים שונה מהותית מזו של מסורתיים וחילונים: 81.6% מקבוצת הצעירים החרדים והדתיים אמרו שתהיה לפסיקה השפעה אישית רבה עליהם, ואילו בקרב הצעירים המסורתיים והחילונים אמרו כך רק 25%.

פילחנו את התשובות על שאלה זו גם על פי ההגדרה העצמית של כלל המרואינים היהודים. מצאנו, כצפוי, שמעמדם של הרבנים בעניינים פוליטיים אצל החרדים, ובמידה פחותה משהו אצל הדתיים, הוא מוצק מאוד, ואילו אצל המסורתיים, ויותר מזה אצל החילונים, הוא חלש.

שאלה 34
נספח 1, עמ' 215

תרשים 7: החשיבות המיוחסת לרבנים כפוסקי הלכה בסוגיות פוליטיות שנויות במחלוקת (מדגם יהודים; על פי דתיות; באחוזים)

יש חשיבות ■ אין חשיבות ■ לא יודע / מסרב

העמדה הפוליטית ממלאה כאן – וביתר עוצמה – אותו תפקיד כמו בשאלה העקרונית. שיעור המגדירים את עצמם ימין והאומרים כי תהיה חשיבות רבה בעיניהם, אישית, לפסיקת רבנים בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת עולה בהרבה על שיעורם במרכז ובשמאל: 47.1%, 18.7% ו-15.1% בהתאמה.

ידע פוליטי נמצא משפיע גם הוא: מקרב בעלי הידע הפוליטי המועט אמרו 37.5% כי פסיקת רבנים תהיה בעלת חשיבות רבה בעיניהם, לעומת 25.9% מבעלי הידע הפוליטי הבינוני ו-16.2% מבעלי הידע הפוליטי הרב.

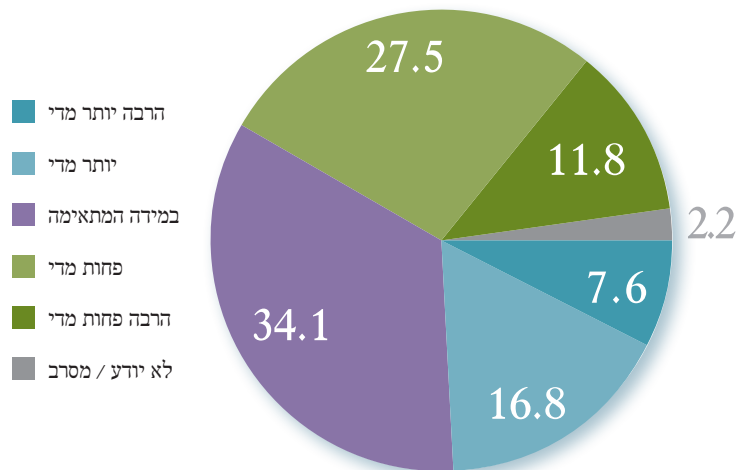
זה שנים בודקים סקרי מדד הדמוקרטיה את הערכות הציבור באשר למידת הדמוקרטיה של ישראל – האם היא מתאימה, רבה מדי או מעטה מדי. גם השנה מצאנו כי הדעות בעניין זה מפולגות ואין הסכמה רחבה לכאן או לכאן: בכלל המדגם התשובה השכיחה ביותר היום היא שיששראל היא פחות מדי דמוקרטית (39.3%). שיעור דומה מאוד (34.1%) סבורים שהיא דמוקרטית במידה המתאימה, ואילו 24.4% חושבים שהיא יותר מדי דמוקרטית. במילים

עד כמה ישראל דמוקרטית?

שאלה 8
נספח 1, עמ' 198
נספח 2, עמ' 228

אחרות, רוב של 63.7% סבורים כי ישראל אינה דמוקרטית במידה המתאימה (יותר מדי או פחות מדי). שיעור המעריכים אותה כפחות מדי דמוקרטית עולה על שיעור המעריכים אותה כיותר מדי דמוקרטית. באשר להבדלים על בסיס לאום: גם במקרה זה צירוף המרואיינים היהודים והערבים לכלל מדגם אחד מטשטש הבדלים מהותיים בהערכת שני הציבורים הללו את מידת הדמוקרטיה של ישראל. רק מיעוט בקרב היהודים (35.1%) לעומת רוב (63.7) בקרב הערבים סבורים כי ישראל פחות מדי דמוקרטית.

תרשים 8: האם ישראל היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית? (כלל המדגם; באחוזים)

גיל התברר כמשתנה בעל השפעה מתונה בלבד: שיעור הצעירים הסבורים כי ישראל פחות מדי דמוקרטית (42.5%) עולה במידת מה על שיעור הסבורים כך בקרב קבוצת גילאי הביניים (40.9%) וקבוצת המבוגרים (36%). ואולם כשמדובר רק ביהודים, הפער בין הצעירים החרדים והדתיים מחד גיסא לבין הצעירים המסורתיים והחילונים מאידך גיסא הוא גדול: בקרב החרדים והדתיים יש רוב קטן למי שסבורים שישראל פחות מדי דמוקרטית, שעה שבקרב המסורתיים והחילונים הקבוצה הגדולה ביותר היא זו הסבורה שישראל דמוקרטית במידה המתאימה. יש לשער כי הערכה לא מחמיאה זו למידת הדמוקרטיה של ישראל בקרב הצעירים החרדים והדתיים נגזרת ממקדם החיכוך הגבוה בין קבוצות אלה לבין המשטרה (במקרה של החרדים) ובין לבין הצבא וכוחות הביטחון (במקרה של הצעירים הדתיים-לאומיים בהקשר של פינוי יישובים ופעולות כגון "תג מחיר").

לוח 19 (באחוזים)

צעירים יהודים מסורתיים וחילונים	צעירים יהודים חרדים ודתיים	
32.9	41.5	סבורים כי ישראל פחות מדי דמוקרטית
44.3	30.5	סבורים כי ישראל דמוקרטית במידה המתאימה
21.5	24.4	סבורים כי ישראל יותר מדי דמוקרטית

פילוח על פי מידת דתיות הראה כי בכלל הציבור היהודי רק בקרב החרדים יש רוב לסבורים כי ישראל היא פחות מדי דמוקרטית - 51.7%. החרדים הם גם הסבורים פחות מכל הקבוצות כי ישראל היא דמוקרטית במידה המתאימה.

שלא במפתיע, מי שממקמים את עצמם בשוליים של החברה מרגישים - הרבה יותר ממי שממקמים את עצמם בלבה - כי הדמוקרטיה הישראלית לוקה בחסר: רוב (54%) מהם, לעומת מיעוט (32.5%) בלבד ממי שמיקמו את עצמם בלב החברה, סבורים כי ישראל היא פחות מדי דמוקרטית.

העמדה הפוליטית נמצאה כמשתנה קריטי להערכת מידת הדמוקרטיה של ישראל: רוב בשמאל סבורים שהיא אינה דמוקרטית, בניגוד ברור למרכז ולימין, שההבדלים ביניהם בעניין זה אינם גדולים. עם זאת יש לשים לב כי במרכז העמדה השכיחה היא שישראל דמוקרטית במידה המתאימה, ואילו בימין העמדה השכיחה היא שישראל דמוקרטית מדי.

לוח 20 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
60.1	32.0	28.2	סבורים כי ישראל פחות מדי דמוקרטית
24.2	39.9	32.2	סבורים כי ישראל דמוקרטית במידה המתאימה
9.4	25.6	38.0	סבורים כי ישראל יותר מדי דמוקרטית

ואיך מתפקדות הדמוקרטיה הישראלית והממשלה?

עברנו מההגדרות והאפיונים להערכת התפקוד ושאלנו: "באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת?"

כפי שאפשר ללמוד מתרשים 9 (להלן), ההערכה בכלל המדגם נטתה קלות לכף החיוב: 52.3% אמרו שהם מרוצים, ואילו 45.4% הביעו אי-שביעות רצון. גם כאן מצאנו הבדל ברור על פי לאום: בקרב הערבים יש רוב (53.3%) שאינם מרוצים, ושיעורם עולה בעליל על שיעור הלא מרוצים בקרב היהודים (44%), מן הסתם משום שרק מעטים יחלקו על כך שישראל היא "יותר דמוקרטית" עבור יהודים משהיא דמוקרטית עבור ערבים. עם זאת יש לשים לב כי בשני המגזרים ההפרש בין המחנות - זה של המרוצים וזה של הלא מרוצים - אינו דרמטי ביותר, ולכן, ממעוף ציפור, מדובר בחלוקה כמעט שווה בין המרוצים ללא מרוצים בשני הציבורים - היהודי והערבי.

שאלה 6

נספח 1, עמ' 196
נספח 2, עמ' 228

באשר למשתנה הגיל: בכלל המדגם, בקרב הצעירים הרוב (52.5%) אינם שבעי רצון מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית, ואילו בקרב שתי קבוצות הגיל המבוגרות יותר שיעור מי שאינם שבעי רצון נמוך יותר, אם כי אינו מבוטל כלל (גילאי ביניים - 44.3%; מבוגרים - 42.1%).

שוב, ככל הנראה בגין החיכוכים השכיחים עם נציגי השלטון וכוחות הביטחון, הצעירים היהודים החרדים והדתיים מרוצים פחות מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית ממקביליהם המסורתיים והחילוניים: 63.3% אינם מרוצים לעומת 41.4%, בהתאמה. הדבר משתקף רק חלקית בפילוח כלל הציבור היהודי על פי מידת דתיות. כאן אנו מוצאים שוב כי החרדים הם הקבוצה הפחות מרוצה: כשני שלישים מהם (65.6%) ענו שהם אינם מרוצים מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית, לעומת 42.5% מהדתיים, 40.6% מהמסורתיים ו-42.7% מהחילוניים.

רמת ידע פוליטי לא נמצאה כמשפיעה על מידת שביעות הרצון מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית, שלא כמו עמדה פוליטית - שהתבררה כרלוונטית מאוד לעניין זה. הממצאים מורים על הבדלים בין המחנות הפוליטיים כך שאנשי המרכז מרוצים יותר הן מאנשי הימין והן מאנשי השמאל. מעבר לכך, בעוד שבמרכז ובימין מדובר ברוב כזה או אחר של מרוצים, בשמאל רק מיעוט מרוצים מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית.

לוח 21 (באחוזים)

שאלה	מרכז	ימין	שמאל
שבעי רצון מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית	58.5	51.5	40.6

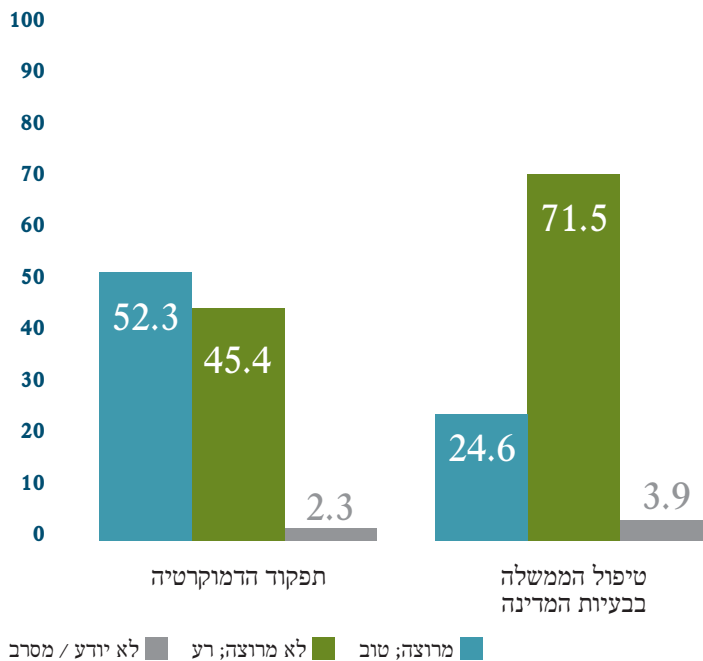
לעומת שאלת התפקוד של הדמוקרטיה, כאשר נגענו בשאלת תפקוד הממשלה, כלומר באופן שבו היא מטפלת בבעיות השונות של המדינה, נטתה הכף בכיוון לצד החובה והרוב המכריע בכלל המדגם (71.5%) העריכו את הטיפול שלה בענייני המדינה כרע.

שאלה 2

נספח 1, עמ' 195

נספח 2, עמ' 229

תרשים 9: שביעות הרצון מ: (א) תפקוד הדמוקרטיה הישראלית; (ב) טיפול הממשלה בבעיות המדינה (כלל המדגם; באחוזים)

בעניין זה הדפוס בקרב הערבים ובקרב היהודים דומה מאוד: רוב אלה גם אלה אינם מרוצים מהטיפול הממשלתי בבעיות המדינה, אם כי יש להניח כי מקורות חוסר שביעות הרצון שלהם חופפים חלקית בלבד, כפי שאפשר יהיה ללמוד מן הדיון שבהמשך על היעדים המועדפים על כל אחד משני הציבורים הללו.

פילוח המדגם היהודי על פי דתיות העלה כי הדתיים הם המרוצים יותר מטיפולי הממשלה בבעיות המדינה, אם כי מדובר במיעוט, שכן גם בקבוצה זו - כמו בשלוש הקבוצות האחרות - הרוב אינם מרוצים מדרך הטיפול של הממשלה בבעיות המדינה. החרדים והמסורתיים נמצאים אי שם בתווך, ואילו החילוניים הם הקבוצה הפחות מרוצה מכולן.

לוח 22 (באחוזים)

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילונים	שבעי רצון מטיפול הממשלה בבעיות המדינה
25.9	39.9	30.0	15.5	

פילוח התשובות על פי המיקום העצמי בחברה מראה כי מטבע הדברים מי שמיקמו את עצמם בשוליים מרוצים פחות מדרך הטיפול של הממשלה בבעיות המדינה - 76% אינם חושבים שהממשלה מטפלת טוב בבעיות של המדינה, לעומת 70.1% בקרב מי שמיקמו את עצמם בלב החברה. פילוח על פי מחנה פוליטי הוא הרבה יותר מבחין: אף על פי שהרוב בכל המחנות הפוליטיים ביקורתיים כלפי תפקוד הממשלה, השמאל מתגלה - שלא במפתיע - כביקורתי במיוחד.

לוח 23 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	שבעי רצון מטיפול הממשלה בבעיות המדינה
9.4	22.0	35.1	

אחריות

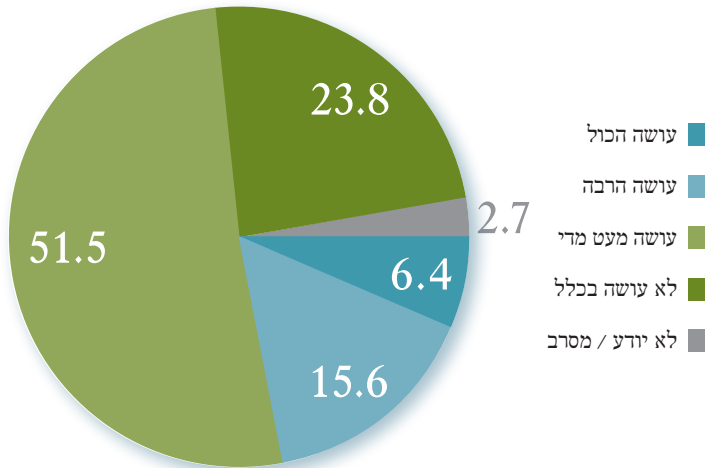
הממצא בדבר חוסר שביעות הרצון מתפקוד הממשלה קשור ככל הנראה גם להתפלגות התשובות על השאלות באיזו מידה חושבים המרואיינים כי הממשלה עושה מספיק כדי להסביר לנו את החלטותיה ובאיזו מידה יש לציבור אמון במה שאומרים דוברי הממשלה.

באשר להסברה, נראה כי הממשלה כישלון חרוץ: למעלה משלושה רבעים (75.3%) מכלל המדגם ענו כי הממשלה אינה עושה מספיק כדי להסביר לנו את מעשיה. כלומר, בלי קשר לאיכות ולתוכן ההחלטות של הממשלה, ההרגשה השלטת בציבור היא ש"לא מדברים אתו". ממצא זה מצביע על ריחוק בעייתי מאוד בין דרג מקבלי החלטות לבוחריהם. בנושא זה נמצאו הבדלים זניחים בלבד בין חלקי הציבור על פי פילוחים כאלה ואחרים (למשל, בין יהודים לערבים), ופירושו הדבר שמדובר בתחושה כללית של אי־נחת מ(אי)תשומת הלב של ההנהגה במובן של אי־מתן הסברים מדוע היא פועלת כפי שהיא פועלת. ללא ספק במונחים של אחריות (accountability) התפלגות התשובות על שאלה זו מלמדת על בעיה חריפה בתפקוד הדמוקרטי של ישראל.

שלא במפתיע, למרות ההסכמה הכללית התחושות הקשות אינן מתפלגות התפלגות שווה בין המחנות הפוליטיים: אמנם גם בקרב הימין יש רוב למי שאינם שבעי רצון מהסברי הממשלה, אבל שיעורו של הרוב הזה במרכז ובשמאל גבוה בהרבה.

שאלה 15
נספח 1, עמ' 203
נספח 2, עמ' 229

תרשים 10: האם הממשלה עושה מספיק בימים האחרונים בשביל להסביר לנו את ההחלטות שלה? (כלל המדגם; באחוזים)

לוח 24 (באחוזים)

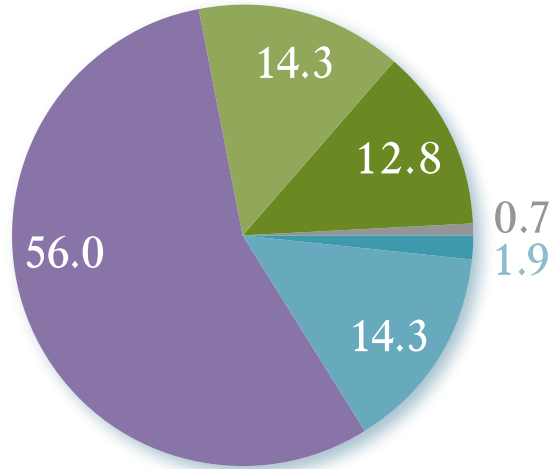
שאלה	מרכז	ימין	שאלה
סבורים כי הממשלה אינה עושה מספיק כדי להסביר לציבור את החלטותיה	87.7	77.7	64.3

עוד מצאנו כי הציבור מגלה חשדנות (ויש שיאמרו ספקנות דמוקרטית בריאה) באשר להסברים שהממשלה כן נותנת על ידי דובריה השונים. וכך, רוב (56%) בכלל המדגם אומרים שאפשר להאמין לחלק מן הדברים שאומרים דוברי הממשלה, לעומת 16.2% הסבורים שאפשר להאמין לכל או לרוב מה שהם אומרים ו-27.1% הגורסים שאי-אפשר להאמין לרוב דבריהם של דוברי הממשלה או לכולם.

אמון בדבריהם של דוברי הממשלה

שאלה 16
נספח 1, עמ' 203

תרשים 11: מידת האמון בדבריהם של דוברי הממשלה (כלל המדגם; באחוזים)

■ אפשר להאמין לכל הדברים	■ אי־אפשר להאמין לרוב הדברים
■ אפשר להאמין לשום דבר	■ לא יודע / מסרב
■ אפשר להאמין לחלק מן הדברים	

ממצא מעניין מאוד הוא שגם בעניין זה ההבדלים בין ערכים ליהודים הם פעוטים. כלומר, חברי קבוצת הרוב וקבוצת המיעוט מגלים מידות דומות של (אי) אמון בדברי הממשלה. פילוח על פי גיל הראה כי אין הבדלים של ממש בין הקבוצות. ואולם בתוך קבוצת הגיל הצעירה (היהודית) שוב נמצא כי אין מדובר בקבוצה אחידה: שיעור גבוה יותר של צעירים חרדים ורתיים (37.8%) חושבים שכמעט או בכלל אי־אפשר להאמין לדברי הממשלה, לעומת 25.7% מהצעירים המסורתיים והחילונים. גם בכלל הציבור היהודי נמצאו הבדלים בפילוח על פי דתיות: החרדים הם הקבוצה הפחות מאמינה לממשלה: 38.7% מהם אמרו שאי־אפשר להאמין לרוב או לכל הדברים שהיא אומרת. אחריהם סבורים כך 29.6% מהחילונים, לעומת 20.2% מהמסורתיים ו־19.2% מהדתיים.

שלא במפתיע, שיעור מי שסברו שאי־אפשר להאמין למה שאומרים דוברי הממשלה בקרב מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה הישראלית עולה על שיעורם בקרב מי שמיקמו את עצמם בלבה - 37% לעומת 22.8%, בהתאמה.

פילוח על פי מחנה פוליטי העלה את התוצאה הצפויה: אם כי בכל שלושת המחנות הפוליטיים הרוב סבורים שאפשר להאמין רק לחלק מן הדברים של דוברי הממשלה, השמאל מאמינים לממשלה פחות מהמרכז והימין (לא מאמינים: 42.5%, 22.7% ו-24.7%, בהתאמה). לעומת זאת, מפתיע למדי למצוא כי ידע פוליטי נמצא כמשתנה שאינו קשור למידת האמון בדבריהם של דוברי הממשלה.

אשר לשאלה באיזו מידה יחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת מייצגים כראוי את התפלגות הדעות בציבור: מתברר כי הרוב (59.3%) סבורים כי הייצוג הסיעתי בכנסת תואם את התפלגות הדעות בציבור. עמדה כזאת תקשה, מן הסתם, על מי שמנסה להביא לשינוי מהותי בשיטת הבחירות הקיימת, שהיא כידוע יחסית־ארצית־רשימתית טהורה, אחת השיטות המייצגות ביותר בעולם.

בעניין זה התפלגות הדעות בציבור הערכי ובציבור היהודי וכן בקבוצות הגיל השונות דומה. לעומת זאת מעניין לגלות כי החרדים, שלדעת רבים בציבור הישראלי דווקא נהנים מעודף ייצוג פרלמנטרי, סבורים יותר משלוש הקבוצות האחרות (הדתיים, המסורתיים והחילוניים) כי יחסי הכוחות בכנסת מייצגים רע מאוד את התפלגות הדעות בציבור: 32.3% מהחרדים חושבים כך, לעומת 25.3% מהדתיים, 30% מהמסורתיים ו-22.7% מהחילוניים. חוסר שביעות הרצון הזה עולה בקנה אחד עם נתונים אחרים שכבר הצגנו, המסמנים את החרדים כקבוצה "נרגנת" מבחינה פוליטית.

פילוח על פי מיקום עצמי בלב החברה או בשוליה מעלה כי מי שמיקמו את עצמם בשוליים מרגישים - בעליל יותר ממי שמיקמו את עצמם בלבה - כי המבנה הסיעתי של הכנסת אינו מייצג נאמנה את כלל האוכלוסייה (37.3% לעומת 22.3%, בהתאמה), אם כי בשתי הקבוצות הרוב שבע רצון במה שקשור לייצוג הסיעתי.

ממצא מעניין המצביע על שביעות הרצון של הציבור מהייצוגיות של הסיעות בכנסת עולה מפילוח התשובות על שאלה זו על פי מחנות פוליטיים: מתברר כי בשלושת המחנות הרוב שבעי רצון מהייצוגיות בכנסת. המרכז הוא היותר שבע רצון מהשלושה, אולי משום שאנשי המרכז מרגישים שיש להם ייצוג ביותר ממפלגה אחת מן המפלגות הגדולות.

לוח 25 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
58.5	64.2	61.4	סבורים כי יחסי הכוחות בכנסת אכן מייצגים כראוי את התפלגות הדעות בציבור

הערכת הייצוגיות של הכנסת

שאלה 9

נספח 1, עמ' 198

נספח 2, עמ' 229

הערכת הייצוגיות של המפלגות

שאלה 19.8
נספח 1, עמ' 207

שאלנו שאלה דומה על המפלגות, כלומר באיזו מידה הן משקפות את עמדות הציבור הארץ. כאן התמונה הפוכה לחלוטין: שליש בלבד מהמרוואיינים בכלל המדגם (33.1%) סבורים כי המפלגות אכן מייצגות את עמדות הציבור. בקרב הערבים שיעור הסבורים כי המפלגות משקפות טוב את התפלגות הדעות בציבור קצת יותר גבוה: 39.5% סבורים כך לעומת 31.9% בקרב היהודים. נתון זה מצטרף לנתונים אחרים בסקר, למשל השאלה בדבר האמון, המוכיחים עד כמה ירוד כיום מעמדן של המפלגות הפוליטיות בישראל.

בשל הקונסנזוס השלילי הרחב אין הגיל, המיקום העצמי בחברה והידע הפוליטי משפיעים במידה מובהקת על העמדות בעניין מידת הייצוגיות של המפלגות. לעומת זאת פילוח על פי דתיות מגלה הבדלים: הדתיים - שוב - הם, כך נראה, הקבוצה המרוצה ביותר מהמידה שבה המפלגות משקפות את דעת הציבור: 41.5%, לעומת 36.4% מהחרדים, 33.6% מהמסורתיים ו-29.5% בלבד מהחילונים. פילוח על פי עמדה פוליטית מעלה כי בכל המחנות רק מיעוט סבור כי המפלגות משקפות את דעת הציבור. המיעוט בשמאל הוא הקטן ביותר.

לוח 26 (באחוזים)

שאלה	מרכז	ימין	מסקימים עם הקביעה שהמפלגות בישראל משקפות את דעות הציבור
26.4	32.1	38.8	

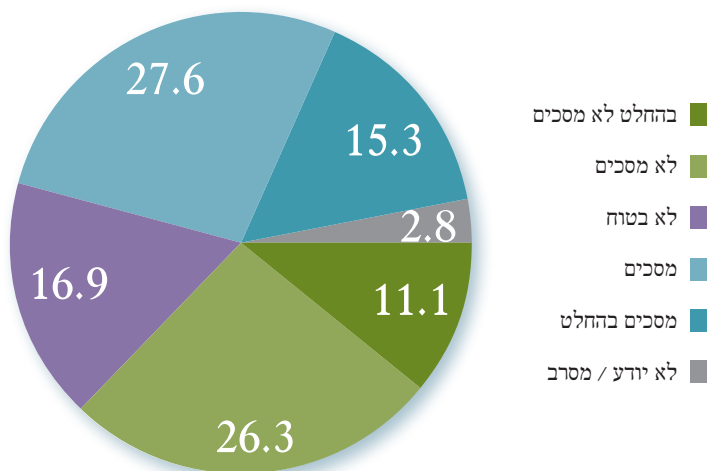
אשר למידת הייחודיות של המפלגות, כלומר עד כמה הן מציעות או מייצגות סדרי יום פוליטיים מובחנים זה מזה - הדעות חלוקות, עם נטייה מסוימת להעריך כי אין ביניהן הבדלים של ממש: 42.9% בכלל המדגם מסכימים עם הקביעה שאין היום הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (37.4% מתנגדים לקביעה זו, ולשאר - 19.7% - אין דעה בנושא).

שאלה 19.6
נספח 1, עמ' 206
נספח 2, עמ' 230

פילוח התשובות על שאלה זו על פי לאום הראה כי גם כאן כמעט אין הבדל בין יהודים לערבים ובין מי שמיקמו את עצמם בלב החברה או בשוליה. לעומת זאת גיל נמצא כמשתנה מבחין: צעירים מסכימים פחות עם קביעה זו משמסכימים עמה גילאי הביניים והמבוגרים, אולי משום שהמבוגרים יותר חוו תקופות שבהן התחרות הרעיונית בין המפלגות בישראל שלטה בכיפה הפוליטית ולכן הם מאוכזבים יותר מן המצב הנוכחי, שבו יש תהליך של הידמות ניכרת בין העמדות של המפלגות השונות, ובמיוחד בין מפלגות הצייר של המערכת הפוליטית בישראל - ליכוד, קדימה ועבודה.

פילוח על פי מידת הדתיות הראה כי הדתיים מסכימים פחות מכל הקבוצות האחרות עם האמירה שאין הבדל בין המפלגות. ממצא זה מתקשר לממצאים קודמים שהצגנו שלפיהם רמת שביעות הרצון מהמערכת הפוליטית של מי שהגדירו את עצמם דתיים, לפחות כקבוצה, כנראה גבוהה יותר: רק 33.4% מהם מצדדים באמירה שאין הבדלים אמיתיים בין המפלגות, לעומת 47.9% מהמסורתיים, 41.9% מהחרדים ו-41.4% מהחילונים. פילוח התשובות על השאלה בדבר הייחודיות של המפלגות על פי מחנות פוליטיים מעלה כי השמאל מסכימים הכי פחות עם האמירה באשר לחוסר ההבדל בין המפלגות ואחריהם הימין. המרכז, לעומתם, מסכימים עם אמירה זו יותר מהאחרים.

תרשים 12: אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (כלל המדגם; באחוזים)

לוח 27 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
37.9	43.7	40.0	מסכימים עם הטענה שאין כיום הבדלים אמיתיים בין המפלגות

שלא במפתיע, מי שיש להם ידע פוליטי רב סבורים יותר ממי שיש להם ידע פוליטי בינוני או מועט שיש הבדלים בין המפלגות: 41.1%, לעומת 37.2% ו-30.7% (בהתאמה).

חשיבות התחרות הבינ־מפלגתית

שאלה 19.7
נספח 1, עמ' 207
נספח 2, עמ' 230

אף על פי שההערכה כלפי המפלגות היא כאמור נמוכה מאוד, הרוב (53.3%) עדיין מאמינים כי התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה (51.4% בקרב היהודים ו-64.4% בקרב הערבים). גיל ומיקום עצמי בחברה לא נמצאו משפיעים. בעלי הידע הפוליטי המועט מסכימים פחות מבעלי הידע הפוליטי הבינוני והרב באשר לתרומת התחרות בין המפלגות לדמוקרטיה.

לוח 28 (באחוזים)

בעלי ידע פוליטי גבוה	בעלי ידע פוליטי בינוני	בעלי ידע פוליטי נמוך	
55.6	58.0	41.2	מסכימים עם הטענה שהתחרות בין המפלגות תורמת לדמוקרטיה

פילוח הציבור היהודי על פי דתיות מראה הבדל מסוים: החרדים הם הקבוצה היחידה שאין בה רוב למסכימים עם הקביעה בדבר הערך הדמוקרטי של תחרות בין־מפלגתית (חרדים - 36.6%; דתיים - 50.2%; מסורתיים - 56.5%; חילונים - 50.2%).

פילוח על פי עמדה פוליטית מעלה כי בעוד שבשמאל ובמרכז יש רוב לסבורים כי התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה (53.8% ו-54.6% בהתאמה), בימין יש אמנם מיעוט גדול המסכימים עם הקביעה הזאת (48.5%) אבל יש רוב קטן המתנגד לה או שאינו בטוח. ידע פוליטי התגלה כמשמעותי בכיוון המועד.

אמון במוסדות ובנושאי תפקידים

שאלות 11.1-11.14
נספח 1, עמ' 199-201
נספח 2, עמ' 231-235

וכאן אנו מגיעים לשאלת האמון באישים ובמוסדות, שאותה אנחנו חוזרים ובודקים מדי שנה. הממצא העיקרי הוא שהשנה ניכרת עלייה באמון הציבור כמעט בכל המוסדות ונושאי התפקידים, אם כי הדירוג ביניהם כמעט שלא השתנה. ולמרות העלייה, האמון במוסדות העיקריים של הדמוקרטיה - המפלגות, הכנסת והממשלה - עדיין רחוק מלהשיג רצון.

הנתונים מורים כי בכלל המדגם נמצאים המוסדות העיקריים של הדמוקרטיה - המפלגות, הממשלה והכנסת - בתחתית סולם האמון המוסדי (יחד עם הרבנות הראשית). צה"ל הוא, כבעבר, המוסד הזוכה במידה הרבה ביותר של האמון. אחריו, בהפרש גדול, בית המשפט העליון. פרקליטות המדינה והמשטרה נמצאות אי שם באמצע הטבלה. התקשורת - שהיא הגוף היחיד שבדקנו שאינו מדינתי - זוכה באמון של כמחצית מן הציבור, אבל אמון מלא היא מקבלת ממיעוט קטן בלבד.

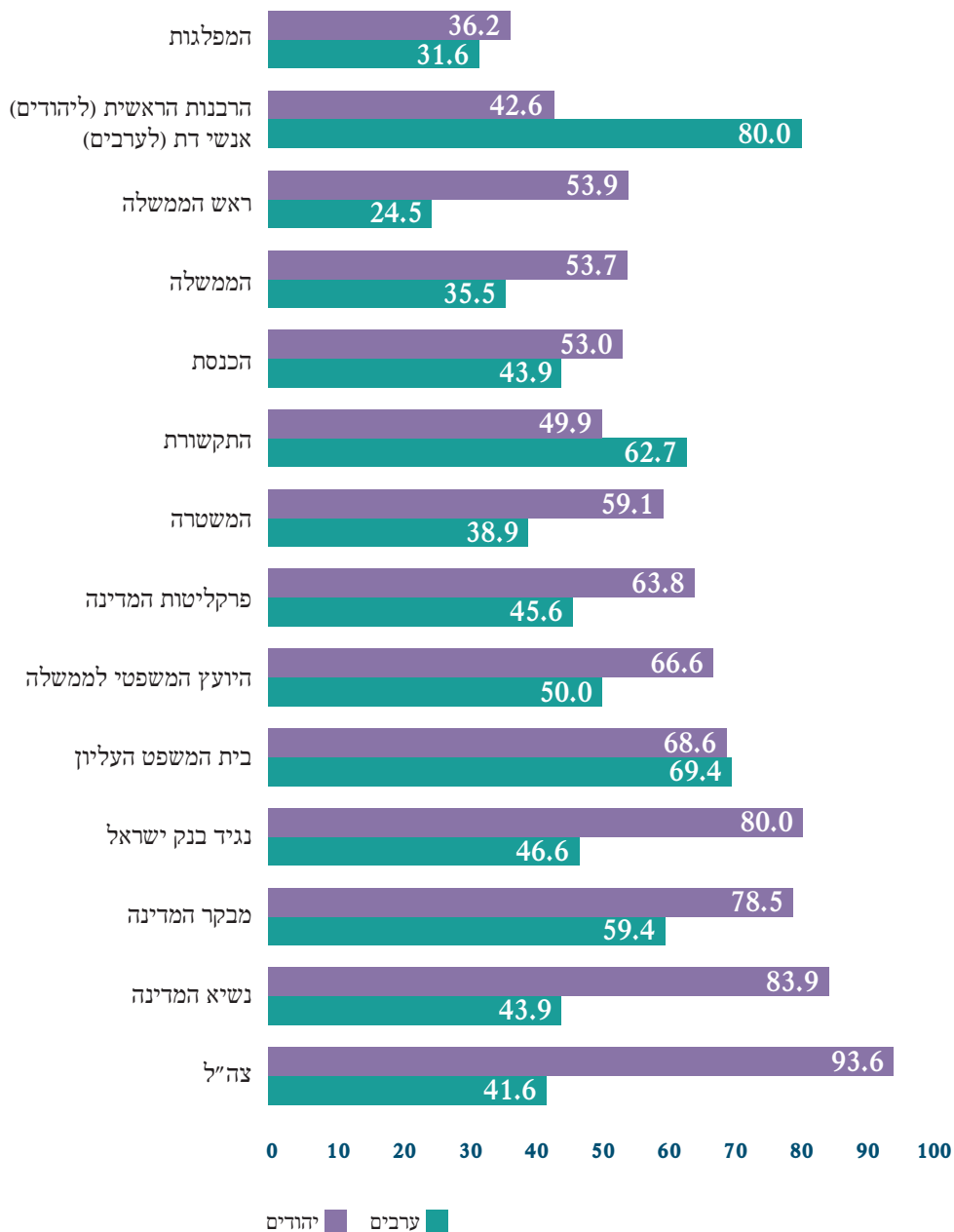
כאשר מדרגים את מעמדם של נושאי תפקידים על פי משתנה האמון הציבורי בהם, נמצא גם השנה נשיא המדינה בראש, וממש בסמוך לו - מבקר המדינה ונגיד בנק ישראל. היועץ המשפטי לממשלה נמצא בתווך ואילו ראש הממשלה בתחתית.

לוח 29 (באחוזים)

נותנים אמון במידה רבה ובמידה מסוימת (בסוגריים: שיעור נותני האמון במידה רבה)	המוסד / נושא התפקיד
35.6 (3.7)	המפלגות
48.2 (24.4)	הרבנות הראשית (יהודים) / אנשי דת (ערבים)
49.6 (16.3)	ראש הממשלה
51.0 (9.9)	הממשלה
51.6 (8.3)	הכנסת
51.8 (14.4)	התקשורת
56.1 (17.9)	המשטרה
61.1 (23.3)	פרקליטות המדינה
64.1 (29.5)	היועץ המשפטי לממשלה
68.7 (41.4)	בית המשפט העליון
75.0 (47.5)	נגיד בנק ישראל
75.7 (47.0)	מבקר המדינה
77.8 (56.0)	נשיא המדינה
85.8 (68.8)	צה"ל

שלא במפתיע, פילוח האמון במוסדות ובנושאי התפקידים במדינה על פי לאום (יהודים וערבים) מראה הבדלים ניכרים. למעט אנשי הרת והתקשורת - אשר להם הערבים רוחשים אמון רב (יותר מהיהודים), ובית המשפט העליון, אשר לו שני הציבורים רוחשים מידה דומה של אמון - כל המוסדות ונושאי התפקידים זוכים במידת אמון נמוכה יותר בקרב הערבים לעומת היהודים.

תרשים 13: אמון במוסדות ובנושאי תפקידים ציבוריים (במידה רבה ובמידה מסוימת; על פי לאום; באחוזים)

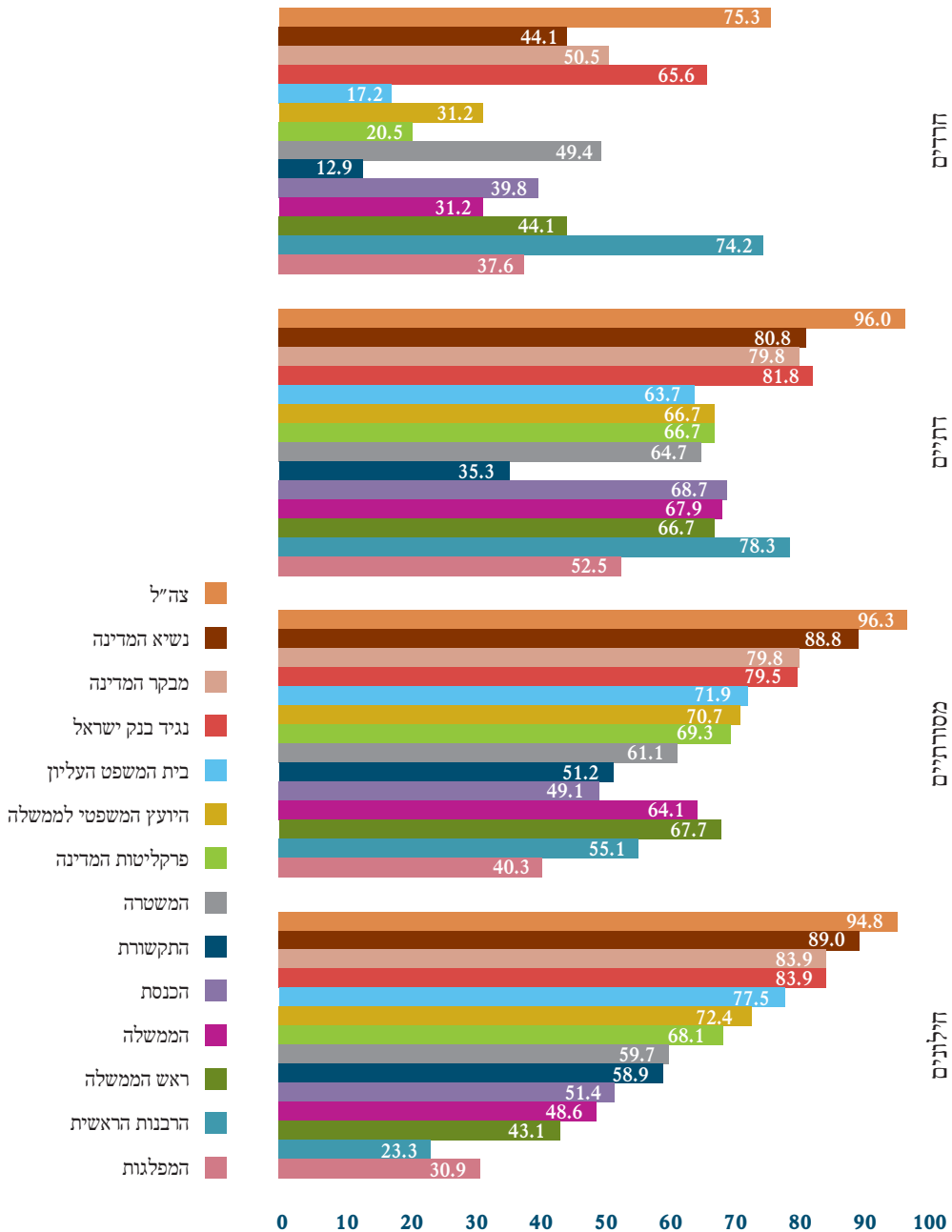

פילוח על פי המיקום העצמי בחברה - בלב או בשוליים - העלה ממצא חדש משמעי ונדיר בשיטתיות שלו לאורך מקבץ השאלות העשיר כל כך בפרטים: לגבי כל המוסדות וכל ממלאי התפקידים ללא יוצא מן הכלל, מי שמיקמו את עצמם בשוליים הביעו אמון נמוך במידה ניכרת ממי שמיקמו את עצמם בלב החברה! ממצא מעניין אחר הוא שלמרות האמון הכולל הגבוה בצה"ל - ככל שגיל המרוויינים צעיר יותר, כך מידת האמון שלהם בצבא נמוכה יותר: רק שלושה רבעים מהצעירים נותנים אמון בצבא (74.6%), לעומת 84.8% מגילאי הביניים ו-93.2% מהמבוגרים.

ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם הנטייה שאבחנו כבר בקרב הצעירים להתייחס לצבא בפחות "קדושה" משמתייחסים אליו המבוגרים מהם וכן עם המגמה הבאה לידי ביטוי בלוח 32, המסמנת שככלל - קבוצת הגיל הצעירה נותנת אמון במוסדות השלטון ובנושאי התפקידים פחות מהקבוצות המבוגרות יותר. ממצא מעניין, המתאים למה שידוע לנו על הפעילות הקיצונית בקרב נוער דתי וחרד"לי, מראה כי אף שאין הבדלים מובהקים בין היחס הכללי לצה"ל של צעירים חרדים ודתיים לבין זה של מסורתיים וחילונים, בכל זאת שיעור מי שאינם נותנים בו אמון הוא גבוה בקבוצת החרדים והדתיים לעומת קבוצת המסורתיים והחילונים (16.1% לעומת 10%, בהתאמה).

פילוח של נתוני האמון על פי מידת הדתיות של המרוויינים היהודים מכל הגילים מורה על הבדלים בין הקבוצות: מידת האמון של החרדים בכל מוסד או ממלא תפקיד שעליו שאלנו היא נמוכה בעליל מזו של שלוש הקבוצות האחרות. יש לציין כי בשלושה מוסדות עיקריים של הדמוקרטיה - המפלגות, הכנסת והממשלה - מידת האמון של הקבוצה החילונית דווקא נמוכה באופן משמעותי ממידת האמון של הקבוצה המסורתית, ולמעט המפלגות - גם של הקבוצה הדתית.

תרשים 14: אמון במוסדות ובנושאי תפקידים ציבוריים (במידה רבה במידה מסוימת; מדגם יהודים; על פי דתיות; באחוזים)

פילחנו את ממצאי האמון גם על פי ההגדרה העצמית של המרוויינים (היהודים) כימין, מרכז או שמאל. פילוח זה על פי מחנה פוליטי העלה כי לכל קבוצה יש "המוסדות שלה" שבהם יש לה אמון יותר מלאחרות.

לוח 30 (באחוזים) יש אמון ב: (במידה רבה ובמידה מסוימת)

שמאל	מרכז	ימין	
28.9	35.8	44.3	המפלגות
30.9	54.9	64.3	ראש הממשלה
70.1	54.1	32.6	התקשורת
72.9	70.6	49.8	פרקליטות המדינה
85.0	75.9	50.2	בית המשפט העליון
65.4	62.6	52.2	המשטרה
90.6	87.3	75.3	נשיא המדינה
44.9	56.9	52.9	הכנסת
87.8	95.1	93.7	צה"ל
33.6	55.8	60.4	הממשלה
33.6	55.8	60.4	הרבנות הראשית
77.6	73.0	56.1	היועץ המשפטי לממשלה
86.9	83.0	71.7	מבקר המדינה
82.2	84.9	76.5	נגיד בנק ישראל

להלן מפורטים המוסדות וממלאי התפקידים שכל מחנה פוליטי נותן בהם יותר אמון לעומת המחנות האחרים. נראה כי הימין נותן יותר אמון מהמרכז והשמאל במוסדות פוליטיים בעלי צביון מפלגתי, השמאל יותר מהימין והמרכז במוסדות המשפט למיניהם, והמרכז יותר מהשמאל והימין במוסדות "לא פוליטיים", כמו צה"ל ובנק ישראל, ובכנסת.

לוח 31 (על פי סדר יורד במידת האמון)

ימין	שמאל	מרכז
ראש הממשלה, הממשלה, הרבנות הראשית, המפלגות		
נשיא המדינה, מבקר המדינה, בית המשפט העליון, היועץ המשפטי לממשלה, פרקליטות המדינה, התקשורת, המשטרה		
צה"ל, נגיד בנק ישראל, הכנסת		

פילוח של שאלת האמון על פי ידע פוליטי העלה הבדלים של ממש: בעלי הידע הרב יותר הביעו יותר אמון מבעלי הידע הבינוני והמועט בפרקליטות, בבית המשפט העליון, ביועץ המשפטי לממשלה, בנגיד בנק ישראל ובנשיא המדינה. לעומת זאת בעלי הידע הפוליטי הנמוך יותר הביעו אמון רב יותר ברבנות הראשית.

כדי לקבל רושם ממעוף ציפור על ההבדלים, או לחלופין על הדמיון, במידות האמון הכלליות של קבוצות המשנה בחברה הישראלית חישבנו עבור כל קבוצה ציון אמון כולל על סולם שנע בין אמון נמוך (1) לאמון רב (4) כדלקמן:

לוח 32 (ממוצעים)

מין	כלל המדגם
נשים	2.8
גברים	2.7
לאום	2.8
יהודים	2.8
ערבים	2.5
גיל	
18-34 (צעירים)	2.6
35-54 (גילאי ביניים)	2.8
+55 (מבוגרים)	2.9
הגדרה עצמית של המיקום בחברה הישראלית	
לב	2.9
שוליים	2.5
הגדרה עצמית פוליטית (יהודים בלבד)	
ימין	2.7
מרכז	2.8
שמאל	2.6
הגדרה עצמית של מידת דתיות (יהודים בלבד)	
חילונים	2.8
מסורתיים	2.9
דתיים	2.9
חרדים	2.3

לכאורה מדובר בטבלה "משעממת", שכן ההבדלים בין הממוצעים קטנים. ואולם לדמיון משמעות גדולה בהקשר של הדיון בעומק השסעים בחברה הישראלית. הנתונים הללו מלמדים כי, בממוצע - לפחות בכל הנוגע למידות האמון בשלטון - אין הבדלים גדולים בין הקבוצות בציבור הישראלי. למעשה, אף שהסולם נמתח על פני ארבע קטגוריות (בין "אין אמון בכלל" לבין "יש אמון רב"), לשום קבוצה אין ממוצע נמוך מ־2.3 או גבוה מ־2.9, כלומר כולן סובבות סביב האמצע ולרובן נטייה קלה בכיוון החיובי. החרדים הם הקבוצה שהאמון שלה הוא הנמוך ביותר (2.3). קצת מעליהם נמצא הממוצע (השווה) של הערבים ושל מי שממקמים את עצמם בשוליים (2.5). ממוצע האמון של קבוצת הגיל המבוגרת, של המסורתיים ושל מי שממקמים את עצמם בלב החברה הוא הגבוה ביותר (2.9).

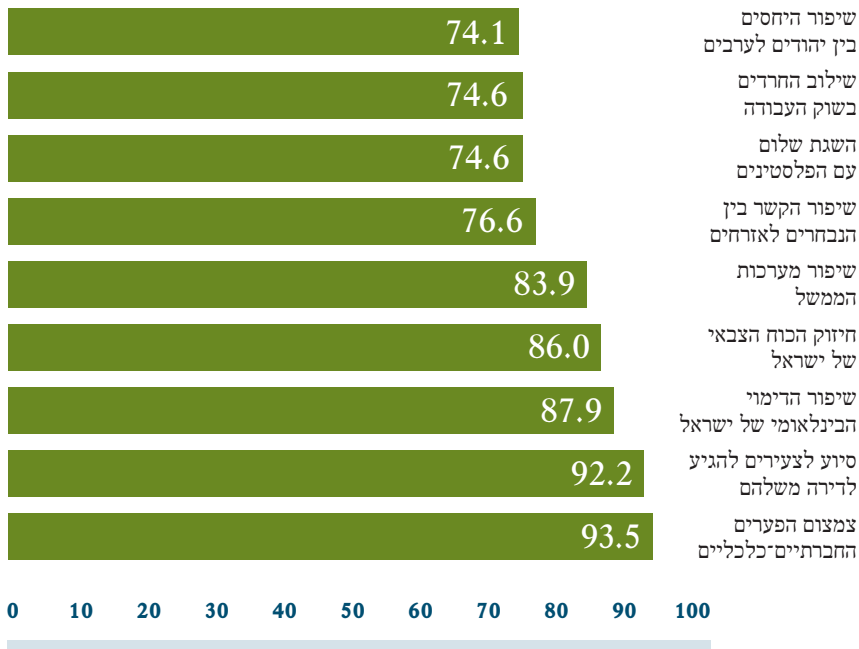
לנוכח הממוצעים הללו והדיון הקודם, אפשר אכן לומר כי באופן כללי הציבור הישראלי הוא אמנם ספקני כלפי מוסדות ונושאי תפקידים מרכזיים, אבל אי־אפשר לטעון שיש היום הרגשת ניכור עמוק כלפי הממסד המדינתי וממלאי התפקידים הבכירים בו, תמונה המצטיירת לא פעם בדיווחים כאלה ואחרים בתקשורת.

בין הדברים הקובעים את מידת האמון של הציבור במוסדות המדינה ובמקבלי ההחלטות יש מקום חשוב למידת ההתאמה בין היעדים שהשלטון מצייב לעצמו ופועל למימושם לבין היעדים שהציבור מחשיב כחשובים וראויים. בדקנו בסקר מה צריכים להיות, לדעת הציבור, יעדי המדינה.

יעדי המדינה

שאלות 30.1-30.9
נספח 1, עמ' 212-213

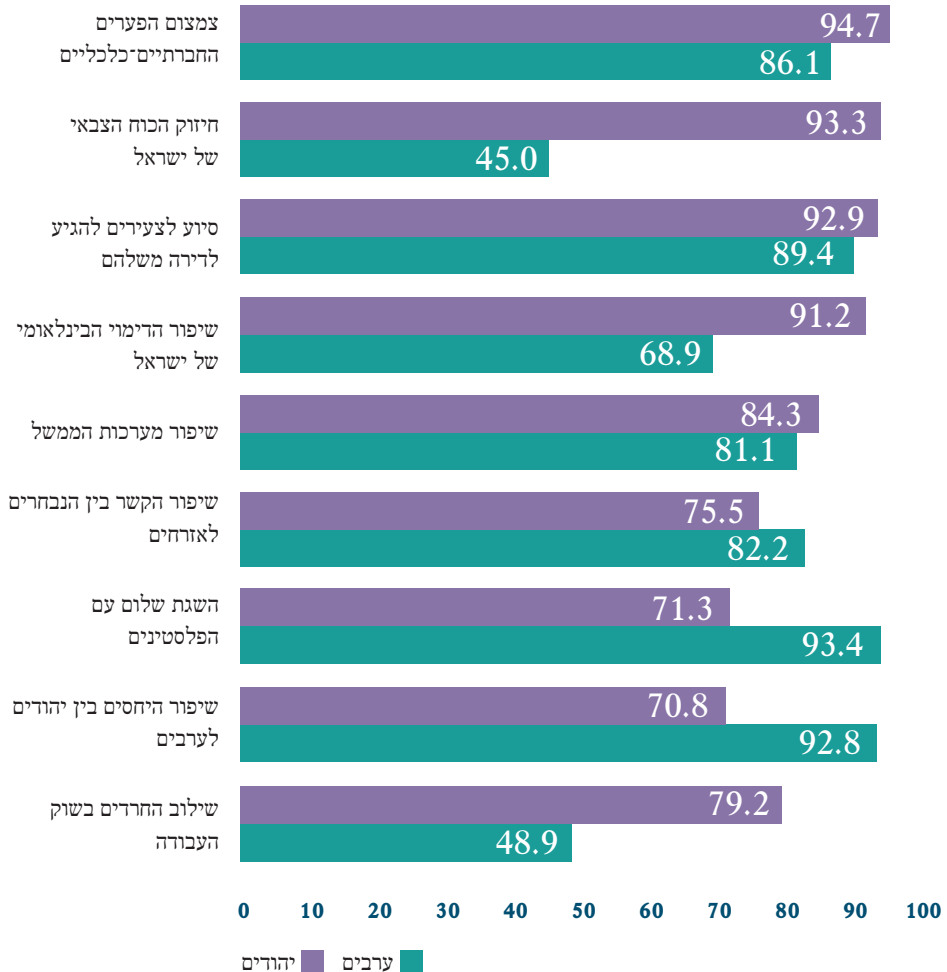
תרשים 15: יעדי המדינה הרצויים (חשוב מאוד ודי חשוב; כלל המדגם; באחוזים)

כפי שאפשר ללמוד מהתרשים, בכלל המדגם השיעורים הגבוהים ביותר של תמיכה ניתנו - בנפרד - לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים ולסיוע לצעירים להגיע לדירה משלהם. כפחות חשובים הוגדרו היעדים של שיפור היחסים בין יהודים לערבים, השגת שלום עם הפלסטינים ושילוב החרדים בשוק העבודה.

ואולם פילוח על פי לאום מגלה בעניין זה הבדלים משמעותיים בהעדפות בין היהודים לערבים, המיטשטשים כשמתייחסים לכלל המדגם: בעוד שבעיני היהודים צמצום הפערים וחיוק צה"ל הם שני יעדים שמקבלים - כל אחד בנפרד - ציוני חשיבות גבוהים מאוד, אצל הערבים מוליכים בראש, בנפרד, שני יעדים אחרים: השגת שלום בין ישראל לפלסטינים ושיפור יחסי היהודים-ערבים במדינה.

תרשים 16: יעדי המדינה הרצויים (חשוב מאוד וחשוב); על פי לאום; (באחוזים)

כאשר התבקשו המרואיינים לדרג את היעדים שברשימה ולבחור מתוכם את היעד החשוב ביותר, בחרה הקבוצה הגדולה ביותר של היהודים בצמצום הפערים החברתיים-כלכליים (24.9%), ואילו הקבוצה השנייה בגודלה בחרה בחיזוק הכוח הצבאי של צה"ל (23.9%). לעומת זאת בעיני השיעור הגדול ביותר של הערבים ניצב במקום הראשון היעד של השגת השלום בין ישראל לפלסטינים (35.6%) ובמקום השני היעד של שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים בתוך ישראל (31.7%). ההבדל העמוק ביותר בין היהודים לערבים הוא בהתייחסות לחיזוק כוחו הצבאי של צה"ל: כשמדרגים את כלל היעדים שציינו, רק 1.7% מהערבים ראו בו את היעד החשוב ביותר של המדינה לעומת - כאמור לעיל - 23.9% מהיהודים.

שאלה 31
נספח 1, עמ' 214

פילוח על פי מידת דתיות העלה כי החרדים מחשיבים את חיזוק הצבא הרבה פחות משמחשיבות אותו שלוש הקבוצות היהודיות האחרות: 7.5% בלבד מהם סברו כי זה היעד החשוב ביותר של הממשלה, לעומת 28.3% מהדתיים, 30.4% מהמסורתיים ו-22.5% מהחילונים. כנראה בגלל מצוקת הדיור החזקה במגזר זה, היעד החשוב ביותר בעיני החרדים הוא סיוע לזוגות צעירים להגיע לדירה משלהם: 32.8% מהם דירגו זאת כיעד עליון, לעומת 10.1% מהדתיים, 11.2% מהמסורתיים ו-8.6% מהחילונים. אם כי אפשר היה לצפות שיהיה להם אינטרס מיוחד בעניין, רק 10.8% מהחרדים שמו בראש רשימת ההעדפות שלהם את שילובם בעבודה (ניתנת האמת להיאמר כי שלוש הקבוצות האחרות התעניינו בכך עוד פחות: 3% מהדתיים, 1.3% מהמסורתיים ו-2.2% מהחילונים). במילים אחרות, אמנם יעד השילוב בעבודה חשוב לחרדים יותר משהוא חשוב לקבוצות האחרות בציבור היהודי, אבל בעדיפות העליונה מבחינתם עדיין עומד הסיוע הציבורי בדיור לזוגות צעירים.

פילוח על פי גיל העלה כי בשני נושאים הצעירים שונים בכיור בדירוג היעדים מקבוצות הגיל המבוגרות יותר: קצת כמו החרדים (ויש לזכור שיש בקבוצת הצעירים ייצוג גבוה יחסית של חרדים על פי הגדרה עצמית) גם הצעירים מדגישים יותר מהמבוגרים מהם את סיוע המדינה בדיור, נושא שהוא רלוונטי במיוחד לקבוצת גיל זו, ופחות את חיזוק הכוח הצבאי, שכן צה"ל - כאמור - נתפס בעיניהם כפחות "מקודש" משהוא נתפס בעיני קבוצות הגיל המבוגרות יותר.

לוח 33 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	
27.0	18.8	11.7	מגדירים כיעד החשוב ביותר את חיזוק כוחה הצבאי של המדינה
8.8	10.3	18.1	מגדירים כיעד החשוב ביותר את הסיוע לצעירים להגיע לדירה משלהם

די במפתיע, שכן היינו מצפים שקרבה ללב העניינים או ריחוק ממנו תשפיע על העדפותיהם של המרוויינים, פילוח לפי מיקום עצמי בלב החברה או בשוליה לא הניב הבדלים מובהקים. לעומת זאת פילוח על פי מחנה פוליטי העלה הבדלים של ממש, ואלה מעידים על פער עמוק בסדרי העדיפויות בתוך הציבור היהודי. מתברר כי בימין ובשמאל העניין הביטחוני הוא הדומיננטי, בעוד המרכז טרוד יותר בענייני פנים.

לוח 34 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
השגת שלום עם הפלסטינים (31.1)	צמצום הפערים החברתיים-כלכליים (28.5)	חיזוק צה"ל (31)	היעד החשוב ביותר
שילוב חרדים בשוק העבודה (0)	חיזוק הקשר בין הפוליטיקאים הנבחרים לאזרחים (1)	שיפור היחסים בין אזרחי המדינה היהודים והערבים (0.8)	היעד הכי פחות חשוב

כלומר, הימין רואה חשיבות עליונה בהתחזקות צבאית והשמאל רואה חשיבות עליונה בהשגת שלום. כנראה משום ששני המחנות הפוליטיים האלה רואים באיום החיצוני את הסכנה הגדולה ביותר לישראל, הם הציבו בראש את היעד שנראה להם המענה היעיל ביותר. בה בעת המרכז טרוד יותר בעניינים פנימיים כלכליים-חברתיים ומדגיש מאוד את צמצום הפערים בחברה הישראלית.

סיכום

- בפרק זה נבדקו ההערכות והעמדות של הציבור בכמה נושאים: מצבה הכללית של ישראל; שיטת השלטון הרצויה; מהותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, איכות הדמוקרטיה הישראלית; התפקוד הדמוקרטי הכללי ותפקוד הממשלה; מידת האחריות של ממלאי התפקידים; מידת הייצוגיות של הכנסת והמפלגות; חשיבות התחרות הבין-מפלגתית; רמת האמון בממלאי תפקידים, במוסדות שלטון מרכזיים ובמוסדות הדמוקרטיים; יעדיה המועדפים של ישראל.
- שביעות הרצון הכללית מן המצב במדינה בקרב הציבור כולו היא בינונית (סבורים כך 41%, לעומת 27.8% המעריכים אותו כטוב ו-29.7% המעריכים אותו כרע). בקרב יהודים (לעומת ערבים), בקרב ימניים (לעומת מי שמיקמו את עצמם במרכז ובשמאל), בקרב מי שמיקמו את עצמם בלב החברה (לעומת מי שמיקמו את עצמם בשוליה), בקרב בעלי הידע הפוליטי הרב (לעומת בעלי הידע הפוליטי הבינוני או המועט) – ההערכה היא חיובית יותר. החרדים מעריכים את המצב הכללי כרע יותר מהחילונים, המסורתיים והדתיים.
- רוב הציבור בישראל רואה בדמוקרטיה את צורת השלטון הטובה ביותר (81.8%). עם זאת בקרב יהודים שמיקמו את עצמם בימין הפוליטי ובקרב הערבים יש קבוצות ניכרות המעדיפות צורות משטר אחרות, למשל "מנהיג חזק".
- מיעוט בלבד (32.4%) בכלל הציבור הגדירו השנה את שיטת המנהיג החזק כשיטת שלטון טובה למדינה; כמחצית הגדירו כך ממשלת מומחים במקום נציגים נבחרים; כשני שלישים סבורים כי דמוקרטיה ישירה בצורת משאלי עם היא שיטת השלטון הטובה; רוב מכריע (82.9%) מעריכים כך דמוקרטיה של נציגים.
- במסגרת השאלות הפתוחות שאלנו מהן המשמעויות שמייחסים המרואיינים למונח "דמוקרטיה". מתברר כי הפרשנות הנפוצה ביותר קשורה בחופש, ואחריו – בהפרש ניכר ובסדר יורד – מנגנונים ומוסדות דמוקרטיים; ריבונות העם והיענות השלטון; שוויון; פלורליזם; ודאגה למיעוטים. בתחתית הסולם נמצאות הפרשנויות של צדק וזכויות אדם ואזרח. אחרי החופש, הציבור הערבי שם דגש רב בפרשנויות המתייחסות לשוויון ולדאגה למיעוטים.
- שאלה פתוחה נוספת שהוצגה רק ליהודים התייחסה לפרשנויות של המונח "מדינה יהודית". נמצא כי התואר "יהודית" נתפס בראש ובראשונה כסמן לאומי, לאחר מכן כסמן דתי, ובשוליים בלבד – כסמן של דמוקרטיה וסובלנות. פילוח על בסיס מידת דתיות מראה שוני בין חילונים ומסורתיים, התופסים את הסמן הלאומי כמרכזי, לבין רוב הדתיים והחרדים, הרואים כמרכזי דווקא את הסמן הדתי.

- < אשר להגדרה "יהודית ודמוקרטית": בקרב היהודים (בלבד), ככלל, הקבוצה הגדולה ביותר (46.1%) מעדיפה את השילוב הזה. 29.5% מחשיבים יותר את המרכיב היהודי, ורק 22% מחשיבים ביותר את המרכיב הדמוקרטי. פילוח על פי גיל מעלה העדפה ברורה של קבוצת הגיל הצעיר - לעומת קבוצות הגיל המבוגרות יותר - למרכיב היהודי. הוא הדין בקבוצה החרדית והדתית לעומת הקבוצה המסורתית והחילונית.
- < במצבים של סתירה בין עקרונות הדמוקרטיה לעקרונות ההלכה כמחצית (49.7%) מהציבור היהודי סבורים שיש עדיפות לעקרונות הדמוקרטיה, 21% מעדיפים את ציווי ההלכה, ואילו 26.5% גורסים כי אי-אפשר להחליט קטגורית אלא יש להכריע בכל עניין לגופו.
- < בכלל המדגם היהודי יש אמנם רוב לסבורים כי לא ראוי שרבנים יפסקו בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת (69.8%), אבל בקרב הקבוצה החרדית יש רוב גדול לדעה שהדבר ראוי. הקבוצה הדתית חלוקה בשאלה זו. בימין יש תמיכה בטענה שהדבר ראוי הרבה יותר משיש לה במרכז ובשמאל.
- < בכלל הציבור אין הסכמה בדבר מידת הדמוקרטיה של ישראל: אמנם העמדה השכיחה (39.3%) היא שישראל פחות מדי דמוקרטית, אבל שיעור דומה מאוד (34.1%) סבורים כי היא דמוקרטית במידה המתאימה, ואילו 24.4% גורסים כי היא דמוקרטית מדי. בציבור הערבי יש רוב ברור (63.3%) הסבורים כי ישראל היא פחות מדי דמוקרטית. רוב יש גם בקרב מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה הישראלית ובקרב מי שמיקמו את עצמם בשמאל הפוליטי.
- < כשמדובר בהערכת תפקוד הדמוקרטיה הישראלית הציבור חצוי, עם נטייה קלה להערכה חיובית. מוקדים של חוסר שביעות רצון מצאנו בקרב הצעירים, החרדים והערבים. לעומת זאת בכלל הציבור ובכל קבוצות המשנה יש רוב גדול שאינו שבע רצון מהטיפול של הממשלה בבעיות המדינה (71.5%). הוא הדין כאשר שאלנו על המידה שבה הממשלה מסבירה את מדיניותה לציבור: שלושה רבעים השיבו כי היא אינה עושה די בנושא זה, ממצא המלמד על ריחוק בעייתי בין דרג מקבלי ההחלטות לבוחריהם. כאשר למידת האמון בדבריהם של דוברי הממשלה, התשובה השכיחה ספקנית (56% סבורים שאפשר להאמין לחלק מן הדברים).
- < רוב המרואיינים (59.3%) מעריכים כי הייצוג הסיעתי בכנסת כיום משקף את התפלגות הדעות בציבור. לעומת זאת רק מיעוט (33.1%) סבורים כי המפלגות הפוליטיות מייצגות כנדרש את שולחיהן.
- < בסקר הנוכחי ניכרת עלייה מסוימת באמון הציבור בכל המוסדות הפוליטיים. כבעבר גם השנה האמון הרב ביותר ניתן לצה"ל והנמוך ביותר למפלגות. כאשר מדרגים את מעמדם של נושאי תפקידים על פי משתנה

האמון הציבורי בהם, נמצא נשיא המדינה בראש הרשימה ואילו ראש הממשלה בתחתיתה. נתוני האמון המשופרים מלמדים כי באופן כללי הציבור ספקן כלפי גופים ונושאי תפקידים מרכזיים, אבל אין מדובר, נכון להיום, בניכור ציבורי עמוק כלפי הממסד המדינתי וממלאי התפקידים הבכירים.

< במבט לעתיד, הציבור היהודי מציב בראש סולם היעדים שהמדינה צריכה לשאוף אליהם את צמצום הפערים החברתיים ואת חיזוק הכוח הצבאי. הרחק מאחור משתרכים שיפור היחסים בין יהודים לערבים במדינה, השגת שלום עם הפלסטינים ושילוב החרדים בשוק העבודה. הציבור הערבי מייחס את החשיבות הרבה ביותר להשגת השלום ולשיפור היחסים בין יהודים לערבים במדינה וחשיבות מועטה בהרבה לחיזוק כוחו הצבאי של צה"ל.

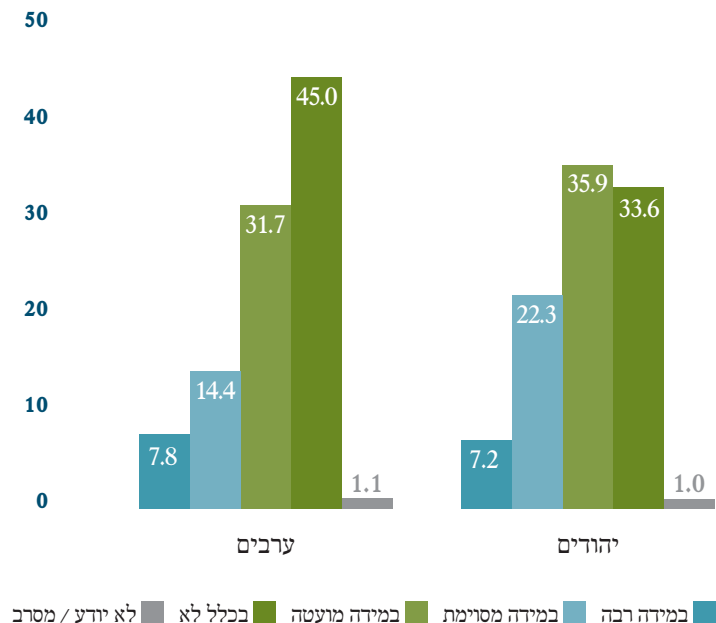
פרק 2: האזרח והפוליטיקה הדמוקרטית

יכולת השפעה אזרחית על המדיניות

אחת מאבני היסוד של הפוליטיקה הדמוקרטית היא היכולת האמיתית של האזרחים - או לפחות היכולת הנתפסת - להשפיע על המדיניות של השלטון. ידוע כי במדינות שבהן האזרחים מרגישים נטולי יכולת השפעה נוצר פער גדול בין הריבון - העם - לבין מקבלי ההחלטות; במצב כזה המהות הדמוקרטית נשחקת גם אם ההיבטים הפורמליים נותרים בעינם. הנתונים מראים כי בישראל - כמו בכמה וכמה דמוקרטיות אחרות - ההרגשה שאפשר להשפיע, ואולי גם ההשפעה האמיתית (שאינן באפשרותנו כמובן לאמוד אותה בסקר), היא נמוכה היום מאוד, אף שהיו תקופות גרועות יותר מבחינה זו. על השאלה באיזו מידה המרואיין או חבריו יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה השיבו הרוב הגדול בכלל המדגם (70.6%) שהם משפיעים במידה מועטה או בכלל לא. הפילוח שבתרשים שלהלן על פי לאום מראה כי אף שהרוב גם בקרב היהודים וגם בקרב הערבים מרגישים יכולת מועטה מאוד להשפיע על השלטון, בכל זאת בקרב הערבים הרגשה זו חזקה יותר (ערבים - 76.7%; יהודים - 69.5%).

שאלה 23
נספח 1, עמ' 208
נספח 2, עמ' 235

תרשים 17: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (על פי לאום; באחוזים)

בציבור היהודי כן נצפו הבדלים כאלה על בסיס מידת דתיות: החרדים - פחות משלוש הקבוצות האחרות - מרגישים שביכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה: 12.9% בלבד מהם מרגישים כי הם יכולים להשפיע, לעומת 32.4% מהדתיים, 37.7% מהמסורתיים ו-27.1% מהחילונים. ההבדלים בעניין זה בין מי שמיקמו את עצמם בלב החברה או בשוליה הוא בדיוק בכיוון הצפוי: קרבה ללב החברה מלווה בהרגשה חזקה יותר של השפעה (בכפוף לנתון שהוצג לעיל, שהרוב מרגישים שאינם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה).

לוח 35 (באחוזים)

מיקום עצמי בשולי החברה	מיקום עצמי בלב החברה	מרגישים שיכולים להשפיע על מדיניות הממשלה
17.7	34.4	

באופן מפתיע משהו לא נמצאו הבדלים בין קבוצת הגיל הצעירה לגילאי הביניים והמבוגרים, בין המחנות הפוליטיים השונים ובין בעלי הרמות השונות של ידע פוליטי במה שקשור להרגשת (חוסר) היכולת להשפיע. בכל הקבוצות כשני שלישים מרגישים שאינם יכולים להשפיע על המדיניות, סימן גרוע כאשר מדובר באחד ההיבטים החשובים ביותר של דמוקרטיה יציבה ומתפקדת.

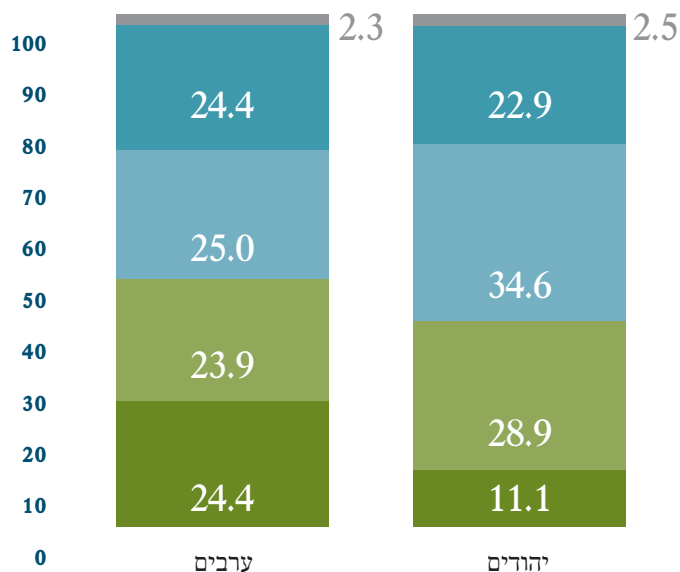
תנאי נוסף המוזכר בספרות המקצועית כתורם לקיומה של דמוקרטיה יציבה הוא שהאזרחים ירגישו כי הפוליטיקאים הנבחרים מתחשבים בדעתם, ומכאן גם אולי משרתים טוב יותר את האינטרסים שלהם. תחושה כזו מאפשרת לאזרחים לסמוך על נבחריהם ו"לשמור מרחק" מהפוליטיקה בימי שגרה ובין מערכת בחירות אחת לאחרת, מתוך אמונה שמי שמופקד על מימוש האינטרסים שלהם מתחשב ברצונותיהם ומשרת את האינטרסים הכלליים של הציבור.

בישראל המצב היום בעניין זה רחוק מלהיות מזהיר. בהתאמה רבה לתחושת ההשפעה הנמוכה שהצגנו לעיל, רוב (56.4%) מכלל המדגם סבורים כי פוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתו של האזרח ב"רחוב". כאן נמצא הבדל מעניין על פי לאום: בעוד שבקרב הערבים יש למעשה חלוקה שווה כמעט בין הסבורים שיש או אין הקשבה בצמרת לרחשי הלב של הציבור (48.3% ו-49.4%, בהתאמה), הרי בקרב היהודים שיעור הסבורים שאין הקשבה עולה בבירור על שיעור אלה הסבורים ההפך (57.5% ו-40%, בהתאמה). למעשה, שיעור הערבים השוללים את טענת חוסר ההקשבה מכול וכול הוא יותר מפי שניים משיעור בעלי דעה זו בקרב היהודים! ייתכן שמדובר בהבדלי ציפיות, ואולם ייתכן גם שהנבחרים הערבים מצליחים יותר מעמיתיהם היהודים לתת לבוחריהם הרגשה שהם מקשיבים להם.

הערכת ההקשבה לרצונו של האזרח

שאלה 7.1
נספח 1, עמ' 197
נספח 2, עמ' 236

תרשים 18: פוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתם של האזרחים (על פי לאום; באחוזים)

■ בכלל לא מסכים ■ די לא מסכים ■ די מסכים ■ מסכים בהחלט ■ לא יודע / מסרב

מין, גיל, ידע פוליטי ומיקום עצמי בלב החברה או בשוליה נמצאו כאן כגורמים שאינם משפיעים על הערכת המרואיינים את מידת ההקשבה של הפוליטיקאים. בציבור היהודי גם פילוח על פי מחנות פוליטיים לא גילה הבדלים מפליגים. לעומת זאת פילוח על פי דתיות הצביע על חריגותה של הקבוצה הדתית, החצויה בשאלה אם הפוליטיקאים מתחשבים או אינם מתחשבים בדעתו של האזרח ה"רגיל". בכל שלוש הקבוצות האחרות שיעור הסבורים שאין התחשבות כזו עלתה בבירור על שיעור הסבורים כי הפוליטיקאים קשובים לאזרחים. במילים אחרות, גם בעניין הזה הדתיים הם (יחסית) מרוצים יותר מהאחרים מתפקוד המערכת הפוליטית.

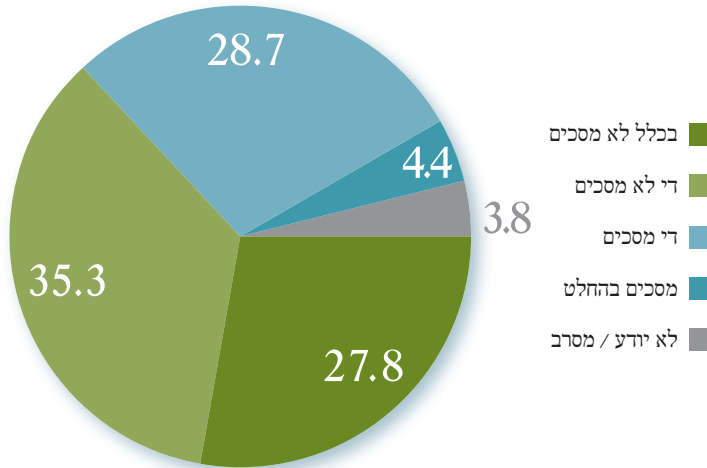
האי-נחת של הציבור מן הדרג הפוליטי וחוסר שביעות הרצון מתפקוד הממשלה, המשתקפים בממצאים, באה לידי ביטוי גם בממצא הזה: כשני שלישים (63.1%) מכלל המדגם לא הסכימו עם הקביעה שבסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ועושים את עבודתם כראוי. כלומר, רק כשליש בכלל הציבור הישראלי חושבים שהנבחרים שקועים ראשם ורובם במילוי שליחותם, מה שיכול להסביר לפחות חלקית את רמת האמון הנמוכה בכנסת שעליה הצבענו קודם.

האם חברי הכנסת עובדים קשה?

שאלה 7.4

נספח 1, עמ' 197

תרשים 19: בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה וממלאים את תפקידם כראוי (כלל המדגם; באחוזים)

היהודים מעט יותר ביקורתיים כלפי חברי הכנסת מאשר הערבים, אבל ההבדל בין הקבוצות אינו מובהק סטטיסטית. גם גיל התברר כאן כגורם שאינו משפיע על ההערכה לעבודת חברי הכנסת. פילוח על פי דתיות העלה כי אף על פי שבכל ארבע הקבוצות רק מיעוט חושבים שחברי הכנסת עובדים קשה, הרי ככל שעולה הדתיות, כן עולה מידת ההערכה לעבודתם: חילונים - 26.1%; מסורתיים - 34%; דתיים - 46.1%; חרדים - 45.1%. מכאן שהדתיים והחרדים שבעי רצון הרבה יותר מהמסורתיים והחילונים ממידת ההשקעה של חברי הכנסת במילוי תפקידם. ממצא זה משקף מן הסתם את מידת שביעות הרצון היחסית של המשיבים בקבוצות אלה מן ההשקעה של חברי הכנסת של המפלגה שבשבילה הם עצמם הצביעו. בקרב הממקמים את עצמם כשולי החברה שיעור הסבורים כי חברי הכנסת אינם עובדים קשה עולה במקצת על שיעורם בקרב הממקמים את עצמם בלבה: 67.3% לעומת 60.9% (בהתאמה), אבל המגמה הכללית דומה - הרוב אינם מרוצים מנבחרי האומה.

פילוח על פי הגדרה עצמית פוליטית של הציבור היהודי כימין, מרכז או שמאל מעלה כי אין כמעט הבדל בין הקבוצות והרוב בשלושת המחנות הפוליטיים סבורים כי חברי הכנסת אינם עובדים קשה, אם כי בשמאל "מפרגנים" להם מעט פחות מאשר במרכז ובימין. כלומר, בשמאל מתנגדים מעט יותר לטענה שבסך הכול חברי הכנסת עובדים קשה: שמאל - 67.9%; מרכז - 62.3%; ימין - 63.9%.

למי דואגים הפוליטיקאים?

שאלה 19.1
נספח 1, עמ' 206
נספח 2, עמ' 236

ישרת הפוליטיקאים

שאלה 19.4
נספח 1, עמ' 206
נספח 2, עמ' 237

שוב, בהתאמה לנתונים שהצגנו לעיל, התחושה הרווחת היום בין האזרחים בארץ היא שדאגתם הראשונה של הפוליטיקאים אינה נתונה לשולחיהם. רוב ברור בכלל המדגם (70.6%) הסכימו גם בסקר הנוכחי עם הקביעה ש"פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם". כמעט שלא נמצאו הבדלים בעניין זה על פי חיתוכים לקבוצות משנה בציבור.

גם בעניין ניקיון הכפיים של הפוליטיקאים ההערכה של הציבור אינה מחמיאה ביותר: מיעוט גדול (43.1%) מכלל המדגם מצדדים בקביעה שכדי להגיע לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת, 37.9% אינם מסכימים עם קביעה זו, ו-19.1% מפקפקים או לא יודעים. בקרב הערבים, יש לציין, קצת פחות מסכימים עם הקביעה שכדי להגיע לצמרת יש להיות מושחת (ערבים - 37.2%; יהודים - 44.1%). ממצא זה עולה בקנה אחד עם האבחנה שכבר הצגנו, שהערבים כנראה יותר שבעי רצון מההנהגה הפוליטית שלהם מהיהודים.

פילוח על פי גיל מעלה כי בשאלה זו הצעירים דווקא נותנים קרדיט נמוך יותר לפוליטיקאים משנותנות להם הקבוצות המבוגרות. כלומר שיעור גבוה יותר מהצעירים, למעשה הרוב (50.2%), חושבים שכדי להגיע לצמרת הפוליטית צריך להיות מושחת (לעומת 46.1% מגילאי הביניים ו-36.8% מהמבוגרים).

פילוח על פי מידת דתיות מראה כי בקו אחד עם מידת שביעות הרצון הגבוהה יחסית יותר של הקבוצה הדתית מהמערכת הפוליטית, שיעור המסכימים בקרבה עם הקביעה לעיל הוא הקטן ביותר: 33.1%, לעומת 47.3% אצל החרדים, 47% אצל החילונים ו-42.2% אצל המסורתיים. מיקום עצמי בלב החברה או בשוליים הוא גורם משפיע: בקרב הממקמים את עצמם בלב החברה 40.4% מסכימים עם הקביעה הזאת לעומת כמחצית (49%) מהממקמים את עצמם בשוליים. כלומר, ריחוק ממרכז העניינים החברתי מגביר את דימוי ה"מושחתים" של מקבלי ההחלטות וההנהגה הפוליטית.

העמדה הפוליטית נמצאה כמשפיעה בהחלט על ההערכה בשאלה זו. בעוד שבמרכז ובימין רק מיעוט (בימין מיעוט גדול יותר) הסכימו עם הטענה שכדי להגיע לצמרת הפוליטית צריך להיות מושחת, בשמאל יש רוב לסבורים כך - אולי משום שהצמרת הפוליטית מאוישת כיום בעיקר במי שאינם שייכים למחנה השמאל.

לוח 36 (באחוזים)

שאלה	מרכז	ימין	מסכימים עם הקביעה שכדי להגיע היום לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת
53.8	41.3	45.9	

גם אשר ליושרה - במובן של המחויבות של ההנהגה הפוליטית לציבור הבוחרים שלה - יש בציבור מידה ניכרת של הסתייגות מן המצב הקיים. וכך, רוב המרוויינים (52.9%) הגיבו בשלילה עקרונית על מהלכים כמו אלה שעשו אריאל שרון (כאשר עזב את הליכוד על רקע ההתנתקות) ואהוד ברק (כאשר עזב את מפלגת העבודה על רקע חילוקי הדעות המתמשכים עם עמיתו להנהגת המפלגה ומה שהוא הציג כמחויבותו לממשלה בראשות בנימין נתניהו שבה הוא מכהן). רק מיעוט (36.4%) השיבו כי ראוי שמנהיג מפלגה יעשה צעד כזה אם לדעתו הדבר משרת את טובת המדינה.

שאלה 10
נספח 1, עמ' 199

מעניין כי ההתנגדות למהלך מסוג זה נמצאה גבוהה יותר, במובהק, בקרב הציבור הערבי (61.7%), לעומת 51.4% בקרב הציבור היהודי. המרוויינים הצעירים (בכלל המדגם) היו סובלניים יותר מגילאי הביניים ומהמבוגרים למהלך כזה (47.5% מהצעירים ראו בשלילה מהלך כזה, לעומת 52.6% מגילאי הביניים ו-56.6% מהמבוגרים), אולי משום שהם נולדו לתוך מערכת שמהלכים לא אידאולוגיים נחשבים בה נורמה יותר מבעבר או משום שציפיותיהם הכלליות מן הפוליטיקאים נמוכות יותר. פילוח על פי מידת הדתיות העלה כי הביקורת על מהלכים כאלה עולה עם העלייה במידת הדתיות של המרוויינים: מיעוט גדול (46.2%) מהחילונים ראו אותו בשלילה, לעומת רוב (55.5%) מהמסורתיים והדתיים ורוב גדול עוד יותר (60.2%) מהחרדים. מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה היו שוב ביקורתיים יותר: 59.2% מהם סברו שהמהלך היה לא ראוי, לעומת 50.5% בקרב מי שמיקמו את עצמם בלב החברה.

פילוח על פי הגדרה עצמית פוליטית כימין או כשמאל מלמד כי המחנות האידאולוגיים - השמאל והימין - רגישים יותר למהלכים של מנהיגים הפועלים בניגוד להבטחות שנתנו לבחוריהם ממי שממקמים את עצמם במרכז. וכך, רוב בשמאל ורוב בימין - 55.7% ו-55.3% (בהתאמה) - מגדירים מהלכים כמו שעשו שרון וברק במילים "לא ראויים", לעומת 48% מהמרכז.

לסיכום נושא היחס של הציבור כלפי ממלאי התפקידים הפוליטיים, נראה כי הסקר מצביע - ולא בפעם הראשונה כפי שיובהר בחלק הבא - על דימוי גרוע מאוד של הנבחרים בעיני הבוחרים, גרוע במידה ניכרת מהיחס כלפי המערכת הפוליטית בכללותה.

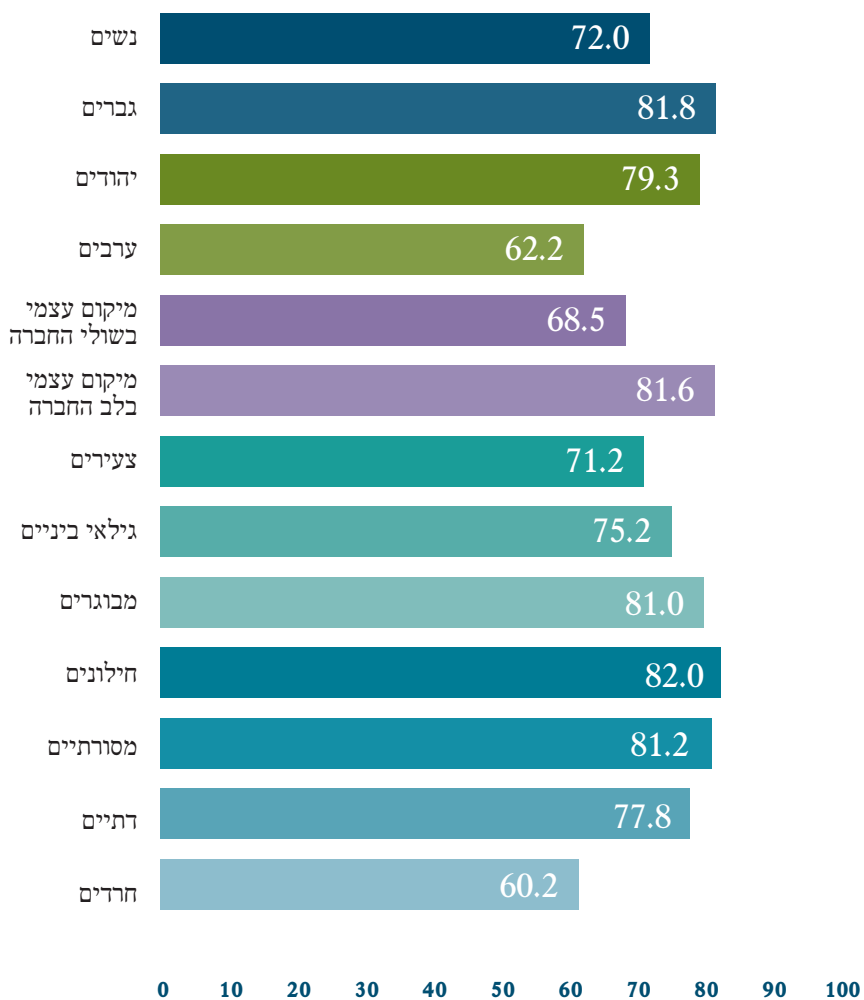
האזרח הדמוקרטי האידאלי הוא אזרח מתעניין ופעיל. בתחום זה נראה כי האזרח הישראלי הממוצע ראוי לטפיחת הוקרה על השכם. למרות חוסר הנחת שלהם מהתפקוד של נבחריהם, ואולי דווקא בשל חוסר נחת זה, גם השנה המרוויינים מציגים מידה מרשימה של עניין פוליטי: 76.8% מכלל המדגם מעידים על עצמם שהם מתעניינים בפוליטיקה (79.3% מקרב היהודים ו-62.2% מקרב הערבים). עם זאת, רמת ההתעניינות איננה אחידה: גברים מעידים על עצמם יותר מנשים שהם מתעניינים בפוליטיקה (81.8% לעומת

עניין בפוליטיקה

שאלה 20
נספח 1, עמ' 207
נספח 2, עמ' 237

72%, בהתאמה), ומי שמיקמו את עצמם בלב החברה מעידים על עצמם שהם מתעניינים בפוליטיקה יותר ממי שמיקמו את עצמם בשוליה (81.6% לעומת 68.5%, בהתאמה). פילוח על פי דתיות מראה כי החרדים הם קבוצה שחבריה מעידים על עצמם שהם מתעניינים בפוליטיקה הכי פחות מכולם, אם כי גם כאן מדובר ברוב (60.2%, לעומת 77.8% מהדתיים, 81.2% מהמסורתיים, ו-82.0% מהחילונים).

תרשים 20: עניין בפוליטיקה (במידה רבה ובמידה מסוימת); על פי קבוצת משנה בכלל המדגם; באחוזים)

כפי שאפשר לצפות, יש התאמה בין ידע פוליטי לבין התעניינות בפוליטיקה, אבל גם בעלי הידע הפוליטי המועט מגלים בה עניין ניכר.

לוח 37 (באחוזים)

בעלי ידע פוליטי מועט	בעלי ידע פוליטי בינוני	בעלי ידע פוליטי רב	
60.0	81.5	94.6	מעידים על עצמם שהם מתעניינים בפוליטיקה במידה רבה או במידה מסוימת

פילוח התשובות על השאלה בדבר מידת העניין הפוליטי על פי מחנה פוליטי לא הצביעה על הבדלים בין מי שמיקמו את עצמם בימין, במרכז או בשמאל.

מעניין מאוד שצעירים מעידים על רמה גבוהה דומה למדי של עניין מצדם בפוליטיקה בהשוואה לקבוצות המבוגרות יותר (צעירים - 71.2%; גילאי ביניים - 75.2%; מבוגרים - 81%). ממצא זה עומד בניגוד לדימוי של רבים בישראל, הבא לידי ביטוי גם בתשובות על שאלה בנידון שנשאלה בסקר, שצעירים מתעניינים הרבה פחות מהמבוגרים בפוליטיקה או בנושאים חברתיים לא פוליטיים. בכלל המדגם רוב ברור - 65.5% (יהודים 65.3%; ערבים 66.6%) - סוברים כי לצעירים אכפת מהפוליטיקה פחות מלמבוגרים. כשמדובר בנושאים חברתיים לא פוליטיים הדימוי השכיח שונה משהו; לצעירים ניתן קרדיט רב יותר: בכלל המדגם רק מיעוט, אם כי גדול (43.4%), סבורים שלצעירים פחות אכפת מלמבוגרים. שיעור הסבורים כך בציבורים היהודי והערבי כמעט שווה. הצעירים מעריכים את עצמם עוד פחות מהמבוגרים בכל הנוגע להתעניינות בני גילם בפוליטיקה, אבל לא כך כשמדובר בנושאים חברתיים וכלכליים לא פוליטיים.

שאלה 48
נספח 1, עמ' 221

שאלה 49
נספח 1, עמ' 221

לוח 38 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	
63.3	65.5	69.6	מסכימים עם האבחנה שלצעירים פחות אכפת מנושאים פוליטיים מלמבוגרים
44.4	45.9	38.8	מסכימים עם האבחנה שלצעירים פחות אכפת מנושאי חברה לא פוליטיים מלמבוגרים

מדברים פוליטיקה?

ומה על שיחות בנושאים פוליטיים? גם כאן מתגלה הציבור הישראלי כ"פוליטי" במידה מרשימה. רוב ברור מכלל המרואיינים - 70.6% - מעידים על עצמם שהם נוהגים לשוחח עם חבריהם ובני משפחותיהם על נושאים פוליטיים. הדפוס הזה דומה אצל היהודים ואצל הערבים, אם כי שיעור המשוחחים אצל היהודים גבוה לעומת הערבים: 72.4% ו-60.6%, בהתאמה.

פילוח המדגם על פי גיל מראה כי צעירים, פחות מגילאי הביניים והרבה פחות מן המבוגרים, מעידים על עצמם שהם משוחחים על פוליטיקה עם חבריהם, ובכל זאת גם בקרב הצעירים הרוב "מדברים פוליטיקה", לפי עדותם.

שאלה 13
נספח 1, עמ' 202
נספח 2, עמ' 238

לוח 39 (באחוזים)

מעידים על עצמם שהם משוחחים עם חבריהם ועם בני משפחתם על נושאים פוליטיים במידה רבה או די רבה	צעירים	גילאי ביניים	מבוגרים
	65.2	70.3	85.1

פילוח הציבור היהודי על פי דתיות העלה כי החילונים (78.5%), המסורתיים (73.3%) והדתיים (68.5%) נוטים הרבה יותר מהחרדים (48.4%) לשוחח עם מקורביהם על נושאים פוליטיים.

ידע פוליטי נמצא בהתאמה גדולה מאוד עם תכיפות השיחה של המרואיינים עם הקרובים להם על עניינים פוליטיים. מן הסתם יש כאן מעגל קסמים: מי שאינו מתעניין - אינו מדבר פוליטיקה, ומי שאינו מדבר פוליטיקה - אינו צובר ידע פוליטי.

לוח 40 (באחוזים)

מעידים על עצמם שהם משוחחים עם חבריהם ועם בני משפחתם על נושאים פוליטיים במידה רבה או די רבה	בעלי ידע פוליטי רב	בעלי ידע פוליטי בינוני	בעלי ידע פוליטי מועט
	89.2	73.2	51.0

פילוח על פי מחנה פוליטי מעלה כי מי שמיקמו את עצמם בשמאל מעידים על עצמם יותר ממי שמיקמו את עצמם במרכז או בימין כי הם משוחחים הרבה עם מקורביהם על נושאים פוליטיים: שמאל - 83%; מרכז - 74.6%; ימין - 71.4%.

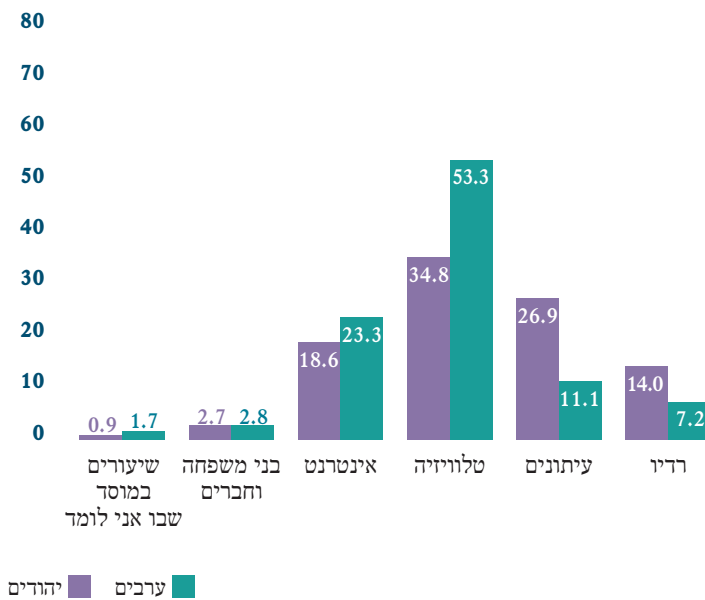
מקורות המידע הפוליטי

שאלה 24
נספח 1, עמ' 208

ביקשנו לדעת מהו המקור העיקרי שממנו המרואיינים מקבלים בדרך כלל את רוב המידע שלהם על מה שקורה בפוליטיקה. כלי התקשורת מצטיירים כבירור כמקורות המידע העיקריים: טלוויזיה (37.6%), עיתונות (24.5%) ואינטרנט (19.3%). הנתונים מורים כי על פי הדיווח העצמי לפחות, בציבור

הערבי ההסתמכות על הטלוויזיה והאינטרנט גבוהה במידה ניכרת מזו שבציבור היהודי. ובהקבלה - העיתונים והרדיו הם מקורות הרבה פחות מקובלים בציבור הערבי משהם מקובלים בציבור היהודי.

תרשים 21: מקור המידע העיקרי על הנעשה בפוליטיקה (כלל המדגם; על פי לאום; באחוזים)

כצפוי, הצעירים, יותר משאר הקבוצות, מציינים את האינטרנט כמקור המידע הפוליטי העיקרי שלהם - 33.1%, לעומת 18.6% מקרב גילאי הביניים ו-11.7% מקרב הקבוצה המבוגרת. ועם זאת, נראה כי בניגוד לדעה הרווחת, גם אצל הצעירים מקומה של הרשת בהקשר הפוליטי - לפחות בשלב זה - אינו דומיננטי.

פילוח על פי דתיות בציבור היהודי מלמד כי ההבדלים בין הקבוצות במקורות המידע העיקריים בנושאים פוליטיים הם משמעותיים: הקבוצות הדתית והחילונית הן המגוונות ביותר במקורות המידע שלהן, ואילו המסורתיות והחרדים מתקבצים סביב מקור ידע עיקרי בולט - המסורתיות סביב הטלוויזיה והחרדים סביב העיתונים. ובכל זאת מעניין לגלות כי לא מעט מן החרדים מדווחים שהם מקבלים מידע פוליטי מן האינטרנט, אף שברמה ההצהרתית מנהיגיה של קבוצה זו מסתייגים מן השיטוט במרחב הווירטואלי.

לוח 41 (באחוזים)

מקור המידע הפוליטי שלי הוא:	חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים
רדיו	10.6	13.9	23.2	22.6
עיתונים	26.3	21.5	26.3	51.6
טלוויזיה	36.7	44.9	28.3	1.1
אינטרנט	22.7	14.9	14.1	9.7
משפחה וחברים	1.2	2.0	3.0	14.0
שיעורים במוסד שבו אני לומד	60.0	0.7	3.0	0.0

פילוח על פי ידע פוליטי מעלה כי מקור המידע העיקרי לכל הקבוצות הוא הטלוויזיה, ואולם הישענותם של בעלי הידע הפוליטי המועט עליה כמקור עיקרי היא גבוהה (43.6%) מזו של בעלי הידע הבינוני (36%) והרב (29%). לבעלי הידע הפוליטי הרב יש שני מקורות עיקריים שווי משקל - עיתונים (29.9%) וטלוויזיה (29.0%). בעלי הידע הרב גם מסתמכים יותר משתי הקבוצות האחרות על הרדיו: ידע פוליטי רב - 18.1%; ידע פוליטי בינוני - 12.4%; ידע פוליטי מועט - 12.1%.

ניתוח התשובות על פי מחנה פוליטי ימין, מרכז או שמאל מעלה כי השמאל מסתמך בעיקר על עיתונים (38.9%), ואילו המרכז והימין בעיקר על טלוויזיה (35.2% ו-33.3% בהתאמה). השמאל גם מסתמך הרבה פחות מהמרכז והימין על הרדיו (7.5%, לעומת 15.7% ו-14.5% בהתאמה).

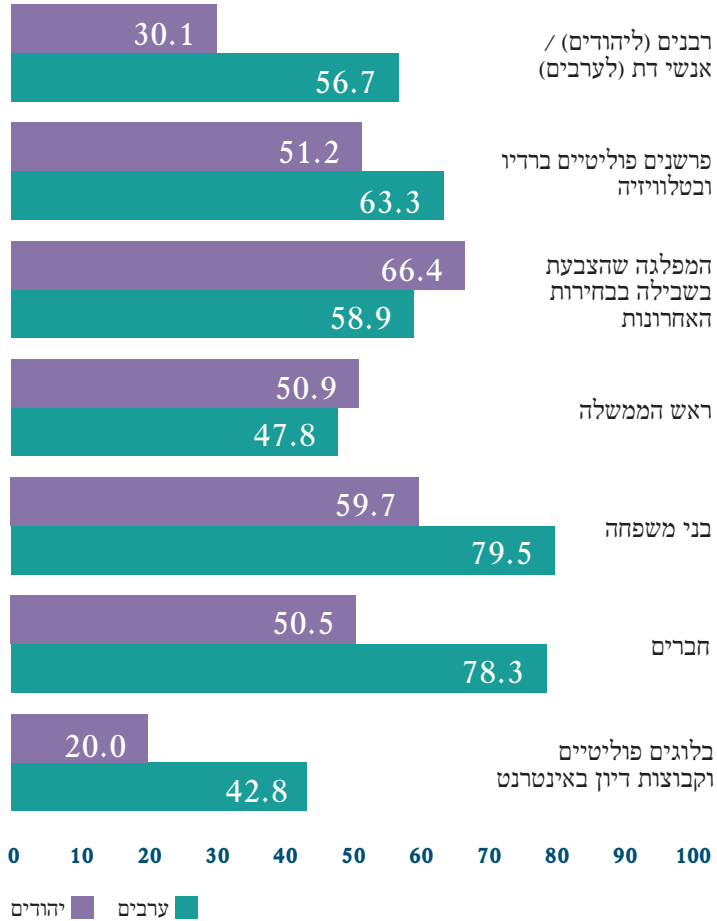
מי משפיע מבחינה פוליטית על האזרחים?

ניסו להבין מהו גורם ההשפעה העיקרי על הישראלים כאשר הם מגבשים את העדפותיהם הפוליטיות, וביתר דיוק מיהם "בעלי הסמכות" מבחינתם בנושאים פוליטיים. האפשרויות שהצענו למרואיינים היו כדלקמן: רבנים, פרשנים פוליטיים ברדיו ובטלוויזיה, המפלגה שהצבעת בשבילה בבחירות האחרונות, ראש הממשלה, בני משפחה, חברים, בלוגים פוליטיים וקבוצות דיון באינטרנט. שאלנו עד כמה כל אחד מהם חשוב או לא חשוב למרואיין כאשר הוא מגבש את דעתו בנושאים פוליטיים.

שאלות 28.1-28.7 נספח 1, עמ' 210-211

הממצאים מראים את ההבדלים בין החברה היהודית לחברה הערבית. שני הבולטים ביותר הם מידת החשיבות המיוחסת לאנשי דת או רבנים כסמכות בעניינים פוליטיים - הערבים מייחסים להם חשיבות גדולה בהרבה משמייחסים להם היהודים (56.7% לעומת 30.1% בהתאמה), וכך גם כאשר לחשיבות - העצומה - שהם מייחסים למשפחה (79.5% בקרב הערבים לעומת 59.7% בקרב היהודים).

תרשים 22: חשיבות גורמי ההשפעה על גיבוש העדפות פוליטיות
(חשוב מאוד ודי חשוב; על פי לאום; באחוזים)

כשביקשנו לבחור את החשוב ביותר מכל הגורמים הללו בעיני המרוויינים, התברר שבכלל המדרג המשפחה היא ה"סוכן" הפוליטי העיקרי (22.3%) ואחריה הפרשנים הפוליטיים (18.5%). פילוח ליהודים ולערבים הראה כי בשני הציבורים המשפחה "מככבת" בראש, אם כי בשיעורים שונים (20.5% ו 32.8%, בהתאמה). ואולם בציבור היהודי הקבוצה השנייה בגודלה הצביעה על הפרשנים הפוליטיים ברדיו ובטלוויזיה כחשובים ביותר, בצמידות למשפחה, ואילו בציבור הערבי ניצבת במקום השני המפלגה שבשבילה הצביעו המרוויינים בבחירות האחרונות. מממצא זה, בצירוף ממצאים קודמים שהצגנו, אפשר להסיק, אולי, כי בציבור הערבי מידת הריחוק בין הבוחרים לנבחריהם וביניהם לבין המפלגות שקיבלו את קולותיהם היא קטנה מזו שבציבור היהודי.

כאשר מדובר בפילוח על פי גיל מתברר שהצעירים, יותר מגילאי הביניים והמבוגרים, רואים במשפחה את מקור הסמכות הפוליטית החשוב ביותר (צעירים - 28.1%; גילאי ביניים - 26.3%; מבוגרים - 15.8%). ממצא זה יכול אולי להסביר, לפחות חלקית, את השמרנות הפוליטית היחסית של קבוצת הגיל הצעירה בישראל.

אבל המעניין ביותר בהקשר זה הוא הממצא שאצל הצעירים בישראל כיום מעמדם של רבנים (לצעירים היהודים) או אנשי דת (לצעירים הערבים) הוא גבוה בהרבה מאשר אצל שתי הקבוצות האחרות. אין ספק שיש לתופעה זו שורשים בנוכחות הדמוגרפית הגבוהה של דתיים וחרדים בקבוצת הגיל הזו, אבל לנוכח הגידול הדמוגרפי של הקבוצות הדתיות ככלל הציבור בישראל יש לממצא זה משמעות רבה לעתידה של הדמוקרטיה בישראל.

לוח 42 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	הרבנים או אנשי הדת הם מקור הסמכות הפוליטית שלי
5.3	10.6	21.7	

ואולם גם כאן, כצפוי, ניכרים ההבדלים בין הצעירים היהודים הדתיים לבין מי שאינם מגדירים את עצמם ככאלו. פילוח הציבור היהודי הצעיר על פי רמת דתיות מראה כי אצל החרדים והדתיים הרבנים הם - בלא עוררין - מקור הסמכות הפוליטי המרכזי (57%). המשפחה, לעומת זאת, מקבלת אצלם תפקיד משני. לעומת זאת אצל הצעירים המסורתיים והחילונים לרבנים תפקיד משני מאוד כסמכות פוליטית (5% בלבד הצביעו עליהם כעל סמכות חשובה או חשובה מאוד), ואילו המשפחה ממלאה את תפקיד הסוכן הפוליטי המרכזי.

פילוח כלל הציבור היהודי על פי מידת הדתיות מעלה כי החרדים שואבים את הסמכות הפוליטית שלהם בעיקר מרבנים. גם בקרב הדתיים מעמד הרבנים כסמכות הפוליטית הוא גבוה, אבל במידה פחותה. אצל החילונים והמסורתיים פרשני הטלוויזיה הם במעמד דומה לזה של הרבנים בקבוצה הדתית. מעבר לכך, הקבוצות החילוניות, המסורתיות והדתיות הן מגוונות יותר במקורות הסמכות הפוליטית שלהן מהקבוצה החרדית. ואחרון לכול: כ־15% מהחילונים וכ־11% מהמסורתיים רואים את עצמם "מורי ההלכה" הפוליטית של עצמם, אבל איש מהחרדים לא רואה את עצמו כך! הדתיים נמצאים בדיוק בתווך, עם כ־6% הסומכים על עצמם כשמדובר בגיבוש דעה פוליטית.

לוח 43 (באחוזים)

מקור הסמכות הפוליטית שלי הוא:	חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים
רבנים	0.0	5.0	24.2	79.6
פרשנים פוליטיים ברדיו ובטלוויזיה	24.9	22.8	8.1	1.1
המפלגה שהצבעתי בשבילה בבחירות האחרונות	11.0	9.9	16.2	4.3
ראש הממשלה	8.2	12.9	11.1	3.2
בני משפחה	22.7	20.8	22.2	7.5
חברים	6.6	6.3	3.0	1.1
בלוגים וקבוצות דיון באינטרנט	2.8	1.7	0.0	2.2
הדעה שלי	15.3	11.6	6.1	0.0

פילוח על פי מחנה פוליטי מעלה כי מקור הסמכות העיקרי של השמאל הוא פרשנים פוליטיים ואחריהם, בפער גדול, המשפחה (30.2% ו-18.9%, בהתאמה). המרכז מתחשב בעת גיבוש עמדתו הפוליטית יותר מכול בפרשנים הפוליטיים ובמשפחה באותה המידה (23% בכל אחד מן הגורמים), ואילו הימין מציין בעיקר את הרבנים (21.2%) והמשפחה (18%). כשמדובר בידע פוליטי, בעלי הידע המועט מסתמכים בעיקר על המשפחה (25.7%) ועל הרבנים (16.3%). בעלי הידע הפוליטי הבינוני מסתמכים על המשפחה (21.5%) ועל הפרשנים הפוליטיים ברדיו ובטלוויזיה (20.3%), ובעלי הידע הפוליטי הרב מסתמכים באותה מידה בדיוק על המשפחה ועל הפרשנים (20.8%). מעניין שבכל הקבוצות האינטרנט עדיין משתרך מאחור כמקור מידע או כמקור סמכות פוליטית לעומת סוכני הקבוצות הקלאסיים (משפחה) ואמצעי התקשורת המוכרים (בעיקר טלוויזיה ורדיו, אך גם פרשנים המשמיעים שם את דבריהם), עם אחוזים נמוכים בכל הקבוצות.

ואולם, עניין רב בפוליטיקה ושיחות רבות על עניינים פוליטיים עם בני משפחה וחברים לא בהכרח מיתרגמים להשתתפות פוליטית פעילה שוטפת - שלא כמו הצבעה בבחירות למשל, שהיא השתתפות פוליטית תקופתית קטועה. מתברר כי אכן הקשר אינו ישיר: הציבור הישראלי המתעניין והמושחה פוליטית אינו מצטיין ברמת השתתפות פוליטית שוטפת מקבילה, אם כי - כפי שנראה בדיון בחלק השלישי של חיבור זה העוסק במדרים הבינלאומיים ההשוואתיים - ישראל דווקא ממוקמת גבוה במדרג העולמי בתחום ההשתתפות הפוליטית.

השתתפות פוליטית: מפלגות

שאלה 27

נספח 1, עמ' 209

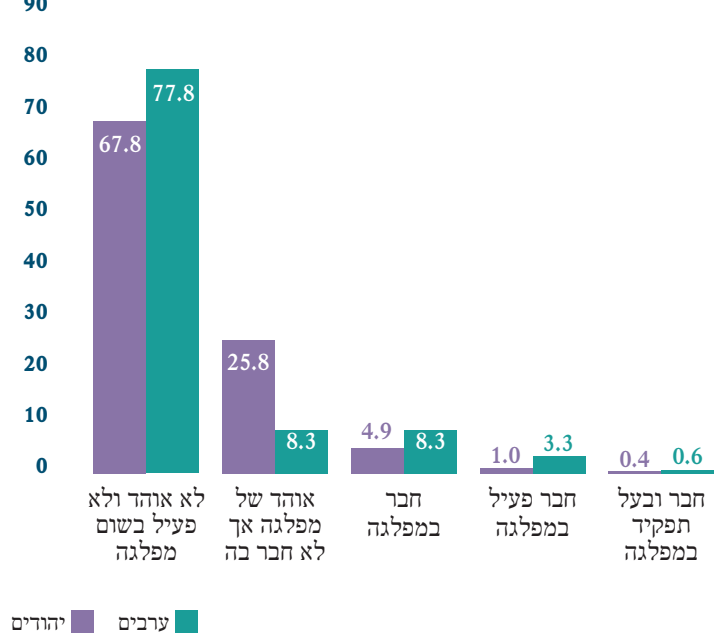
נספח 2, עמ' 238

מן ההיבט של זיקה למפלגות פוליטיות הנתונים מראים גם השנה כי הציבור הישראלי נוטה להדיר את רגליו מן הזירה הפוליטית. וכך, הרוב בכל המדגם (69.3%) העידו על עצמם שהם אינם חברים במפלגה כלשהי ואינם אוהדים של שום מפלגה, 23.2% אמרו כי הם אוהדים מפלגה מסוימת אך אינם חברים בה, ורק 7.1% השיבו כי הם חברים במפלגה כלשהי בדרגת פעילות נמוכה או גבוהה.

נשים נוטות לחברות במפלגה קצת פחות מגברים. הצעירים וגילאי הביניים נוטים לכך פחות מהמבוגרים. הוא הדין בשיעור ה(אי)חברות של חילונים, מסורתיים ודתיים במפלגה כלשהי. החרדים דיווחו על חברות במפלגה בשיעור גבוה קצת יותר מזה שבשלוש הקבוצות האחרות, אבל גם אצלם שיעור החברים הרשומים היה בכחנת מיעוט זניח. שיעור מי שאינם חברים במפלגה וגם אינם אוהדים גבוה במידה מסוימת יותר בקרב מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה (74.6%), לעומת מי שמיקמו את עצמם בלבה (67%).

אשר להשוואה בין הציבור היהודי לציבור הערבי - מתברר כי יש ביניהם הבדלים. שיעור הערכים שכן דיווחו על חברות ופעילות ברמה כזו או אחרת במפלגה כלשהי גבוה משיעור היהודים שדיווחו דיווח דומה.

תרשים 23: פעילות פוליטית במפלגות (על פי לאום; באחוזים)*

* המשלים בכל קבוצה ל-100% הם מי שענו "לא יודע / מסרב".

פילוח על פי מחנה פוליטי מראה כי שיעור מי שאינם חברים במפלגה כלשהי או אוהדים שלה הוא הגבוה ביותר במרכז, ואילו שיעור מי שמעידים על עצמם שהם חברים במפלגה הוא הגבוה ביותר בשמאל.

לוח 44 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
55.7	70.8	62.0	אינם חברים בשום מפלגה ואינם אוהדים של שום מפלגה
14.1	5.4	5.1	חברים, חברים פעילים או בעלי תפקידים במפלגה כלשהי

כצפוי, בעלי הידע הפוליטי הרב מדווחים יותר מבעלי הידע הפוליטי הבינוני והמועט שהם חברים במפלגה כלשהי או אוהדים של מפלגה כלשהי, שהרי חברות הן נובעת מעניין פוליטי והן מעוררת ומגבירה אותו.

גם על השאלה "האם חשבת פעם להיכנס לפוליטיקה?" ענו 84.3% מכלל המדגם בשלילה. כלומר, הרוב אינם מביעים עניין ב"צלילה למים הפוליטיים". ובכל זאת, 3.4% מכלל המדגם אמרו שהם שקלו להיכנס לפוליטיקה הארצית, 6.7% לפוליטיקה המקומית ו-3.8% לשתיהן. 1.4% העירו על עצמם שהם כבר נמצאים בפוליטיקה. במילים אחרות, 15.3% ככלל המדגם (23.3% בציבור הערבי ו-13.8% ביהודי) שוקלים להיכנס לפעילות פוליטית במישור הלאומי או המקומי או שכבר נכנסו.

כניסה לחיים הפוליטיים

שאלה 21

נספח 1, עמ' 207

פילוח לקבוצות משנה מצביע על הבדלים מסוימים, אך לא עצומים, בין הקבוצות. וכך, שיעור הנשים שלא שקלו מעולם להיכנס לפוליטיקה עולה בבירור על שיעור הגברים: 90.1% לעומת 78%, בהתאמה. בקרב מי שמיקמו את עצמם בלב החברה 15.4% שקלו בחיוב להיכנס לפוליטיקה הארצית או המקומית או שכבר מעורבים באחת מהן או בשתיהן, ואילו בקרב מי שמיקמו את עצמם בשוליים רק 11.6% שוקלים זאת או שכבר "צללו" למים הפוליטיים ברמה זו או אחרת. בקרב החרדים לא נמצא כמעט איש שדיווח על כוונה להיכנס לפוליטיקה אי פעם בחייו. בקרב היהודים הוותיקים 13.7% שקלו בחיוב להיות מעורבים פוליטית או שהם כבר מעורבים, לעומת 9% בקרב העולים מחבר המדינות. נמצאה גם התאמה בין ידע פוליטי ובין כוונה להיכנס לזירה הפוליטית או כניסה ממשית: הרוב בכל קבוצות הידע הפוליטי דיווחו שהם אינם מתכוונים להיכנס לפוליטיקה, אבל גודלו של המיעוט שכן שוקלים בחיוב לעשות זאת או שכבר מעורבים בפוליטיקה עולה עם העלייה בידע הפוליטי (ידע פוליטי נמוך - 10.9%; ידע פוליטי בינוני - 16.5%; ידע פוליטי רב - 21.3%). לעומת כל אלו, גיל - במפתיע - לא נמצא כגורם משפיע על

התשובות על שאלה זו. גם השתייכות פוליטית לימין, למרכז או לשמאל איננה משפיעה על הנכונות להיכנס לפוליטיקה או להישאר מחוצה לה.

דעה על כניסה לחיים הפוליטיים

גם אם הם עצמם אינם שולחים ידם בפוליטיקה, שיעור נכבד מכלל המרואיינים, כשליש (33.9%), השיבו כי אילו נתבקשו לתת עצה לבן משפחה אם להיכנס לפוליטיקה אם לאו, היו מעודדים אותו או אותה לעשות מהלך כזה. בקרב הערבים שיעור מי שהיו ממליצים בחיוב על קריירה פוליטית (38.3%) הוא גבוה מעט יותר מזה שבקרב היהודים (33%). בכלל המדגם עולה שיעור הגברים שהיו ממליצים לבני משפחה או חברים להיכנס לפוליטיקה על שיעור הנשים: 37.2% לעומת 30.7%, בהתאמה. למידת הדתיות השפעה מסוימת: החרדים היו ממליצים למי ממקורביהם להיכנס לפוליטיקה פחות משהיו ממליצים כך חברי שלוש הקבוצות האחרות. לעומת זאת ההבדל בתשובות על שאלה זו בין מי שמיקמו את עצמם בלב החברה למי שמיקמו את עצמם בשוליה הוא בולט: 38.7% מהראשונים לעומת 26% מהאחרונים היו ממליצים לבן משפחה או חבר להיכנס לפוליטיקה. גם כאן הגיל, הידע הפוליטי והעמדה הפוליטית, כך אנו לומדים מן הממצאים, אינם ממלאים תפקיד חשוב.

שאלה 22
נספח 1, עמ' 208
נספח 2, עמ' 239

מודעות לערכים דמוקרטיים

במדינה דמוקרטית גם אזרחים שאינם פעילים פוליטית אמורים להיות בעלי מודעות לערכים דמוקרטיים ואף להיות מסוגלים לתפעל אותם כהלכה. ביקשנו אפוא לבדוק באיזו מידה הערכים הבסיסיים של הדמוקרטיה אכן מושרשים בציבור הישראלי ברמה העקרונית וברמה המעשית. כפי שהראינו במדר 2010, במישור המופשט רוב הישראלים הם לכאורה "אבירי הדמוקרטיה". הבעיות מתגלות בשלב הוצאת הערכים האלה מן הכוח אל הפועל.¹⁹

שוויון זכויות לפני החוק: בכלל הציבור שורר קונסנזוס כמעט מלא בזכות העיקרון שלכל אדם צריכות להיות אותן זכויות לפני החוק ללא קשר לדעותיו (כלל המדגם - 86.4%; יהודים - 86.4%; ערבים - 86.1%). יש בתשובות על שאלה זו הבדלים מסוימים בין קבוצות משנה באוכלוסייה, אבל הם אינם דרמטיים. למשל, המבוגרים תומכים בכך מעט יותר מגילאי הביניים והצעירים (89.2%, 85.3% ו-82.9%, בהתאמה), וכן החילונים יותר משאר הקבוצות: 89.7%, לעומת מסורתיים - 86.4%, דתיים - 73.8% וחרדים - 80.7%. שאר הגורמים לא נמצאו משפיעים.

שאלה 19.5
נספח 1, עמ' 206
נספח 2, עמ' 240

19 ראו אשר אריאן, תמר הרמן, יובל לבל, מיכאל פיליפוב, הילה צבן ואנה קנפלמן, מדר הדמוקרטיה הישראלית 2010: ערכים דמוקרטיים בישראל הלכה למעשה, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, חלק שלישי, עמ' 85-133: [www.idi.org.il/](http://www.idi.org.il/PublicationsCatalog/Documents/Book_7114/madad%202010%20sofi.pdf)

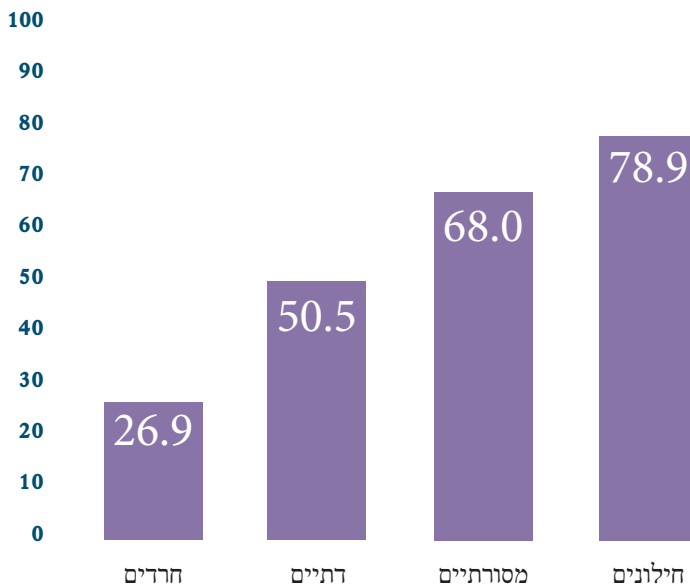
ואולם, התרגום לשפת מעשה של תמיכה גורפת בשוויון רחוק משלמות. למשל, רק 67.9% מהציבור היהודי הביעו תמיכה בשוויון זכויות מלא במדינה בין יהודים לערבים (בציבור הערבי הייתה התמיכה כמובן גבוהה הרבה יותר – 95.6%). כלומר, כשליש מהציבור היהודי אינם תומכים בשוויון זכויות חוקי מלא לאזרחים הערבים. כפי שמורה תרשים 24 (להלן), ההבדלים בנושא זה על פי דתיות הם עמוקים ביותר. רוב בקרב החרדים אפילו אינם משלמים מס שפתיים לעקרון השוויון המלא, ואילו הקבוצה הדתית חצויה בשאלה זו. רק בקרב המסורתיים והחילונים יש רוב לתומכים בשוויון חוקי מלא לאזרחים הערבים.

שאלה 40

נספח 1, עמ' 217

נספח 2, עמ' 241

תרשים 24: שוויון זכויות מלא לערבים (תומכים מאוד ודי תומכים; על פי דתיות; באחוזים)

פילוח על פי גיל מלמד כי הצעירים הם פחות "דמוקרטיים" מהמבוגרים יותר. וכך, רק 59.2% מהצעירים תומכים בשוויון מלא לערבים, לעומת 74.5% מגילאי הביניים ו-77% מהמבוגרים. כבמקרים דומים, פילוח של הצעירים היהודים על פי מידת דתיותם מעלה הבדל חריף ביותר: בקרב קבוצת החרדים – דתיים רק 25.6% תומכים בשוויון זכויות מלא לערבים, לעומת 61.5% בקבוצת המסורתיים-חילונים.

עמדה פוליטית בימין, בשמאל או במרכז היא, כצפוי, גורם משפיע קריטי בשאלת שוויון הזכויות האזרחי של הציבור הערבי. מיעוט בימין, לעומת רוב במרכז ורוב גדול בשמאל, תומכים בהענקת שוויון זכויות מלא לערבים אזרחי ישראל.

לוח 45 (באחוזים)

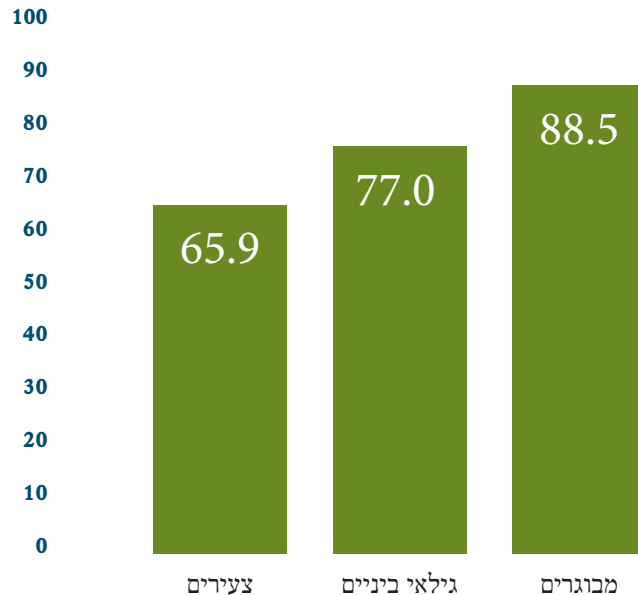
שמאל	מרכז	ימין	
93.4	74.6	42.3	תומכים בשוויון מלא לערבים אזרחי ישראל

חופש הביטוי: שוב, במישור המופשט נראה כי מדובר בערך מושרש למדי. בכלל הציבור ענו 76.2% כי הם תומכים במתן חופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לדעותיהם. יהודים - בהיותם קבוצת הרוב שהנרטיב המכונן שלה מאוים על ידי הנרטיבים המתחרים של קבוצות מיעוט - הם קצת פחות נלהבים מחופש ביטוי, ללא קשר לדעותיהם של מביעי הדעה, שעה שלערבים כקבוצת מיעוט יש יותר אינטרס בערך זה (73.8% לעומת 90%, בהתאמה).

גיל, מתברר, משחק תפקיד מכריע: תמיכת המבוגרים בחופש הביטוי גבוהה במידה בולטת מתמיכתם של הצעירים.

שאלה 19.2
נספח 1, עמ' 206
נספח 2, עמ' 239

תרשים 25: מתן חופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לעמדותיהם (מסכימים בהחלט ומסכימים; כלל המדגם; על פי גיל; באחוזים)

כאן חלוקת הצעירים היהודים על פי מידת דתיות אמנם מעלה הברזל (חרדים ורדתיים - 52.5%; מסורתיים וחילוניים - 62.1%), אך אלה גם אלה נופלים בתמיכתם בחופש הביטוי לעומת גילאי הביניים והמבוגרים (היהודים). בציבור היהודי מידת הדתיות מתגלה כבעלת השפעה ניכרת: אם כי בכל הקבוצות

הרוב תומכים במוצהר בחופש ביטוי, בכל זאת עלייה בסולם הדתיות מלווה בירידה בתמיכה בו.

לוח 46 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים	
77.1	73.6	70.7	56.0	תומכים בחופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לעמדותיהם

אף על פי שהרוב בכל המחנות הפוליטיים ברחוב היהודי תומכים בעיקרון של חופש ביטוי מלא, ההבדלים בגודלו של רוב זה בולטים והתמיכה בו עולה כד בכד עם התזוזה הפוליטית שמאלה: בקרב הימין 63.1% תומכים; בקרב המרכז - 76.1%; בקרב השמאל - 84.9%.

ואולם מן הבחינה המעשית נראה כי עקרון חופש הביטוי הופנם בקרב רבים הפנמה חלקית בלבד. וכך, הציבור הישראלי בכללותו חצוי בשאלה אם יש או אין להתיר לנואם למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה. למעשה, מסתמנת נטייה קלה בכיוון האיסור: 50.8% סבורים כי יש לאסור זאת, לעומת 46% הסבורים כי יש להתיר זאת. לכל היתר אין דעה.

שאלה 7.2

נספח 1, עמ' 197

נספח 2, עמ' 240

שלא במפתיע, פילוח על פי לאום מראה כי הציבור הערבי נוטה יותר להתיר מתיחת ביקורת פומבית חריפה על המדינה (ערבים - 51.7%; יהודים - 45%). גיל אינו ממלא כאן שום תפקיד וכן לא מיקום עצמי בלב החברה או בשוליה. פילוח הציבור היהודי על פי הגדרה עצמית של דתיות מראה כי, פרדוקסלית, החרדים הם הנכונים ביותר להטיל איסור על מתיחת ביקורת פומבית על המדינה, אף שהם משתייכים לקבוצת מיעוט הנזקקת לכאורה יותר מאחרים להגנה של עקרון חופש הביטוי. ואולם גם הדתיים והמסורתיים אינם חסידים נלהבים של היתר כזה. למעשה, רק בקרב החילונים רוב (לא גדול) תומכים במתן היתר למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה.

לוח 47 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים	
45.4	56.8	59.6	74.2	מסכימים עם הקביעה שיש לאסור על נואם למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה

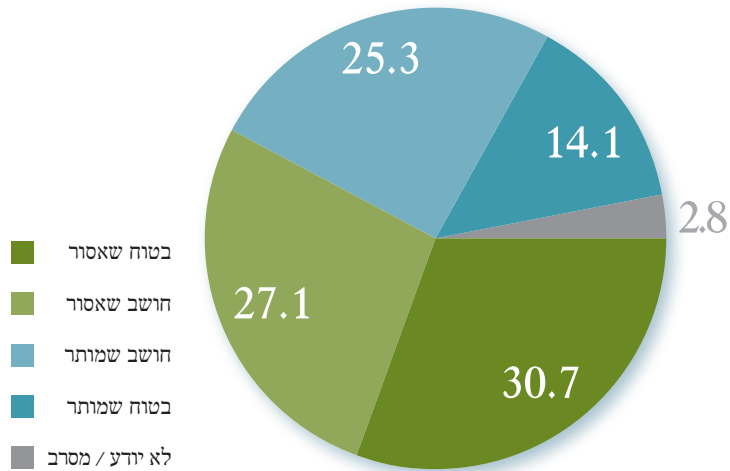
כשמדובר במחנות פוליטיים (ימין, מרכז, שמאל), התמונה המתקבלת בציבור היהודי היא שבימין ובמרכז הרוב מסכימים שיש לאסור מתיחת ביקורת פומבית כזו (62% ו-53.3%, בהתאמה), ואילו בשמאל הרוב מתנגדים לכך (65.1%).

שאלה 36
נספח 1, עמ' 216

שאלה 37
נספח 1, עמ' 216

חופש ביטוי וחופש אקדמי במערכת ההשכלה הגבוהה: בכלל המדגם יש רוב גדול - 75.7% (יהודים - 76.6%; ערבים - 71.1%) - התומכים בעמדה שרצוי שהמחנכים בבתי הספר ישוחחו עם תלמידיהם בשיעורים המתאימים על עניינים פוליטיים. ברם נראה כי היום מרחפת סכנה ממשית על עקרון החופש האקדמי מצד הציבור היהודי: רוב של 57.8% מכלל הציבור הזה (לעומת 28.2% בלבד בציבור הערבי) חושבים כי באופן עקרוני אסור למרצים באוניברסיטה להביע דעות פוליטיות.

תרשים 26: עמדה עקרונית לגבי הבעת דעות פוליטיות על ידי מרצים באוניברסיטה (מדגם יהודים; באחוזים)

מין, גיל ודתיות לא השפיעו על התפלגות התשובות על שאלה זו. הברל מסוים נמצא בין מי שמיקמו את עצמם בלב החברה - 55.7% מהם תומכים באיסור, לעומת 48% בלבד מקרב מי שמיקמו את עצמם בשוליים. ככלל נראה כי מי שממקמים את עצמם קרוב ללב החברה נכונים להתבצר בעמדותיהם ולהגן על המסד ועל הסדר הציבורי הקיים (שבשימורם יש לאנשי הליכה אינטרס ברור) יותר ממי שממקמים את עצמם בשוליה (שהאינטרס שלהם בשימור הקיים נמוך יותר).

התוצאות של פילוח התשובות על שאלה זו על פי הגדרה עצמית פוליטית אינן מפתיעות: רוב בימין ובמרכז תומכים בהטלת האיסור על מרצים באוניברסיטאות להביע דעות פוליטיות בשיעוריהם, לעומת מיעוט בלבד בשמאל (אם כי יש שיאמרו שגודלו של מיעוט זה גם הוא מעורר דאגה עמוקה ומעביר על היומרה של השמאל להיות "מעוז הדמוקרטיה").

לוח 48 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
36.8	57.0	70.0	בטוח או חושב שאסור למרצים באוניברסיטאות להביע בשיעוריהם דעות פוליטיות

יתרה מזו, הממצאים מורים על אי־הכנה מהותית בציבור של עקרון החופש האקדמי. הראיה לכך היא שהרוב (61% - בכלל המדגם; יהודים - 62.9%; ערבים - 50.6%) סבורים כי על המדינה לפקח על תוכני הלימוד בקורסים הנלמדים באוניברסיטאות. דווקא הצעירים, יותר משתי קבוצות הגיל האחרות, תומכים בפיקוח מסוג זה.

שאלה 38
נספח 1, עמ' 216

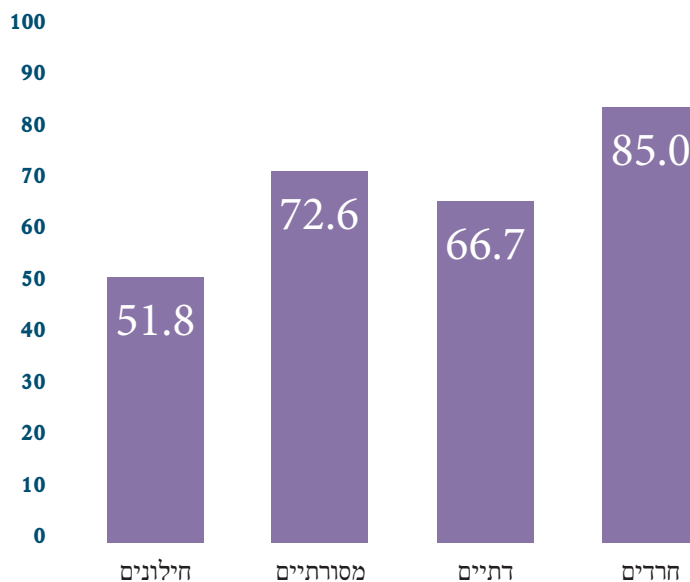
לוח 49 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	
56.1	63.1	66.2	סבורים כי על המדינה לפקח על תוכני הלימוד בקורסים באוניברסיטאות

כאן פילוח של הצעירים היהודים על פי מידת דתיות מצביע על עמדות שאינן שונות מהותית זו מזו. בשתי הקבוצות - החרדים־דתיים והמסורתיים־חילונים - יש רוב למי שסבורים שעל המדינה לפקח על תוכני הקורסים באוניברסיטאות.

פילוח של כלל המדגם היהודי על פי דתיות מראה כי באופן פרדוקסלי החרדים - שאינם שותפים לאתוס הציוני, שמתנגדים מאוד למעורבות של המדינה בתכנית הלימודים של החינוך העצמאי ושנוכחותם באקדמיה נמוכה - הם התומכים הגדולים ביותר בפיקוח של המדינה על תוכני הלימוד בקורסים באוניברסיטאות! גם שאר שלוש הקבוצות נוטות לצדד בפיקוח של המדינה, ואפילו בקרב החילונים זוכה עמדה זו לרוב.

תרשים 27: עמדה עקרונית לגבי פיקוח של המדינה על תוכני הקורסים באוניברסיטאות (בטוחים או חושבים שצריך; מדגם יהודים; על פי דתיות; באחוזים)

מפילוח התשובות בציבור היהודי על שאלה זו על פי מחנה פוליטי אנו למדים כי בימין ובמרכז יש רוב לתומכים בפיקוח של המדינה על תוכני הקורסים באוניברסיטאות (74.5% ו-60.9%, בהתאמה), אבל בשמאל רק מיעוט (אם כי בהחלט ניכר) תומכים בכך (41.6%). במילים אחרות, נראה כי אין היום בציבור הישראלי היהודי, על פלגיו, שום קבוצה שתצא בהמוניה להילחם על החופש האקדמי.

שימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות: כידוע, אחד מכללי המשחק הדמוקרטיים הבסיסיים הוא ויתור על שימוש בכוח לצורך מימוש מטרות פוליטיות. ואכן, בכלל הציבור יש רוב ברור (68.4%) לדעה שבשום מצב אי אפשר להצדיק שימוש באלימות לשם השגת מטרות כאלה. הבעיות מתגלות בנטייה "לכפוף" עיקרון זה לאינטרסים מסוימים - מגזריים או פוליטיים. כך למשל, אמנם בציבור היהודי יש רוב גדול למתנגדים לשימוש באלימות לצורך השגת מטרות פוליטיות (72.7%), אבל במדגם הערבי הרוב (55%) מסתייגים מהקביעה הקובעת קטגורית שאין להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות בכל המצבים. כלומר, המשכיבים הערבים יכולים להעלות בדעתם מצבים שבהם אפשר להשתמש באלימות להשגת מטרות פוליטיות. מן הראוי לציין כי גם בציבור היהודי יש מיעוט המחזיקים בדעה דומה (26%). מעניין, אם כי לא מפתיע לפי תאוריות פמיניסטיות מרכזיות, שבכלל המדגם שיעור הנשים

המתנגדות לשימוש באלימות עולה במובהק על שיעור הגברים הדוחים שימוש באלימות מכול וכול (71.5% לעומת 65.2%, בהתאמה). כמו כן מי שמיקמו את עצמם בלב החברה, ומן הסתם הם שבעי רצון יותר מהאחרים מהסדר הפוליטי הקיים, מתנגדים לשימוש באלימות לצורך מימוש מטרות פוליטיות יותר ממי שמיקמו את עצמם בשוליים (71.4% לעומת 62.6%, בהתאמה). גיל, עמדה פוליטית ודתיות לא נמצאו בהקשר הזה כמשתנים משפיעים, אך ידע פוליטי נמצא בעל תאימות ברורה. וכך, אף על פי שבכל הקבוצות הרוב מתנגדים לשימוש באלימות לצורך מימוש מטרות פוליטיות, בקרב בעלי הידע הפוליטי המועט עוצמת ההתנגדות לשימוש כזה נמוכה משמעותית מזו שבקרב בעלי הידע הפוליטי הבינוני והרב.

שאלה 7.3
נספח 1, עמ' 197
נספח 2, עמ' 241

לוח 50 (באחוזים)

בעלי ידע פוליטי רב	בעלי ידע פוליטי בינוני	בעלי ידע פוליטי מועט	
74.6	71.2	62.3	מתנגדים בכל תנאי לשימוש באלימות לצורך מימוש מטרות פוליטיות

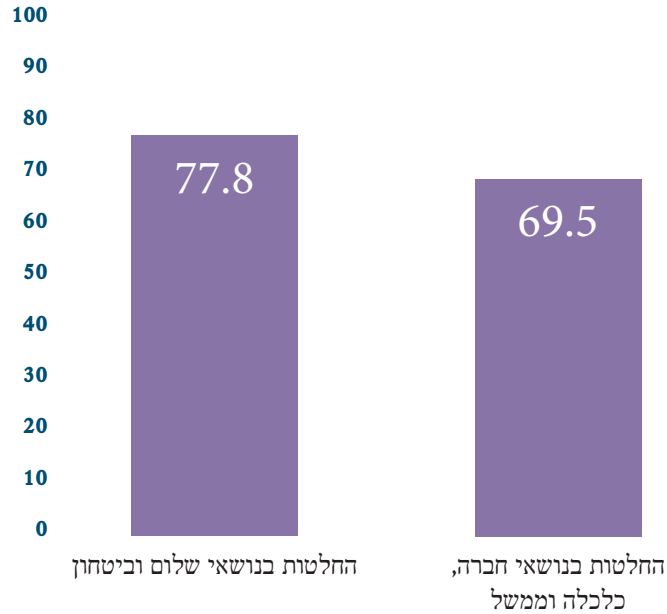
עקרון הכרעת הרוב או עריצות הרוב? בספרות העוסקת בדמוקרטיה יש הבחנה ברורה בין הכרעת הרוב לבין עריצות הרוב. המונח "הכרעת הרוב" מתייחס בחיוב לזכות הרוב להכריע בתנאי שאין בהכרעה משום פגיעה בזכויות יסוד של המיעוט, שכן אז אנו נמצאים במצב של עריצות הרוב. התרחשויות כאלה ואחרות במדינת ישראל בשנים האחרונות מרמזות שייתכן שהציבור היהודי "מותח" את היתרונות המוענקים לרוב אל מעבר לגבול המקובל, לפחות זה המקובל במדינות המערב. בדקנו, לפיכך, את הפרשנות המקובלת בישראל לעקרון הרוב, ובמילים אחרות – ביררנו אם הציבור הישראלי מבין שעקרון הכרעת הרוב אין פירושו הדרת המיעוט או דריסתו.

הממצאים מוכיחים כי הציבור היהודי אינו רגיש להבדל בין עקרון הכרעת הרוב לבין עיוותו לכדי עריצות הרוב, בייחוד כאשר מדובר במעמד של הערבים במדינה. וכך, 77.8% (!) מן המשיבים היהודים תמכו בקביעה שהחלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי. כלומר, למעלה משלושה רבעים מן הציבור היהודי מוכנים להדיר את המיעוט הערבי מהשתתפות בהכרעות גורליות בנושאי שלום וביטחון, שהן רלוונטיות ביותר גם לעתידו של מיעוט זה. יש שיאמרו כי עמדה זו אין פירושה תמיכה בעריצות הרוב, שכן בעניין זה ייתכן שיש ניגוד עניינים מהותי בין הרוב לבין המיעוט. אבל טענה זו מתערערת לנוכח הממצא הבא: שאלנו את המרואיינים היהודים מה דעתם על הקביעה שהחלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי. כאן הטיעון בדבר ניגוד העניינים המהותי בין הרוב למיעוט המצדיק הדרה כבר אינו תקף, ובכל זאת 69.5% מהמרואיינים היהודים צידדו בקביעה מדירה זו.

שאלה 35.1
נספח 1, עמ' 215
נספח 2, עמ' 241

שאלה 35.2
נספח 1, עמ' 215

תרשים 28: נדרש רוב יהודי בהחלטות גורליות למדינה (מסכימים בהחלט ודי מסכימים; מדגם יהודים; באחוזים)

בעניין זה התגלו מין וגיל כגורמים לא משמעותיים. לעומת זאת מידת דתיות היא משתנה משפיע מאוד: הנכונות להדיר ערכים משני סוגי ההחלטות עולה בעליל עם העלייה במידת הדתיות המדווחת. זאת ועוד: בכל הקבוצות הנכונות להדיר ערכים מההחלטות בנושאי שלום וביטחון עולה גם על הנכונות להדירם מהכרעות בנושאי חברה, כלכלה וממשל. ואולם בקרב החרדים אין הבדל בין שני הנושאים, ויש אפילו נטייה קלה (לא מובהקת סטטיסטית) של הרוב בקבוצה זו להדיר ערכים דווקא מהחלטות בנושאי חברה, כלכלה וממשל.

לוח 51 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים	
69.5	85.8	89.9	90.3	סבורים כי הכרעות גורליות בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי
56.4	81.2	85.8	91.4	סבורים כי הכרעות גורליות בנושאי חברה, כלכלה וממשל צריכות להתקבל ברוב יהודי

גם מיקום עצמי בלב החברה או בשוליה ממלא תפקיד בעניין השיתוף בהכרעות גורליות. שוב, מי שמיקמו את עצמם בלב החברה ממאנים לחלק את זכות ההשפעה על עיצוב מדיניות יותר ממי שמיקמו את עצמם בשוליים: 70.9% לעומת 61.3%, בהתאמה.

פילוח על פי מחנה פוליטי ימין, מרכז או שמאל העלה הבדלים גדולים. וכך, אף כי בכל המחנות יש רוב לתומכים ברוב יהודי בקבלת החלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון, הרי בנושאי חברה, כלכלה וממשל רק בימין ובמרכז יש רוב התומכים בהדרת הערבים. בשמאל מדובר במיעוט (גדול).

לוח 52 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
54.7	77.9	90.6	סבורים כי הכרעות גורליות בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי
47.2	65.4	89.9	סבורים כי הכרעות גורליות בנושאי חברה, כלכלה וממשל צריכות להתקבל ברוב יהודי

אמפתיה עם ה"אחר" וקבלתו: לא רק שבסקר השנה אנחנו מוצאים הוכחות מדאיגות לנכונות של הציבור היהודי, כקבוצת הרוב, להדיר את הערבים אזרחי ישראל, כקבוצת המיעוט, מתהליכים פוליטיים אסטרטגיים, אלא שרוב (51.5%) בציבור היהודי גם אינם סבורים כי הערבים בישראל סובלים מקיפוח (לעומת 76.1% בציבור הערבי הסבורים כי הם מקופחים). קבוצת הגיל היהודית הצעירה היא השוללת ביותר את טענת הקיפוח: צעירים - 51.8%; גילאי ביניים - 43.5%; מבוגרים - 46.6%. פילוח על פי דתיות מראה כי רק בקרב קבוצת החילונים סבורים הרוב (55%) שהערבים בישראל אכן מקופחים לעומת היהודים. אבל בקרב שלוש הקבוצות האחרות רק מיעוט חושבים כך: 41.3% מהמסורתיים, 31.3% מהדתיים ו-18.3% בלבד מהחרדים.

בדיקה על פי מחנה פוליטי העלתה כי רק בשמאל יש רוב ברור לסבורים כי הערבים מקופחים, במרכז יש מיעוט גדול הסבורים כך, ובימין - מיעוט קטן.

לוח 53 (באחוזים)

שמאל	מרכז	ימין	
67.0	40.9	25.9	מסכימים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים

אשר לקבלת ה"אחר": ברקנו הפעם גם את תפיסת ערך השוויון האנושי, העומד ביסוד התפיסה הדמוקרטית. שאלנו: "האם היה או לא היה מפריע לך לקבל כראש ממשלה: אישה, ערבי או חרדי?". רק מיעוט זעיר - 4.8% - בכלל

שאלה 39

נספח 1, עמ' 217

נספח 2, עמ' 242

שאלה 51.1
נספח 1, עמ' 222

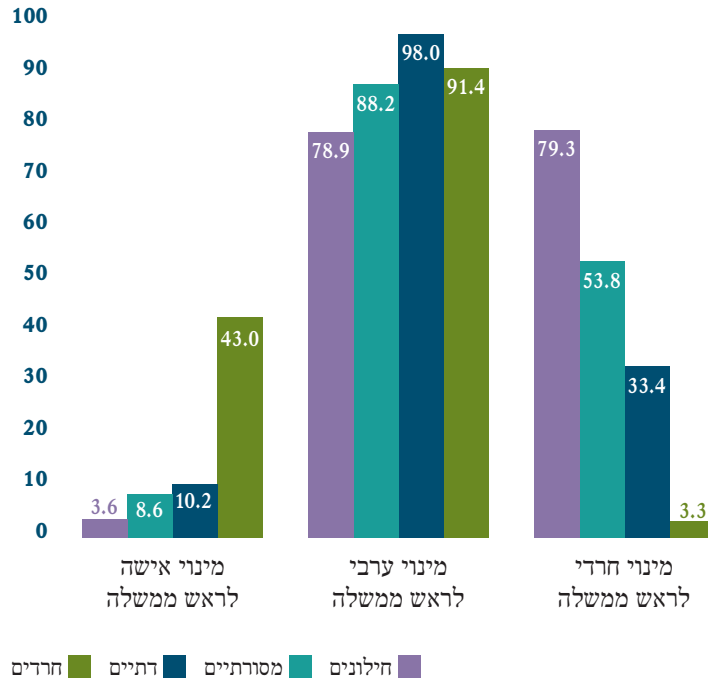
שאלה 51.3
נספח 1, עמ' 223

שאלה 51.2
נספח 1, עמ' 223

המדגם ושיעור שווה כמעט בקרב ערבים ובקרב יהודים השיבו כי היה מפריע להם מאוד לקבל אישה כראש ממשלה. אבל כשהשאלה הייתה על ראש ממשלה חרדי, רוב (61.2%) בכלל המדגם (יהודים - 59.7%; ערבים - 70%) אמרו שהיה מפריע או מפריע להם מאוד מינוי ראש ממשלה חרדי. אשר לאפשרות של ראש ממשלה ערבי: כצפוי, היה הבדל דרמטי בין יהודים לערבים: רוב בקרב היהודים (84.3%) ורק מיעוט קטן בקרב הערבים (13.3%) אמרו שהיה מפריע להם ראש ממשלה ערבי.

פילוח התשובות על שאלות אלו בציבור היהודי על פי מידת הדתיות מעלה כי היא ממלאה תפקיד מרכזי ביותר. מתברר כי החרדים הם הפחות סובלנים, באופן קיצוני, כלפי מינוי נשים לראשות הממשלה ודומים לשאר הציבור היהודי בכל הנוגע למינוי ערבי לתפקיד זה. לעומת זאת, שלא במפתיע, מינוי ראש ממשלה חרדי רצוי להם ונסבל בעיני רוב הדתיים, אך הוא מפריע לרוב המסורתיים, ויותר מזה - לחילונים.

תרשים 29: נכונות לקבל ראש ממשלה אישה, חרדי או ערבי (מפריע מאוד ודי מפריע; מדגם יהודים; על פי דתיות; באחוזים)

פילוח על פי מחנה פוליטי ימין, מרכז או שמאל מעלה שלא רק בימין ובמרכז, אלא גם בשמאל, יש רוב - אם כי קטן יותר - לאלו המעידים על עצמם כי היה מפריע להם מינוי ראש ממשלה ערבי.

לוח 54 (באחוזים)

ערבי	חרדי	אישה	
92.9	47.1	18.4	ימין
61.0	64.5	7.0	מרכז
58.5	69.9	0.0	שמאל

סיכום

- < בפרק זה נידונות סוגיות של יכולת ההשפעה של האזרח על מדיניות הממשלה; הערכת מידת ההשקעה של הנבחרים במילוי תפקידם; שאלות כמו למי הנבחרים דואגים ומה רמת היושרה שלהם; מידת העניין והריון של האזרחים בפוליטיקה; מקורות הידע שהציבור נשען עליהם בבואו לגבש עמדה פוליטית והשפעתם היחסית של מקורות אלו; מידת המעורבות הפוליטית של הציבור ואופניה; ומידת הפנמתם של ערכים דמוקרטיים.
- < למעלה משני שלישים מהציבור מרגישים שיכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה היא נמוכה. הרגשה זו משותפת לכלל המגזרים, אך בולטת במיוחד בקרב החרדים ובקרב מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה.
- < למעלה ממחצית מכלל המדגם (56.4%) סבורים כי הנבחרים אינם מקשיבים לבוחריהם. בהקשר זה מעניין להיווכח כי יהודים מרגישים שמנהיגיהם אינם מקשיבים להם יותר משמרגישים כך ערבים. אף על פי שגם בקבוצה היהודית הדתית מדובר במיעוט, הרי באופן יחסי קבוצה זו מאבחנת פחות חוסר הקשבה אצל הנבחרים לעומת החילונים, המסורתיים והחרדים.
- < הציבור ביקורתי מאוד כלפי מידת ההשקעה של הנבחרים במילוי תפקידם: כשני שלישים מתנגדים לקביעה שבסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה וממלאים את תפקידם כראוי. יתרה מזו, רוב גדול (70.6%) סבורים כי פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים שלהם עצמם משהם דואגים לאינטרסים של שולחיהם. אמנם לא רוב, אבל רבים בציבור (43.1%) גם מצדדים בדעה שכדי להגיע לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת.
- < רמת העניין הציבורי בפוליטיקה גבוהה. 76.8% מעידים על עצמם שהם מתעניינים או מתעניינים מאוד בפוליטיקה. בולטים בהתעניינות גברים, מי שמיקמו את עצמם בלב החברה ובעלי ידע פוליטי רב. רוב (70.6%) גם מעידים על עצמם כי הם נוהגים לשוחח על עניינים פוליטיים לעתים תכופות. מעניין לציין כי בניגוד לדעה הרווחת מתברר כי על פי עדותם, צעירים מתעניינים בפוליטיקה במידה נמוכה רק במעט בהשוואה למבוגרים, אם כי הם מדברים על נושאים פוליטיים עם חבריהם הרבה פחות משעושים זאת המבוגרים.
- < בכלל הציבור יש רוב (65.5%) הסבורים כי לצעירים אכפת מהפוליטיקה פחות משאכפת למבוגרים. מיעוט (43.4%) סבורים כי זה המצב גם כשמדובר בנושאים חברתיים לא פוליטיים.
- < כלי התקשורת הם מקור המידע הפוליטי העיקרי של הציבור, על כל מגזריו, בעיקר הטלוויזיה, הרדיו והאינטרנט. כצפוי, הצעירים – יותר מהמבוגרים – מציינים את האינטרנט כמקור המידע העיקרי שלהם, אם כי עדיין מדובר במיעוט (33.1%). החרדים הם הקבוצה היחידה שעבור רובם מקור המידע העיקרי בנושאים פוליטיים הם העיתונים.

- < מקור הסמכות וסוכן החברות הפוליטי העיקרי בעבור מרבית הציבור הישראלי, על שלל מגזריו, הוא המשפחה. בקרב היהודים, ככלל, הפרשנים הפוליטיים הם במקום השני, ובקרב הערבים – המפלגה שהם הצביעו בשבילה לכנסת.
- < אמנם רוב הציבור (69.3%) מעידים על עצמם שאינם חברים במפלגה או אזהדים של מפלגה כלשהי, ובכל זאת יש בישראל ציבור קטן אך משמעותי (7.1%) המעורב ברמה כזאת או אחרת בפעילות מפלגתית. רוב גדול עוד יותר (84.3%) מדווחים כי אין להם עניין להיכנס לחיים הפוליטיים, אבל כשליש (33.9%) אומרים כי אם יישאלו על ידי בן משפחה או חבר אם "לצלול למים הפוליטיים" – הם ימליצו על כך בחיוב.
- < גם השנה מצאנו כי רוב הציבור בישראל מחזיקים – ברמת ההצהרה – בערכים דמוקרטיים מרכזיים. ואולם כאשר הדבר מגיע לתרגום ערכים אלו לשפת המעשה יש לכך התנגדות ניכרת בקרב קבוצות לא מעטות. וכך, מסתמן קונסנזוס (86.4%) באשר לצורך בשוויון לפני החוק ללא קשר לדעותיו הפוליטיות של האדם. אך כאשר מדובר בשוויון מלא בין יהודים לערבים, יש כשליש בציבור היהודי – בעיקר מקרב הדתיים והחרדים ומקרב המגדירים את עצמם ימניים – המתנגדים לכך. נוסף על כך מתברר כי התמיכה העקרונית בחופש הביטוי היא רחבה, אבל כמחצית מן הציבור (50.8%) מסכימים עם הקביעה שיש לאסור מתיחת ביקורת פומבית חריפה על המדינה. רוב בציבור היהודי (57.8%) סבורים כי אסור למרצים באוניברסיטאות להביע בשיעוריהם עמדה פוליטית. יותר ממחצית היהודים (62.9%) אף תומכים בפיקוח פוליטי על תוכני הלימוד באקדמיה. מעניין לציין כי באופן פרדוקסלי החרדים הם התומכים הגדולים ביותר בפיקוח של המדינה על תוכני הקורסים באוניברסיטאות.
- < שלילת השימוש באלימות לצורך מימוש מטרות פוליטיות היא חזקה מאוד בציבור היהודי (72.7%). בד בבד מצאנו כי בציבור הערבי יש רוב (55%) למסתייגים מן הקביעה שבשום תנאי אין להשתמש באלימות למימוש מטרות פוליטיות.
- < נראה כי בציבור היהודי עקרון הכרעת הרוב מתפרש על ידי רבים במונחים של עריצות הרוב. וכך, רוב גדול (77.8%) תומכים בהדרת הציבור הערבי מתהליכי קבלת החלטות לא רק בנושאים של שלום וביטחון אלא גם בנושאים חברתיים-כלכליים ובנושאים של שיטת הממשל (69.5%).
- < רוב בציבור היהודי (51.5%) שוללים את הטענה שהערבים אזרחי ישראל סובלים מקיפוח. הקבוצה הצעירה היא השוללת ביותר טענה זו.
- < רוב גדול וחוצה מחנות פוליטיים בציבור היהודי מדווחים שהיה מפריע להם לקבל ערבי כראש ממשלת ישראל. כאשר לראש ממשלה חרדי: מינוי כזה היה מפריע בעיקר לערבים, ובקרב היהודים – למסורתיים, לחילונים ולמי שמשייכים את עצמם לשמאל. למעט החרדים, לשאר הקבוצות בכלל הציבור הישראלי לא היה מפריע מינוי של אישה לראש ממשלה.

פרק 3: האזרח והחברה הישראלית

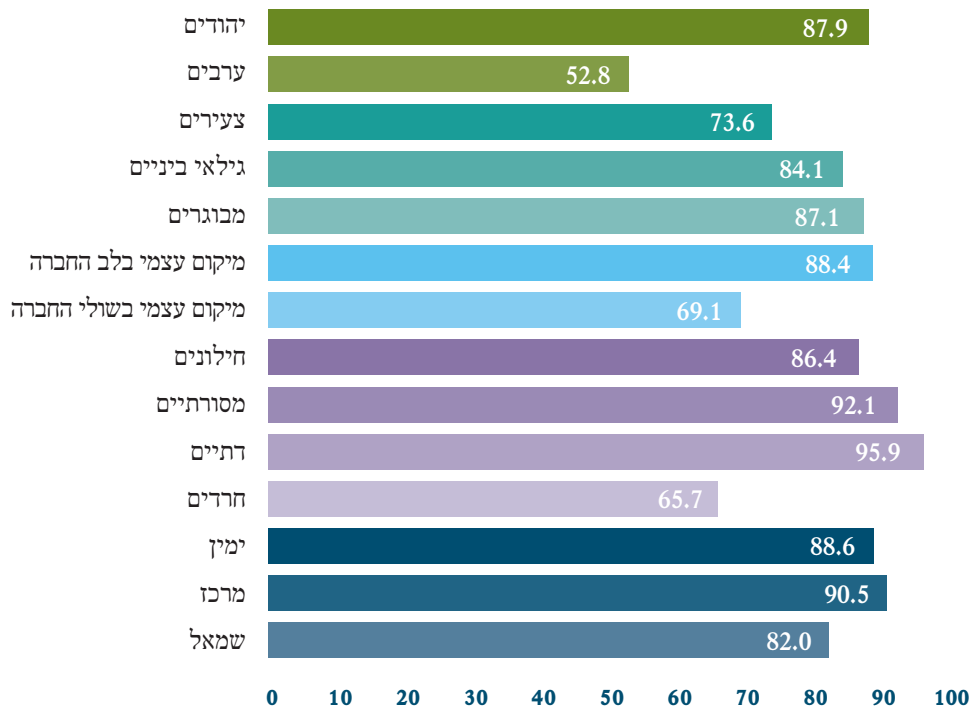
חרף חוסר הנחת הציבורית הניכרת מן המערכת הפוליטית, אחד הממצאים החוזרים ונשנים במדדי הדמוקרטיה לאורך השנים, וגם השנה, הוא הרגשת השייכות החזקה מאוד של האזרחים והגאווה בהשתייכותם לקולקטיב הישראלי. במילים אחרות, נראה כי ההשגות על תפקוד מערכות השלטון והפוליטיקאים אינן מחלחלות אל ליבת המהות הקולקטיבית המשותפת ואינן מפוררות אותה. המסקנה מקביעה זו היא שלא נכון לומר, כפי שמרבים היום לעשות, שהקולקטיב הישראלי מתפרק מבחינת הזהות המשותפת שלו.

גאווה בישראליות

שאלה 14
נספח 1, עמ' 202
נספח 2, עמ' 242

מכלל המדגם השיבו השנה 58.1% מן המרואיינים כי הם גאים מאוד להיות ישראלים ועוד 24.6% הגדירו את עצמם די גאים (בסך הכול: גאים מאוד ודי גאים - 82.7%). בקרב היהודים שיעור הגאים מאוד בישראליותם או די גאים בה הוא גבוה יותר - 87.9% (64.7% גאים מאוד ו-23.2% די גאים). עם זאת, ובהתחשב בנסיבות, קיומו של רוב - 52.8% (20.6% גאים מאוד ו-32.2% די גאים) - בקרב האזרחים הערבים שהם גאים במידה זו או אחרת בישראליותם הוא מרשים.

תרשים 30: גאווה בישראליות (גאים מאוד ודי גאים; כלל המדגם על פי קבוצות משנה; באחוזים)

ובכל זאת יש מקום לדאגה מסוימת לנוכח הממצא שחברי קבוצת הגיל הצעירה, בכלל המדגם, פחות "גאים מאוד" להיות ישראלים ויותר "בכלל לא גאים", לעומת חברי הקבוצות המבוגרות מהם.

לוח 55 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	
63.6	58.8	47.8	גאים מאוד להיות ישראלים
4.7	5.7	13.7	בכלל לא גאים להיות ישראלים

פילוח של הציבור היהודי על פי מידת דתיות מעלה כי הקבוצות המסורתית והדתית הן במובהק יותר "גאות מאוד" בישראליותן מהקבוצות החילונית והחרדית. ואולם, אם מוסיפים לנתונים אלה את קטגוריית ה"די גאים", ההבדל בין החילונית למסורתית והדתית מתמתן, וקבוצת החרדים נותרת, באופן בולט, הנמוכה ביותר במידת הגאווה של חבריה בישראליותם.

לוח 56 (באחוזים)

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילונים	
44.1	82.8	80.2	56.4	גאים מאוד
22.6	13.1	14.9	30.3	די גאים
66.7	95.7	95.1	86.7	סך הכול

מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה פחות "גאים מאוד" להיות ישראלים (44.5%) ממי שמיקמו את עצמם בלבה (64%). פער זה בין הקבוצות נשמר גם אם מוסיפים את קטגוריית ה"די גאים" (69.1% ו-88.4%, בהתאמה).

אם כי הרוב בכלל המחנות הפוליטיים "גאים מאוד" להיות ישראלים, רוב זה בולט ביותר בימין ופחות בשמאל: ימין - 72.9%; מרכז - 65.2%; שמאל - 52.8%. ברם אם מצרפים לקבוצת ה"גאים מאוד" את קבוצת ה"די גאים", שלושת המחנות מתקרבים זה לזה: ימין - 88.6%; מרכז - 90.5%; שמאל - 82%.

בכלל המדגם למעלה משני שלישים (69.5%) מעידים על עצמם שהם מרגישים במידה רבה מאוד או במידה רבה חלק ממדינת ישראל ובעיותיה. ואולם כאן הצירוף של יהודים וערבים לכלל מדגם ישראלי אחד שוב מטשטש את ההבדל העמוק בין שתי הקבוצות: בעוד שבקרב היהודים רוב גדול (75.6%) מעידים

הרגשת שייכות למדינה ולבעיותיה

שאלה 12
נספח 1, עמ' 202
נספח 2, עמ' 243

על תחושת שייכות רבה מאוד או רבה, רק 35% מהערכים מעידים על עצמם שהם מרגישים כך. שיעור גבוה יותר מתוכם - 37.2% - מרגישים מידה מועטה ומועטה מאוד של שייכות למדינה, ו-27.2% מעידים שהם מרגישים שייכות במידה מסוימת בלבד. במילים אחרות, כשני שלישים מאזרחי ישראל הערכים אינם מרגישים "מחוכרים" למדינה ובעיותיה.

פילוח על פי גיל מלמד כי פחות צעירים מרגישים "מאוד" חלק מישראל ובעיותיה, ולעומת שתי קבוצות הגיל האחרות שיעור גדול יותר מתוכם מרגישים "שייכים במידה מועטה בלבד".

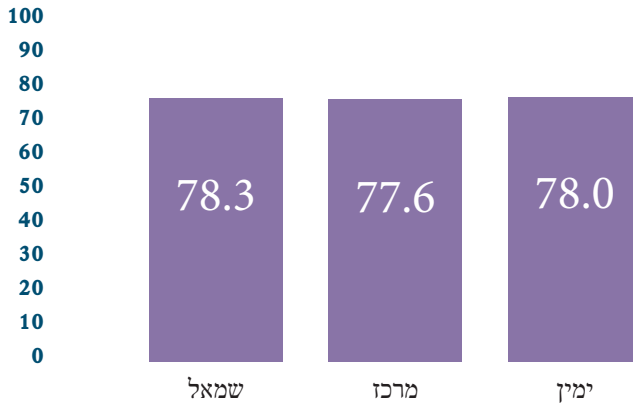
לוח 57 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	
45.2	38.4	31.4	מרגישים במידה רבה מאוד חלק מישראל ובעיותיה
3.7	8.0	9.7	מרגישים במידה מועטה מאוד חלק מישראל ובעיותיה

פילוח של הציבור היהודי על פי מידת דתיות מעלה כי הדתיים, שוב, הם המוליקים בראש עם תחושת שייכות חזקה ביותר למדינה (מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד - 54.5%). לאחרים הרגשת השייכות החלשה ביותר (מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה במידה רבה מאוד - 24.7%). החילונים והמסורתיים נמצאים בתוך כשמדובר בשייכות רבה מאוד. ואולם, כאשר מוסיפים גם את קטגוריית מי שמרגישים במידה רבה חלק מהמדינה ובעיותיה, ההבדלים מתפוגגים, למעט הקבוצה החרדית, שתחושת היותה חלק מהמדינה ובעיותיה נופלת במידה ברורה מזו של שלוש הקבוצות האחרות. וכך, מרגישים במידה רבה מאוד ובמידה רבה חלק מהמדינה ובעיותיה: חרדים - 53.7%; דתיים - 86.8%; מסורתיים - 78.2%; חילונים - 82.3%.

ההבדל בין מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה הישראלית לבין מי שמיקמו את עצמם בלבה הוא דרמטי: רק 24.9% ממי שמיקמו את עצמם בשוליים מרגישים במידה רבה מאוד חלק מהחברה ובעיותיה, לעומת 45.7% מקרב מי שמיקמו את עצמם בלב. פילוח על פי מחנה פוליטי ימין, מרכז או שמאל מגלה דמיון מפליא בין הקבוצות. הדמיון הזה מרמז כי לטענה שהשמאל מנוכר מהמדינה ומבעיותיה אין אחיזה במציאות, או לפחות אין לו אחיזה בתפיסה העצמית של מי שממקמים את עצמם בצד זה של המפה הפוליטית.

תרשים 31: הרגשת שייכות למדינת ישראל ובעיותיה (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; מדגם יהודים; על פי מחנה פוליטי; באחוזים)

תחושות הגאווה וההשתייכות הן מן הסתם מן הגורמים העיקריים המסבירים את הממצא שהרוב המכריע (78.3%) מכלל המדגם אומרים כי הם משוכנעים שהם רוצים לחיות בישראל בטווח הארוך, 9.6% רוצים אך אינם משוכנעים לחלוטין, ל-8.2% יש ספקות, ואילו 3.1% אומרים שאינם רוצים לחיות בישראל. פילוח על פי לאום מראה שהדפוס הכללי דומה, אם כי הציבור הערבי בטוח מעט פחות מהציבור היהודי ברצונו לחיות בישראל.

פילוח על פי גיל מעלה כי שיעור הצעירים המשוכנעים שהם רוצים לחיות בישראל בטווח הארוך הוא אמנם גבוה אבסולוטית אך נמוך יחסית לקבוצות הגיל המבוגרות יותר. לעומת זאת שיעור הצעירים המשוכנעים שאינם רוצים לחיות בישראל - אף שהוא נמוך אבסולוטית - עולה על השיעור בקרב גילאי הביניים והמבוגרים שאינם רוצים לחיות כאן. הברדל זה אינו צריך להפתיע משום שבכל מקום ובכל עת קבוצת הצעירים היא תמיד בעלת פוטנציאל ההגירה הגבוה ביותר. ובכל זאת כאשר שוקלים את כל אלה יחד עם ממדים אחרים של קשר פחות לישראל שהצבענו עליהם קודם לכן, מדובר בתופעה בעלת משמעות.

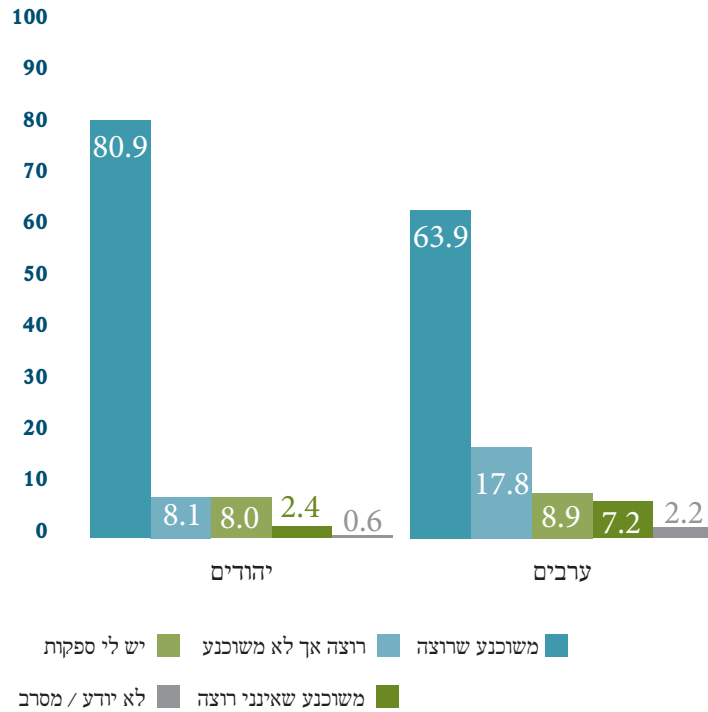
נשאים בארץ?

שאלה 17

נספח 1, עמ' 204

נספח 2, עמ' 243

תרשים 32: רצון לחיות בארץ בטווח הרחוק (על פי לאום; באחוזים)

לוח 58 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	
86.5	78.6	63.9	משוכנעים שרוצים לחיות בארץ בטווח הרחוק
1.4	2.1	7.4	משוכנעים שאינם רוצים לחיות בארץ בטווח הרחוק

פילוח הציבור היהודי על פי מידת דתיות מעלה כי שיעור המשוכנעים ברצונם לחיות בישראל בקרב הדתיים והחרדים הוא הגבוה ביותר (92.9% ו-90.5%, בהתאמה), ואילו בקרב המסורתיים והחילונים הוא נמוך יותר (84.2% ו-74.7%, בהתאמה). למרבה הפלא, בשאלת ההישארות בארץ אין כמעט הבדל בין מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה למי שמיקמו את עצמם בלבה.

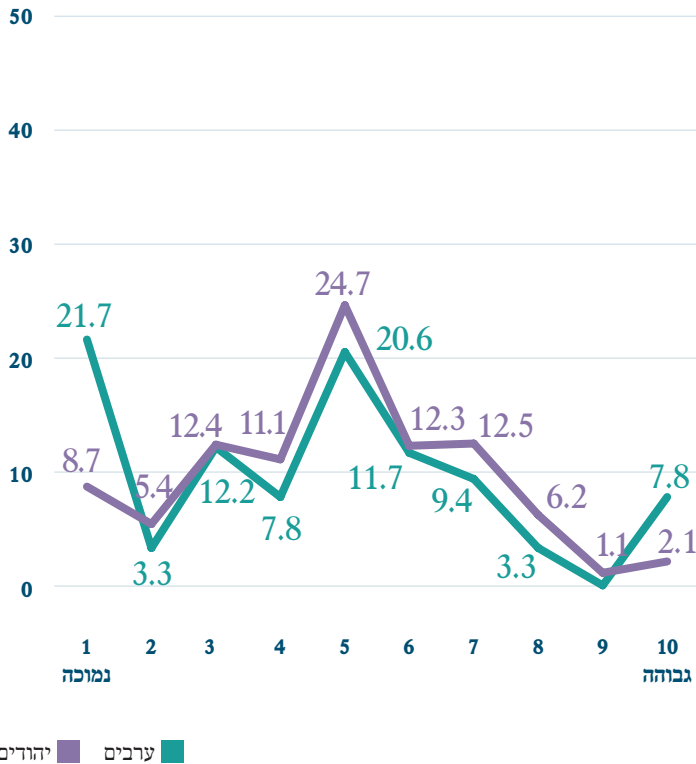
פילוח על פי הגדרה עצמית ימין, מרכז או שמאל מראה כי בכל שלוש הקבוצות יש רוב גדול הרוצה לחיות בישראל בטווח הארוך, אבל בשמאל רוב זה קטן מעט יותר: ימין - 82%; מרכז - 82.4%; שמאל - 76.4%.

נשאלת השאלה באיזו מידה הציבור לא רק מרגיש סולידריות עם המדינה והחברה אלא עד כמה הוא סבור שהחברה הישראלית היא חברה סולידרית. שאלנו בהקשר זה שתי שאלות נפרדות: האחת מתייחסת לחברה הישראלית בכלל והשנייה מתייחסת לחברה הישראלית היהודית בלבד. בשתי השאלות סולם הצינונים שהוצג למרואיינים היה בין 1 (אין סולידריות כלל) ל-10 (יש סולידריות רבה מאוד). להלן הממצאים.

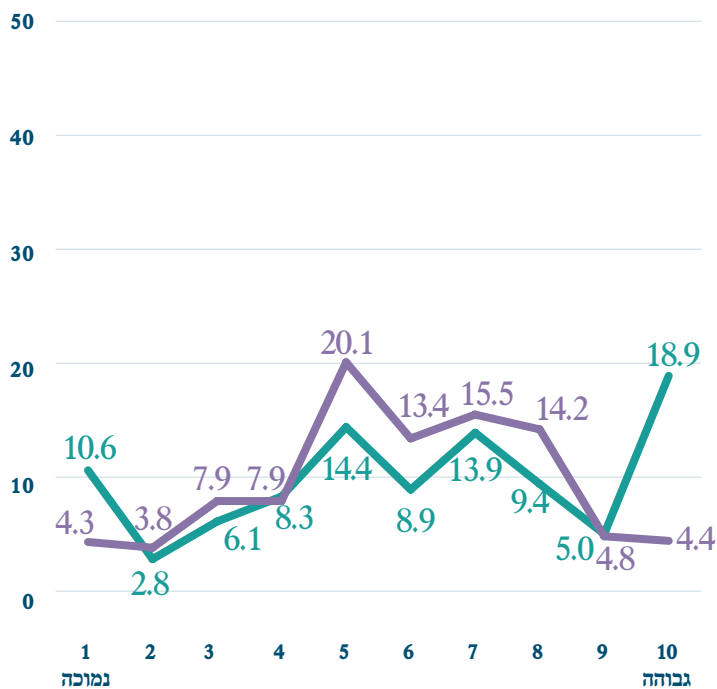
הערכת הסולידריות של החברה הישראלית

שאלות 45-46
נספח 1, עמ' 220

תרשים 33: הערכת הסולידריות של החברה הישראלית בכללותה (על פי לאום; באחוזים)

תרשים 34: הערכת הסולידריות של החברה הישראלית (על פי לאום; באחוזים)

יהודים ■ ערבים ■

מתרשים 33 עולה כי הערכת הסולידריות הפנימית של החברה הישראלית בכללותה, הן בעיני היהודים הן בעיני הערבים, נמצאת בערך באמצע, עם נטייה קלה לחלק התחתון של הסולם, כלומר הערכת סולידריות בינונית ומטה. הדבר בא לידי ביטוי בציונים הממוצעים המוצגים בלוח 59. גם בעיני הציבור היהודי וגם בעיני הציבור הערבי הסולידריות של החברה הישראלית היהודית היא מעט יותר גבוהה, אך לא בהרבה, מהסולידריות של החברה הישראלית בכללותה, כפי שאפשר ללמוד שוב מן הממוצעים האלה.

לוח 59 (ממוצעים)

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
4.8	4.8	4.5	ציון ממוצע לסולידריות של כלל החברה הישראלית
5.8	5.8	6.1	ציון ממוצע לסולידריות של החברה הישראלית היהודית בלבד

יש לשים לב שכאשר מדובר בחברה הישראלית בכללותה, ההערכה הממוצעת של היהודים היא גבוהה מזו של הערבים (ציון 4.8 לעומת ציון 4.5, בהתאמה). ואולם, כאשר מדובר בחברה היהודית בלבד, הערבים מעריכים אותה כיותר סולידרית ממה שהיהודים עצמם מעריכים אותה. השילוב של התשובות המגזוריות על שתי השאלות מרמז כי הערבים מרגישים שהחברה היהודית מלוכדת ומסתגרת בתוך עצמה, שעה שהיהודים לא ממש מרגישים סולידריים בינם לבין עצמם.

פילוח התשובות של כלל המדגם על פי השיוך העצמי ללב החברה או לשוליה מעלה הבדלים מעניינים: מי שממקמים את עצמם בלב החברה מעריכים, בממוצע, הן את החברה הישראלית בכללותה הן את החברה הישראלית היהודית כסולידריות יותר ממי שממקמים את עצמם בשוליים. כלומר, שלא במפתיע, בממוצע, מי שממקמים את עצמם בשוליים מרגישים שהחברה סביבם פחות סולידרית ממי שממקמים את עצמם בלבה.

לוח 60 (ממוצעים)

ציון ממוצע לסולידריות של החברה הישראלית היהודית בלבד	ציון ממוצע לסולידריות של כלל החברה הישראלית	
6.0	5.1	ממקמים את עצמם בלב החברה הישראלית
5.4	4.1	ממקמים את עצמם בשולי החברה הישראלית

וכיצד משפיע המיקום העצמי של הישראלים היהודים בימין, במרכז או בשמאל על הערכה שלהם את הסולידריות של החברה הישראלית?

לוח 61 (ממוצעים)

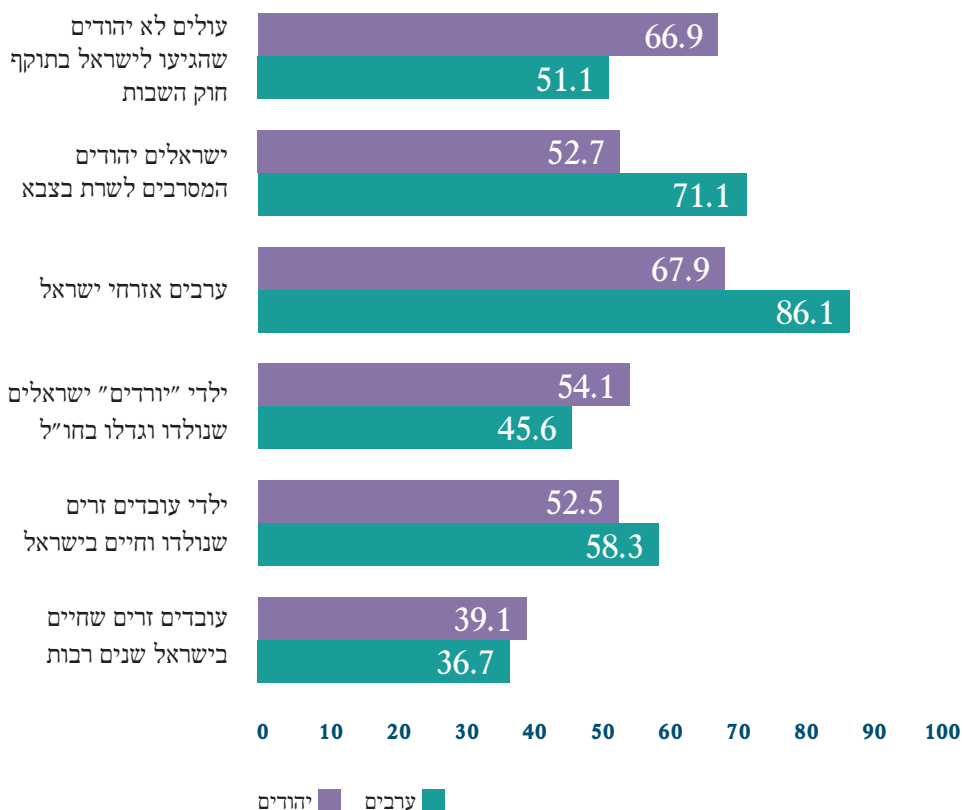
ציון ממוצע לסולידריות של כלל החברה הישראלית	ציון ממוצע לסולידריות של החברה הישראלית היהודית בלבד	
4.8	6.1	ימין
4.9	5.8	מרכז
4.5	5.8	שמאל

הממוצעים האלה מלמדים שכאשר מדובר בחברה הישראלית בכללותה, הערכת השמאל נמוכה מעט מזו של המרכז והימין, שממוצעייהם קרובים מאוד זה לזה (המרכז גבוה במקצת מהימין). לעומת זאת כאשר מדובר בהערכת הסולידריות של החברה היהודית בלבד, המרכז והשמאל חוברים להערכה נמוכה מזו של הימין. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הממצאים הנוגעים לתחושות השייכות השונות של המחנות הפוליטיים שהצגנו לעיל.

מיהו ישראלי?

בשנה החולפת עלתה בהקשרים שונים השאלה "מיהו ישראלי?". הנושא נדון, למשל, בהקשר של ההחלטה על גירוש ילדי העובדים הזרים ובהקשר של מכתבי הרבנים. התשובות הניתנות על שאלה זו בידי גורמים שונים בחברה הישראלית מגדירות למעשה את גבולות הקולקטיב הרלוונטי - מי שייך ומי אינו שייך, דעתו של מי צריכה להיחשב ודעתו של מי איננה רלוונטית, אילו זכויות יעניקו המדינה והחברה למי שהוא חלק מן החברה הישראלית ואילו יישללו ממי שאינו מוכר כ"ישראלי" אף שהוא חי בישראל. כבר נאמר לעיל כי בנושאים של קבלת הכרעות גורליות למדינה יש רוב חד-משמעי בציבור היהודי התומך בהדרה של הציבור הערבי, גם בתחומים כמו חוץ וביטחון וגם בתחומי ממשל וכלכלה. שאלנו אפוא: "האם בעיניך האנשים הבאים הם כן או לא חלק מן החברה הישראלית?". התשובות, כך מתברר, תלויות במושא השאלה.

תרשים 35: האם האנשים הבאים הם בעיניך חלק מן החברה הישראלית? (המשיבים כן; על פי לאום; באחוזים)

כאשר השאלה נשאלת על **הערבים אזרחי ישראל**, בכלל המדגם 70.7% רואים בהם ישראלים. ואמנם רוב של כשני שלישים (67.9%) בציבור היהודי רואים בהם ישראלים, אבל פירוש הדבר שב ישראל של היום כמעט כשליש מחזיקים בדעה הפוכה - שהערבים אזרחי ישראל אינם "ישראלים". גם בקרב הערבים יש מיעוט קטן המצהירים שהם אינם חושבים עצמם ישראלים (13.9%), אבל הרוב (86.1%) סבורים ההפך.

שאלה 50.4
נספח 1, עמ' 222

אשר ל**עובדים זרים החיים שנים רבות בישראל**, יש רוב (56.9% בכלל הציבור) הסבורים שהם אינם ישראלים. הערבים, מן הסתם משום שהם מאוימים יותר מן הבחינה הכלכלית מנוכחות עובדים אלה, מדירים את העובדים הזרים מ"ישראליות" יותר משעושים זאת היהודים: 61.1% ו-56.2%, בהתאמה.

שאלה 50.1
נספח 1, עמ' 221

ואולם כאשר מדובר ב**ילדי העובדים הזרים שנולדו וחיים בישראל**, העמדה הפוכה: הרוב בכלל המדגם (53.5%) רואים בהם ישראלים. במקרה הזה הישראלים היהודים "מכילים" דווקא מעט פחות מן הערבים (52.5% ו-58.3%, בהתאמה), אולי בגלל החשש לאבדן הרוב היהודי בישראל בטווח הארוך.

שאלה 50.2
נספח 1, עמ' 222

ומה על **עולים לא יהודים שהגיעו לישראל וקיבלו אזרחות בתוקף חוק השבות**? רוב בכלל המדגם (64.5%) רואים בהם ישראלים. בקרב היהודים שיעור הסבורים כך עולה באופן ניכר על שיעור הערבים המחזיקים בעמדה כזאת (66.9% לעומת 51.1%, בהתאמה).

שאלה 50.6
נספח 1, עמ' 222

בדקנו חריגות על רקע אחר ושאלנו על מידת ישראליותם של **יהודים המסרבים לשרת בצבא**, כלומר לא מי שקיבלו פטור כזה או אחר ביוזמת הצבא אלא מי שמסרבים להתגייס. בכלל המדגם 55.5% רואים בהם ישראלים. כפי שמצאנו בשאלות אחרות בשנה שעברה, מתברר כי הציבור היהודי היום סובלני למדי בשאלת הסירוב לשרת. רוב של המשיבים היהודים - 52.7% - לא ראו בסירוב לשרת מהלך השולל את הזכות של המסרבים להיחשב ישראלים, וכך גם 71.1% מהמשיבים הערבים, שמתבע הדברים מחשיבים פחות את השירות הצבאי בתור "כרטיס כניסה" לישראליות.

שאלה 50.5
נספח 1, עמ' 222

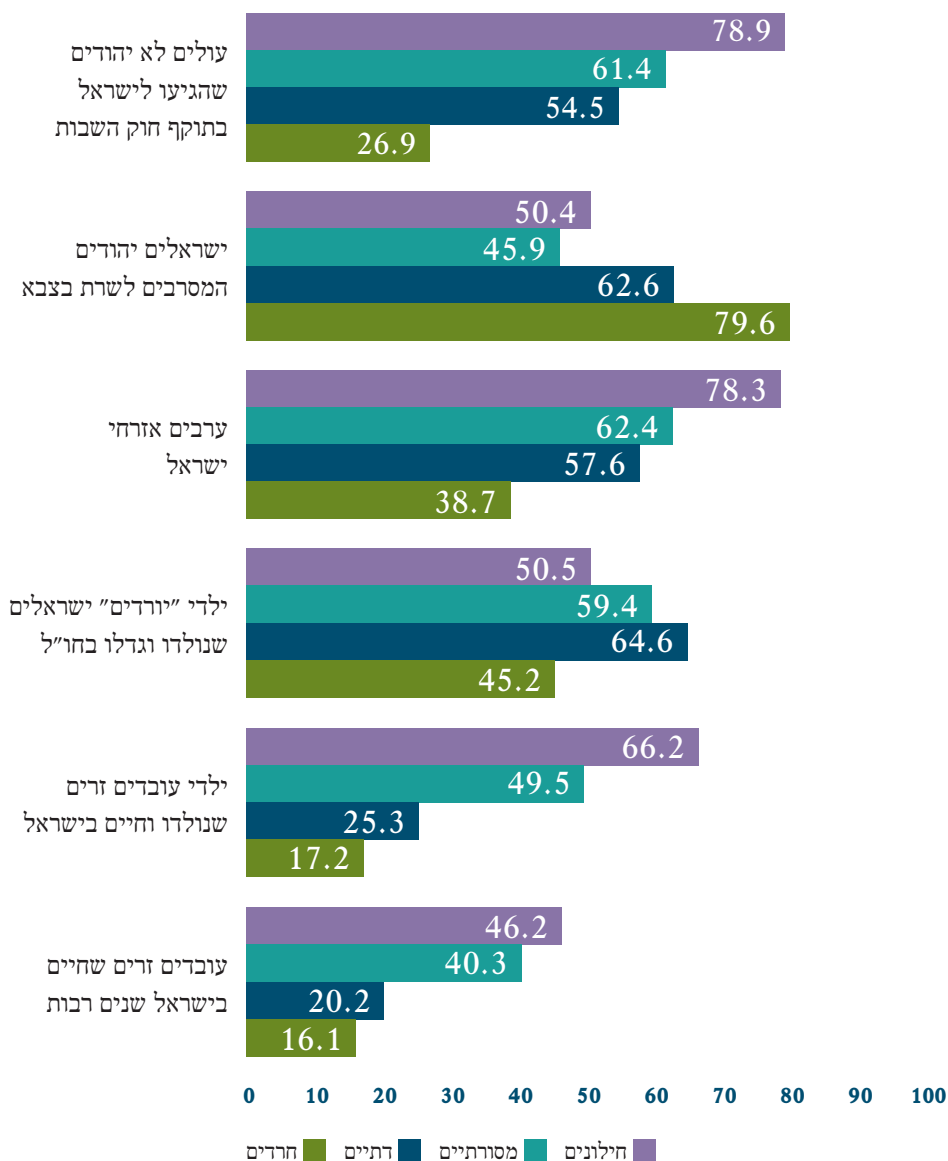
אי-הסכמה בין יהודים לערבים שוררת, ולא במפתיע, בעניין ישראליותם של **ילדי יורדים ישראלים שנולדו וגדלו בחו"ל**. בכלל המדגם 52.9% רואים בהם ישראלים. ואולם, בעוד רוב קטן (54.1%) בקרב היהודים מגדירים "ישראלים" את מי שהוריהם ישראלים אך הם עצמם נולדו, גדלו וחיים בחו"ל, הרי בקרב הערבים יש רוב קטן (50.6%) לדעה שהם אינם ישראלים.

שאלה 50.3
נספח 1, עמ' 222

בשאלה "מיהו ישראלי?" העמדות בקרב קבוצת הצעירים היו שונות לא פעם מהעמדות של קבוצות הגיל המבוגרות יותר. וכך, הצעירים - **פחות מגילאי הביניים והמבוגרים** - רואים בילדי העובדים הזרים ישראלים (49.5% לעומת 55% ו-54.4%, בהתאמה), אבל יותר משתי הקבוצות המבוגרות מהם מכירים בילדי יורדים כישראלים (60.5% לעומת 47.3% ו-52.4%, בהתאמה). הצעירים מכירים במובהק **פחות מגילאי הביניים והמבוגרים בערבים אזרחי ישראל** כישראלים (59.2% לעומת 76.8% ו-72.6%, בהתאמה). ושוב, בעניין הצבא: הצעירים - כמו גילאי הביניים אבל פחות מהמבוגרים - אינם רואים בסירוב לשרת בצבא משום בעיה כשמדובר בישראליותם של הסרבנים: 66.2% מהצעירים ו-62.1% מגילאי הביניים, לעומת 44.2% בלבד מהמבוגרים, מגדירים גם את מי שסירב לשרת בצבא "ישראלי".

פילוח התשובות בציבור היהודי על פי מידת דתיות מוכיח כי החילונים הם הקבוצה ה"מכילה" ביותר, למעט כאשר מדובר במי שסירבו לשרת בצבא ובילדי יורדים. החרדים הם הקבוצה המדירה ביותר, למעט - ולא במפתיע - כאשר מדובר בישראלים יהודים המסרבים לשרת בצבא.

תרשים 36: האם האנשים הבאים הם בעיניך חלק מן החברה הישראלית? (משיבים בחיוב; מדגם יהודים; על פי דתיות; באחוזים)

פילוח של התשובות על שאלה זו על פי ותק, כלומר העולים מחבר המדינות לעומת היהודים הוותיקים, מעלה כי העולים - הרבה יותר מן הוותיקים - מדירים מן הישראליות את כל הקבוצות ברשימה למעט את הערבים הישראלים, שבעניינם דעתם דומה לדעתם של הוותיקים. כמו כן, כצפוי, העולים מכירים הרבה יותר מהוותיקים בעולים לא יהודים כישראלים (89.2% לעומת 62.3%, בהתאמה).

פילוח על פי מיקום עצמי בלב החברה או בשוליים מראה כי מי שמיקמו את עצמם בשוליים מדירים יותר את העובדים הזרים, את ילדיהם ואת ילדי היורדים שחיים בחו"ל ממי שמיקמו את עצמם בלב החברה. אשר לישראליותם של הערבים אזרחי ישראל - דעתן של שתי הקבוצות דומה. כשמדובר במי שלא שירתו בצבא ובעולים הלא יהודים, דווקא מי שמיקמו את עצמם בשולי החברה מדירים אותם פחות ממי שמיקמו את עצמם בלבה, אולי בגלל חפיפה בין מאפייניהם הם למאפיינים של שתי הקבוצות האלה (עניין זה מחייב מחקר נוסף בעתיד).

פילוח של התשובות על פי מחנה פוליטי - ימין, מרכז או שמאל, מעלה כי כאשר השאלה מתייחסת לערבים אזרחי ישראל ולילדי היורדים שגדלו וחיים בחו"ל, השמאל במובהק ובעוצמה רבה "מכיל" יותר מהמרכז, ובוודאי מן הימין, ומוכן להכיר באנשי כל הקבוצות הללו בתור ישראלים.

לוח 62 (באחוזים)

מכירים באנשים האלה כישראלים	ימין	מרכז	שמאל
עולים לא יהודים שהגיעו לישראל בתוקף חוק השבות	51.8	70.6	82.1
ישראלים יהודים המסרבים לשרת בצבא	51.4	52.4	66.0
ערבים אזרחי ישראל	47.1	74.7	79.2
ילדי "יורדים" ישראלים שגדלו וגדלו בחו"ל	57.3	53.2	62.3
ילדי עובדים זרים שגדלו וחיים בישראל	32.5	57.1	74.5
עובדים זרים שחיים בישראל שנים רבות	23.9	41.8	59.4

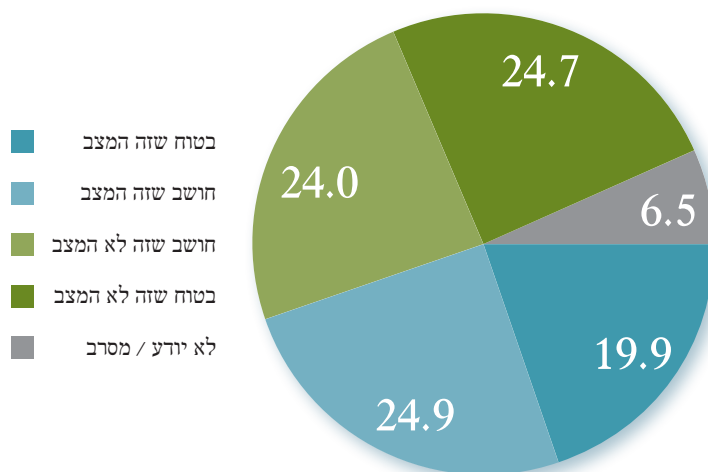
כל חברה שרויה בתהליכים מתמידים של שינוי, וכתוצאה מכך נוצרים בה במרוצת השנים איחודים ופילוגים דינמיים. בשנים האחרונות דובר רבות על השסע החדש, או הניגוד, בין "מדינת תל אביב" לבין חלקי המדינה והחברה האחרים. ניסינו לבחון מהו יחסן של קבוצות שונות בציבור הישראלי לאותה "מדינת תל אביב" קיימת או מדומיינת.

האם קיימת "מדינת תל אביב"?

שאלנו: "לאחרונה מרבים לדבר על 'מדינת תל אביב', שמי שגרים בה כאילו מנותקים מהבעיות של המדינה ואינם מתלהבים למלא את החובות שלהם כאזרחים. האם לדעתך זה אכן המצב?". באופן כללי אפשר לומר כי הדעות בסוגיה זו חצויות. וכך, בכלל הציבור עולה רק במעט שיעור מי שבטוחים או חושבים שמדינת תל אביב אינה קיימת (48.7%) על שיעור החושבים או בטוחים כי אכן יש מדינת תל אביב כזו (44.8%). ואולם פילוח על פי לאום מעלה כי בציבור הערבי שיעור המעריכים כי יש מדינת תל אביב מנותקת כזו דווקא עולה מעט על שיעור הסבורים שלא כך המצב (45.5% לעומת 41.6%, בהתאמה). לעומת זאת בקרב היהודים שיעור מי שאינם מקבלים את התיאור הזה של תל אביב עולה על שיעור מי שמקבלים אותו (49.9% לעומת 44.7%, בהתאמה), מן הסתם משום שיש חפיפה גדולה יותר בין היהודים למי שגרים בתל אביב ובאופן טבעי מסתייגים מהגינוי הטמון בקביעה שהצגנו.

שאלה 43
נספח 1, עמ' 219

תרשים 37: מידת ההסכמה לטענה שקיימת "מדינת תל אביב" (כלל המדגם; באחוזים)

פילוח של התשובות על שאלה זו על פי גיל מראה כי הצעירים וגילאי הביניים - בכירור יותר מהמבוגרים - מקבלים את הטענה בדבר קיומה של "מדינת תל אביב" מנותקת שכזו. מעניין לציין כי לא נמצאו בעניין זה הבדלים בין הצעירים היהודים החרדים והדתיים מחד גיסא לצעירים המסורתיים והחילונים מאידך גיסא.

לוח 63 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	
39.1	49.8	48.5	מסכימים עם הטענה שקיימת "מדינת תל אביב" מנותקת

פילוח של הציבור היהודי על פי מידת דתיות מעלה כי החילונים מאמינים פחות בקיומה של "מדינת תל אביב" מנותקת, ואילו המסורתיים, החרדים - ובמרחק מה הרתיים - מאמינים בכך יותר.

לוח 64 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים	
37.4	53.8	49.5	52.7	מסכימים עם הטענה שקיימת "מדינת תל אביב" מנותקת

פילוח על פי מיקום עצמי בלב החברה או בשוליה לא הניב תוצאות שונות עבור כל אחת מן הקבוצות הללו. ואולם פילוח של התשובות על פי מחנה פוליטי ימין, מרכז או שמאל מעלה כי בימין רוב (56.1%) סבורים כי קיימת "מדינת תל אביב" כזאת, המרכז חצוי, ואילו בשמאל רק מיעוט (25.5%) מאשרים את קיומה של מדינת תל אביב מנותקת, שתושביה מתנערים מאחריותם האזרחית.

ידע פוליטי נמצא גם הוא כגורם מבחין: בעלי הידע הפוליטי המועט, אולי בשל חשיפה נמוכה יותר לתקשורת המשתמשת רבות במושג זה במשמעות שלילית, אישרו פחות את קיומה של "מדינת תל אביב" המנותקת (38.1% מבעלי הידע הפוליטי הבינוני (46.2%) והרב (52%).

ולבסוף, בדקנו אם מגורים בתל אביב משפיעים על העמדה בשאלת קיומה של "מדינת תל אביב". ואכן נמצא קשר בין הדברים: מקרב תושבי תל אביב רק כרבע מאשרים את הקביעה בדבר קיומה של מדינת תל אביב מנותקת וכשלושה רבעים שוללים אותה. לעומת זאת מי שאינם תושבי העיר נחלקים שווה בשווה בין התומכים בקביעה ובין שולליה.

אחד העקרונות הבסיסיים בדמוקרטיה הוא שוויון הזדמנויות, אפילו בעיני מי שאינם רואים בשוויון כלכלי ערך יסוד של הדמוקרטיה. בדקנו אפוא באיזו מידה הציבור מעריך שיש או אין בישראל הבדלי הזדמנויות בין קבוצות שונות. פתחנו בשאלה על **סיכויי החיים של מי שנולדו בתל אביב**. שאלנו את המרואיינים אם הם מסכימים עם הקביעה ש"למי שנולד וגדל בתל אביב יש הרבה יותר סיכויים להצליח בחיים בישראל". מתברר כי בכלל המדגם הדעות מתפלגות כמעט שווה בשווה: 47.2% הסכימו עם קביעה זו לעומת 48.9% שהתנגדו לה.

שוויון הזדמנויות?

שאלה 44.1

נספח 1, עמ' 219

גיל ומיקום עצמי בלב החברה או בשוליה אינם ממלאים תפקיד בגיבוש העמדה בשאלה זו. לעומת זאת פילוח על פי לאום מוכיח, שוב, כי הערבים מייחדים את תל אביב יותר מן היהודים: בעוד שבציבור הערבי רוב גדול (69.4%) הסכימו עם הטענה שלמי שגרים בתל אביב קל הרבה יותר להצליח בחיים, הרי בקרב היהודים הרוב (53%) התנגדו להערכה זו. אין ספק שלעובדה שרק מעט ערבים גרים ב"עיר הגדולה", המסמלת הצלחה כלכלית ושילוב חברתי, יש כאן השפעה גדולה.

פילוח על פי דתיות מראה כי המסורתיים מאמינים יותר מכל הקבוצות כי למי שנולד וגדל בתל אביב סיכויי הצלחה גבוהים יותר, ואילו החרדים והדתיים מאמינים בכך הכי פחות. החילונים נמצאים אי שם בתווך. ייתכן כי ההסבר כאן מקורו בחפיפה שבין מסורתיות לרמה כלכלית נמוכה, מה שהופך את המגורים בתל אביב למשאת נפש ולסימן להצלחה בעיני קבוצה זו.

לוח 65 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים
42.6	51.5	34.4	32.3

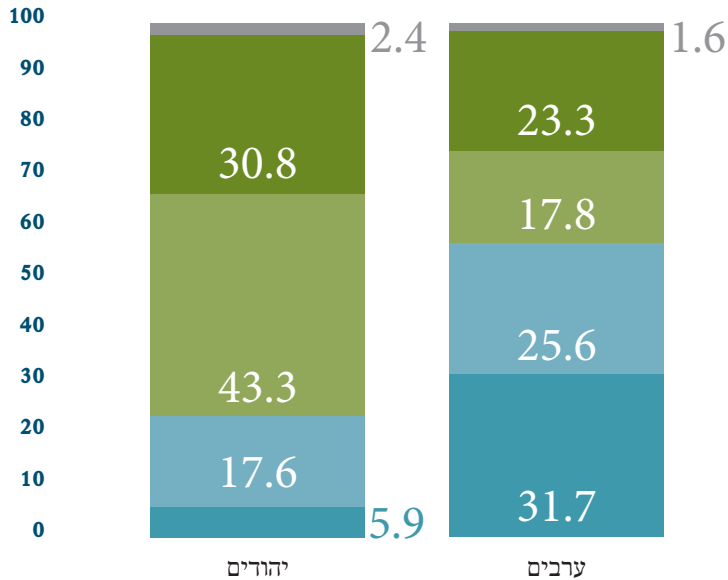
מאמינים שלמי שנולד וגדל בתל אביב יש הרבה יותר סיכויים להצליח בחיים בישראל

מיקום פוליטי בימין, במרכז ובשמאל התברר כבעלת השפעה מסוימת, אך לא חזקה, בשאלה אם למי שנולד וגדל בתל אביב סיכויי הצלחה גבוהים יותר בחיים: ימין - 40.4%; מרכז - 45.7%; שמאל - 47.2%. כמו בשאלה הקודמת גם כאן ידע פוליטי הוא גורם משפיע: 39.3% מבעלי הידע המועט סבורים כי למי שנולד בעיר הגדולה יש סיכויי הצלחה גבוהים יותר בחיים, לעומת כמחצית מבעלי הידע הפוליטי הבינוני (49.2%) ורוב מבעלי הידע הפוליטי הרב (53.4%).

מעניין לציין כי מגורים בתל אביב או מחוצה לה התבררו כלא משפיעים על התשובה על השאלה אם סיכויי החיים של התל אביבים טובים יותר.

מכאן עברנו לשאלת הסיכוי להצליח בחברה הישראלית למי שהוא יהודי בהשוואה למי שאינו יהודי. ביקשנו אפוא מן המרואיינים להביע את דעתם על הקביעה הזאת: "למי שהם לא יהודים אין היום סיכוי להצליח בחיים בישראל". ההבדל כאן בין יהודים לערבים גדול מכדי שנכון יהיה להציג את התפלגות התשובות של כלל המדגם. בקרב היהודים יש רוב גדול מאוד (74.1%) השוללים קביעה זו. לעומת זאת בקרב הערבים יש רוב ברור (57.3%), אם כי אולי קטן משאפשר היה לצפות, למסכימים עם הקביעה שלמי שאינם יהודים אין היום סיכוי להצליח בחיים בישראל. כלומר, כמו בשאלה על קיפוח הערבים בישראל גם כאן היהודים אינם תומכים בטענה הקובעת כי חייהם של יהודים בישראל קלים יותר מחיי "אחרים", מה שמקטין את הסיכוי שיהיה רוב גדול בציבור היהודי שיתמוך במהלכים להשוואת ההזדמנויות של האזרחים הערבים.

תרשים 38: למי שהם לא יהודים אין היום סיכוי להצליח בחיים בישראל (על פי לאום; באחוזים)

נכון מאוד ■ די נכון ■ לא כל כך נכון ■ בכלל לא נכון ■ לא יודע / מסרב

ההבדלים על בסיס מין וגיל במקרה זה אינם גדולים, בניגוד להבדלים בציבור היהודי על פי מידת הדתיות, שנמצאו גדולים יותר. דתיים וחרדים מסכימים פחות עם קביעה זו (12.1% ו-19.4%, בהתאמה) משמסכימים עמה חילונים ומסורתיים (23.8% ו-25.5%, בהתאמה), אם כי הרוב בכל הקבוצות הדתיות בציבור היהודי שוללים את האפשרות שהיותו של אדם יהודי בישראל מקלה עליו. אף על פי שבכל שלושת המחנות הפוליטיים (ימין, מרכז ושמאל) הרוב שוללים את הקביעה שליהודים יש סיכויים גדולים יותר להצליח בישראל, עוצמת השלילה חזקה ביותר בימין (81.1%), פחותה במרכז (73.9%) וחלשה עוד יותר בשמאל (57.5%).

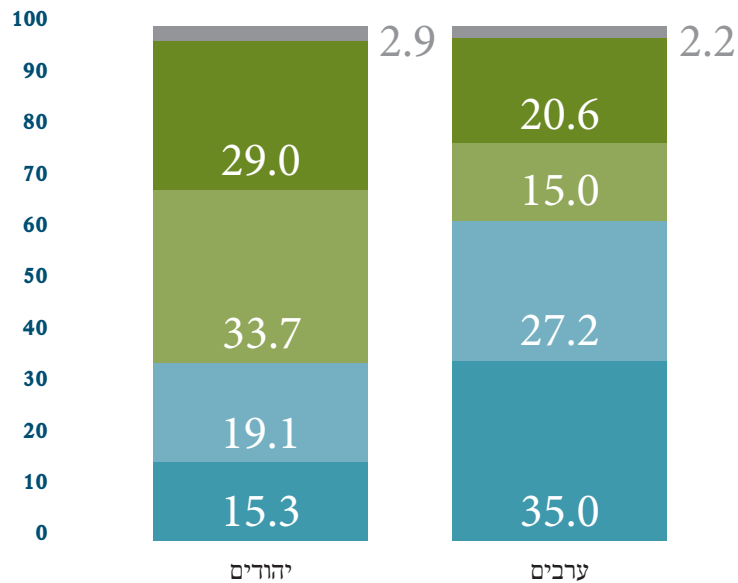
כפי שראינו לעיל, הבעיות שרוב הציבור מחשיבים כבעיות הבערות ביותר ולפיכך היעדים העיקריים לטיפולן של הממשלה הן עומק הפערים החברתיים-כלכליים והקושי של זוגות צעירים לרכוש דירה. נוכחנו לדעת גם שהרוב סבורים כי העובדים הזרים - גם אם הם עובדים כאן שנים רבות - אינם ישראלים. ניסינו אפוא לבדוק את הקשר בין שני הדברים, כלומר: באיזו מידה השתרשה בארץ הטענה (שמשמיעים מי שנאבקים נגד המשך הנוכחות של העובדים הזרים בישראל) שהקשיים שישאלים רבים חווים בעת שהם מחפשים

העובדים הזרים כמכשול

עבודה ומקומות מגורים נאותים קשורים בהימצאותם של העובדים הזרים בארץ. ובכך, התברר לנו כי בישראל ה"יהודית" אין היום אקלים דעות כללי המטיל את האשמה במצב במדינה על העובדים הזרים. וכך, בקרב היהודים מיעוט בלבד (34.4%) מסכימים עם האמירה של ישראלים קשה היום להסתדר בעבודה ובמגורים בגלל העובדים הזרים. לעומת זאת בקרב הערבים שיעור המסכימים עם אמירה זו כפול כמעט (62.2%), כנראה בגלל התחרות בין ציבור זה לבין העובדים הזרים על סוגים דומים של מקומות עבודה ומגורים.

שאלה 44.3
נספח 1, עמ' 219

תרשים 39: לישראלים קשה היום להסתדר בעבודה ובמגורים בארץ בגלל העובדים הזרים (על פי לאום; באחוזים)

נכון מאוד ■ די נכון ■ לא כל כך נכון ■ בכלל לא נכון ■ לא יודע / מסרב

בקרב הצעירים מידת ההסכמה עם הקביעה שנוכחות העובדים הזרים מקשה על הישראלים גבוהה מזו שבשתי קבוצות הגיל המבוגרות יותר: 49.5%, לעומת 37.4% בקרב גילאי הביניים ו-32.9% בקרב קבוצת המבוגרים.

פילוח התשובות בציבור היהודי על פי מידת דתיות מצא התאמה חזקה בין עלייה ברמת הדתיות לבין ייחוס הקשיים של הישראלים במציאת עבודה ודיור לנוכחות העובדים הזרים. החרדים הם בעליל הקבוצה התולה בעובדים הזרים את האשמה לבעיות הדיור והפרנסה של הישראלים יותר משעושות זאת שלוש הקבוצות האחרות.

לוח 66 (באחוזים)

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים
20.1	30.5	40.4	63.4

מסכימים עם הטענה שנוכחות העובדים הזרים בישראל מקשה על ישראלים למצוא דיור ועבודה

פילוח על פי מיקום עצמי בשולי החברה או בלבה העלה כי מי שמיקמו את עצמם בשוליים מסכימים יותר ממני שמיקמו את עצמם בלב החברה כי נוכחות העובדים הזרים גורמת קושי לישראלים במציאת דיור ועבודה (43.6% לעומת 36.9%, בהתאמה). ואולם יש לשים לב כי גם בקבוצה זו הרוב אינם מטילים על העובדים הזרים את האחריות לקשיים בדיור ובתעסוקה.

ההבדלים בתפיסת האחריות של העובדים הזרים לקשיים של ישראלים למצוא תעסוקה ודיור שונה מאוד בימין, במרכז ובשמאל. שיעור המסכימים לקביעה שנוכחות העובדים הזרים מקשה מגיע לכמחצית בימין (49.4%), למעט יותר משליש במרכז (36.8%) ולכרבע בשמאל (25.8%).

ההיסטוריה הוכיחה כי ייאוש מן ההווה וחרדה מן העתיד הם מן הגורמים התורמים ביותר לעליית תנועות אנטי-דמוקרטיות ולהשתרשות תפיסות שכאלה. בחנו לפיכך את הערכת העתיד הצפוי בישראל לצעירים בהשוואה להוריהם. שאלנו: "לדעתך, האם הסיכויים של אנשים צעירים היום, בני 20-30, להתבסס בארץ מקצועית הם כמו של דור ההורים שלהם, יותר גבוהים או יותר נמוכים?". בכלל המדגם הרעה השכיחה (42.8%) היא שסיכויי הצעירים נמוכים מאלה של הוריהם (38.1% סבורים שסיכוייהם גבוהים יותר, 14.6% חושבים שסיכוייהם שווים לסיכויי הוריהם, ולשאר אין דעה ברורה).

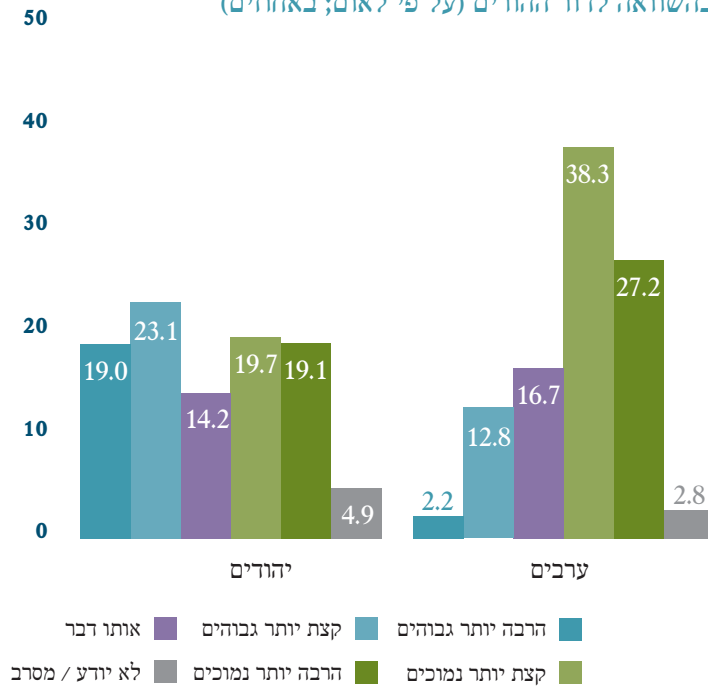
סיכויי דור ההורים ודור הבנים

שאלה 47

נספח 1, עמ' 220

התפלגות התשובות מורה על הבדל עמוק בהערכות של הציבור היהודי לעומת הציבור הערבי לגבי המצב הצפוי בעתיד. בקרב היהודים השיעור הגבוה ביותר (42.1% סבורים כי סיכויי הצעירים להצליח גבוהים משל הוריהם, 38.8% מעריכים כי סיכויי הדור הצעיר נמוכים יותר, ו-14.2% מעריכים כי אין הבדל בין הדורות. כלומר, בציבור היהודי יש יותר תקוות לעתיד בתחום הזה מאשר חששות. לעומת זאת בציבור הערבי כשני שלישים (65.5%) מעריכים כי סיכויי הצעירים להתבסס מקצועית נמוכים משל הוריהם, 16.7% סבורים שאין הבדל בין דורי, ורק 15% מעריכים כי סיכויי ההצלחה המקצועית של דור הצעירים עולה על אלה של הוריהם. ממצא זה הוא כפי הנראה תוצאה של העלייה החדה בהשכלה בקרב הציבור הערבי ומכאן גם בציפיותיו. עלייה זו לא מצאה מענה מתאים בשוק העבודה בישראל, והדבר מסביר, לדעת מומחים רבים, את ההקצנה הפוליטית של הדור הצעיר הערבי הישראלי. אין ספק שהרגשת חוסר המוצא והכישלון הצפוי בהשוואה בין ילדים להורים היא גורם המשפיע על ההיבטים השונים של ההשתתפות הפוליטית, על העמדות כלפי הדמוקרטיה ועל ההשתלבות בחיי המדינה של ציבור זה.

תרשים 40: סיכוייהם של אנשים צעירים להתבסס מקצועית בהשוואה לדור ההורים (על פי לאום; באחוזים)

מין ומידת דתיות לא נמצאו כמשתנים מסבירים בשאלה זו. ואולם פילוח על פי גיל מראה שככלל, צעירים - הרבה יותר מגילאי הביניים והמבוגרים - מעריכים כי סיכוייהם להגיע להישגים נופלים מאלה של דור ההורים, מה שתורם - מן הסתם - לנכונותם הגדולה יותר לחפש את עתידם מעבר לים.

לוח 67 (באחוזים)

מבוגרים	גילאי ביניים	צעירים	מסכימים עם הטענה שסיכויי הצעירים להגיע להישגים נמוכים מהסיכויים שהיו לדור ההורים
38.0	44.3	49.2	

הוא הדין במי שמיקמו את עצמם בשולי החברה בהשוואה למי שמיקמו את עצמם בלבה. מקרב הראשונים הרבה פחות מאמינים כי סיכויי הצעירים להצליח גבוהים מסיכויי הוריהם (31.5% לעומת 40.8%, בהתאמה). ההבדלים בהערכת הסיכויים של הצעירים כיום בהשוואה לסיכויי הוריהם בשעתם אינם מושפעים מעמדה פוליטית בימין, במרכז או בשמאל וכן לא מרמת הידע הפוליטי.

סיכום

- < פרק זה מתמקד בתחושות הגאווה של הציבור בישראליותו; במידת הקרבה למדינה ולבעיותיה; בהערכת הסולידריות של החברה הישראלית ושל החברה הישראלית היהודית; בשאלה "מיהו ישראלי?"; בסוגיית קיומה או אי-קיומה של "מדינת תל אביב"; במידת שוויון ההזדמנויות בחברה הישראלית; בסיכויי ההצלחה של הצעירים בחברה בהשוואה להזדמנויות שהיו פתוחות לפני הוריהם.
- < הגאווה בישראליות מוצקה. רוב של 58.1% מכלל הציבור אומרים כי הם "גאים מאוד" להיות ישראלים ועוד 24.6% "די גאים" בכך (סך הכול - 82.7%). מטבע הדברים עוצמת ההרגשה הזו בקרב הערבים נמוכה מזו שבקרב היהודים, אך גם אצל הערבים הרוב מעידים על מידה כזו או אחרת של גאווה בהיותם ישראלים. שיעור הגאים בישראליותם בקרב הצעירים הוא גבוה אבסולוטית, אך נמוך מזה שבקרב קבוצות הגיל המבוגרות יותר. שיעור הגאים בישראליותם בשמאל נמוך מזה שבמרכז ובימין.
- < רוב גדול בכלל הציבור (78.3%) אומרים שהם משוכנעים ברצונם לחיות בישראל בטווח הארוך. בקרב קבוצת הצעירים שיעור המשוכנעים שהם רוצים לחיות כאן קטן מזה שבקבוצות הגיל המבוגרות יותר. בקרב האוכלוסייה הערבית שיעורם של הרוב המעוניינים לחיות בארץ קטן מזה שבקרב האוכלוסייה היהודית (63.9% לעומת 80.9%, בהתאמה).
- < למעלה משני שלישים (69.5%) מהציבור הישראלי מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה. ואולם כאן ההבדל בין הציבור היהודי לערבי גדול עד מאוד: 75.6% לעומת 35% (בהתאמה) בלבד.
- < הציבור מעריך את הסולידריות של החברה הישראלית בכללותה כלא גבוהה במיוחד. על פני סולם ציונים מ-1 עד 10 הציון הממוצע שהתקבל הוא 4.8. הציון הממוצע של הערכת הסולידריות בתוך החברה הישראלית היהודית הוא מעט גבוה יותר - 5.8. באופן פרדוקסלי האזרחים הערבים מייחסים לחברה היהודית מידה רבה של סולידריות פנימית יותר משהיא מייחסת לעצמה.
- < בחינת השאלה "מיהו ישראלי?" מראה כי רק כשני שלישים מהציבור היהודי רואים בערבים ישראלים. רוב בכלל הציבור (56.9%) אינם מקבלים את העובדים הזרים כישראלים, אבל רוב דומה כן רואים בילדי העובדים הזרים שגדלו כאן חלק מן הקולקטיב הישראלי. הוא הדין לגבי עולים לא יהודים שהגיעו לישראל במסגרת חוק השבות. כשמדובר במי שמסרבים לשרת בצבא, רוב קטן בציבור היהודי ורוב גדול בציבור הערבי רואים בהם ישראלים. כמחצית מכלל הציבור מגדירים כישראלים ילדי יורדים שנולדו וגדלו בחו"ל. ואולם בעוד רוב הציבור היהודי מכיר בהם כישראלים, רק מיעוט בציבור הערבי מחזיקים ברעה זו.

< למרות הניסיונות של גורמים שונים בציבוריות הישראלית לתעל נגד העובדים הזרים את תחושות התסכול בנושאי תעסוקה ודיוור, המסר נקלט באופן חלקי בלבד: שלישי מכלל הציבור הישראלי בכללותו מטילים על העובדים הזרים את האחריות לבעיות האבטלה והמחסור במקומות מגורים במחיר סביר. ברם בקרב הערבים (לעומת היהודים), החרדים ומי שממקמים את עצמם בשולי החברה יש תמיכה גבוהה יותר (בהשוואה לשאר הקבוצות הדתיות ומי שמיקמו את עצמם בלב החברה) בטענה שבעצם נוכחותם בישראל העובדים הזרים אחראים לבעיות אלה.

< הציבור הישראלי חצוי בדעתו בשאלה אם אכן קיימת התופעה של "מדינת תל אביב" המנותקת מחלקיו האחרים של הציבור. בקרב צעירים, ערבים, ימניים, מסורתיים, דתיים וחרדים יש שיעורים גבוהים יותר שמרגישים כי אכן קיימת תופעה כזו. תושבי תל אביב שוללם ברובם הגדול את הטענה בדבר "מדינת תל אביב" מנותקת, ואילו מי שאינם גרים בעיר חצויים בשאלה זו.

< רוב הציבור היהודי (74.1%) טוענים שיש בישראל שוויון הזדמנויות ושוללים את הטענה שליהודים יש יותר הזדמנויות משיש ללא יהודים, אבל הציבור הערבי מרגיש שלא זה המצב - כאן הרוב (57.3%) מסכימים עם הקביעה שלמי שאינם יהודים אין היום סיכוי להצליח בישראל. בהקשר זה יש לציין כי בציבור היהודי רוב קטן (52.5%) דוחים את הטענה שהערבים בישראל מקופחים, שעה שרוב (77.6%) בציבור הערבי מקבלים אותה.

< כשמדובר בסיכויים של דור הבנים להתבסס מקצועית וכלכלית לעומת הסיכויים שהיו בזמנו לדור ההורים, מתברר שיש הבדל עמוק בעמדות של הציבור היהודי לעומת העמדות של הציבור הערבי. בקרב היהודים העמדה השכיחה (42.1%) היא שסיכויי הצעירים להצליח כחייהם בישראל גבוהים מאלה של דור ההורים. לעומת זאת בקרב הערבים כשני שלישים (65.5%) מעריכים כי סיכויי הבנים להתבסס מקצועית נופלים מסיכויי הוריהם. פילוח כלל המדגם על פי גיל מלמד כי בקרב הצעירים שיעור מי שמעריכים את סיכויי התבססותם כנמוכים מסיכויי הוריהם גבוה מזה שבקבוצות הגיל המבוגרות יותר.

חלק שני:
ניתוח ממצאי מדד 2011
לעומת ממצאי העבר

מבוא

בחלק זה של הדוח ניסינו לאתר שינויים ומגמות ברעת הקהל בישראל בנושאים החוזרים ונמדרים בסקרי מדד הדמוקרטיה. ההבדלים בין הנתונים שנאספו בעניין עמדות הציבור במרוצת השנים עשויים להצביע על שינוי אמיתי ומצטבר בעמדות אלה בתקופה של שנה או שנים אחדות, כמו גם על ההשפעה הייחודית של הנושאים שבמרכז סדר היום בתקופת איסוף הנתונים על תוצאותיו של כל סקר בנפרד.²⁰ סדר הדיון בחלק זה עוקב במידת האפשר אחרי הדיון בחלק הראשון של הדוח, ומובן שנדרשנו כאן רק לשאלות שנשאלו גם בשנים עברו. לרוב ההתייחסות בנתונים היא לכלל המדגם, למעט שאלות שהוצגו רק למרואיינים היהודים. כמו כן, יש לציין כי בתרשימים שלהלן חסרות לא פעם מדירות של שנים מסוימות, מאחר שבשנים אלה השאלות הנידונות לא נכללו בסקר.

פרק 1:

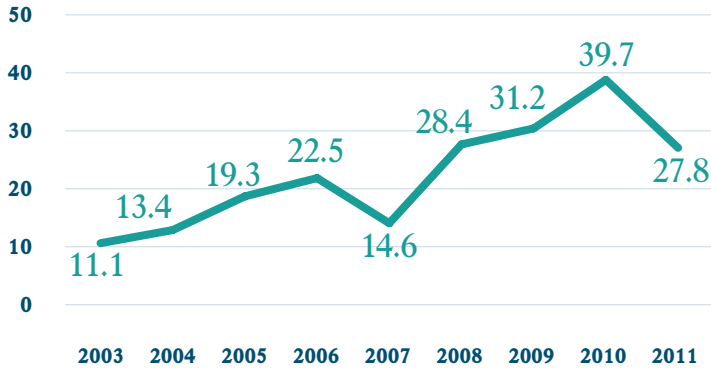
המערכת הפוליטית: מהות, מבנה ותפקוד

מצבה הכללי של ישראל

בסך הכול במרוצת השנים רק מיעוט סבורים כי מצבה של ישראל הוא טוב מאוד או טוב (בנקודת השיא, בשנת 2010, העריכו כ־39.7% מכלל הציבור). ואף על פי כן, כפי שאפשר ללמוד מן התרשים שלהלן, בשנים 2003-2010 ניכרה מגמת עלייה עקיבה בהערכה החיובית באשר למצבה של ישראל (מלבד ירידה חריגה ב־2007), ככל הנראה בשל השיפור במצבה הביטחוני בשנים האלה לעומת שנות השיא של האינתיפאדה השנייה בראשית שנות האלפיים. ואולם במדד 2011 לא חלה עלייה נוספת: שיעור המעריכים את מצבה הכללי של המדינה "טוב מאוד" או "טוב" אף ירד בכ־11% בהשוואה לשנת 2010. למעשה, ההערכה של הציבור עומדת כיום בנקודה שבה הייתה פחות או יותר בשנת 2008 (כיום 27.8%; אז 28.4%).

20 השוואה לאורך זמן מחייבת התמודדת גם עם בעיות מתודולוגיות כגון הבדלים בנוסח הצגת השאלה בסקרים. כאמור חלק זה וכן נספח 2, המציג את הנתונים הנידונים כאן בצורת לוחות, מפנים את תשומת לב הקורא למקרים אלו. עוד בעניין המתודולוגיה: מצד אחד היקף הנושאים המרכיבים את מדד הדמוקרטיה והעיקרון שלפיו בכל שנה נוספות שאלות רלוונטיות לאותו מועד, ומצד אחר מגבלות משך הריאיון האפשרי, מחייבים לדלג על חלק מרכיבי המדד בסקרים השונים. מסיבה זו אין נתונים על חלק מהשאלות בכל השנים.

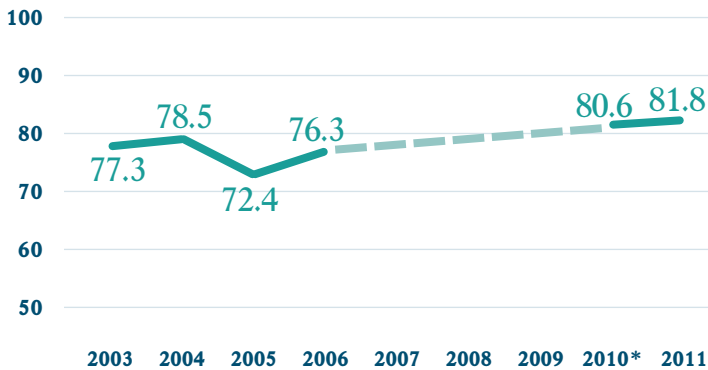
תרשים 41: הערכת מצבה הכללי של ישראל (טוב מאוד ודי טוב; כלל המדגם; באחוזים)

בכל השנים רוב גדול תומך בקביעה שדמוקרטיה היא צורת השלטון הטובה ביותר. בסקר האחרון, שיא של 81.8% מהמדגם הביעו תמיכה בהיגד כזה – שיעור גבוה יותר מהתמיכה בו בשנים קודמות, ייתכן שבהשפעת הדייונים הסוערים בשנה החולפת בנושאים הקשורים לדמוקרטיה והדגשת הסכנות שבשחיקתה. במובן זה אפשר אפוא לומר שלמעט המדידה החריגה מעט של 2005, התמיכה ברעיון הכללי של דמוקרטיה כצורת השלטון הטובה ביותר בציבור בכללותו נמצאת במגמת עלייה מתמדת.

דמוקרטיה כצורת השלטון הטובה ביותר

תרשים 42: הדמוקרטיה היא צורת השלטון הטובה ביותר (מסכימים בהחלט ומסכימים; כלל המדגם; באחוזים)

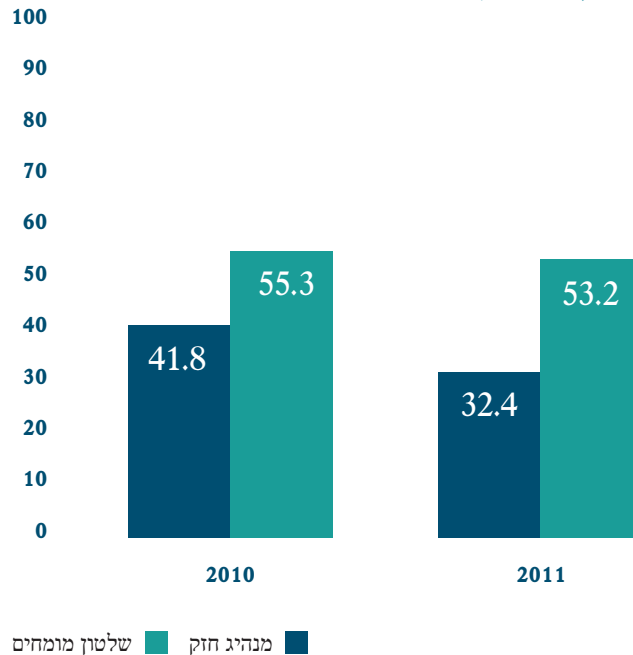

* ב-2010 הוצגו רק 4 קטגוריות תשובה.

צורת הממשל המוערפת

בשנתיים האחרונות נבחנה עמדת הציבור גם כלפי שיטות ממשל אחרות. רוב ברור בכלל הציבור מתנגד לשיטת ממשל המתאפיינת במנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת או בתוצאות הבחירות. בסקר האחרון 63.7% סבורים ששיטה זו רעה או רעה מאוד, בהשוואה ל-53.5% שסברו כי השיטה אינה רצויה בסקר של השנה שעברה.²¹ אמנם ההתנגדות למנהיג חזק גברה, אולי בשל השיח הציבורי המוגבר בנושא הדמוקרטיה בעקבות חקיקה ואירועים שהעידו על התחזקות של גורמים אנטי-דמוקרטיים בארץ, אולם התמיכה בממשל של מומחים ולא של נציגים נבחרים, שגם הוא שיטה לא ממש דמוקרטית, ירדה רק במעט: גם כיום רוב קטן בציבור (53.2%) תומך בצורת ממשל כזו, לעומת 55.3% בשנה שעברה.

תרשים 43: עמדות כלפי שיטות הממשל של מנהיג חזק וממשלת מומחים (שיטה טובה מאוד ושיטה די טובה; כלל המדגם; באחוזים)

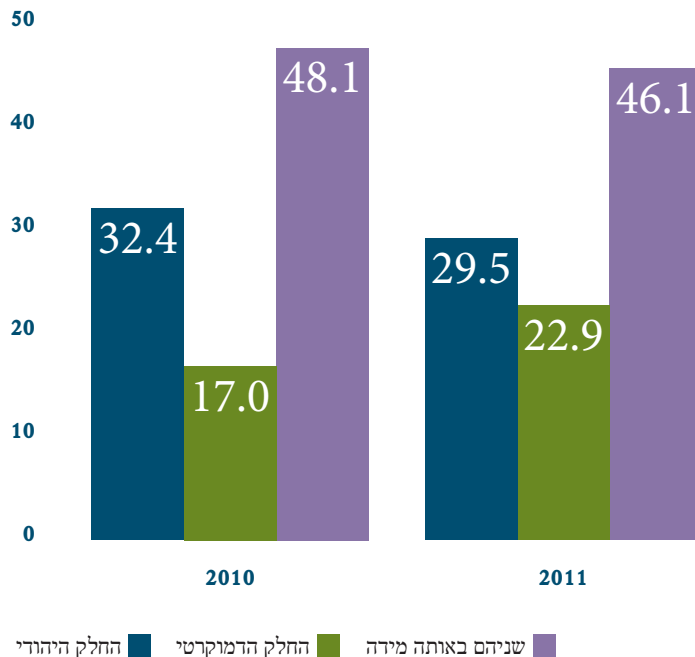

21 יש לציין כי בעבר נבדקה הכמיהה למנהיגים חזקים לא כשיטת ממשל אלא כמי ש"יכולים להועיל למדינה יותר מכל הדיונים והחוקים". וכשהוצגה השאלה כך רוב בציבור תמך בכך. השיא היה ב-2007 (65.5%), שהייתה שנת שפל בהיבטים רבים ביחס הציבור להנהגה הפוליטית בישראל.

מדינה יהודית ו/או דמוקרטית

במוקד הדיון הציבורי בנושא הגדרת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית עומדים שני מאפיינים משלימים או מתחרים, תלוי בנקודת המבט: החלק היהודי והחלק הדמוקרטי. ככלל, הן בשנה שעברה, אז נשאלה השאלה בפעם הראשונה, הן השנה האפשרות המועדפת על השיעור הגבוה ביותר בציבור היא זו הכפולה - היהודית-דמוקרטית. ההעדפה השנייה היא של החלק היהודי. עם זאת אפשר לראות שלעומת השנה שעברה, שוב אולי בהשראת הוויכוחים הרבים סביב, למשל, מכתב הרבנים, עלה במעט שיעור המרואיינים במדגם היהודי שהעדיפו ב-2011 את החלק של מדינה דמוקרטית, 22.9% לעומת 17% ב-2010, על חשבון שתי האפשרויות האחרות שהוצגו: מדינה יהודית (שירדה ל-29.5% השנה לעומת 32.4% בשנה שעברה); ומדינה יהודית ודמוקרטית (שירדה ל-46.1% מ-48.1%). עם זאת יש לזכור כי עדיין מדובר באפשרות הפחות רצויה מתוך השלוש, וכי מדובר בפחות מרבע מכלל הציבור בארץ.

תרשים 44: איזה חלק חשוב לך אישית יותר בהגדרה "יהודית ודמוקרטית"? (מדגם יהודים; באחוזים)*

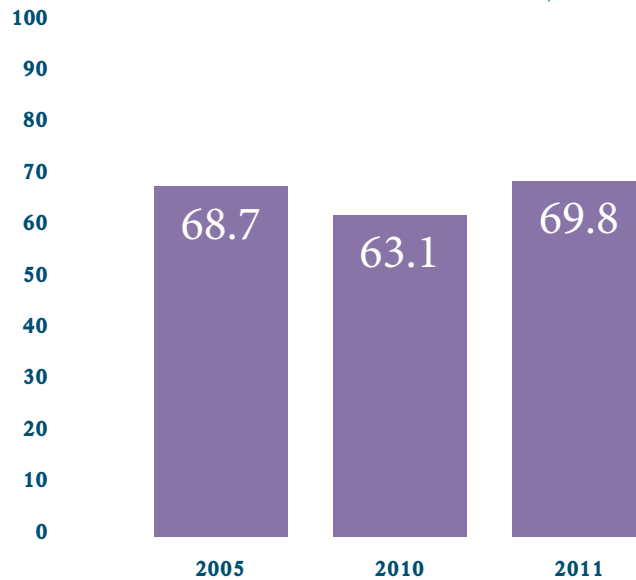

* המשלים ל-100% בכל שנה הם מי שענו "לא יודע / מסרב".

עקרונות הדמוקרטיה או ציוויי ההלכה?

בכל המדידות שעשינו במרוצת השנים יש רוב של כשני שלישים (בציבור היהודי בלבד) לסבורים כי לא ראוי שרבנים יפסקו הלכה בעניינים מדיניים ופוליטיים שנויים במחלוקת. ואולם בהשוואה ל-2010 (אז נשאלה השאלה בנוסח מעט שונה) ב-2011 עלה מעט שיעור הסבורים כי לא ראוי שרבנים יפסקו בנושאים אלה, והוא חזר פחות או יותר לשיעור שנמדד ב-2005.

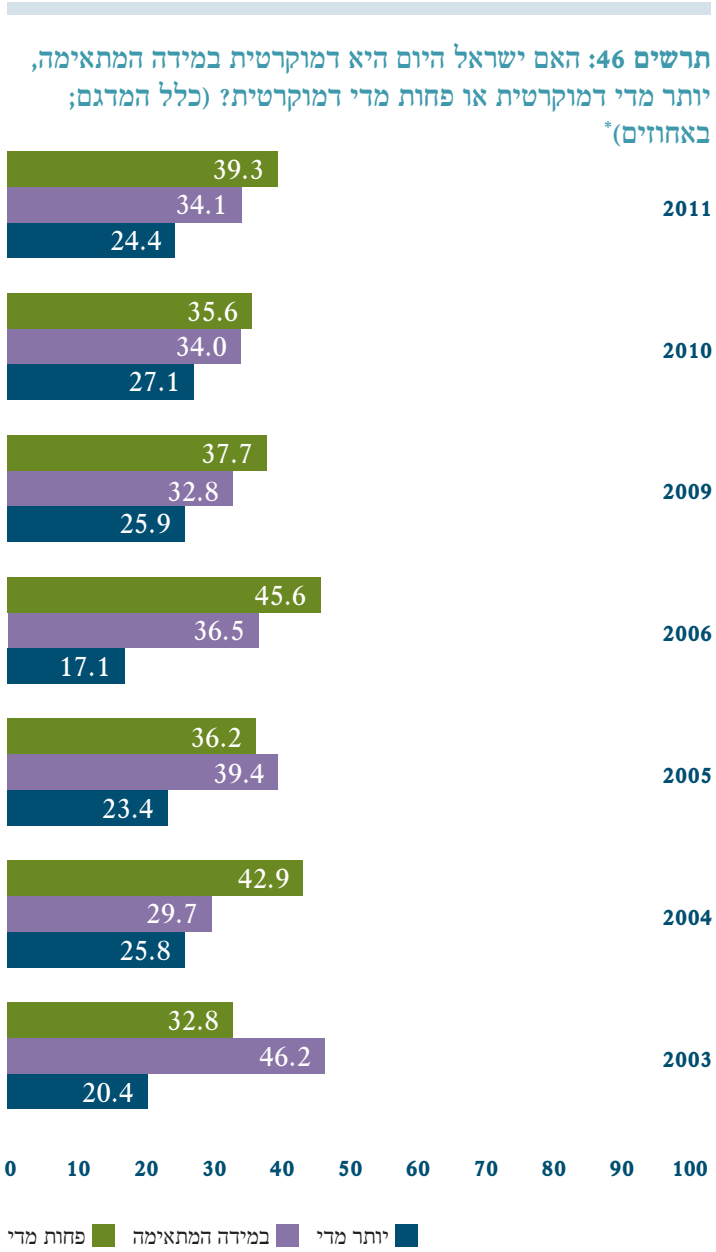
תרשים 45: רבנים כפוסקי הלכה בסוגיות פוליטיות ומדיניות שנויות במחלוקת (לא ראוי; מדגם יהודים; באחוזים)*

* ב-2005 הנוסח היה "האם מוצדק או לא מוצדק"; ב-2010 הנוסח היה "יש להתייעץ יותר עם רבנים בתהליך קבלת החלטות פוליטיות גורליות למדינה" (31.8% הסכימו עם המשפט הזה; 63.1% לא הסכימו; 5.1% לא ידעו להשיב).

עד כמה ישראל דמוקרטית?

גם השנה ההערכה השכיחה ביותר משליש מהמרוויינים) היא שישראל היא פחות מדי דמוקרטית. במקום השני (כשליש מהמרוויינים) נמצאת ההערכה שישראל דמוקרטית במידה המתאימה, והנמוך ביותר הוא שיעור הסבורים כי היא יותר מדי דמוקרטית. מדובר בהתפלגות דעות דומה מאוד לזו של השנים 2006-2010 ושונה מן ההתפלגות בשנים 2003 ו-2005, אז ההערכה השכיחה הייתה כי ישראל היא דמוקרטית במידה המתאימה (ההתפלגות ב-2004 הייתה דומה לזו של השנים האחרונות). במילים אחרות, למעשה בכל השנים שיעור הלא מרוצים ממידת הדמוקרטיה של ישראל - יותר מדי או פחות מדי דמוקרטית גם יחד - עולה על שיעור הסבורים כי המינון הדמוקרטי הוא כפי הרצוי.

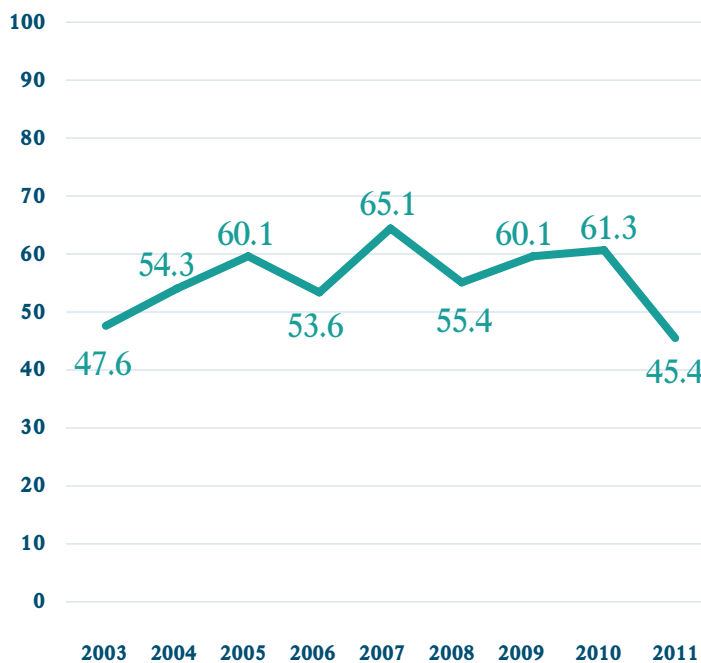

* המשלים ל-100% בכל שנה הם מי שענו "לא יודע / מסרב".

ואיך מתפקדות הדמוקרטיה הישראלית והממשלה?

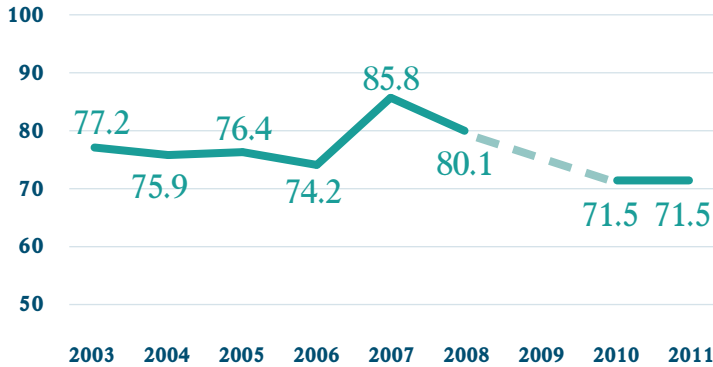
ב־2011 רוב קטן של הציבור בישראל (52.3%) שבע רצון מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית. זהו שיעור שביעות הרצון הגבוה ביותר מאז 2003. ייתכן שמדובר בהתאוששות מסוימת, אבל יש להמתין לבדיקות נוספות בעתיד כדי לראות אם מדובר במגמה ולא במדידה חיובית חריגה, שכן שיטתית, מאז 2005 ועד 2010 עלה שיעור הלא מרוצים על שיעור המרוצים.

תרשים 47: שביעות הרצון מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית (מאוד לא מרוצים ולא מרוצים; כלל המדגם; באחוזים)

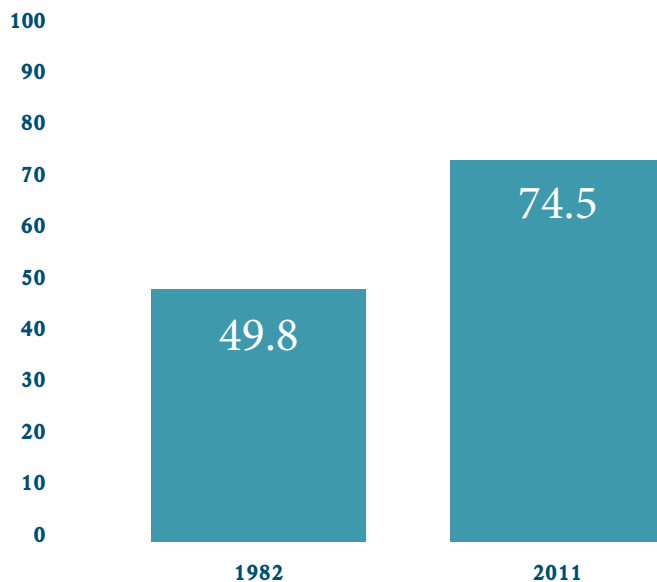
לעומת זאת, כמו בשנים עברו גם השנה רוב גדול מאוד של המרואיינים אינו מרוצה מהדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות המדינה (71.5%). ואולם, כפי שמראה התרשים, הערכה שלילית זו באשר לתפקוד הממשלה דווקא התמתנה קמעה בשני הסקרים האחרונים, בוודאי בהשוואה לשיא האי־נחת בשנים 2007-2008, אז היא הגיעה ל־85.8% ו־80.1% בהתאמה.

תרשים 48: טיפול הממשלה בבעיות המדינה (בכלל לא טוב ולא כל כך טוב; כלל המדגם; באחוזים)

בסקר השנה הצגנו שוב שאלה שנשאלה בשנים 1969–1982 בסקרי מכון גוטמן למחקר חברתי ונזנחה מאז והבודקת את תחושות הציבור באשר לטיב ההסברים שהממשלה מספקת להחלטותיה - האם הם מספיקים או לא. השוואת התוצאות של השנה למדידה האחרונה בשנת 1982, כלומר לפני כ-30 שנה, מורה על ירידה חדה בשיעור המרגישים שהממשלה מסבירה די הצורך את החלטותיה: בשנת 1982 כמחצית מהציבור סברו שהממשלה מסבירה די הצורך את החלטותיה, ואילו המחצית האחרת, 49.8%, סברו שהממשלה כמעט אינה עושה דבר או עושה מעט כדי להסביר את החלטותיה לציבור. לעומת זאת בסקר האחרון שיעור הסבורים כך עלה ל-74.5%, לעומת 22.7% בלבד המעריכים את מהלכי ההסברה של הממשלה כמספיקים או כמצוינים!

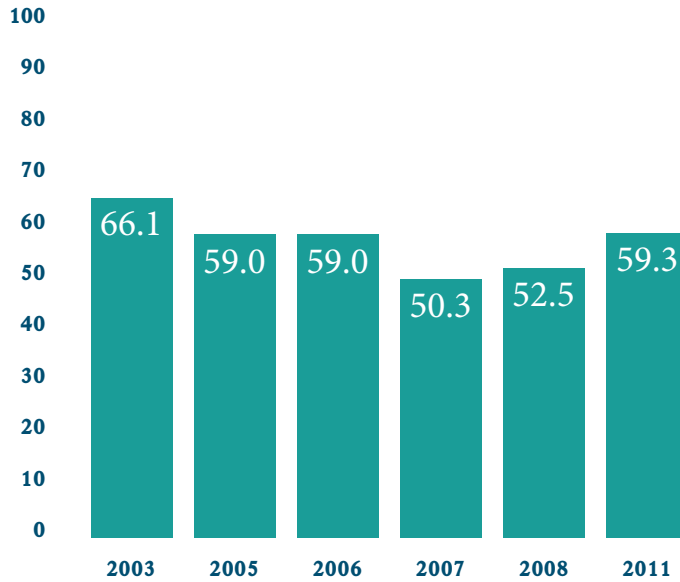
תרשים 49: האם הממשלה עושה מספיק בימים האחרונים בשביל להסביר לנו את ההחלטות שלה? (עושה מעט מדי ועושה כמעט כלום; כלל המדגם; באחוזים)

הערכת הייצוגיות של הכנסת

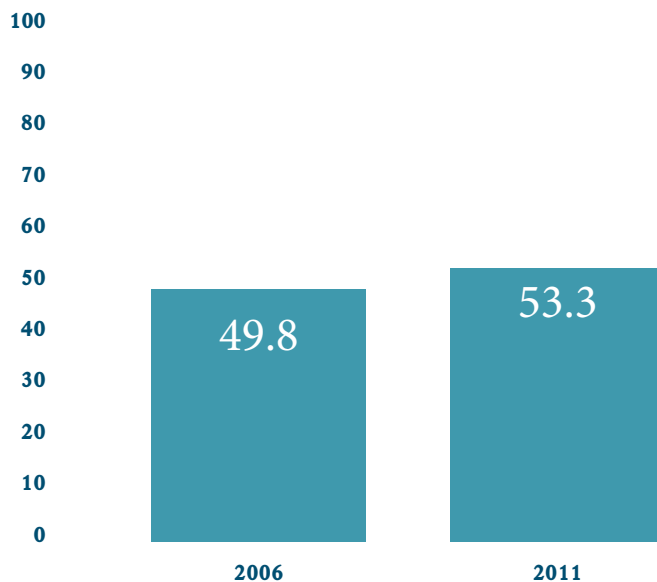
כל סקרי מדד הדמוקרטיה מלמדים על רוב בציבור שסבורים כי הסיעות בכנסת משקפות כראוי את התפלגות הדעות בציבור. ואף על פי כן, בשתי המדידות הקודמות (2007 ו-2008) הצטיירה ירידה מסוימת בשיעור המעריכים כי הייצוג הוא נאות (50.3% ו-52.5% בהתאמה). בסקר האחרון חלה עלייה בהערכה זו, ורוב ברור של המרוואיינים (59.3%) סבורים כיום כי יחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת אכן מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב. עם זאת הערכה חיובית זו עדיין לא חזרה לרמה שנמצאה בסקר 2003, אז כשני שלישים (66.1%) סברו כך, ויש צורך במדידות נוספות כדי להיווכח אם אכן מדובר במגמת התאוששות.

תרשים 50: מידת הייצוג של התפלגות הדעות בציבור ביחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדרגם; באחוזים)

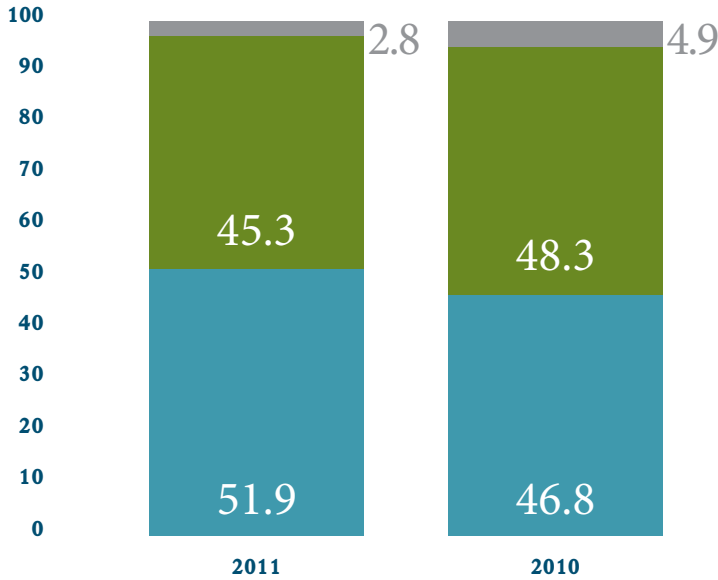
רוב קטן של המדגם (53.3%) מסכימים היום שהתחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה - עלייה מתונה בהערכת התרומה של תחרות זו לעומת סקר 2006 (49.8%). ואף על פי כן, כאז כן היום אפשר לומר שהציבור חצוי בדעתו בשאלה זו, נתון המרמז על כך שאין הפנמה אצל כלל הציבור הישראלי של הערך הדמוקרטי הבסיסי בעניין פלורליזם ותחרות בין-מפלגתית בונה.

תרשים 51: התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה
(מסכימים בהחלט ומסכימים; כלל המדגם; באחוזים)

ועוד בעניין המפלגות: השנה ובשנה שעברה בדקנו אם הציבור רואה או שאינו רואה הבדלים ביניהן, לנוכח הטענה המושמעת תדיר כי חל טשטוש רעיוני וכי המפלגות, בעיקר הגדולות שבהן, עברו מבחינה זו תהליך של הידמות. בשנה שעברה היה הציבור חצוי בדעתו בשאלה זו, ואילו השנה יש רוב לסבורים שאין הבדלים אמיתיים בין המפלגות.

תרשים 52: אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל (כלל המדגם; באחוזים)*

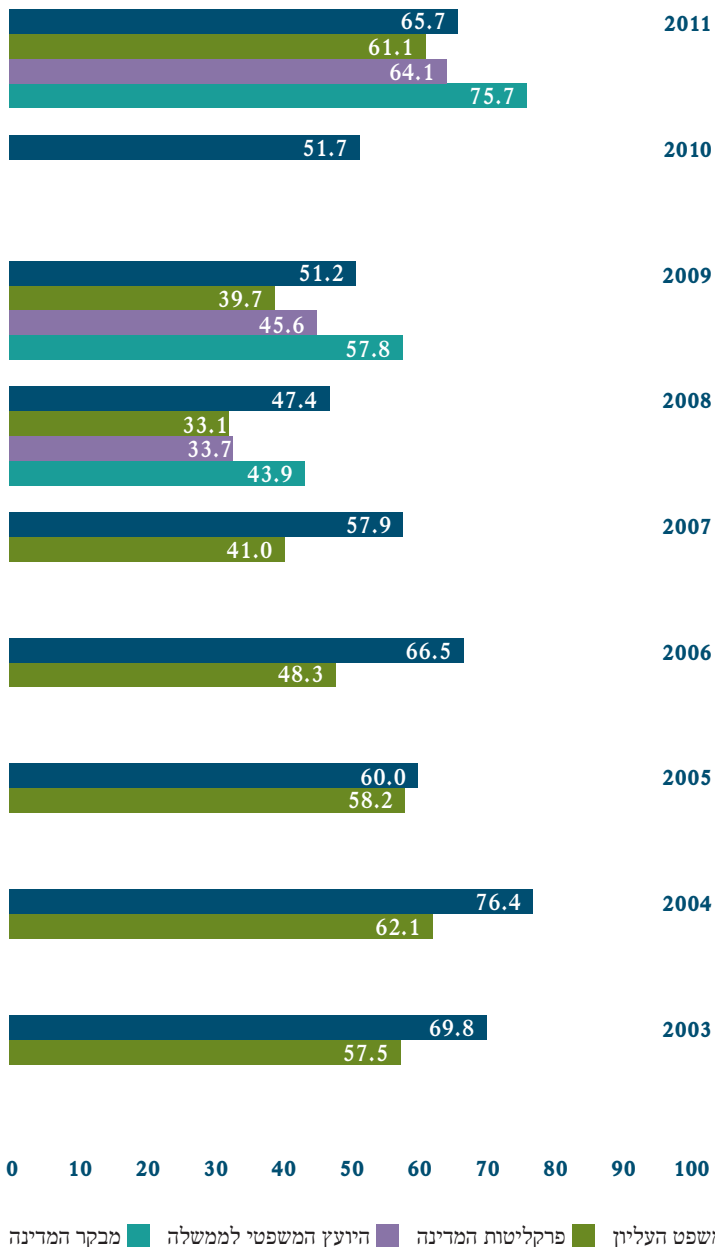
■ מסכים ■ לא מסכים ■ לא יודע / מסרב

* מאחר שב-2011 הוצגו 5 קטגוריות תשובה, לעומת 4 ב-2010, לצורך ההשוואה חולקו ה"לא בטוחים" פרופורציונלית בין מסכימים למתנגדים, וכך שיעור המסכימים הוערך ב-2011 ב-51.9% ושיעור המתנגדים ב-45.3%.

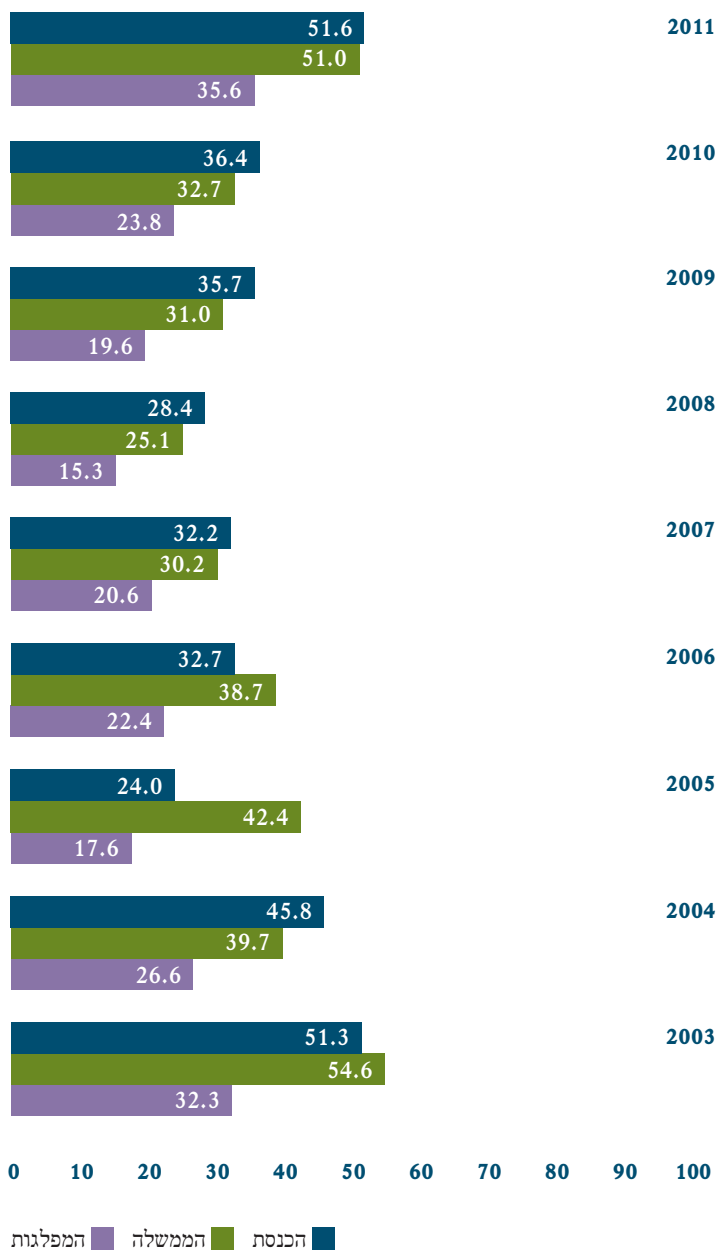
מבט השוואתי על השתנות מידת האמון במוסדות ובאישים בשנות הסקר מגלה כי בסקר של 2011 ניכרת עלייה מובהקת באמון, בעיקר לעומת 4-5 השנים האחרונות. על פי רוב יש התאוששות וחזרה למידת האמון שאפיינה את המדידות הראשונות של מדד הדמוקרטיה בראשית שנות ה-2000. להלן התרשימים של הממצאים ההשוואתיים.

**אמון במוסדות
ובנושאי תפקידים**

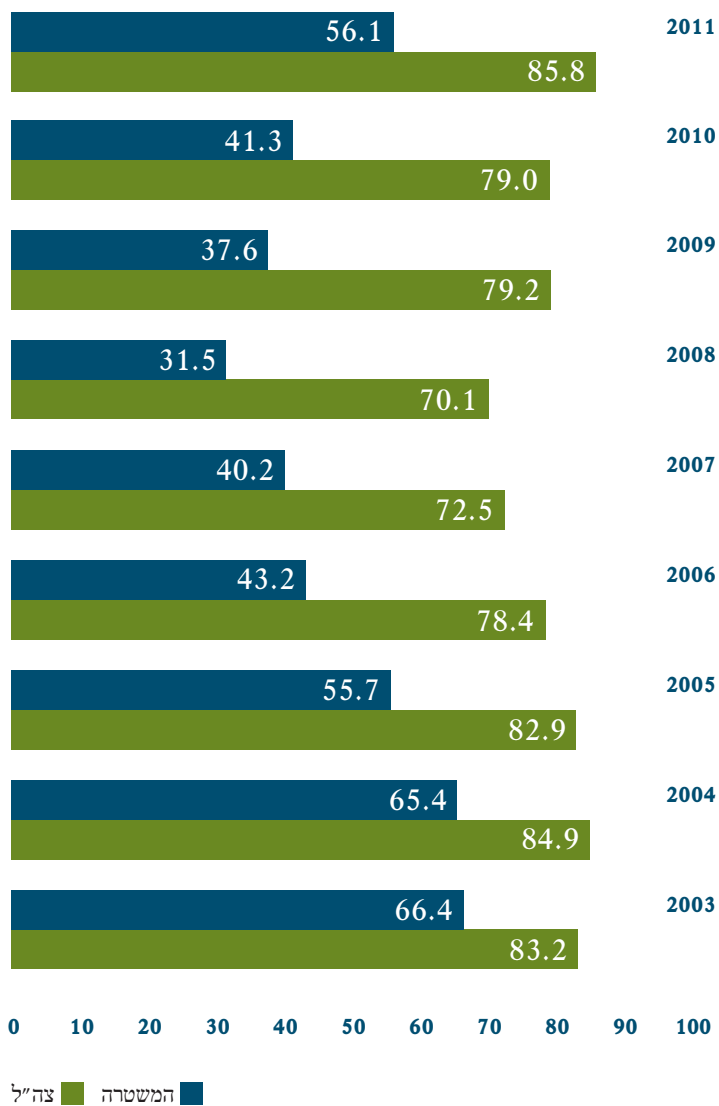
תרשים 53: אמון בבית המשפט העליון, בפרקליטות המדינה, ביועץ המשפטי לממשלה ובמבקר המדינה (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדגם; באחוזים)

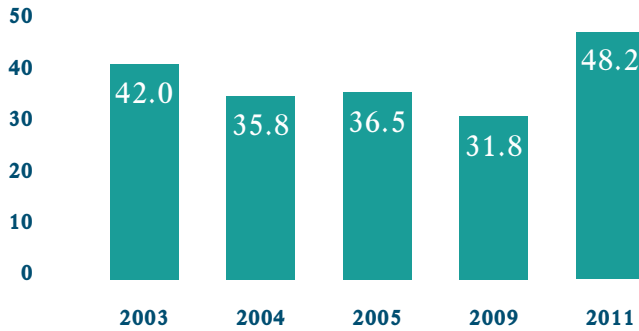
תרשים 54: אמוץ בכנסת, בממשלה ובמפלגות (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדגם; באחוזים)

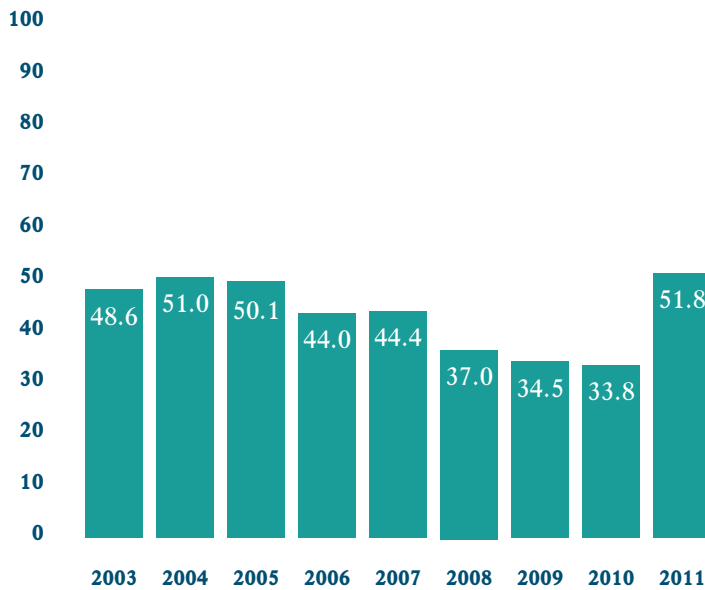
תרשים 55: אמון בצה"ל ובמשטרה (במידה רבה ובמידה מסוימת;
כלל המדגם; באחוזים)

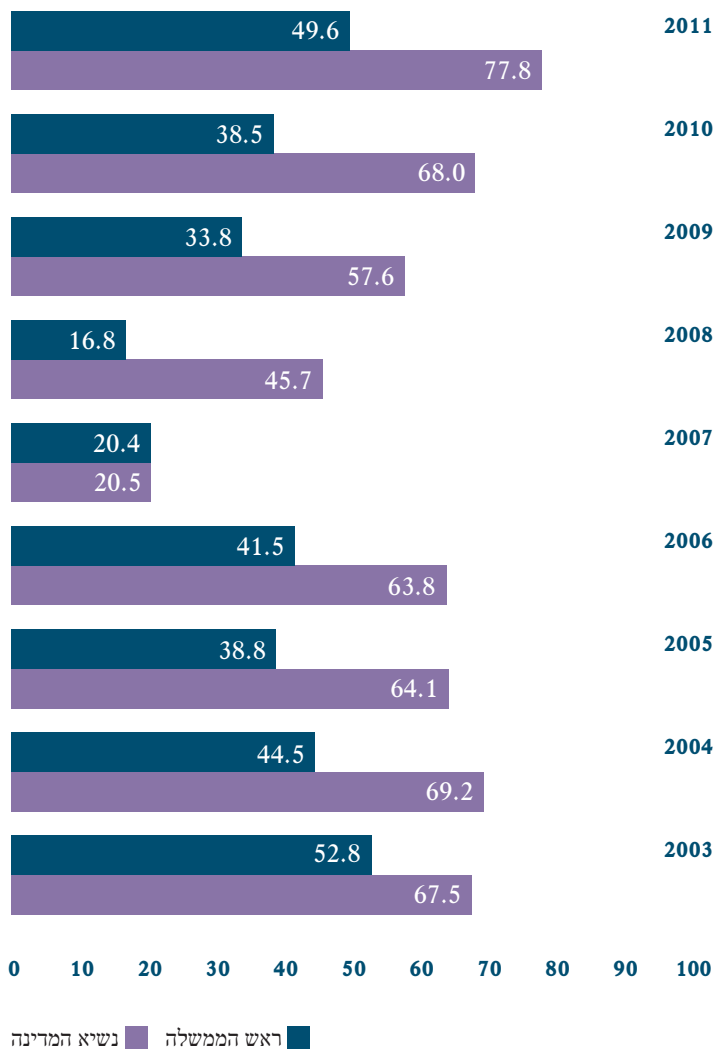
תרשים 56: אמוץ ברבנות הראשית (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדגם; באחוזים)

תרשים 57: אמוץ בתקשורת (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדגם; באחוזים)

תרשים 58: אמון בראש הממשלה ובנשיא המדינה (במידה רבה ובמידה מסוימת; כלל המדגם; באחוזים)

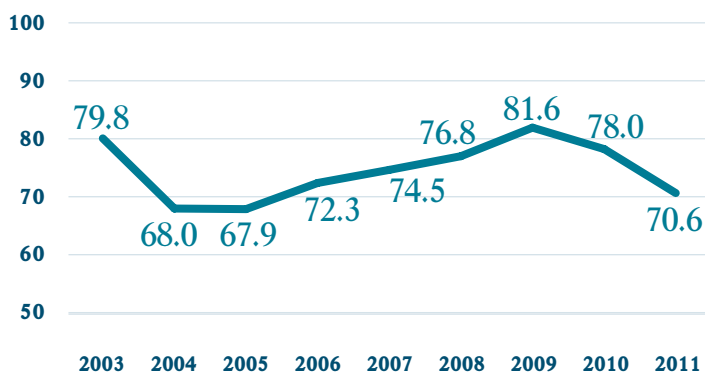

פרק 2: האזרח והפוליטיקה הדמוקרטית

בכל השנים, בציבור בישראל יש רוב, הנע בין הנקודה הנמוכה ביותר - 68% ב-2004, לגבוהה ביותר - 81.6% ב-2009, למרגישים כי אין בכוחם להשפיע על מדיניות הממשלה. גם בשנת 2011 מדובר ברוב (70.6%), אלא שהוא קטן בהשוואה למדידות האחרונות. במילים אחרות, נראה שאם כי יש רוב למרגישים חוסר אונים, שיעור הסבורים בציבור שבכוחם להשפיע על מדיניות הממשלה גדל במעט, אבל יש להמתין למדידות נוספות כדי לקבוע שמדובר במגמה של שיפור.

**יכולת ההשפעה של
האזרחים על המדיניות**

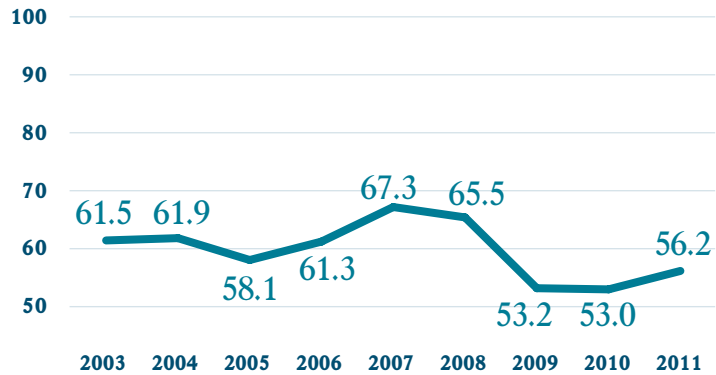
תרשים 59: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (במידה מועטה ובכלל לא; כלל המדגם; באחוזים)

רוב לא גדול סבורים כל השנים שהפוליטיקאי אינו נוטה להתחשב בדעת האזרחים. בשנים 2006-2008 עלה בהדרגה שיעור הסבורים כך והגיע עד כשני שלישים מהמדגם. ואולם בשנים 2009-2010 ניכר שיפור מסוים, כלומר חלה ירידה בשיעור החושבים כי הפוליטיקאים אינם מטים אוזן לבוחריהם (51.4% ו-50.5% בהתאמה). בסקר של השנה שוב ניכרה עלייה קלה בשיעור המסכימים לדעה זו (56.2%), כלומר חלה הרעה בהערכה של הציבור באשר לרמת הקשב של נבחריו. גם כאן יש צורך במדידות נוספות כדי לקבוע אם מדובר בתחילתה של חזרה ל"שנים הרעות".

**הערכת הקשב לרצון
האזרח**

תרשים 60: פוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתם של האזרחים (מסכימים בהחלט ומסכימים; כלל המדגם; באחוזים)*

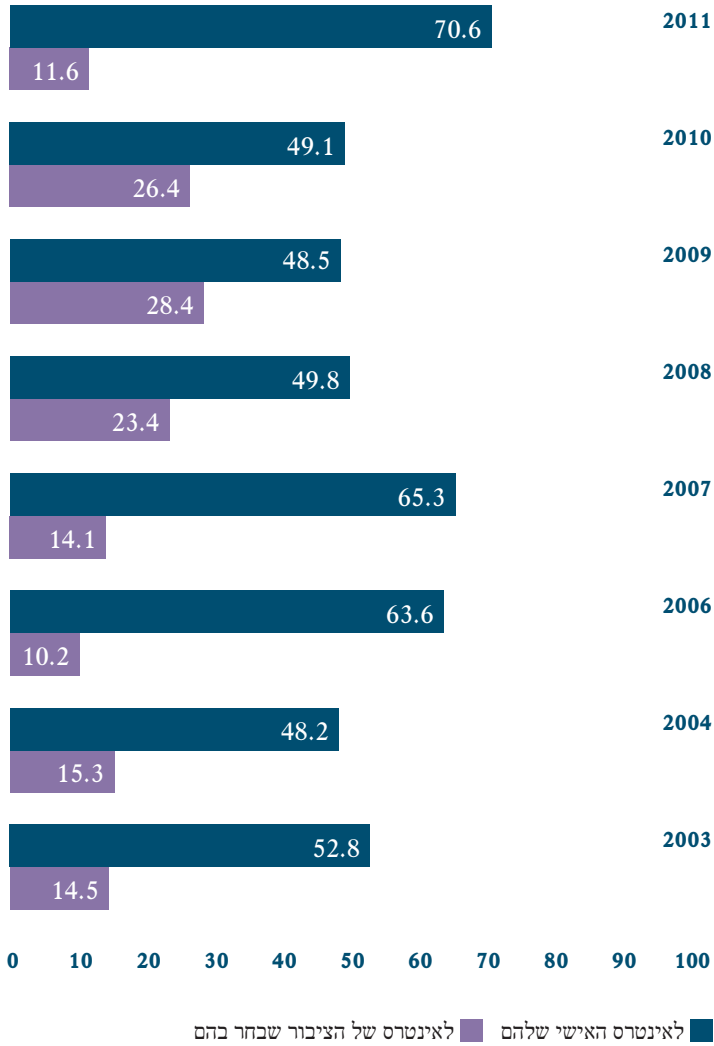

* בי-2009 ובי-2010 הוצגו 5 קטגוריות תשובה לעומת 4 בסקרים האחרים. לצורך ההשוואה בתרשים חולקו ה"לא בטוחים" בשנים אלו פרופורציונלית בין המסכימים למתנגדים, וכך שיעור המסכימים בי-2009 הוערך ב-53.2%; ובי-2010 ב-53%.

למי דואגים הפוליטיקאים?

האם הפוליטיקאים דואגים לאינטרס ולרווח האישי שלהם או לאינטרס הכללי-ציבורי? בכל השנים האמינו כמחצית עד שני שלישים מהמדגם שהפוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם. בסקר האחרון שיעור החושדים במניעיהם של הפוליטיקאים ומייחסים להם אנוכיות רבה עולה על כל השנים ומגיע ל-70.6%, ומיעוט קטן והולך חושבים כי האינטרס הציבורי עומד בראש מעייניהם של הנבחרים. מן השיעור היורד של מי שלא היו בטוחים בכך, או לא ידעו להשיב, במרוצת השנים, נראה שבסופו של דבר הציבור גמר בדעתו: הפוליטיקאים דואגים בעיקר לעצמם. עם זאת יש לציין כי שאלה זו עברה גלגולי נוסח רבים, ולפיכך יש להיזהר בהשוואת הנתונים.

תרשים 61: פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם* (כלל המדגם; באחוזים)**

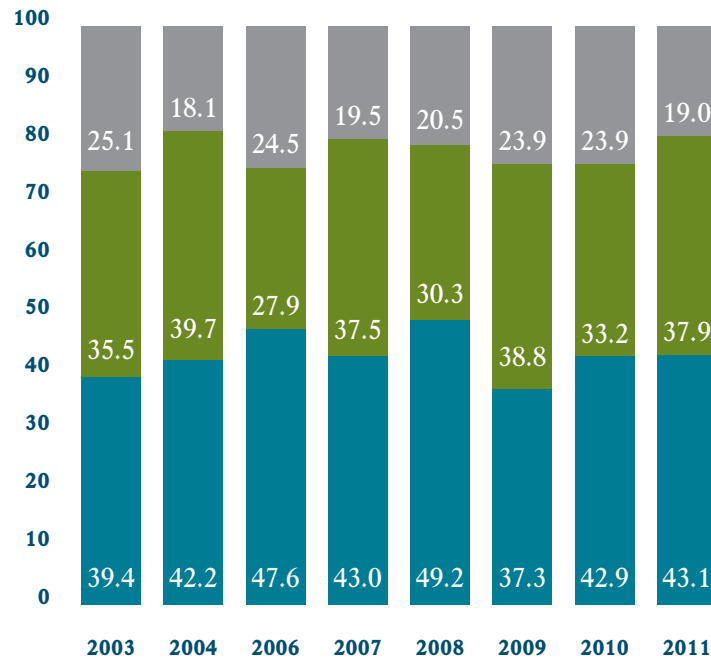
* נוסח השאלה השתנה במרוצת השנים. מול האינטרס האישי של "האנשים המנהלים את המדינה", "המנהיגים" ולמן שנת 2009 "פוליטיקאים" הוצגו: האינטרס של הציבור שבחר בהם, האינטרס הציבורי הכללי או של המדינה בכלל. גם אפשרויות התשובה השתנו במספרן - 3, 4 או 5 - ובנוסף. לפיכך יש להיזהר מאוד בהשוואת הנתונים (כשנים 2009-2011 הנוסחים זהים).

** המשלים ל-100% בכל שנה הם מי שענו "לא בטוח", "במידה שווה" או "לא יודע / מסרב".

ישראל הפוליטיקאים

בכל השנים (מלבד ב־2009, משום מה) הציבור נטה לחשוד גם ביושרה של הפוליטיקאים. התפיסה המקובלת על רבים היא שכדי להגיע לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת, ושיעורם של הסבורים כך עלה בכל השנים, למעט ב־2009 כאמור, על מי שהתנגדו לקביעה זו. תפיסת השחיתות כסולם פוליטי רווחה יותר בשנים 2006 ו־2008 – 47.6% ו־49.2% (בהתאמה) סברו אז כך. בסקר האחרון מדובר ב־43.1% מהמדגם.

תרשים 62: כדי להגיע לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת (מסכימים לעומת לא מסכימים; כלל המדגם; באחוזים)

■ מסכים ■ לא מסכים ■ לא יודע / מסרב

עניין בפוליטיקה

העניין של הציבור הישראלי בפוליטיקה ידע במרוצת השנים תנודות מסוימות, אך רוב ניכר מהישראלים מדווחים תמיד על עניין גבוה בה, בוודאי יחסית לרמת העניין של האזרחים במדינות דמוקרטיות רבות אחרות באירופה ועוד יותר מכך בארצות הברית. בסקר האחרון שיעור המדווחים על עניין רב או מסוים בפוליטיקה עמד על 78.8% – שיעור העולה על כל השנים ודומה רק לזה שנצפה בסקר מדד הדמוקרטיה הראשון ב־2003.

בכל השנים (למעט 2008, שהייתה כאמור נקודת שפל ביחסים שבין האזרחים למערכת הפוליטית במדינה) רוב המרואיינים דיווחו כי הם נוהגים לשוחח עם חבריהם או בני משפחתם על נושאים פוליטיים. ואולם שיעור המדווחים על נוהגם זה השנה הוא הגבוה ביותר (70.6%). שיעור זה דומה רק לממצאי הסקרים של 2003 ו-2006 ואף עולה עליהם. שוב, ייתכן שהוויכוחים העזים בעניינים הקשורים לדמוקרטיה הם שהגבירו את מרכזיות הנושא בשיח הציבורי והבינ-אישי.

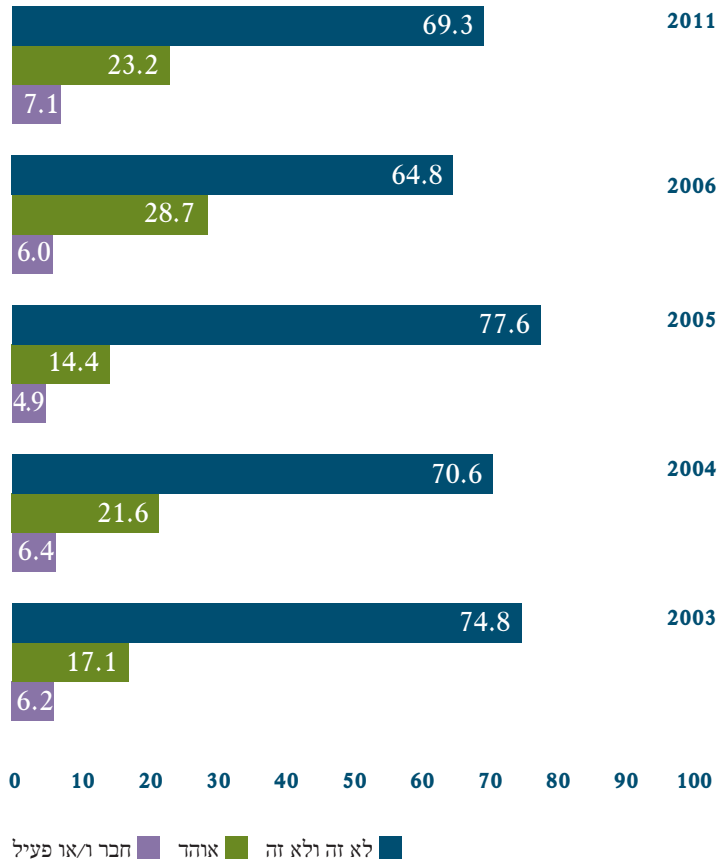

* בסקר 2008 הקטגוריית נוסחו: "לעתים קרובות מאוד", "לפעמים" ו"לעתים רחוקות מאוד".

השתתפות פוליטית: מפלגות

חרף העניין הפוליטי הגבוה רוב גדול בציבור אינו חבר או אוהד של מפלגה כלשהי. רק מעטים מדווחים על חברות במפלגה (ב־2011 - 7.1%). שיעור נמוך זה לא השתנה דרמטית במרוצת השנים (רק ב־2004 שיעור החברות המדווח היה נמוך במעט אך במובהק משאר הסקרים). שיעור האוהדים שאינם חברים, כפי שאפשר לראות בתרשים, גם הוא נמוך ונע באופן לא שיטתי סביב חמישית מהציבור.

תרשים 65: פעילות פוליטית במפלגות (כלל המדגם; באחוזים)*

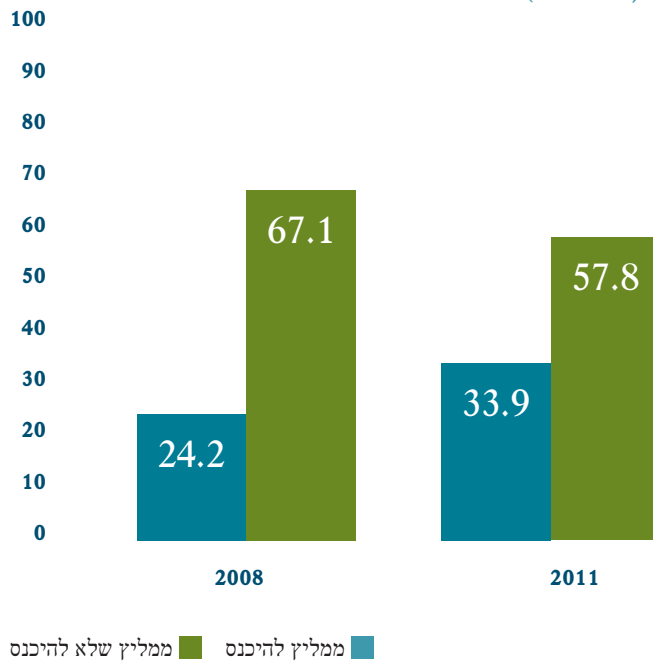

* המשלים ל-100% בכל שנה הם מי שענו "לא יודע / מסרב".

דעה בעניין כניסה לחיים הפוליטיים

רוב הציבור גם לא היה ממליץ לחבר קרוב או לבן משפחה להיכנס לפוליטיקה. עם זאת, בהשוואה ל-2008, אז הוצגה השאלה בפעם הראשונה, נצפתה ב-2011 עלייה מסוימת בשיעור מי שהיו ממליצים לחבריהם או לקרוביהם להיכנס לפוליטיקה לו התבקשה עצתם (33.9% לעומת 24.2%).

תרשים 66: אילו מישהו קרוב לך - בן משפחה או חבר קרוב - היה מתלבט אם להיכנס לפוליטיקה, מה היית מיייעץ לו? (כלל המדגם; באחוזים)*

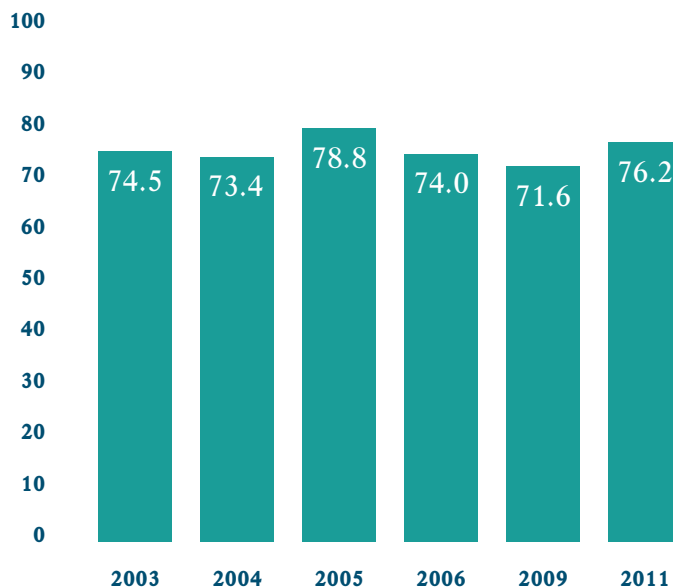
*המשלים ל-100% בכל שנה הם מי שענו "לא יודע / מסרב".

במישור המופשט רוב הציבור בישראל תומך בעקרונות הדמוקרטיה. ואולם השוואה לאורך זמן של התמיכה בעקרונות אלה מלמדת על פערים מתמידים בין התפיסות העקרוניות לבין עמדות הקשורות למציאות החיים בישראל.

חופש הביטוי: בכל השנים כשלושה רבעים מהציבור תומכים בחופש הביטוי לכל האנשים בלא קשר לעמדותיהם. השנה עומד שיעור זה על 76.2% (רק ב-2005 נרשמה מדידה גבוהה יותר - 78.8%).

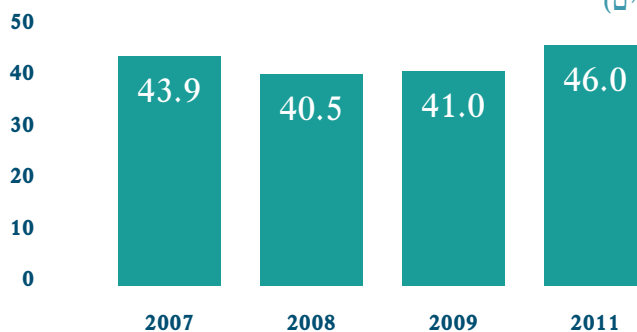
מודעות לערכים דמוקרטיים

תרשים 67: מתן חופש ביטוי לכלל האנשים ללא קשר לעמדותיהם (מסכימים בהחלט ומסכימים; כלל המדגם; באחוזים)

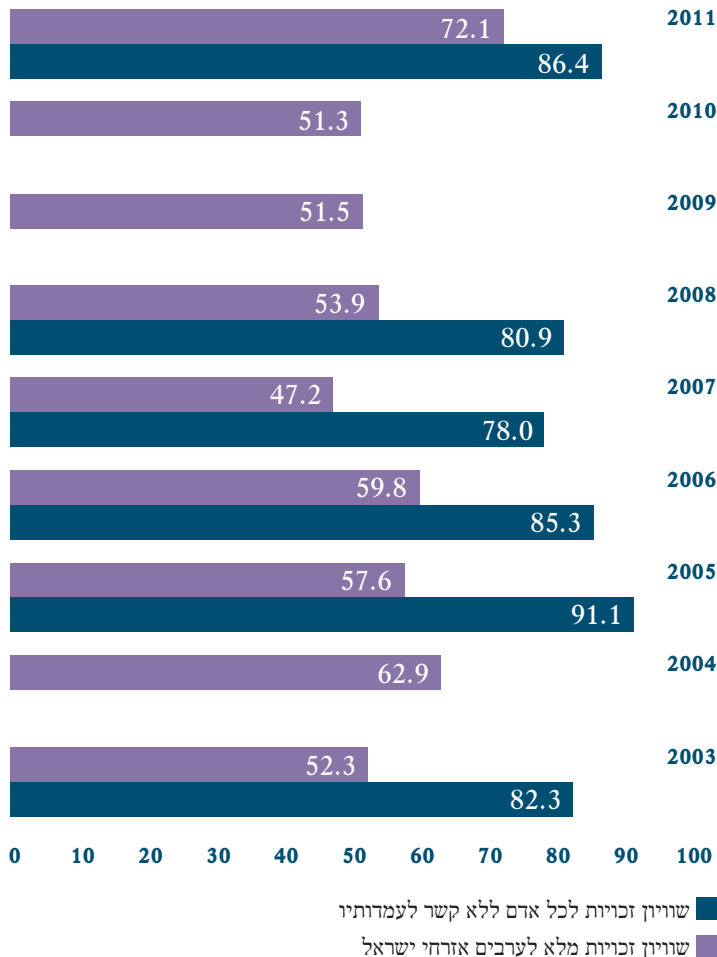
ואולם כשנבדקת הפתיחות לביקורת פומבית על המדינה, מתברר שזו נמוכה בהרבה מהתמיכה העקרונית בחופש הביטוי. עם זאת הפתיחות לביקורת כזאת, כשהיא באה מפני נאמים בפומבי, גבוהה השנה מעט יותר מזו שנמדדה אייפּעם בעבר (46%).

תרשים 68: יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל (בכלל לא מסכימים ודי לא מסכימים; כלל המדגם; באחוזים)

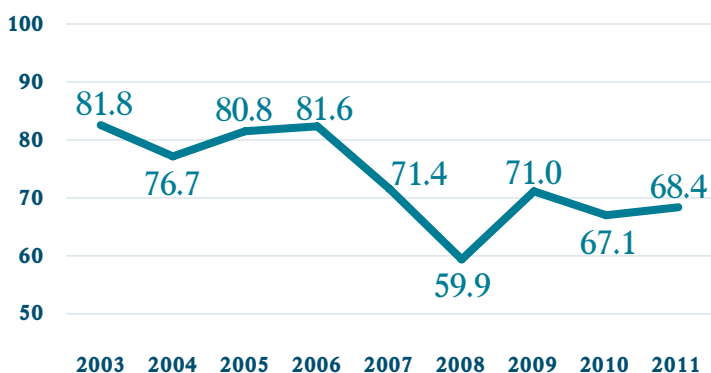
שוויון זכויות: השנה התמיכה העקרונית בשוויון זכויות חוקי לכל אדם בלי קשר לעמדותיו היא מהגבוהות שנמדדו במסגרת מדד הדמוקרטיה (86.4%), אם כי שנת השיא בעניין זה הייתה ב־2005 (91.1%). עם זאת כשנבחנת תמיכת הציבור בשוויון זכויות מלא בין יהודים לערבים אזרחי המדינה התמונה ורודה פחות. כפי שמראה התרשים שלהלן, במרוצת השנים התמיכה בשוויון זכויות מלא בין יהודים לערבים אזרחי המדינה ידעה עליות ומורדות, אך תמיד הייתה נמוכה מהתמיכה בשוויון זכויות לפי חוק ברמה המופשטת. ובכל זאת בסקר 2011, כנראה בזכות השיח הציבורי הגובר בעניין זה בעת האחרונה, העפילה התמיכה לשיא חדש (72.1%, בהשוואה לתנודות בין השיא הקודם של 62.9% ב־2004 לבין השפל של 47.2% ב־2007).

תרשים 69: שוויון זכויות לכל אדם ושוויון זכויות לערבים אזרחי המדינה (מסכימים בהחלט ומסכימים; כלל המדגם; באחוזים)

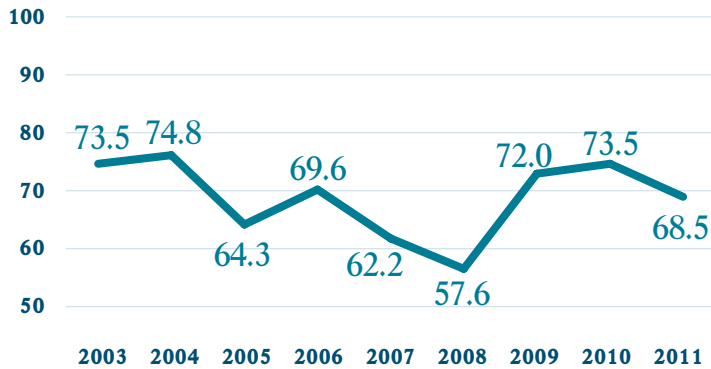
שימוש באלימות לשם השגת מטרות פוליטיות: בכל השנים התנגד רוב הציבור בישראל לאלימות לשם השגת מטרות פוליטיות, ובסקר של השנה שיעור ההתנגדות הכולל עומד על 68.4%. שיעור זה דומה לרמת ההתנגדות בסקרים האחרונים, שהייתה נמוכה מרמת ההתנגדות בשנים 2003-2007. במילים אחרות, מסתמנת מגמה של ירידה בהתנגדות לשימוש באלימות למטרות פוליטיות. מגמה זו מסוכנת ביותר כשמדובר בתפקוד הדמוקרטי, שתמציתו היא יישוב מחלוקות בדרכים לא אלימות.

תרשים 70: בשום מצב לא ניתן להצדיק שימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות (מסכימים בהחלט ודי מסכימים; כלל המדגם; באחוזים)

הכרעת הרוב או עריצות הרוב? רוב הציבור היהודי בישראל (כ־68.5% ב־2011) סבור כל השנים כי החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי. ובכל זאת שיעור התומכים בהדרת אזרחי ישראל הערבים מהחלטות גורליות בנושאים אלו ידע עליות ומורדות. שיא המסכימים להדרה, קרוב לשלושה רבעים, נרשם בשנים 2003-2004 ו־2009-2010.

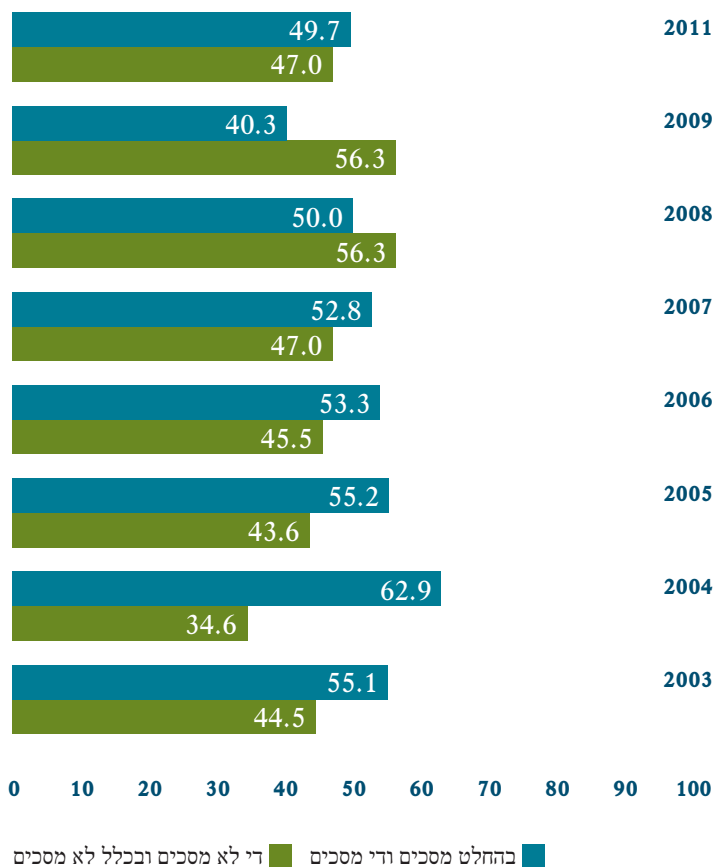
תרשים 71: נדרש רוב יהודי להחלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון (מסכימים בהחלט ודי מסכימים; מדגם יהודים; באחוזים)

אמפתיה עם ה"אחר" וקבלתו: רוב השנים כלל הציבור בישראל נחלק, בשיעורים דומים פחות או יותר, בין המסכימים להיגד כי "אזרחי ישראל הערכים מקופחים בהשוואה לאזרחים היהודים" לבין החולקים עליו. חלוקה דומה מאוד לשיעורים היחסיים שנמצאו בסקר האחרון נמצאה גם בשנים 2007-2008. בסקרים בשנים מוקדמות יותר, - 2006, עלה במעט שיעור הסבורים שהערכים מקופחים, בעיקר ב-2004 (62.9%). הממצא החריג הנמוך היה בסקר של 2009, שבו רק 40.3% סברו כך.

עם זאת, כפי שנאמר גם בחלק הראשון (בעמ' 98), ראוי להפנות את תשומת הלב לכך שבעניין זה יש הבדל תהומי בין הערכות הציבור היהודי להערכות הציבור הערבי (נתון שאינו בא לידי ביטוי בתרשים שלהלן): הרוב היהודי סבור שטענת הקיפוח אינה נכונה, ואילו הרוב הערבי מסכים עם קביעה זו. במילים אחרות, בשנים האחרונות מתפוגג הרוב שסבור כי הערכים אזרחי ישראל מקופחים, ורבים בציבור היהודי המירו את ההסכמה עם טענת הקיפוח בהכחשתה.

תרשים 72: הסכמה עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים (כלל המדגם; באחוזים)*

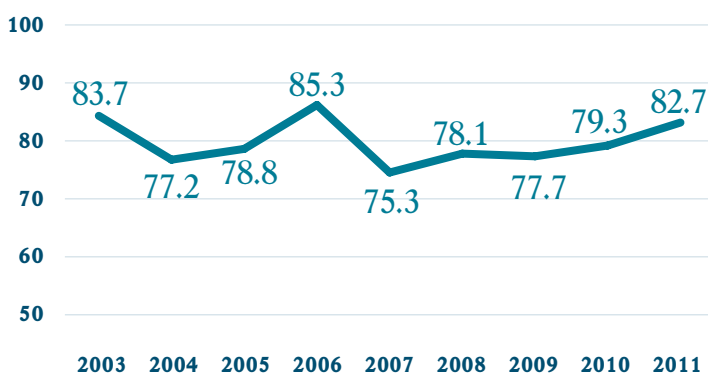
* המשלים ל-100% בכל שנה הם מי שענו "לא יודע" / מסרב".

פרק 3: האזרח והחברה הישראלית

הגאווה בישראליות גבוהה מאוד בכל השנים. כמחצית מהציבור או מעט יותר ממחצית גאים מאוד להיות ישראלים, ובסך הכול רוב גדול בכל השנים גאים מאוד ודי גאים בכך. התנודות בתחושה זו לאורך השנים אינן גדולות, ובכירור אי-אפשר לדבר על שחיקה מדאיגה.

גאווה בישראליות

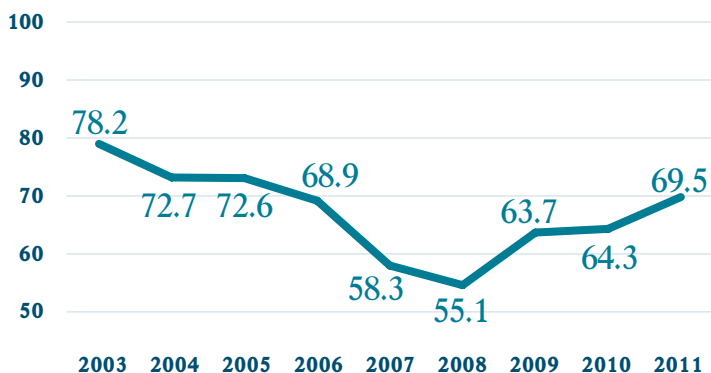
תרשים 73: גאווה בישראליות (גאים מאוד ודי גאים; כלל המדגם; באחוזים)

בדומה לעניין הגאווה בישראליות, רוב הישראלים מדווחים כל השנים שהם מרגישים שייכים למדינה וחלק מבעיותיה. ואולם בעניין זה אפשר להצביע על מגמה של ירידה ועלייה מחודשת. הנתון הגבוה ביותר בכל הנוגע להרגשה זו נרשם בסקר מדד הדמוקרטיה הראשון ב־2003 (78.2%). בשנים 2003–2008 חלה ירידה עקבית, ונקודת השפל הנמוכה ביותר נמדדה ב־2008, אז רק 55.1% הצהירו שהם מרגישים במידה רבה ורבה מאוד שהם חלק ממדינת ישראל ומבעיותיה. ואולם מאז התהפכה המגמה ותחושת השייכות נמצאת במגמת עלייה שהגיעה ל־69.5% במדידה האחרונה של 2011.

תחושת שייכות למדינה ולבעיותיה

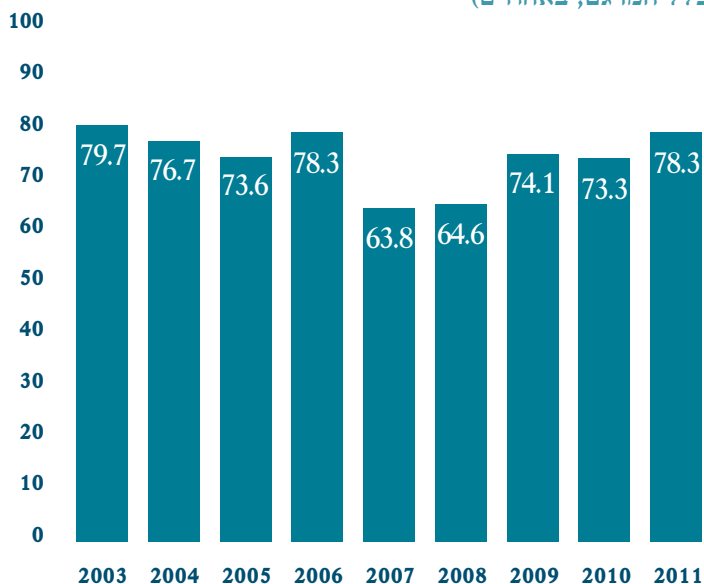
תרשים 74: הרגשת שייכות למדינת ישראל ובעיותיה (במידה רבה מאוד ובמידה רבה; כלל המדגם; באחוזים)

נשארים בארץ?

רוב הישראלים משוכנעים ברצונם לחיות בישראל בטווח הרחוק. ב-2011 עומד שיעור המשוכנעים על 78.3%, וכפי שאפשר ללמוד מן התרשים שלהלן, שיעור זה הוא מן הגבוהים שנצפו בסקרים במרוצת השנים. כמו בנושאים רבים אחרים, נקודת השפל בנושא זה (כ-64% בלבד שהיו משוכנעים כי ברצונם לחיות בארץ) נצפתה בשנים 2007-2008.

תרשים 75: רצון לחיות בארץ בטווח הרחוק (משוכנעים שרוצים; כלל המדגם; באחוזים)

סיכום החלק השני

- < בחלק זה של הרוח ניסינו לאתר שינויים ומגמות בדעת הקהל בנושאים שחזרו על עצמם במרוצת השנים במדד הדמוקרטיה, מאז הסקר הראשון שנערך ב־2003. הפרק מעלה כמה פרדוקסים מעניינים באשר לתפיסות הציבור את הדמוקרטיה הישראלית.
- < אם כי רק מיעוט תופסים את מצבה של המדינה כטוב או כטוב מאוד, ממעוף הציפור נראה שבמשך השנים מצבה הכללי של המדינה בעיני הציבור משתפר לאֶטו. ואולם השנה ניכרת ירידה מסוימת, ורק מדירות נוספות יעידו אם היא חד־פעמית או שמדובר בראשית הצטמצמותו של המיעוט הזה.
- < בכל המדידות מרבית הציבור רואים בדמוקרטיה את צורת השלטון העדיפה. התמיכה בשלטון של "איש חזק" במגמת ירידה, והתמיכה של כמחצית הציבור בדמוקרטיה של נציגים נבחרים יציבה. ואולם בין שני קטבים אלו מסתמנת תמיכה ניכרת ויציבה בממשל של מומחים שאינם נבחרים.
- < ההגדרה של ישראל "מדינה יהודית ודמוקרטית" במשולב היא ההגדרה המועדפת על הציבור היהודי בישראל. ואף על פי כן שיעור היהודים שחשיבות החלק היהודי גבוהה בעיניהם מחשיבות החלק הדמוקרטי עולה על שיעור מי שהחלק הדמוקרטי חשוב להם יותר. עם זאת בכל השנים רוב בציבור היהודי בכללותו מתנגדים לפסיקת רבנים בנושאים מדיניים ופוליטיים שנויים במחלוקת.
- < בשנים האחרונות ההערכה הרווחת היא שמדינת ישראל פחות מדי דמוקרטית, אך במדד האחרון, אולי במפתיע, רוב קטן בקרב הציבור דווקא מרוצים למדי מתפקוד הדמוקרטיה הישראלית.
- < מבט השוואתי על מידת האמון שישראלים רוחשים למוסדות הדמוקרטיים המרכזיים ולאישים העומדים בראשם, נשיא המדינה וראש הממשלה, מעיד על התאוששות מסוימת באמון אחרי שנים אחדות של ירידה בו. עם זאת כאשר ההתייחסות היא ל"פוליטיקאים" בכלל, בכל השנים שיעור הסבורים שצריך להיות מושחת כדי להגיע לצמרת ושיעור הסבורים כי הפוליטיקאים אינם קשובים לציבור, גבוה יותר ממי שאינם חושבים כך. נתוני השנה האחרונה מלמדים על עלייה חדה בשיעור הסבורים כי עיקר דאגתם של הפוליטיקאים נתונה לאינטרס האישי שלהם ולא לציבור הבוחרים.
- < כל השנים רוב הציבור הישראלי מרגישים כי אין להם השפעה על מדיניות הממשלה וסבורים כי הממשל אינו קשוב לציבור. ובכל זאת, השנה שיעור החושבים שיש להם השפעה גדל במקצת.
- < במרוצת השנים נמצא שרוב הציבור הישראלי אמנם מודעים לחשיבותם של ערכים דמוקרטיים ומחזיקים בהם באופן הצהרתי, אך כאשר ניצבות לפנייהם

דילמות מעשיות, ניכרת נכונות מתמשכת להתפשר על ערכים אלה. כך נצפתה מגמה מתמשכת של אי־רצון של חלקים ניכרים בציבור הישראלי היהודי להעניק שוויון זכויות לערבים. כמו כן ניכרת נכונות מתמשכת וחזקה להדירם מקבלת החלטות גורליות למדינה.

< אמון הציבור במפלגות במדדי הדמוקרטיה של כל השנים, והשנה בכלל זה, הוא נמוך. ואף על פי כן, הישראלים מכירים בחשיבותה של התחרות הפוליטית הבין־מפלגתית לדמוקרטיה וכן מעריכים כי יחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת אכן משקפים את התפלגות הדעות בציבור.

< במשך השנים נמצא פער ניכר בין העניין הרב שמפגין הציבור הישראלי בפוליטיקה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי למשל בדיונים עם חברים ובני משפחה בנושאים פוליטיים, לבין הנכונות המועטה להשתתף השתתפות פעילה בעשייה הפוליטית, למשל להצטרף כחברים למפלגה זו או אחרת.

< ממצאים שיטתיים אחרים נוגעים לכך שרוב הישראלים גאים בישראליותם, מרבית הציבור חשים שייכות למדינה ולבעיותיה, והרוב אף מעוניינים להישאר בה בטווח הרחוק.

חלק שלישי:
ישראל 2011 בהשוואה בינלאומית
(מדדי הדמוקרטיה)

פרק 1: הצגת המדדים

מדי שנה מכוני מחקר בעולם מפרסמים שורה של מדדים בינלאומיים השוואתיים כמותיים, הנוגעים למגוון היבטים מבניים, תפקודיים וערכיים של הדמוקרטיה במדינות שונות. מדדים אלה (להלן: מדדי הדמוקרטיה), המתבטאים בציון שנתי הניתן לכל מדינה, מציגים את הערכותיהם הערכניות של מכוני המחקר הללו, כל אחד בתחומו, כאשר למצבן הייחודי והיחסי של עשרות ואף מאות מדינות. ההערכות מבוססות ברובן על שילוב בין מקורות ראשוניים לבין מקורות משניים ועל הערכות של אנשי מקצוע במדינות השונות. בפרק זה נבחן את הציונים (וכנגזרת מהם – את המקומות היחסיים) שבהם זוכה הדמוקרטיה הישראלית. אנו מתייחסים השנה ל-12 מדדים כאלה, המרוכזים בלוח שלהלן.

לוח 68

שם המדר	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדר
1. תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions Index)	Transparency International	מדר הנע בין 0 ל-10 (= 10) היעדר שחיתות פוליטית) ובוחר את תפיסותיהם של מומחים באשר ל"ניצול לרעה של כוח למטרת רווח אישי". המדר מתבסס על שילוב של 13 סקרים מ-10 מכוני מחקר ובוחר את תפיסותיהם של מומחים בדבר מידת השחיתות במדינתם או במדינות אחרות.
2. תפקוד הממשל (Functioning of Government)	Economist Intelligence Unit	מדר הנע בין 0 ל-10 (= 10) תפקוד יעיל ביותר) ומבוסס על שאלון מומחים. בוחר את מידת עצמאותה של הממשלה בעיצוב מדיניות ובהוצאתה אל הפועל.
3. הליכי בחירות ופלורליזם (Electoral Process and Pluralism)	Economist Intelligence Unit	מדר הנע בין 0 ל-10 (= 10) בחירות חופשיות ביותר) ומבוסס על שאלון מומחים. בוחר את היכולת של הציבור להחליף את מקבלי ההחלטות באמצעות מערכת בחירות ממוסדת.

שם המדר	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדר
4. השתתפות פוליטית (Political Participation)	Economist Intelligence Unit	מדר הנע בין 0 ל-10 (10 = השתתפות גבוהה ביותר) ומבוסס על שאלון מומחים. בוחן את מידת ההשתתפות האזרחית בתהליכים פוליטיים מגוונים.
5. תרבות פוליטית דמוקרטית (Democratic Political Culture)	Economist Intelligence Unit	מדר הנע בין 0 ל-10 (10 = תרבות פוליטית דמוקרטית מבוססת) ומבוסס על שאלון מומחים. בוחן את מידת הדמוקרטיה של התרבות הפוליטית במדינה.
6. (אי)שוויון מגדרי (Gender Inequality Index)	Human Development Report	מדר הנע בין 0 ל-1 (0 = שוויון מלא בין נשים לגברים) ומבוסס על הערכות מומחים. בוחן את היעדר ההפליה בין גברים לנשים ויישום השוויון בזכויות בני שני המינים, בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך.
7. מדר החופש הכלכלי (Index of Economic Freedom)	Heritage Foundation	מדר הנע בין 0 ל-100 (100 = חופש כלכלי מלא) ומבוסס על הערכות מומחים. בוחן את מידת ההתערבות הממשלתית בכלכלת המדינה.
8. חופש העיתונות (Freedom of the Press)	Freedom House	מדר הנע בין 0 ל-100 (0 = חופש עיתונות מלא) ומבוסס על הערכות מומחים. בוחן את מידת החופש שממנו נהנית העיתונות הכתובה והמשודרת במדינה.
9. זכויות אזרחיות (Civil Liberties)	Economist Intelligence Unit	מדר הנע בין 0 ל-10 (10 = מיצוי מלא של הזכויות האזרחיות) ומבוסס על שאלון מומחים. בוחן את ההקפדה על זכויות אזרחיות בסיסיות במדינה.
10. חופש דת (Freedom of Religion)	CIRI Human Rights Data Project	מדר הנע בין 0 ל-2 (2 = חופש דת מלא) ומבוסס על שאלון מומחים. בוחן את המידה שבה חופשיים האזרחים לממש את אמנותיהם הדתיות, ועד כמה הם כפופים בפועל למגבלות הממשלה.

שם המדר	המכון המבצע	הגדרה אופרטיבית של המדר
11. מתיחות על רקע דתי (Religious Tensions)	International Country Risk Guide	מדר הנע בין 0 ל-6 (6 = היעדר מתיחות על רקע דתי). בוחן את עומק המתיחות בין קבוצות דתיות במדינה.
12. מתיחות על רקע לאומי / לשוני (Ethnic Tensions)	International Country Risk Guide	מדר הנע בין 0 ל-6 (6 = היעדר מתיחות על רקע לאומי / לשוני) ובוחן את מידת המתיחות על רקע לאומי / לשוני במדינה.

סיווג של מדדי הדמוקרטיה

כל שנים עשר המדרים האלה מתכנסים תחת שלושה היבטי-על של התפקוד הדמוקרטי: ההיבט המוסדי, היבט הזכויות והיבט היציבות.²²

תרשים 76: מבנה מדדי הדמוקרטיה

22 להרחבה ראו אשר אריאן, דוד נחמיאס, דורון נבות ודניאל שני, **הדמוקרטיה בישראל – דוח מעקב 2003: פרויקט מדר הדמוקרטיה**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 15-20.

ההיבט המוסדי: מתייחס למערכת המוסדות הרשמיים שבבסיס המשטר הדמוקרטי, לחלוקת העוצמה ביניהם וליחסי הגומלין בין השחקנים במערכת. היבט זה מיוצג במדרד הדמוקרטיה 2011 על ידי שלושה מדדים: הליכי בחירות ופלורליזם, תפקוד הממשל וטוהר המידות בממשל (או להפך - תפיסת השחיתות הפוליטית).

היבט הזכויות: מתייחס למימוש עקרונות יסוד בדמוקרטיה: שמירה על כבוד האדם וחירותו, על זכויות המיעוטים ועל שלטון החוק. השנה נכללו בהיבט זה שישה מדדים: (אי)־שוויון מגדרי, השתתפות פוליטית, זכויות אזרחיות, חופש דת, חופש עיתונות, חופש כלכלי (זכויות קניין) ותרבות פוליטית.

היבט היציבות: לפחות לכאורה היבט זה שונה מקודמיו מאחר שאינו משקף מאפיין ייחודי לדמוקרטיה. יציבות יכולה לאפיין משטרים מסוגים שונים, לאו דווקא דמוקרטיים. עם זאת יציבות שלטונית היא בהחלט מטרה שכל משטר דמוקרטי שואף להשיגה, ויתרה מזו, בהיעדרה עלולה המהות הדמוקרטית להיפגם. בהיבט היציבות כללנו השנה את מדד המתיחות על רקע דתי ואת מדד המתיחות על רקע לאומי / לשוני.

את מדדי הדמוקרטיה אנו בוחנים על פני שני צירי השוואה:

- < ציר איכות התפקוד והביצוע של ישראל בהשוואה למדינות אחרות.
- < הציר ההיסטורי, כלומר ההערכות שישאל זוכה בהן השנה בהשוואה לשנים קודמות.

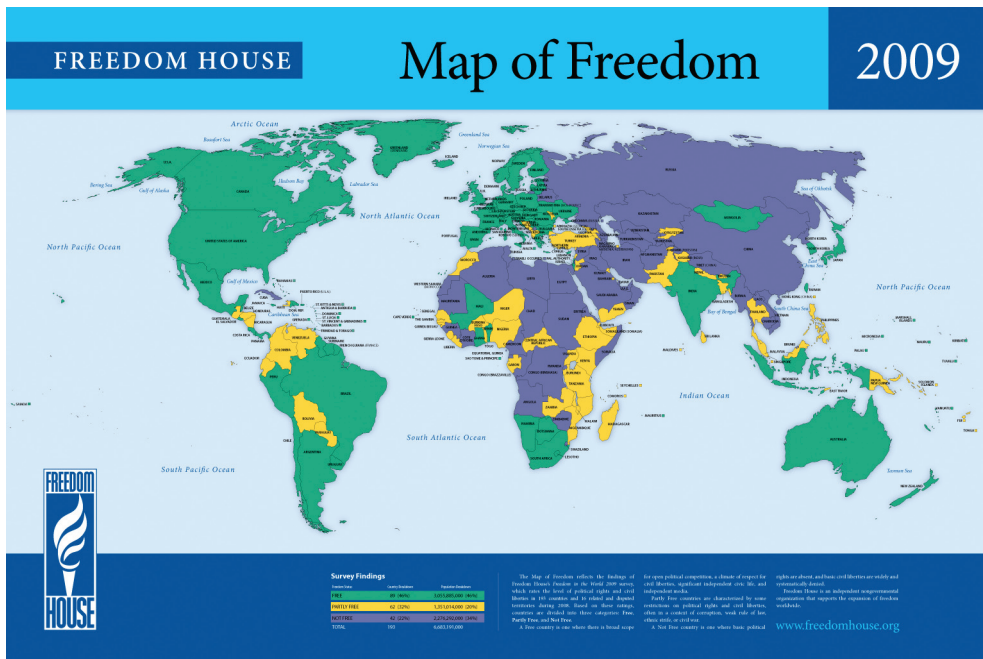
למי משווים?

לכל מכון רשימה משלו של מדינות שאליהן הוא מתייחס בעת פרסום המדד, ומובן שאי־אפשר להציג כאן את כל המדינות שבכל הרשימות. לצרכינו החלטנו אפוא השנה לצמצם את מספר המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל ל־27. החלוקה הראשית היא גאוגרפית מתוך מטרה לתת ייצוג נאות למגוון אזורים בעולם. מעבר לכך החלטנו הפעם לכלול בקבוצת ההשוואה גם כמה מדינות שאינן דמוקרטיות אך שוכנות בסביבתה של ישראל או חולקות אתה מאפיינים משטריים משותפים; שכן להבנתנו חשוב למקם את ישראל לא רק ב"משפחה הדמוקרטית הקלסית" אלא גם ב"משפחה המזרח תיכונית" וכן ב"משפחת הדמוקרטיות הצעירות".

רשימת המדינות המעודכנת על פי מיקום גאוגרפי כוללת אם כן: 5 מדינות ביבשת אמריקה (ארגנטינה, ארצות הברית, ברזיל, ונצואלה וקנדה); 9 מדינות באירופה המערבית (איטליה, בלגיה, בריטניה, גרמניה, יוון, נורווגיה, ספרד, צרפת ושווייץ); 3 מדינות במרכז ובמזרח אירופה שהיו חלק מן הגוש הסובייטי (הונגריה, צ'כיה ורוסיה); 6 מדינות במזרח התיכון (טורקיה, ירדן, לבנון, מצרים, סוריה וערב הסעודית); ו־4 מדינות מאסיה ומהמזרח הרחוק (הודו, סין, יפן וניו זילנד).

בבחירת המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל נעזרנו גם בהערכות של מכון Freedom House, האומד מדי שנה את מידת החופש של 194 מדינות ב־14 אזורים בעולם וממין אותן לשלוש קטגוריות: חופשיות (Free), חופשיות למחצה (Partly Free) ושאינן חופשיות (Not Free).²³ רשימת 27 המדינות שבחרנו כוללת, אם כן, 18 מדינות חופשיות (נורווגיה, ניו זילנד, קנדה, שווייץ, הודו, יפן, ספרד, בלגיה, ארצות הברית, בריטניה, גרמניה, ברזיל, צרפת, צ'כיה, איטליה, יוון, הונגריה וארגנטינה), 3 מדינות חופשיות למחצה (ונצואלה, טורקיה ולבנון) ו־6 מדינות שאינן חופשיות (ירדן, מצרים, סוריה, סין, ערב הסעודית ורוסיה). ישראל מוגדרת על פי הגדרות אלה חופשית למחצה. המפה שלהלן מציגה את האפיון של מדינות אלה בהתייחס למידת הדמוקרטיה שלהן, על פי הסיווג של מכון Freedom House.

מידת הדמוקרטיה של מדינות בעולם על פי מכון Freedom House

מקור: אתר Freedom House: <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2011>

- מדינות חופשיות
- מדינות חופשיות למחצה
- מדינות שאינן חופשיות

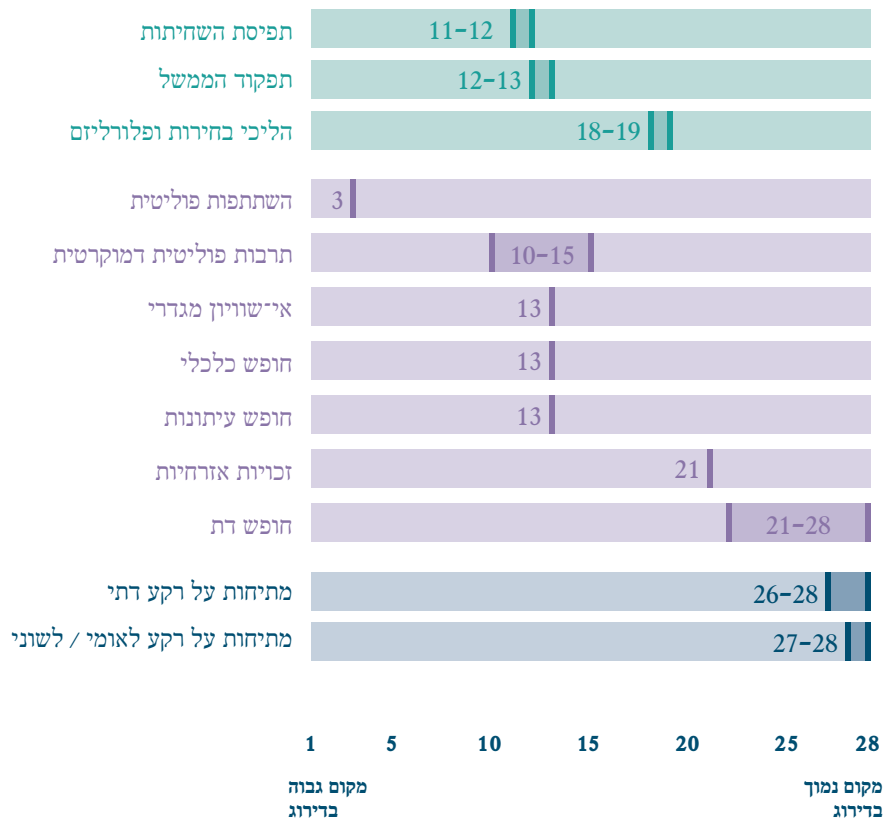
פרק 2: מדדי הדמוקרטיה 2011: ישראל בהשוואה למדינות אחרות

תרשים 77 להלן מציג את המקומות שישראל הגיעה אליהם השנה בהשוואה ל-27 מדינות אחרות (ציר אנכי), בהתייחס ל-12 המדדים שבחרנו (ציר אופקי). הציר האופקי מחולק לשלושת היבטי העל שציינו - ההיבט המוסדי, היבט הזכויות והיבט היציבות.

הבהרה: מקום 1 (בשיא) על הציר האופקי הוא **המקום הגבוה ביותר** מבחינת איכות הדמוקרטיה, ואילו מקום 28 (בתחתית הציר) הוא **המקום הנמוך ביותר**. המדינות ממוקמות על הצירים הללו בהתאם לציון השנתי שקיבלו. יש לשים לב לכך שלעתים ישראל חולקת את הציון עם מדינה או מדינות אחרות, ולפיכך היא חולקת גם את המקום עם קבוצת מדינות, כך **שכולן יחד** כקבוצה תופסות תחום על פני הסולם ולא מקום אחד בלבד. למשל, במדרג תרבות פוליטית דמוקרטית ישראל חולקת אותו ציון עם חמש מדינות: בלגיה, יוון, יפן, צרפת וספרד, ולפיכך היא מדורגת במקומות ה-10-15. התחום המשותף הזה מצוין בתרשים בשני קווים אנכיים.

כמו כן חשוב להבהיר כי השינויים במקום ובציון אינם תואמים לגמרי אלה את אלה, שכן מדינה יכולה לקבל את אותו ציון שנה אחר שנה, אך לעלות או לרדת במקומה היחסי בהשוואה למדינות אחרות. כך אם ציוני שאר המדינות עלו, היא יכולה לרדת בסולם ההשוואתי גם אם ציונה נשאר כשהיה. ולהפך - אם השאר ירדו, היא יכולה לעלות במקום היחסי גם אם לא חל שיפור בביצועיה הדמוקרטיים.

תרשים 77: מקומה של ישראל במדדי הדמוקרטיה 2011*

■ היבט היציבות ■ היבט הזכויות ■ ההיבט המוסדרי

* הקווים האנכיים בתרשים מציינים את מקומה של ישראל במדרג (או את טווח המקומות שהיא חולקת עם מדינות נוספות).

ההיבט המוסרי

- א. **מדד תפיסת השחיתות:** ישראל (ציון 6.1) מדורגת מעט מעל אמצע הסולם, במקומות ה־11-12, וחולקת אותם עם ספרד.
- ב. **מדד תפקוד הממשל:** גם כאן ישראל (ציון 7.5) מדורגת פחות או יותר באמצע הסולם, במקומות ה־12-13, בצד ברזיל.
- ג. **מדד הליכי הבחירות והפלורליזם:** ישראל (ציון 8.75) מדורגת מתחת לאמצע הסולם,²⁴ במקומות ה־18-19, בצד ארגנטינה.

היבט הזכויות

- א. **מדד ההשתתפות הפוליטית:** ישראל (ציון 8.33) מדורגת במקום ה־3 בסמוך ממש לראש הסולם.
- ב. **מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית:** ישראל (ציון 7.5) מדורגת במקומות האמצעיים ומעלה, ה־10-15 (כאמור בצד בלגיה, יוון, יפן, ספרד וצרפת).
- ג. **מדד (אי)־השוויון המגדרי:** ישראל (ציון 0.332) מדורגת במקום ה־13, באמצע הסולם.
- ד. **מדד החופש הכלכלי:**²⁵ ישראל (ציון 68.5) מדורגת במקום ה־13, באמצע הסולם.
- ה. **מדד חופש העיתונות:** ישראל (ציון 29) מדורגת במקום האמצעי ה־13, באמצע הסולם.
- ו. **מדד זכויות האזרח:** ישראל (ציון 5.29) מדורגת במקום ה־21, הנמוך למדי.
- ז. **חופש הדת:** ישראל (ציון 0) מדורגת במקומות הנמוכים, 21-28, עם שבע מדינות נוספות (טורקיה, ירדן, מצרים, סוריה, סין, ערב הסעודית ורוסיה).
- א. **מדד המתיחות על רקע דתי:**²⁶ ישראל (ציון 2.5) מדורגת במקומות הנמוכים, ה־26-28, וחולקת אותם עם הודו ולבנון.
- ב. **מדד המתיחות על רקע לאומי / לשוני:** ישראל (ציון 2) מדורגת במקומות הנמוכים ביותר 27-28 וחולקת אותם עם טורקיה.

היבט היציבות הפוליטית

- 24 הדירוג הנמוך של ישראל במדד זה נובע מכך שהפלסטינים בשטחים אינם מורשים להשתתף בבחירות לכנסת. ברור שללא רכיב זה ציונה היה עולה במידה ניכרת.
- 25 מדד זה נחשב רלוונטי להערכת האיכות הדמוקרטית בעיני המחזיקים ברעה ששוק חופשי הוא תנאי בסיסי לדמוקרטיה איכותית. הוא אינו מתקבל על דעתם של המאמינים בערך הדמוקרטי של התערבות המדינה בשוק שמטרתה להבטיח רמה גבוהה של שירותים חברתיים ולהביא להקטנת הפערים הכלכליים במדינה.
- 26 יש לציין כי למדד זה רמת רגישות נמוכה, שכן יש בו 3 קטגוריות בלבד.

במילים אחרות, לפי ציוניה השנה, ברוב המדדים ישראל מדורגת באמצע הסולם או בקרבתו. לטובה בולט מקומה במדרד ההשתתפות הפוליטית; ולרעה בולטים מדרד הליכי הבחירות והפלורליזם, מדרד זכויות האזרח, מדרד חופש הדת ובייחוד מדרדי המתיחות על רקע דתי והמתיחות על רקע לאומי / לשוני.

באשר למקומה היחסי של ישראל בהשוואה לשנים קודמות - ככלל, ברוב המדדים לא חלו השנה שינויים או שחל שיפור קל במקומה בהשוואה לשנה שעברה.

לוח 69: מקומה של ישראל בקבוצת 28 המדינות ב־2011 בהשוואה ל־2010

שינוי	מקום ב־2010	מקום ב־2011	ההיבט המוסרי
=	11	11	מדרד תפיסת השחיתות
=	14-13	13-12	מדרד תפקוד הממשל
=	19-16	19-18	מדרד הליכי הבחירות והפלורליזם
היבט הזכויות			
=	3	3	מדרד ההשתתפות הפוליטית
=	15-12	15-12	מדרד התרבות הפוליטית הדמוקרטית
-	-	13	מדרד (אי־)השוויון המגדרי ²⁷
=	12	12	מדרד החופש הכלכלי
▲	15-14	13	מדרד חופש העיתונות
=	21	21	מדרד הזכויות האזרחיות
=	28-19	28-21	מדרד חופש הדת
היבט היציבות			
=	28-26	28-26	מדרד המתיחות על רקע דתי
=	28-27	28-27	מדרד המתיחות על רקע לאומי / לשוני

מקרא:

▲ מצביע על שיפור בציון של ישראל לעומת ההערכה הקודמת.
= מצביע על היעדר שינוי בציון של ישראל לעומת ההערכה הקודמת.

27 השנה החליט ארגון Human Development Report לערוך שינוי במתודולוגיה של החישוב. עקב כך אי-אפשר להציג השוואה של ישראל לשנים הקודמות.

פרק 3: ישראל 2011 בהשוואה לישראל 2010

ההשוואה של ישראל להישגיה בעבר תיעשה על פי הציונים שקיבלה בכל אחד מן המדרים השנה בהשוואה לשנה שעברה. כפי שאפשר לראות בלוח 70 שלהלן, לא חלה השנה הרעה בציון של ישראל באף מדר מן המדרים הנבדקים. בציוניה ב־9 מדדים לא חל כל שינוי, וב־2 מדדים אף חל שיפור לעומת 2010: במדר החופש הכלכלי ובמדר חופש העיתונות.

לוח 70: הציון של ישראל ב־2011 בהשוואה לציונה ב־2010

שם המדר	הציון של ישראל ב־2011	הציון של ישראל ב־2010	הסולם	שינוי לעומת ההערכה הקודמת
ההיבט המוסרי				
תפיסת השחיתות	6.1	6.1	10-0 (10 = היעדר שחיתות)	=
תפקוד הממשל	7.5	7.5	10-0 (10 = הציון החיובי המרבי)	=
הליכי הבחירות והפלורליזם	8.75	8.75	10-0 (10 = הציון החיובי המרבי)	=
היבט הזכויות				
השתתפות פוליטית	8.33	8.33	10-0 (10 = השתתפות מרבית)	=
תרבות פוליטית דמוקרטית	7.5	7.5	10-0 (10 = תרבות דמוקרטית ביותר)	=
(אי)־שוויון מגדרי	0.332	-	1-0 (0 = שוויון מלא)	-
חופש כלכלי	68.5	67.7	100-0 (100 = חופש מלא)	▲
חופש עיתונות	29	29	100-0 (0 = חופש מלא)	▲

שם המדר	הציון של ישראל ב-2011	הציון של ישראל ב-2010	הסולם	שינוי לעומת ההערכה הקודמת
זכויות אזרחיות	5.29	5.29	10-0 (= 10 כיבוד מלא של הזכויות)	=
חופש דת	0	0	2-0 (= 2 חופש דת מלא)	=
היבט היציבות				
מתיחות על רקע דתי	2.5	2.5	6-0 (= 6 היעדר מתיחות על רקע דתי)	=
מתיחות על רקע לאומי / לשוני	2	2	6-0 (= 6 היעדר מתיחות על רקע לאומי / לשוני)	=

מקרא:

▲ מצביע על שיפור בציון של ישראל לעומת ההערכה הקודמת.
 = מצביע על היעדר שינוי בציון של ישראל לעומת ההערכה הקודמת.

פרק 4: פירוט הממצאים

ההיבט המוסרי

הארגון הנחשב מוביל בעולם במאבק בנגע השחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבינלאומי (Transparency International),²⁸ ולפיכך בחרנו להשתמש במדרג תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions Index) שפיתח. הציון על מדרג זה נע כאמור בין 0 ל-10, וככל שהוא גבוה יותר המדינה מוערכת נקייה יותר משחיתות. כפי שאפשר לראות בתרשים 78 להלן, את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו השנה ניו זילנד, קנדה ושווייץ, ואילו סוריה, רוסיה וונצואלה סוגרות את הרשימה. ישראל (ציון 6.1) מדורגת השנה במקומות ה-11-12, מעט מעל אמצע המדרג, וחולקת אותם עם ספרד.²⁹ ב-2010 זכתה ישראל באותו ציון, כך שלא נרשמו הרעה או שיפור במצבה בעניין זה.³⁰

השנה צירפנו למדרג שנסקרו את מדרג תפקוד הממשל (Functioning of Government) שמפרסם המגזין הבריטי **האקונומיסט**. מדרג זה בוחן את מידת עצמאותה של הממשלה בעיצוב מדיניות ובהוצאתה אל הפועל.³¹ ההערכות הללו מתמצות בציון מדרג הנע בין ציון 0 - המציין ממשל שאינו אפקטיבי, לציון 10 - המציין ממשל אפקטיבי ברמה הגבוהה ביותר. בהערכה האחרונה של **מדרג תפקוד הממשל** מוקמה ישראל (ציון 7.5) במקומות ה-12-13, בסמיכות לאמצע המדרג, והיא חולקת אותם עם ברזיל. בראש המדינות המצטיינות בתפקוד הממשל ניצבות נורווגיה, ניו זילנד וקנדה, ואילו בתחתית הסולם נמצאות רוסיה, ערב הסעודית וסוריה. הציון של ישראל השנה זהה לזה שקיבלה בפרסום הקודם של **האקונומיסט** מ-2008.

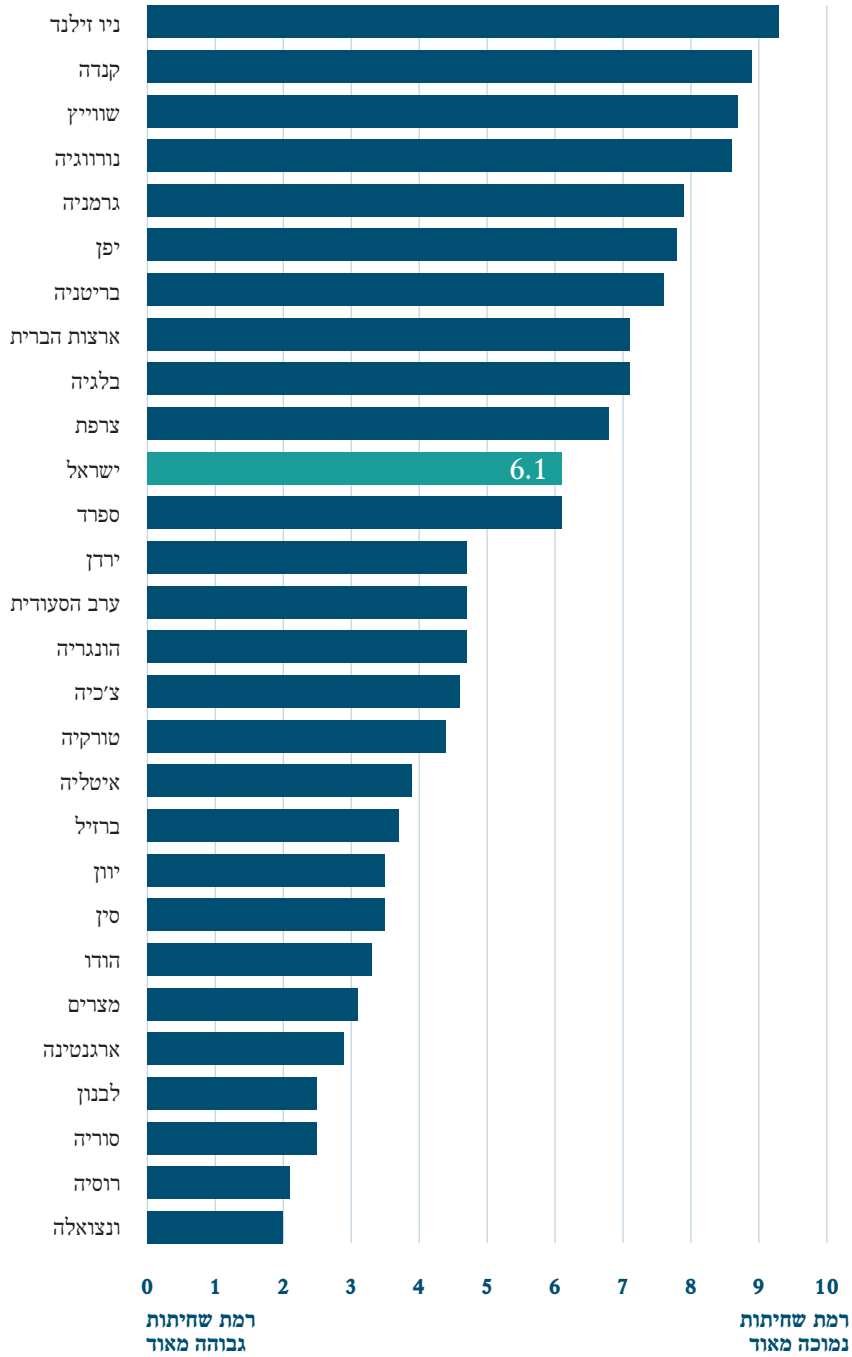
28 עמותת שבי"ל היא הסניף הישראלי של ארגון TI העולמי. להרחבה ראו: www.ti-israel.org

29 הערכה זו מבוססת על 6 סקרים שנערכו על ידי 5 מכוני מחקר. ראוי להדגיש כי במדרג המלא של הארגון ממוקמת ישראל במקום ה-30 מתוך 179 המדינות שבמחקר, אולם במסגרת זו אנו משווים אותה רק ל-27 המדינות הנבחרות.

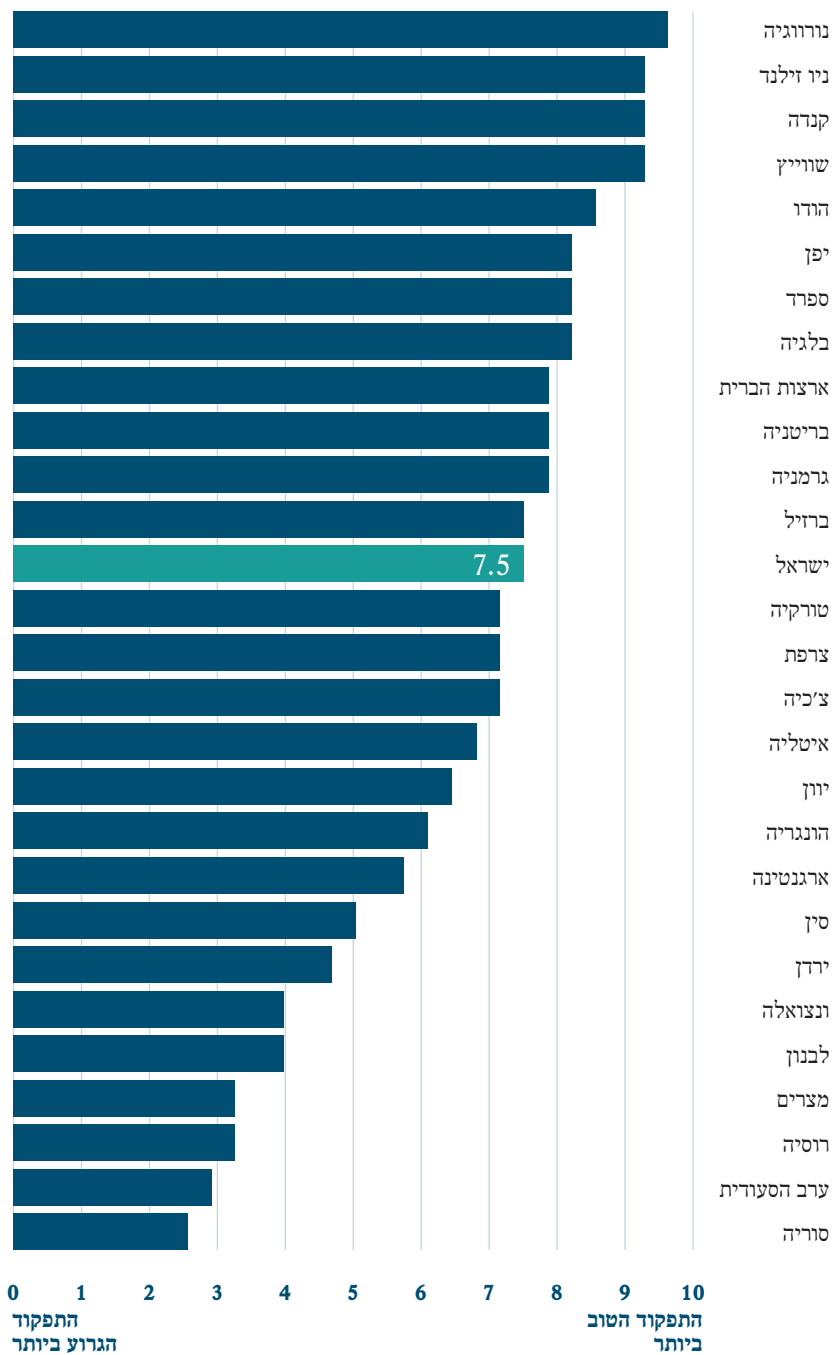
30 להרחבה ראו: www.transparency.org

31 לפירוט הנושאים והשאלות העומדים במוקד המדרג ראו: www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=demo2010

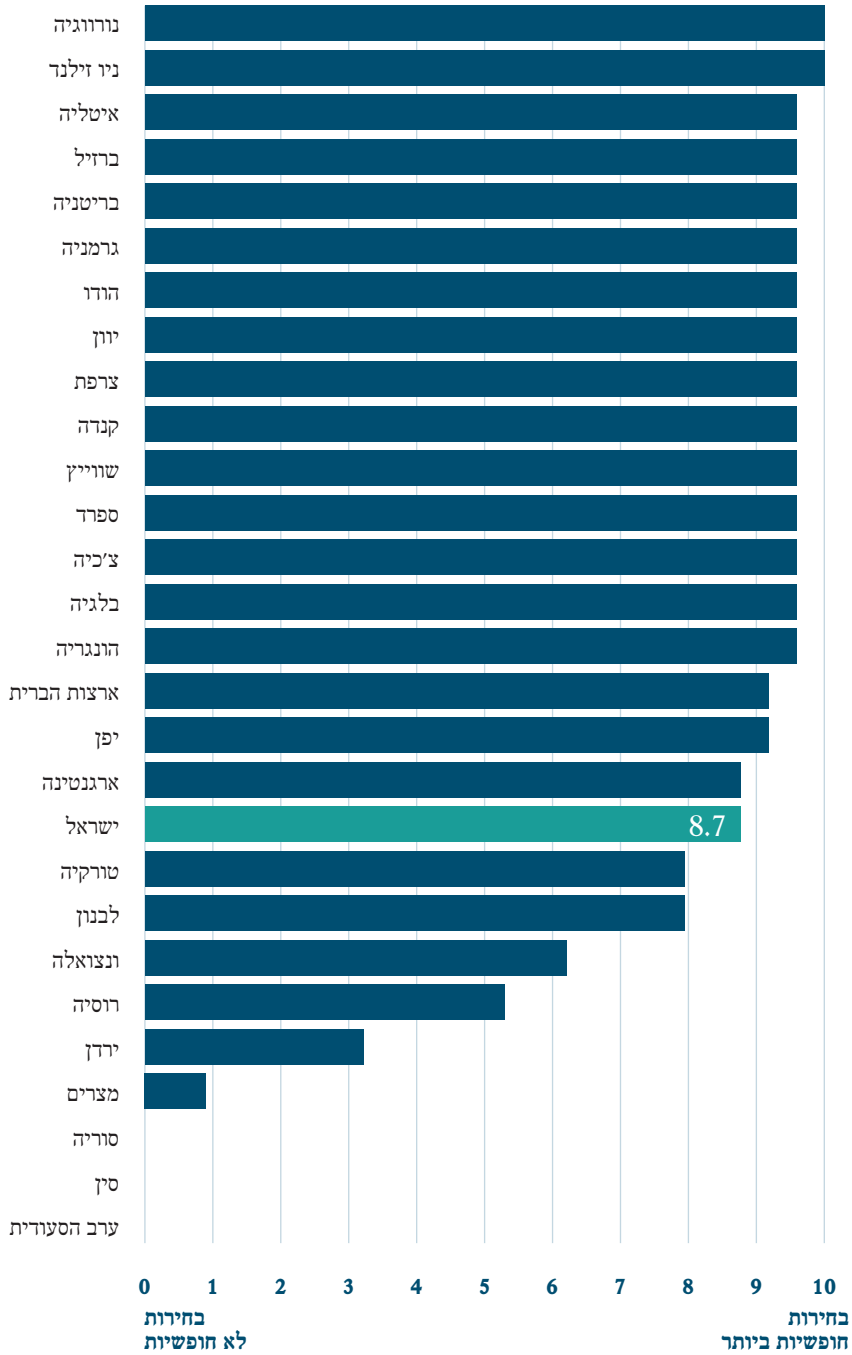
תרשים 78: שחיתות פוליטית בהשוואה בינלאומית

תרשים 79: תפקוד הממשל בהשוואה בינלאומית

תרשים 80: הליכי בחירות ופלורליזם בהשוואה בינלאומית

מדד נוסף שמפרסם האקונומיסט הוא **מדד הליכי הבחירות והפלורליזם** (Electoral Process and Pluralism). מדד זה מבוסס על ממוצע של 12 הערכות בסוגיות הנוגעות למערכת הבחירות במדינה, ובהן: מידת החופש וההוגנות בבחירות, יכולת ההתארגנות החופשית וסיכוייה של האופוזיציה לתפוס את השלטון.³² ההערכות הללו מתמצות בציון מדד הנע בין 0 - המציינ בחירות לא חופשיות, ל-10 - המציינ בחירות חופשיות ברמה הגבוהה ביותר. בהערכה האחרונה של **מדד הליכי הבחירות והפלורליזם** (תרשים 80 לעיל) מוקמה ישראל (ציון 8.75) במקומות ה-18-19, שמתחת לאמצע המדרג, והיא חולקת אותם עם ארגנטינה. כאמור לעיל, המקום הנמוך נובע מהיעדר זכות בחירה לתושבי הפלסטינים בשטחים. אילו היה מצב שונה, היה ציונה של ישראל גבוה בהרבה. בראש המדינות המצטיינות בהליכי בחירות ופלורליזם ניצבות נורווגיה וניו זילנד (ציון 10), ואילו בתחתית הסולם נמצאות סוריה, סין וערב הסעודית (ציון 0). הציון של ישראל השנה הזה לזה שקיבלה בפרסום הקודם של האקונומיסט מ-2008.

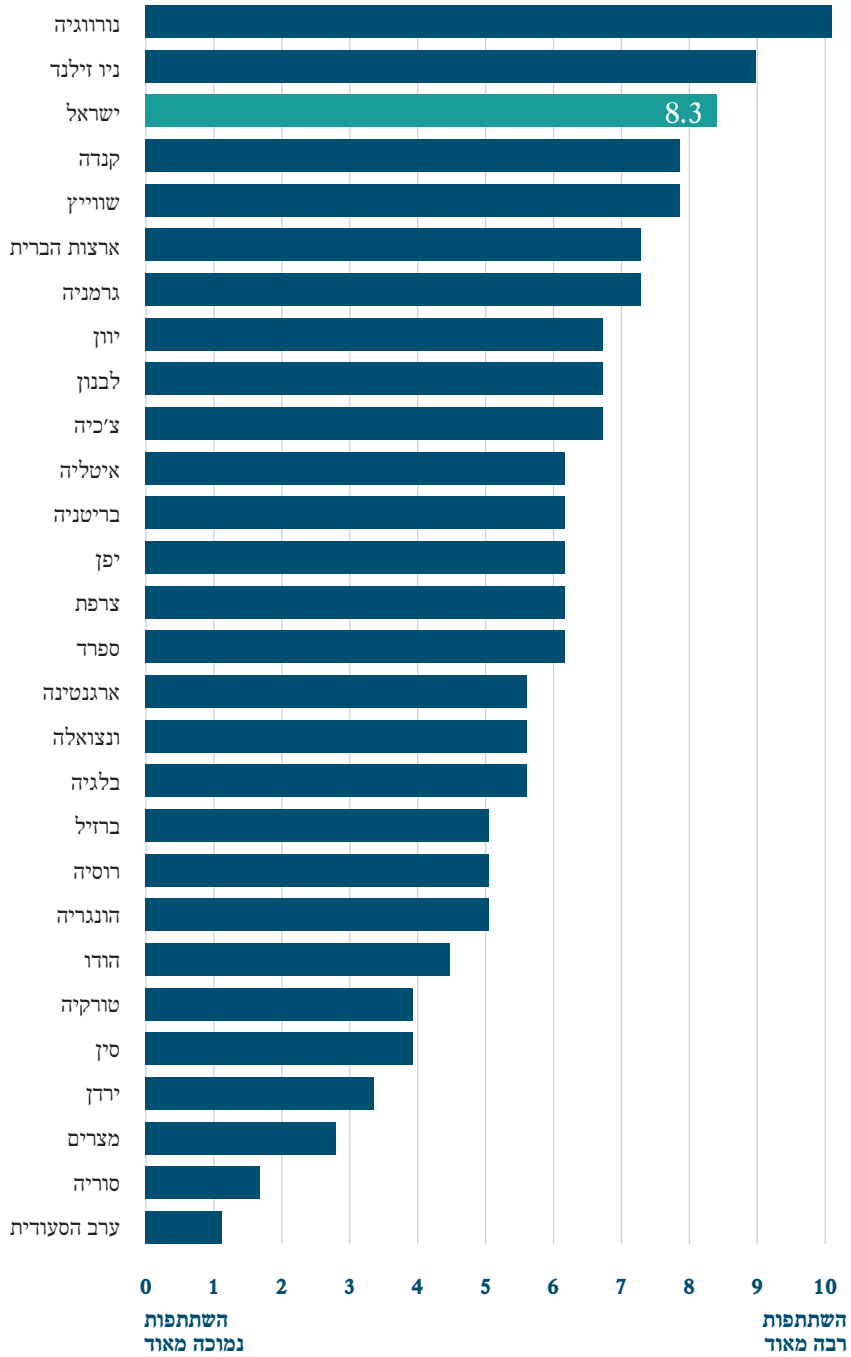
מדד ההשתתפות הפוליטית (Political Participation) של האקונומיסט הוא מדד נוסף המשתייך להיבט הזכויות שאנו כוללים השנה לראשונה במדדי הדמוקרטיה. המדד משקף ציון ממוצע ב-9 שאלות המבוססות על פרמטרים כגון: שיעור השתתפות בבחירות, שיעור החברות במפלגות ומעורבות בפוליטיקה.³³ ציון 10 בסולם מעיד על השתתפות פוליטית רבה מאוד, ואילו ציון 0 מצביע על השתתפות פוליטית מעטה מאוד. כפי שאפשר ללמוד מתרשים 81 להלן, את שני המקומות העליונים בסולם ההשתתפות תופסות נורווגיה וניו זילנד; את הרשימה סוגרות מצרים, סוריה וערב הסעודית. **במדד ההשתתפות הפוליטית** זכתה ישראל בציון הגבוה 8.3, והיא ממוקמת שלישית, כלומר במקום טוב מאוד ברום הסולם, בין ניו זילנד לקנדה.

היבט הזכויות

32 לפירוט הנושאים והסוגיות העומדים במוקד המדד ראו: www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=demo2010

33 להרחבה במתודולוגיה ובשאלות עצמן ראו: www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=demo2010

תרשים 81: השתתפות פוליטית בהשוואה בינלאומית

מדד תרבות פוליטית דמוקרטית (Democratic Political Culture) של **האקונומיסט** נכלל גם הוא לראשונה במדרי הדמוקרטיה. המדד משקף ציון ממוצע ב-8 שאלות המבוססות על פרמטרים אחדים: קונסנזוס באשר לערכים דמוקרטיים, מעורבות הצבא בפוליטיקה, תמיכה כללית בדמוקרטיה, מסורת של הפרדת הדת מהמדינה ועוד.³⁴ ציון 10 בסולם ניתן למדינה שבה מושרשת תרבות פוליטית דמוקרטית, וציון 0 מצביע על חברה אזרחית שערכיה אינם תואמים תרבות פוליטית כזו. כפי שאפשר ללמוד מתרשים 82 להלן, את המקומות העליונים **במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית** תופסות נורווגיה, שווייץ וקנדה; ואילו את הרשימה סוגרות ירדן, ערב הסעודית ורוסיה. ישראל קיבלה במדד זה ציון 7.5, והיא ממוקמת במקומות 10-15, שמעל הממוצע, בצד יוון, יפן, צרפת, ספרד ובלגיה.

נוסף על הזכויות הפוליטיות, הכלכליות והאזרחיות שנסקרו עד כה, אנו בוחנים פן נוסף של הזכויות – השוויון המגדרי או היעדר אפליה בין גברים לנשים. אחד המדדים הנפוצים בסוגיה הוא **מדד (אי)־השוויון המגדרי** (Gender Inequality Index) של האו"ם, המתפרסם מדי שנה ב"דוח הפיתוח האנושי העולמי" (Human Development Report).³⁵ המדד מתמקד ביישום שוויוני של זכויות לבני שני המינים, בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך. המדד נע במקור על סולם שבין 0 (המציין שוויון מלא) ל-1 (המציין חוסר שוויון), אך כדי להקל על הבנת הנתונים במדד זה, הפכנו את הסולם – ציון גבוה יותר מורה על חופש רב יותר, כלומר מסמל שוויון מגדרי רב יותר. תרשים 83 להלן מציג את מצבה של ישראל בהשוואה בין־לאומית. כפי שאפשר לראות, המדינות המצטיינות בשוויון מגדרי הן שווייץ, נורווגיה ובלגיה, ובתחתית הסולם נמצאות מצרים, הודו וערב הסעודית. ישראל (ציון 0.66) מדורגת השנה במקום ה-13 במדד. בפרסום האחרון החליט הארגון לערוך שינוי במתודולוגיה של החישוב, ולכן במדד זה אי־אפשר לערוך השוואה לשנים קודמות.

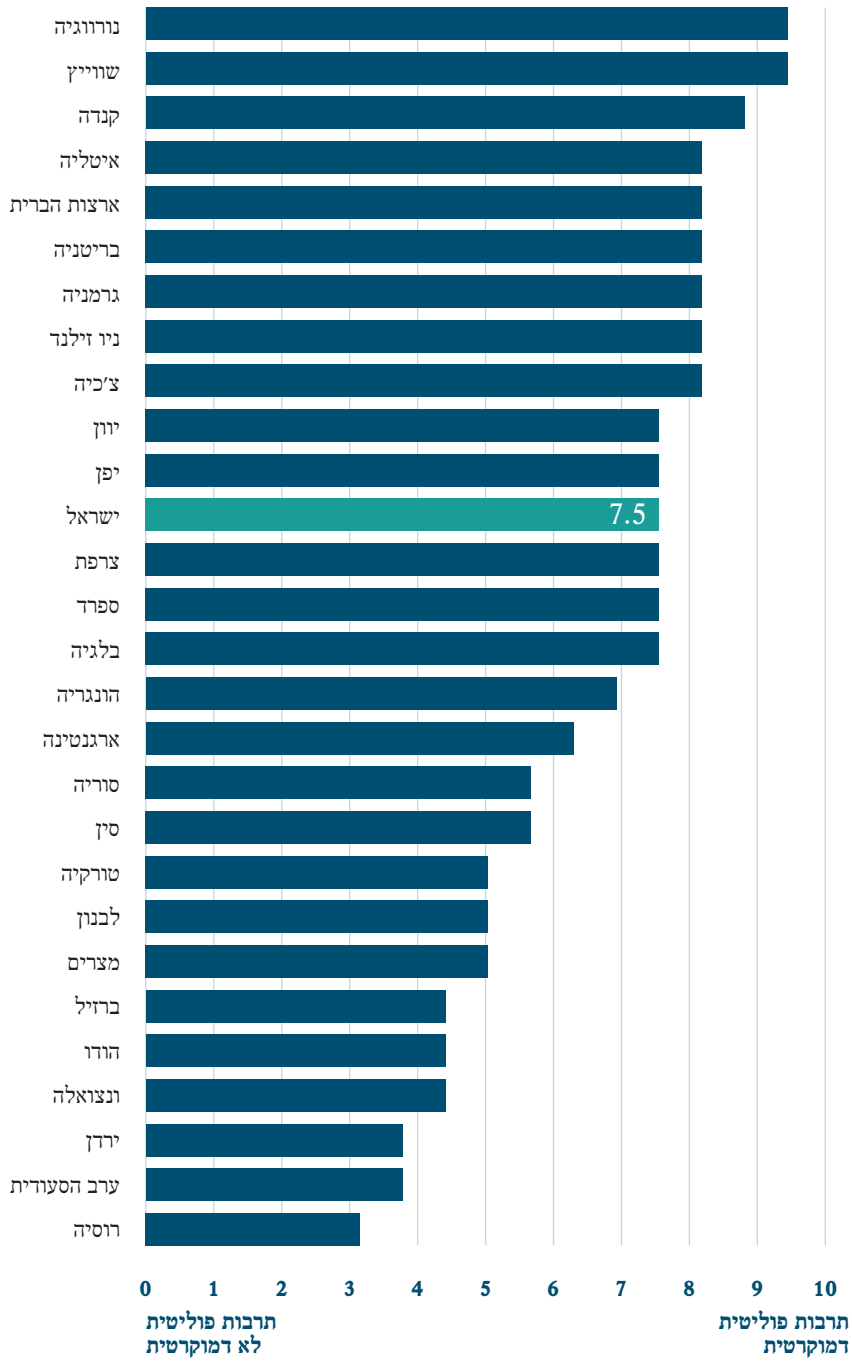
34 להרחבה במתודולוגיה ובשאלות עצמן ראו:

www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=demo2010

35 ראו "דוח הפיתוח האנושי העולמי", 2011:

<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010>

תרשים 82: תרבות פוליטית דמוקרטית בהשוואה בינלאומית

אחד המדדים השנתיים הנפוצים הוא **מדד החופש הכלכלי** (Index of Economic Freedom), שפיתחה קרן הריטג' (Heritage Foundation) ושותף לו בשנים האחרונות גם העיתון הכלכלי *Wall Street Journal*. יש לציין כי שני ארגונים אלה דבקים במוצהר בעקרונות הנאו-ליברליים: שוק חופשי והתערבות מזערית של הממשלה בתהליכי הייצור, השיווק והשירות.³⁶ כל התערבות ממשלתית מעבר לחיוני ביותר לקיום משק מדינתי פוגעת, לפי תפיסה זו, בחירויות דמוקרטיות בסיסיות ובעיקר בערך הקניין.³⁷ **מדד החופש הכלכלי** נע בין 0% ל-100% (0 מציין היעדר חופש כלכלי, ו-100 מציין חופש כלכלי רב). תרשים 84 להלן מראה כי המדינות החופשיות ביותר מבחינה כלכלית הן ניו זילנד, שווייץ וקנדה, ואילו סוריה, רוסיה וונצואלה סוגרות את הרשימה ומגדרות מדינות לא חופשיות כלכלית. ב-2011 מדורגת ישראל במקום ה-13 (עם 68.5%), בין ירדן להונגריה. בהשוואה לצייון שבו זכתה ישראל בשנה שעברה (67.7%), מדובר בשיפור קל.

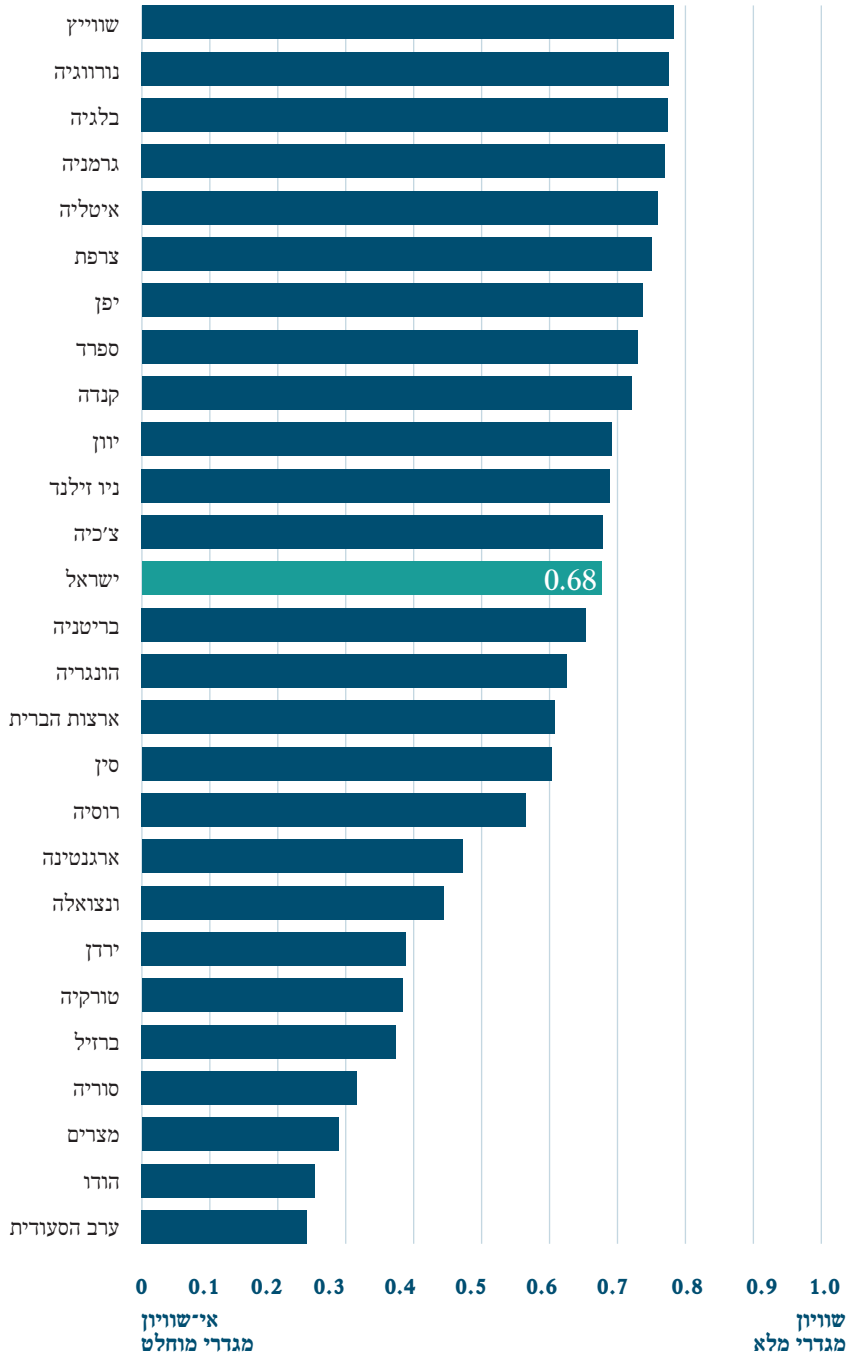
מדד חופש העיתונות (Press Freedom), שפיתח ארגון Freedom House ומתפרסם מאז 1979, מציג ציונים של מידת חופש העיתונות הכתובה והמשודרת ב-195 מדינות ואזורים ברחבי העולם.³⁸ שקלול הצייון הסופי של המדינות נעשה על סמך צירוף התוצאות של סקר שנעשה בקרב מומחים. תרשים 85 להלן מציג את מדרג המדינות על פי הצייון שניתן להן במאי 2011. המדרג נע בין 0 - חופש עיתונות מלא, ל-100 - היעדר חופש עיתונות (מדינות שזוכות בצייון בטווח של 0-30 נחשבות בעלות עיתונות חופשית; מדינות שמקבלות ציון בטווח של 30-60 נחשבות בעלות עיתונות חופשית באופן חלקי; ומדינות שצייוניהן נעים בטווח של 60-100 נחשבות מדינות שאין בהן עיתונות חופשית). במילים אחרות, במדרג המקורי ציון נמוך יותר טוב יותר במובן הדמוקרטי. ואולם יש לשים לב לכך שכדי להקל על הבנת הנתונים הפכנו בשיטתיות את הסולם כך **שציון גבוה יותר מורה על חופש רב יותר**. נורווגיה, בלגיה ושווייץ הן המדינות בעלות חופש העיתונות הרב ביותר; ואילו בתחתית הרשימה נמצאות ערב הסעודית, סוריה וסין, המוגדרות מדינות שאין בהן עיתונות חופשית. ישראל (צייון 71) ממקומות באמצע הסולם, במקום ה-13, בין ספרד להונגריה. ציון זה זהה לצייון שנרשם אשתקד, אך מקומה היחסי של ישראל השתפר בשנה האחרונה בעקבות ירידה בצייוניהן של הונגריה ויוון. נראה שחופש העיתונות בישראל בשנת 2011 מוגבל במידה ניכרת על ידי השלטון וזרועותיו, אם כי יש התולים, או מתרצים, זאת בתנאים הביטחוניים שבהם מתפקדת הדמוקרטיה הישראלית.

36 המדרג מתפרסם מדי שנה בתחילת חודש ינואר. להרחבה ראו: www.heritage.org/index

37 הצייון שמקבלת כל מדינה מבוסס על צירוף של 10 האינדיקטורים הכלכליים האלה: הערכות כמותיות של מדיניות המסחר הממשלתית, מערכת המיסוי, התערבות הממשלה בכלכלה, מדיניות מוניטרית, השקעות זרות זרימת הון, בנקאות ומימון, שכר ומחירים, זכויות קניין, רגולציה והיעדר שחיתות כלכלית.

38 פירוט על הארגון, על מחקריו ועל פרסומיו ראו באתר האינטרנט שלו: www.freedomhouse.org על מדד חופש העיתונות ראו: <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=668>

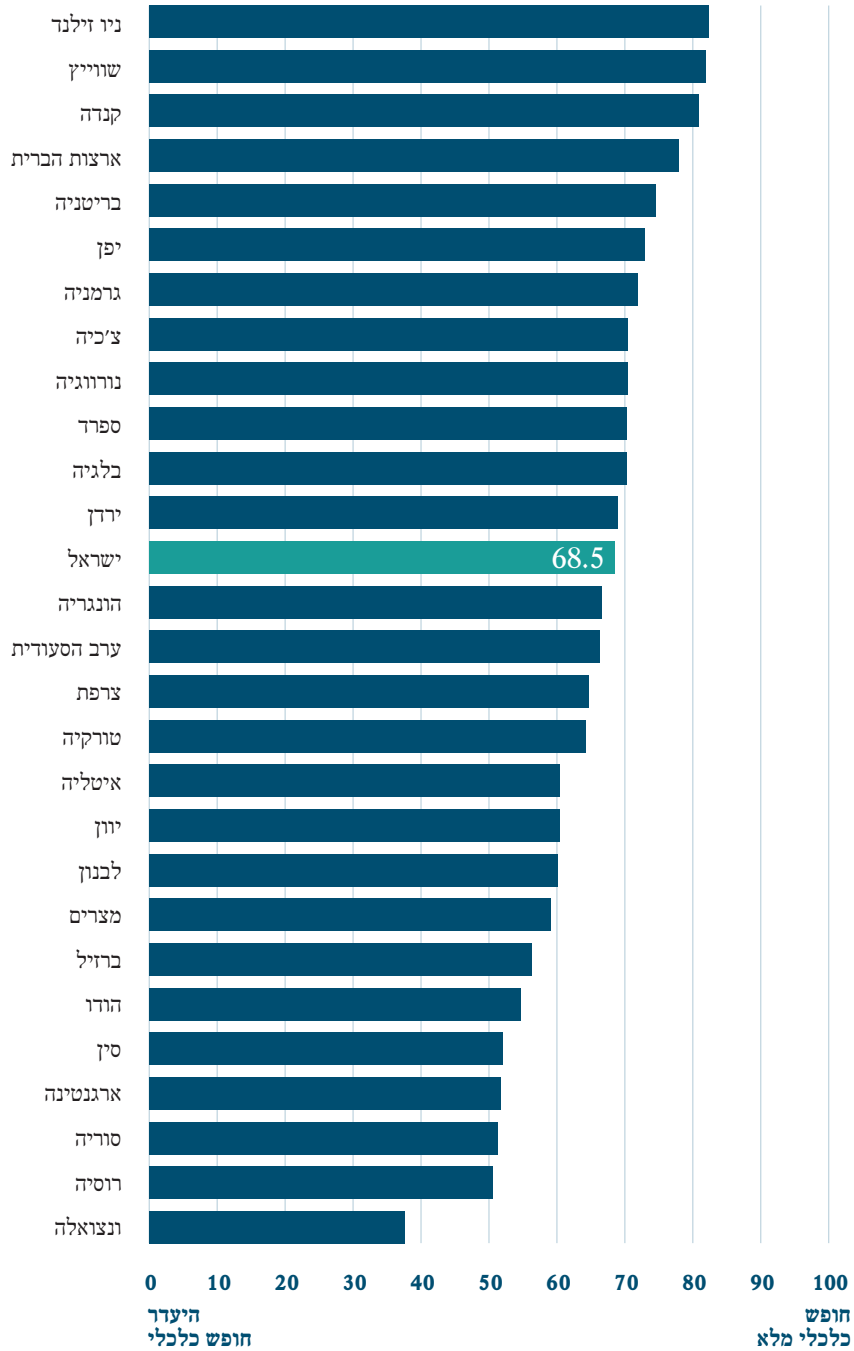
תרשים 83: אי-שוויון מגדרי בהשוואה בינלאומית

מדר הזכויות האזרחיות (Civil Liberties) של **אקונומיסט** נכלל השנה גם הוא לראשונה במדר הדמוקרטיה. מדר זה מבוסס על ממוצע של 17 שאלות כגון: קיומה של עיתונות חופשית במדינה, חופש הביטוי, חופש המחאה והחופש להתאגד. המדר נע בין 0 ל-10 - הציון 10 מעיד על כיבוד מלא של זכויות אזרחיות ו-0 על אי-כיבוד זכויות אלה. כפי שמראה תרשים 86 להלן, בציונים הגבוהים ביותר זכו נורווגיה, ניו זילנד וקנדה; ואילו סוריה, ערב הסעודית וסין קיבלו את הציונים הנמוכים ביותר. הציון של ישראל השנה הוא 5.2, והיא ממוקמת בשליש התחתון של הסולם, בין לבנון לטורקיה.

מדר חופש הדת (Freedom of Religion) של ארגון (Human Rights) CIRI (Data Project) נכלל גם הוא לראשונה במדר הדמוקרטיה.³⁹ מדר זה בוחן את המידה שבה האזרחים חופשיים לממש את אמנותיהם הדתיות, ועד כמה הם כפופים בפועל למגבלות של הממשלה. המדר נע בין 0 ל-2 - הציון 0 מעיד על מגבלות רבות של הממשלה על מנהגים דתיים, והציון 2 מעיד על היעדר מגבלות מצד הממשלה על חופש הדת. כפי שמראה תרשים 87 להלן, בציון הגבוה ביותר זכו כמה מדינות, ובהן בלגיה, ניו זילנד, קנדה. את הציון הנמוך 0 קיבלו שמונה מדינות, ובהן ישראל, טורקיה ורוסיה, הממוקמות אפוא בתחתית הסולם.

תרשים 84: חופש כלכלי בהשוואה בינלאומית

היבט היציבות

אמידה כמותית של עומק השסעים החברתיים במדינות היא משימה קשה במיוחד. לפיכך מכוני מחקר מעטים בעולם מציעים נתונים כמותיים השוואתיים בעניין. מכון ICRG (International Country Risk Guide) הוא אולי הבולט במכוני המחקר שקיבלו על עצמם להתמודד עם אתגר קשה זה.⁴⁰ **מדד המתיחות על רקע דתי** (Religious Tensions) שפיתח מעריך את המתיחות בין קבוצות דתיות במדינה, היכולה לבוא לידי ביטוי בניסיונות להחליף את החוק האזרחי בחוק דתי, בהדרת קבוצות דתיות מן התהליכים הפוליטיים והחברתיים החשובים, בדיכוי ובכפייה שמטרתם לבסס הגמוניה שלטונית של דת מסוימת וכדומה. המתיחות הדתית נמדדת על פני סולם הנע בין ציון 0 ל-6: ככל שהציון גבוה יותר, המתיחות על רקע דתי במדינה נמוכה יותר; וככל שהציון נמוך יותר, המתיחות הדתית במדינה רבה יותר. תרשים 88 להלן מציג את מדדי המתיחות על רקע דתי במדינות הרלוונטיות ב-2011. כפי שהתרשים מלמד, בקרב המדינות הללו קיבלו הודו, ישראל ולבנון את הציון הנמוך ביותר (2.5). בציון הגבוה ביותר (6) זכו השנה ארגנטינה, ברזיל, בריטניה, ניו זילנד, צ'כיה וקנדה. השנה לא חל שינוי בציון של ישראל על פי מדד זה בהשוואה לעבר. אם כי ישראל תמיד השתרכה בעניין זה בתחתית הסולם, ציוניה עברו תנודות: כך בשנים 1997-1992 קיבלה ישראל את הציון 3; בשנים 1997-2003 חלה הרעה בהערכה שקיבלה, והיא ירדה לציון 2; ב-2004 חל שיפור, והיא זכתה שוב בציון 3; ב-2005 חלה הרעה מסוימת בהערכה, והציון ירד ל-2.5, ציון שעומד בעינו עד היום.⁴¹

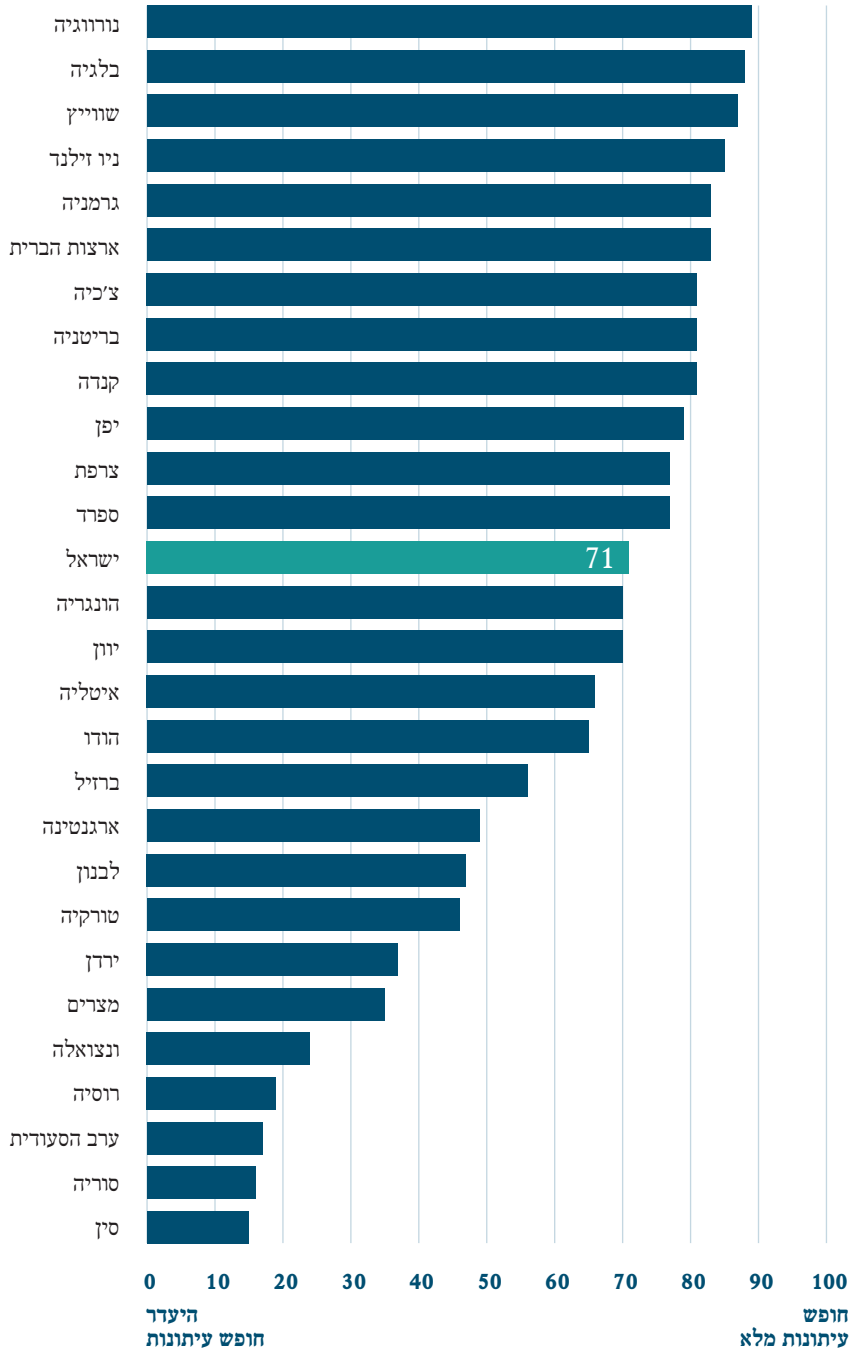
מדינות רבות בעולם נדרשות להתמודד עם ריבוי שסעים בחברה, אך ישראל בהיבט זה היא דוגמה קיצונית לחברה מפולגת מבחינת מספר השסעים ועוצמתם. המדד האחרון שאנו כוללים במדדי הדמוקרטיה, המודד את השסעים על רקע זה, הוא **מדד המתיחות על רקע לאומי / לשוני** (Ethnic Tensions) של ICRG. במדד זה סולם של 7 קטגוריות, הנעות בין ציון 0 ל-6: ככל שהציון גבוה, יש במדינה פחות מתיחות על רקע לאומי / לשוני; וככל שהציון נמוך יותר, יש במדינה יותר מתיחות לאומית / לשונית. תרשים 89 להלן מציג את רשימת המדינות ב-2011. כפי שהתרשים מלמד, בקרב המדינות הללו ישראל וטורקיה קיבלו את הציון הנמוך ביותר (2). בציון הגבוה ביותר (6) זכו השנה ארגנטינה ויפן. השנה לא חל שינוי בציון של ישראל על פי מדד זה בהשוואה לעבר.⁴²

40 הציון של כל מדינה נקבע לפי הערכה פנימית של צוות מומחים. בקביעת הציון נעשה שימוש בדיווחים בעיתונים, מקומיים וכינלאומיים, וברוחות של ארגונים בינלאומיים. עם זאת יש לציין כי הארגון שומר על חיסיון השאלון, ובכך אינו ממלא תנאים של שקיפות בהערכות. להרחבה ראו: www.prsgroup.com/ICRG.aspx

41 להרחבה ראו אשר אריאן, פזית בן-נון, שלומית ברנע, רפי ונטורה, מיכל שמיר, **מדד הדמוקרטיה הישראלית: לציון עשור לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2005.

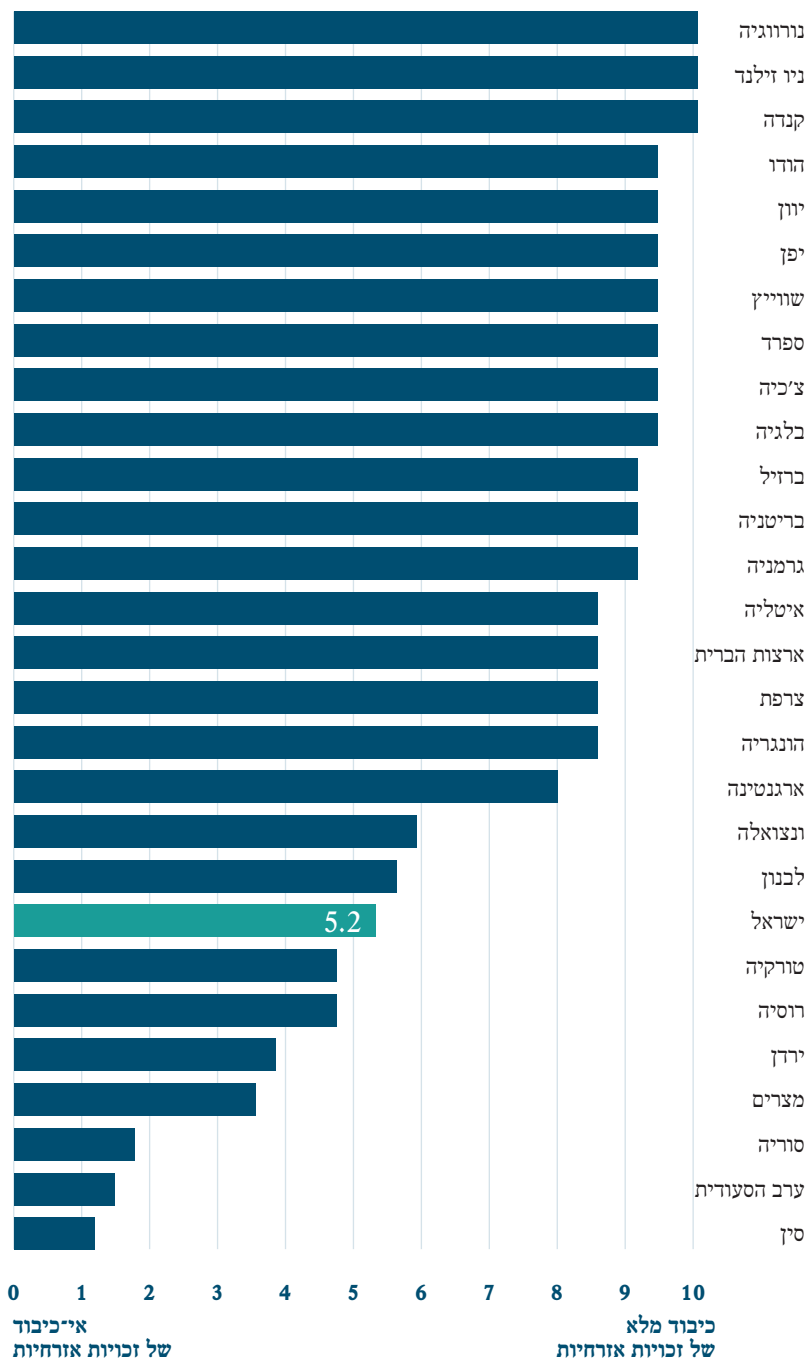
42 להרחבה ראו שם.

תרשים 85: חופש עיתונות בהשוואה בינלאומית

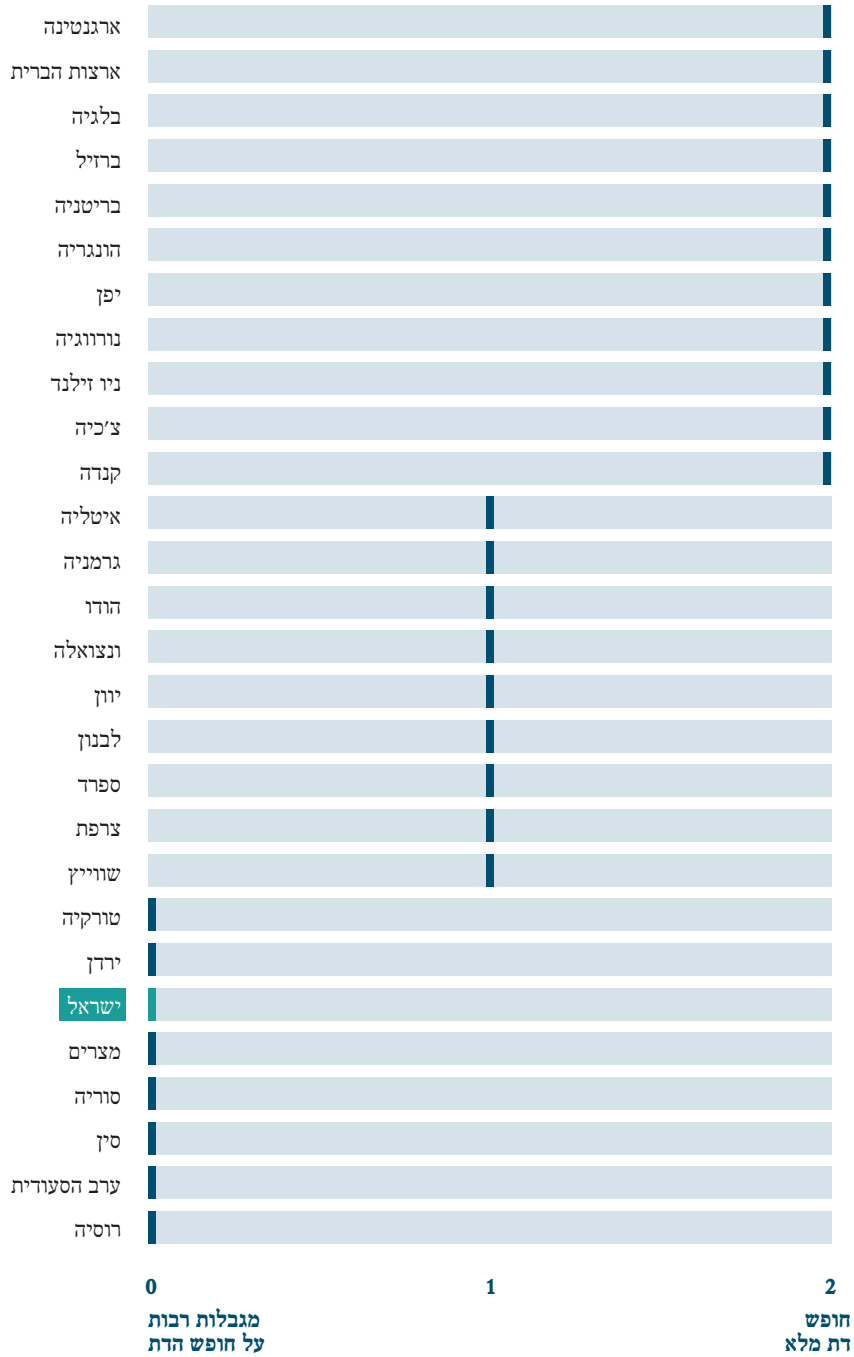

הערה: למען הבהירות הערכים מוצגים בהיפוך.

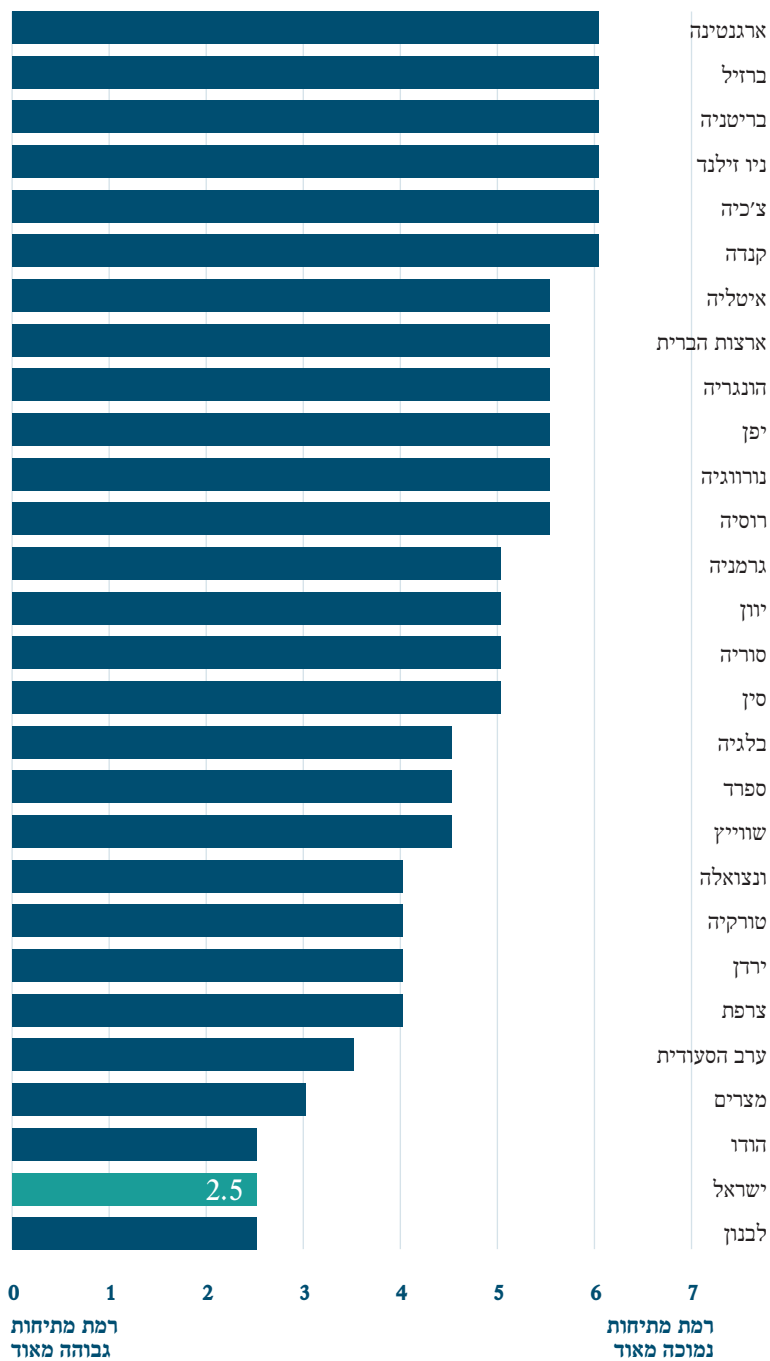
תרשים 86: זכויות אזרחיות בהשוואה בינלאומית

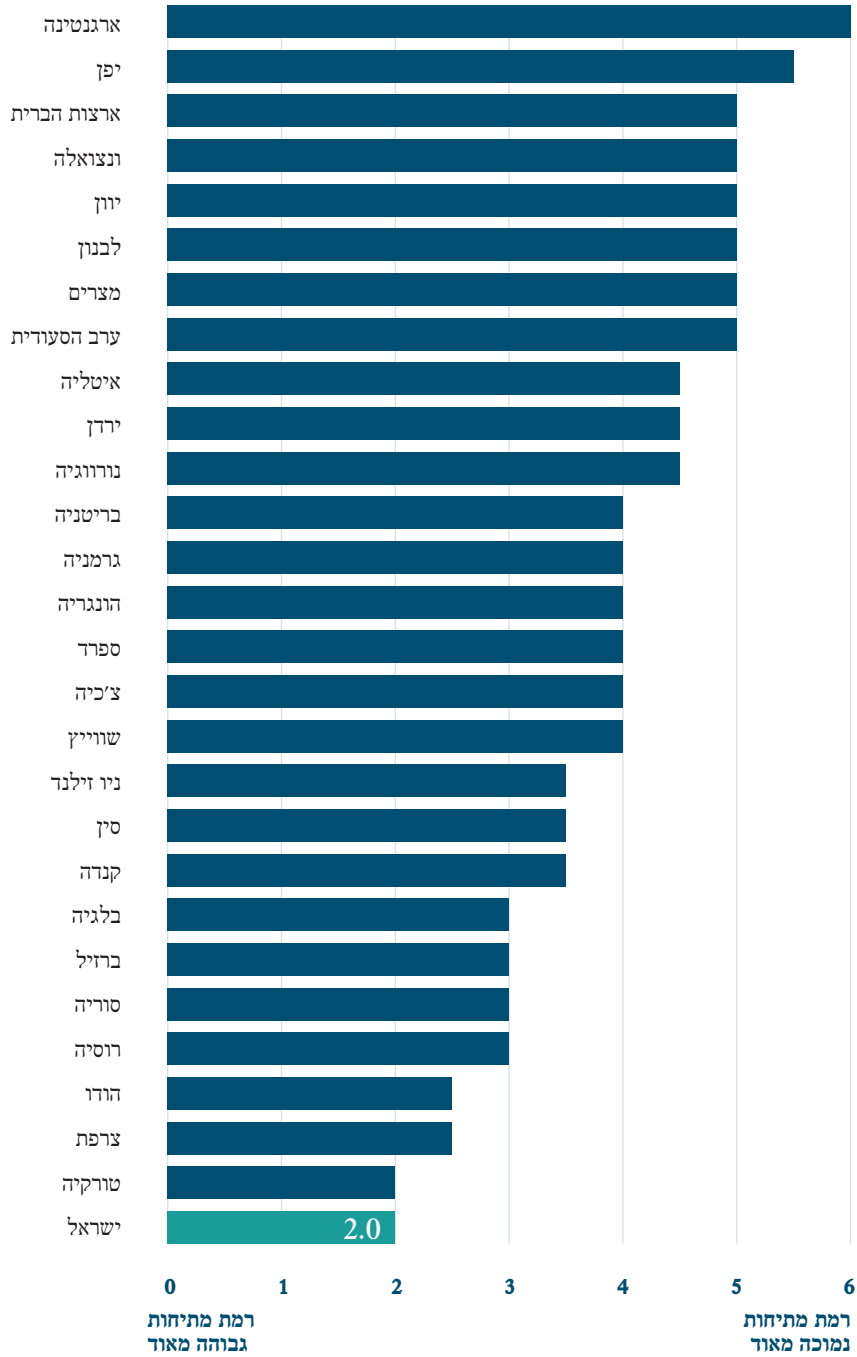
תרשים 87: חופש דת בהשוואה בינלאומית

תרשים 88: מתיחות על רקע דתי בהשוואה בינלאומית

תרשים 89: מתיחות על רקע לאומי / לשוני בהשוואה בינלאומית

סיכום החלק השלישי

- < בפרק זה מוצגת השוואה בין ישראל ל-27 מדינות המייצגות מגוון אזורים גאוגרפיים ודרגות שונות של חופש פוליטי (לפי ההגדרה של מכון Freedom House: מדינות חופשיות, חופשיות למחצה ולא חופשיות).
- < ההשוואה נעשתה על בסיס 12 מדדים הבוחנים שלל היבטים של מידת הדמוקרטיה.
- < הניתוח מתייחס לשני ממדים: מקומה של ישראל לעומת המדינות האחרות (כלומר בין 28 מקומות אפשריים); והציונים שישראל קיבלה השנה בהשוואה לציונים שקיבלה בעבר.
- < ברוב המדדים ישראל ממוקמת באמצע הסולם (או בקרבה לאמצע), לאחר המדינות המוגדרות מדינות חופשיות ובצד המדינות החופשיות למחצה.
- < מקומה של ישראל במדרד ההשתתפות הפוליטית בולט לטובה - במקום השלישי, מיד לאחר ניו זילנד ולפני קנדה.
- < לרעה בולט מקומה הנמוך של ישראל במדרד הליכי הבחירות והפלורליזם, שבו היא חולקת את המקומות 18-19 עם ארגנטינה; במדרד חופש הדת, שבו היא מדורגת במקומות 21-28 עם טורקיה, ירדן, מצרים, סוריה, סין, ערב הסעודית ורוסיה; במדרד המתיחות על רקע דתי, שבו היא ממוקמת בתחתית הרשימה, במקומות 26-28, עם הודו ולבנון; ובמדרד המתיחות על רקע לאומי / לשוני, שבו היא ממוקמת במקום הנמוך ביותר בצד טורקיה.
- < ככלל, כשמדובר בציונים שישראל קיבלה בהשוואה לשנים קודמות, ברוב המדדים לא חלו השנה שינויים של ממש, להוציא שיפור קל במקומה במדרד החופש הכלכלי ובמדרד חופש העיתונות.

נספחים

נספח 1: שאלון 2011: התפלגות התשובות (באחוזים)

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
8.9	6.0	6.4	טוב מאוד
12.8	22.9	21.4	די טוב
32.2	42.5	41.0	ככה־ככה
16.7	15.9	16.0	די רע
28.9	11.0	13.7	רע מאוד
0.5	1.7	1.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

2. מה דעתך על הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
2.2	2.3	2.3	מטפלת בדרך טובה מאוד
28.3	21.2	22.3	מטפלת בדרך טובה
35.0	46.0	44.3	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
33.9	26.0	27.2	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
0.6	4.5	3.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

3. ישראל מוגדרת כמדינה דמוקרטית. אנשים שונים מייחסים משמעות שונה למונח "דמוקרטיה": מהו לדעתך המאפיין החשוב והמהותי ביותר של משטר דמוקרטי? (שאלה פתוחה)

הערות כלליות:

- בנספח זה כלולות, על פי סדרן, כל ההתפלגויות של התשובות על השאלות שנשאלו במרד 2011, מלבד התשובות על שאלות 3 ו-4, שהיו שאלות פתוחות. דיון בתשובות על שאלות אלה ראו בעמ' 35.
- בכל הסקר האפשרות "לא יודע / מסרב" לא הוקראה למרואיינים.

4. מדינת ישראל מוגדרת כמדינה יהודית. אנשים שונים מייחסים משמעות שונה למונח "מדינה יהודית": מהו לדעתך המאפיין החשוב והמהותי ביותר של מדינה יהודית? (שאלה פתוחה)

5. ישראל מוגדרת גם כמדינה יהודית וגם כמדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק בהגדרה חשוב לך יותר?*

יהודים	
29.5	מדינה יהודית
22.9	מדינה דמוקרטית
46.1	שניהם באותה המידה
1.0	אף אחד לא חשוב**
0.5	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

* השאלה הוצגה ליהודים בלבד.

** אפשרות זו לא הוקראה למרואיינים.

6. באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
20.0	10.5	11.9	מאוד לא מרוצה
33.3	33.5	33.5	לא מרוצה
38.3	48.8	47.3	מרוצה
7.8	4.5	5.0	מאוד מרוצה
0.6	2.7	2.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

7. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים למשפטים הבאים:

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים בהחלט	די מסכים	די לא מסכים	בכלל לא מסכים	
7.1. פוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתו של האזרח ברחוב						
100	2.3	23.2	33.2	28.2	13.1	כלל המדגם
100	2.5	22.9	34.6	28.9	11.1	יהודים
100	2.3	24.4	25.0	23.9	24.4	ערבים
7.2. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל						
100	3.2	27.5	23.3	23.6	22.4	כלל המדגם
100	2.1	29.0	23.9	23.3	21.7	יהודים
100	9.9	18.9	19.4	25.0	26.7	ערבים
7.3. בשום מצב לא ניתן להצדיק שימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות						
100	1.2	53.6	14.8	12.3	18.1	כלל המדגם
100	1.3	57.2	15.5	11.1	14.9	יהודים
100	0.6	33.3	11.1	18.9	36.1	ערבים
7.4. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר						
100	3.8	4.4	28.7	35.3	27.8	כלל המדגם
100	4.0	3.8	28.4	37.0	26.8	יהודים
100	2.7	7.8	30.0	25.6	33.9	ערבים

8. האם לדעתך מדינת ישראל היום היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
7.2	7.6	7.6	הרבה יותר מדי
6.7	18.6	16.8	יותר מדי
22.8	36.1	34.1	במידה המתאימה
24.4	28.0	27.5	פחות מדי
38.9	7.1	11.8	הרבה פחות מדי
-	2.6	2.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

9. באיזו מידה יחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת מבטאים, לדעתך, את התפלגות הדעות בציבור הרחב?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
27.2	25.8	26.0	במידה רבה
25.6	34.7	33.3	במידה מסוימת
33.9	23.4	25.0	במידה מועטה
11.7	7.9	8.5	בכלל לא
1.6	8.2	7.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

10. לפני כמה שנים פרש אריאל שרון מהליכוד והקים את מפלגת קדימה. לאחרונה עשה אהוד ברק צעד דומה: עזב את העבודה והקים את סיעת עצמאות. האם ראוי או לא ראוי בעיניך שמנהיג של מפלגה יעשה צעד כזה אם לדעתו הדבר משרת את טובת המדינה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
61.7	51.4	52.9	לא ראוי שמנהיג של מפלגה יעשה צעד כזה, כי הוא מפר בכך את הבטחתו למי שהצביעו למפלגה שבראשה עמד
18.3	39.6	36.4	כן ראוי שמנהיג של מפלגה יעשה צעד כזה אם הוא חושב שזה משרת את טובת המדינה
10.6	5.7	6.4	תלוי בנסיבות. לפעמים זה ראוי ולפעמים לא ראוי*
9.4	3.3	4.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* אפשרות זו לא הוקראה למרואיינים.

11. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?

סך הכול	לא יודע / מסרב	במידה רבה	במידה מסוימת	במידה מועטה	בכלל אין אמון	
11.1. המפלגות						
100	3.4	3.7	31.9	32.7	28.3	כלל המדגם
100	3.9	3.0	33.2	33.7	26.2	יהודים
100	1.1	7.2	24.4	26.7	40.6	ערבים
11.2. ראש הממשלה						
100	1.2	16.3	33.3	24.0	25.3	כלל המדגם
100	1.2	17.9	36.0	24.4	20.5	יהודים
100	1.0	6.7	17.8	21.7	52.8	ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	במידה רבה	במידה מסוימת	במידה מועטה	בכלל אין אמון	
11.3. התקשורת						
100	1.0	14.4	37.4	22.8	24.4	כלל המדגם
100	0.9	12.8	37.1	24.2	25.0	יהודים
100	1.2	23.3	39.4	15.0	21.1	ערבים
11.4. פרקליטות המדינה						
100	5.6	23.3	37.8	17.1	16.2	כלל המדגם
100	5.6	24.1	39.7	15.5	15.1	יהודים
100	6.1	18.9	26.7	26.1	22.2	ערבים
11.5. בית המשפט העליון						
100	4.8	41.4	27.3	13.0	13.6	כלל המדגם
100	5.4	41.8	26.8	11.8	14.2	יהודים
100	0.6	39.4	30.0	20.0	10.0	ערבים
11.6. המשטרה						
100	1.6	17.9	38.2	21.8	20.5	כלל המדגם
100	1.8	17.9	41.2	23.0	16.1	יהודים
100	1.1	17.8	21.1	14.4	45.6	ערבים
11.7. נשיא המדינה						
100	1.6	56.0	21.8	9.8	10.8	כלל המדגם
100	1.4	61.7	22.2	8.2	6.5	יהודים
100	2.2	23.9	20.0	18.9	35.0	ערבים
11.8. הכנסת						
100	1.4	8.3	43.3	27.3	19.7	כלל המדגם
100	1.6	7.9	45.1	27.5	17.9	יהודים
100	1.1	10.6	33.3	25.6	29.4	ערבים
11.9. צה"ל						
100	1.2	68.8	17.0	5.8	7.2	כלל המדגם
100	0.6	77.0	16.6	3.6	2.2	יהודים
100	5.0	22.2	19.4	17.8	35.6	ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	במידה רבה	במידה מסוימת	במידה מועטה	בכלל אין אמן	
11.10. הממשלה						
100	1.1	9.9	41.1	25.6	22.3	כלל המדגם
100	0.8	9.7	44.0	27.8	17.7	יהודים
100	3.9	11.1	24.4	12.8	47.8	ערבים
11.11. הרבנות הראשית						
100	10.1	24.4	23.8	16.9	24.8	כלל המדגם
100	8.4	14.6	28.0	19.9	29.1	יהודים
100	20.0	80.0	-	-	-	ערבים*
11.12. היועץ המשפטי לממשלה						
100	10.5	29.5	34.6	14.1	11.3	כלל המדגם
100	11.3	30.6	36.0	12.7	9.4	יהודים
100	6.6	23.3	26.7	21.7	21.7	ערבים
11.13. מבקר המדינה						
100	6.2	47.0	28.7	9.8	8.3	כלל המדגם
100	6.5	50.5	28.0	8.1	6.9	יהודים
100	5.1	27.2	32.2	19.4	16.1	ערבים
11.14. נגיד בנק ישראל						
100	6.4	47.5	27.5	9.3	9.3	כלל המדגם
100	5.9	52.6	27.4	7.7	6.4	יהודים
100	9.5	18.3	28.3	18.3	25.6	ערבים

* מרואיינים ערבים נשאלו על אנשי דת.

12. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעייתיה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.8	43.4	39.6	במידה רבה מאוד
17.2	32.2	29.9	במידה רבה
27.2	16.6	18.2	במידה מסוימת
12.2	4.3	5.5	במידה מועטה
25.0	3.4	6.7	במידה מועטה מאוד
0.6	0.1	0.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

13. באיזו מידה אתה נוהג לשוחח עם חבריך ובני משפחתך על עניינים פוליטיים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
30.0	41.0	39.3	במידה רבה
30.6	31.4	31.3	במידה מסוימת
22.2	19.2	19.7	במידה מועטה
17.2	8.1	9.5	בכלל לא
-	0.3	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

14. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
20.6	64.7	58.1	גאה מאוד
32.2	23.2	24.6	די גאה
13.3	7.9	8.8	לא כל כך גאה
28.3	3.4	7.2	בכלל לא גאה
5.6	0.8	1.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

15. האם אתה חושב שהממשלה עושה מספיק בימים האחרונים בשביל להסביר לנו את ההחלטות שלה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
3.3	7.0	6.4	כן, היא עושה כל מה שאפשר לעשות; הרבה מאוד
15.0	15.7	15.6	כן, היא עושה הרבה
44.4	52.7	51.5	לא, היא עושה מעט מדי
35.0	21.9	23.8	לא, היא לא עושה כמעט כלום
2.3	2.7	2.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

16. באיזו מידה לדעתך אפשר או אי־אפשר להאמין למה שדוברי הממשלה מודיעים לציבור?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.6	1.3	1.9	אפשר להאמין לכל הדברים
8.3	15.3	14.3	אפשר להאמין לרוב הדברים
53.9	56.4	56.0	אפשר להאמין לחלק מהדברים
12.2	14.7	14.3	אי־אפשר להאמין לרוב הדברים
17.8	12.0	12.8	אי־אפשר להאמין לשום דבר
2.2	0.3	0.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

17. בטוח הרחוק האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
63.9	80.9	78.3	משוכנע שרוצה
17.8	8.1	9.6	רוצה אך לא משוכנע
8.9	8.0	8.2	יש לי ספקות
7.2	2.4	3.1	משוכנע שאינני רוצה
2.2	0.6	0.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

18. לפניך ארבע שיטות פוליטיות. מה דעתך על כל אחת מהן כדרך לניהול המדינה שלנו?

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	שיטה רעה מאוד	שיטה די רעה	שיטה די טובה	שיטה טובה מאוד	
100	3.9	40.2	23.5	21.6	10.8	18.1. מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות
100	6.3	17.2	23.3	35.0	18.2	18.2. שלטון של מומחים ולא של נציגים נבחרים
100	3.8	3.8	9.5	48.1	34.8	18.3. שיטה פוליטית דמוקרטית של נציגים שנבחרים על ידי כלל האזרחים
100	3.6	10.7	19.2	43.3	23.2	18.4. שיטה פוליטית דמוקרטית ישירה שבה החלטות משמעותיות מוכרעות במשאלי עם

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	שיטה רעה מאוד	שיטה די רעה	שיטה די טובה	שיטה טובה מאוד	
100	3.2	42.5	24.8	19.7	9.8	18.1. מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות
100	6.5	15.4	23.3	35.4	19.4	18.2. שלטון של מומחים ולא של נציגים נבחרים
100	3.8	3.0	8.8	49.1	35.3	18.3. שיטה פוליטית דמוקרטית של נציגים שנבחרים על ידי כלל האזרחים
100	3.7	10.0	20.0	43.8	22.5	18.4. שיטה פוליטית דמוקרטית ישירה שבה החלטות משמעותיות מוכרעות במשאלי עם

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	שיטה רעה מאוד	שיטה די רעה	שיטה די טובה	שיטה טובה מאוד	
100	7.8	27.2	16.1	32.2	16.7	18.1. מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות
100	5.6	27.2	23.3	32.8	11.1	18.2. שלטון של מומחים ולא של נציגים נבחרים
100	4.5	8.3	13.3	42.2	31.7	18.3. שיטה פוליטית דמוקרטית של נציגים שנבחרים על ידי כלל האזרחים
100	3.4	14.4	14.4	40.6	27.2	18.4. שיטה פוליטית דמוקרטית ישירה שבה החלטות משמעותיות מוכרעות במשאלי עם

19. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים?:

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים בהחלט	מסכים	לא בטוח	לא מסכים	בהחלט לא מסכים	
19.1. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם							
100	1.0	42.5	28.1	16.8	8.9	2.7	כלל המדגם
100	1.2	41.0	29.4	17.7	8.6	2.1	יהודים
100	0.5	51.1	20.6	11.1	10.6	6.1	ערבים
19.2. אני תומך בחופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לעמדותיהם							
100	0.5	39.3	36.9	10.2	9.3	3.8	כלל המדגם
100	0.5	34.9	38.9	11.5	10.7	3.5	יהודים
100	1.1	64.4	25.6	2.8	1.1	5.0	ערבים
19.3. דמוקרטיה היא צורת השלטון הטובה ביותר							
100	0.9	45.4	36.4	10.6	4.8	1.9	כלל המדגם
100	0.8	43.0	38.3	11.3	5.1	1.5	יהודים
100	1.1	58.9	25.6	6.7	3.3	4.4	ערבים
19.4. כדי להגיע היום לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת							
100	2.4	20.2	22.9	16.6	24.3	13.6	כלל המדגם
100	2.7	20.3	23.8	17.3	24.1	11.8	יהודים
100	1.1	19.4	17.8	12.8	25.0	23.9	ערבים
19.5. לכל אדם צריכות להיות אותן הזכויות לפני החוק ללא קשר לעמדותיו							
100	0.5	56.1	30.3	4.1	6.3	2.7	כלל המדגם
100	0.5	54.1	32.3	4.1	6.7	2.3	יהודים
100	1.1	67.2	18.9	3.9	3.9	5.0	ערבים
19.6. היום אין הבדלים אמיתיים בין המפלגות בישראל							
100	2.8	15.3	27.6	16.9	26.3	11.1	כלל המדגם
100	2.4	13.4	29.3	17.6	26.9	10.4	יהודים
100	6.0	25.6	17.8	12.8	22.8	15.0	ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים בהחלט	מסכים	לא בטוח	לא מסכים	בהחלט לא מסכים	
19.7. התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה							
100	2.7	18.4	34.9	17.1	19.7	7.2	כלל המדגם
100	2.5	15.5	35.9	17.7	21.5	6.9	יהודים
100	4.0	35.0	29.4	13.3	9.4	8.9	ערבים
19.8. המפלגות בארץ משקפות את מה שחושב הציבור							
100	2.1	9.1	24.0	23.0	27.3	14.5	כלל המדגם
100	2.0	7.9	24.0	24.2	28.3	13.6	יהודים
100	3.9	15.6	23.9	16.1	21.1	19.4	ערבים

20. באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
31.1	38.8	37.7	במידה רבה
31.1	40.5	39.1	במידה מסוימת
23.3	14.7	16.0	במידה מועטה
13.3	6.0	7.1	בכלל לא
1.2	-	0.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

21. האם חשבת אי-פעם להיכנס לפוליטיקה מקומית או ארצית?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
74.4	86.0	84.3	לא חשבתי להיכנס לפוליטיקה
10.0	6.1	6.7	כן, לפוליטיקה מקומית
2.2	3.6	3.4	כן, לפוליטיקה ארצית
6.7	3.2	3.8	לשתיהן / גם וגם
4.4	0.9	1.4	אני כבר נמצא בפוליטיקה*
2.3	0.2	0.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* אפשרות זו לא הוקראה למרואיינים.

22. אילו מישוהו קרוב לך, בן משפחה או חבר קרוב, היה מתלבט אם להיכנס לפוליטיקה, מה היית מייעץ לו?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.4	8.4	8.6	ממליץ מאוד להיכנס
28.9	24.6	25.3	די ממליץ להיכנס
9.4	28.1	25.3	די ממליץ שלא להיכנס
48.3	29.7	32.5	ממליץ מאוד שלא להיכנס
4.0	9.2	8.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

23. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
7.8	7.2	7.3	במידה רבה
14.4	22.3	21.1	במידה מסוימת
31.7	35.9	35.3	במידה מועטה
45.0	33.6	35.3	בכלל לא
1.1	1.0	1.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

24. בדרך כלל, מאיפה אתה מקבל את רוב המידע שלך על מה שקורה בפוליטיקה? ציין את המקור העיקרי

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
7.2	14.0	13.0	מהרדיו
11.1	26.9	24.5	מעיתונים
53.3	34.8	37.6	מהטלוויזיה
23.3	18.6	19.3	מהאינטרנט
2.8	2.7	2.8	מבני משפחה וחברים
1.7	0.9	1.0	משיעורים במוסד שאני לומד בו
0.6	2.1	1.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

25. הרבה מדברים על שמאל וימין בפוליטיקה. היכן היית מדרג את עצמך על פני רצף שמאל-ימין, כאשר 1 הוא הקצה הימני, ו-7 הוא הקצה השמאלי?

סך הכול	לא הזדהה	7 שמאל	6	5	4	3	2	1 ימין
100	6.1	8.6	7.4	16.4	21.5	17.5	8.2	14.3
כלל המדגם								
100	5.7	4.0	6.5	17.1	22.0	19.7	9.2	15.8
יהודים								
100	7.8	34.4	12.8	12.8	18.9	5.0	2.2	6.1
ערבים								

26. על פני רצף מ-1 עד 4, שבו 1 פירושו המיקום הקרוב ביותר ללב או למרכז של החברה הישראלית, ו-4 פירושו מיקום בשוליים של החברה הישראלית, היכן היית ממקם את עצמך כיום?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.9	28.7	26.5	במיקום 1 על הרצף, כלומר בלב של החברה הישראלית
37.2	39.9	39.5	במיקום 2, שהוא די קרוב ללב של החברה הישראלית
31.1	17.9	19.9	במיקום 3, שהוא די רחוק מהלב של החברה הישראלית
17.2	7.5	8.9	במיקום 4, שהוא מאוד רחוק מהלב של החברה הישראלית
0.6	6.0	5.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

27. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
77.8	67.8	69.3	לא, אני לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה
8.3	25.8	23.2	אני אוהד של מפלגה אך לא חבר בה
8.3	4.9	5.4	אני חבר במפלגה
3.3	1.0	1.3	אני חבר פעיל במפלגה
0.6	0.4	0.4	אני חבר ובעל תפקיד במפלגה
1.7	0.1	0.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

28. כשאתה מגבש את הדעה שלך על עניין פוליטי מסוים, עד כמה חשוב לך לדעת קודם מה העמדה בנושא הזה של:

מאור חשוב	די חשוב	די לא חשוב	בכלל לא חשוב	לא יודע / מסרב	סך הכול	
28.1. רבנים						
16.2	17.9	12.8	50.3	2.8	100	כלל המדגם
14.6	15.5	13.0	53.6	3.3	100	יהודים
25.0	31.7	11.1	31.1	1.1	100	ערבים*
28.2. פרשנים פוליטיים ברדיו ובטלוויזיה						
13.4	39.6	18.2	27.8	1.0	100	כלל המדגם
11.7	39.5	18.6	29.3	0.9	100	יהודים
23.3	40.0	15.6	19.4	1.7	100	ערבים
28.3. המפלגה שהצבעת בשבילה בבחירות האחרונות						
31.7	33.6	12.0	18.4	4.3	100	כלל המדגם
31.7	34.7	12.1	18.0	3.5	100	יהודים
31.7	27.2	11.7	20.6	8.8	100	ערבים
28.4. ראש הממשלה						
20.5	29.9	17.5	31.3	0.8	100	כלל המדגם
20.8	30.1	17.0	31.7	0.4	100	יהודים
18.9	28.9	20.6	29.4	2.2	100	ערבים
28.5. בני משפחה						
26.3	36.3	15.3	20.5	1.6	100	כלל המדגם
21.5	38.2	16.2	22.5	1.6	100	יהודים
53.9	25.6	10.0	8.9	1.6	100	ערבים
28.6. חברים						
16.5	38.2	19.5	24.9	0.9	100	כלל המדגם
11.8	38.7	20.9	27.6	1.0	100	יהודים
43.3	35.0	11.7	9.4	0.6	100	ערבים

* מרואיינים ערבים נשאלו על אנשי דת.

מאוד חשוב	די חשוב	די לא חשוב	בכלל לא חשוב	לא יודע / מסרב	סך הכול	
28.7. בלוגים פוליטיים וקבוצות דיון באינטרנט						
6.3	17.2	18.4	50.4	7.7	100	כלל המדגם
4.0	16.0	18.6	54.0	7.4	100	יהודים
18.9	23.9	17.2	30.0	10.0	100	ערבים

29. ואת העמדה של מי מכל אלה אתה מחשיב הכי מכולם?

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
11.1	11.2	10.6	רבנים*
18.5	20.1	9.4	פרשנים פוליטיים ברדיו ובטלוויזיה
10.6	10.5	11.1	המפלגה שהצבעת בשבילה בבחירות האחרונות
8.8	9.3	6.1	ראש הממשלה
22.3	20.5	32.8	בני משפחה
5.8	5.6	7.2	חברים
2.8	2.2	6.1	בלוגים פוליטיים וקבוצות דיון באינטרנט
10.8	12.4	2.2	שלי**
6.3	5.6	10.6	של אף אחד***
3.0	2.6	3.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* מרואיינים ערבים נשאלו על אנשי דת.

** אפשרות זו לא הוקראה למרואיינים.

30. אנשים מדברים לא פעם על השאלה מה צריכים להיות היעדים העיקריים של המדינה בשנים הקרובות. מוצגת לפניך רשימה של יעדים, על סולם של 5 שלבים - כאשר 1 הוא לא חשוב בכלל, ו-5 הוא חשוב מאוד - מה לדעתך החשיבות של כל אחד מהיעדים הבאים?:

סך הכול	לא יודע / מסרב	חשוב מאוד	די חשוב	ככה-ככה / באמצע	לא כל כך חשוב	בכלל לא חשוב	
30.1. שילוב החרדים בשוק העבודה							
100	2.3	47.8	26.8	8.6	6.3	8.2	כלל המדגם
100	2.3	51.3	27.9	8.6	5.7	4.2	יהודים
100	2.2	28.3	20.6	8.3	10.0	30.6	ערבים
30.2. צמצום הפערים החברתיים-כלכליים							
100	0.2	73.7	19.8	4.3	1.3	0.7	כלל המדגם
100	0.1	74.0	20.7	3.7	1.1	0.3	יהודים
100	0.6	71.7	14.4	7.8	2.8	2.8	ערבים
30.3. שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים							
100	1.3	45.9	28.2	10.1	6.0	8.6	כלל המדגם
100	1.5	39.2	31.6	11.3	6.9	9.6	יהודים
100	-	83.9	8.9	3.3	1.1	2.8	ערבים
30.4. חיזוק הקשר בין הפוליטיקאים הנבחרים לאזרחים							
100	0.9	45.7	30.9	10.8	6.8	4.9	כלל המדגם
100	0.9	42.5	33.0	11.4	7.5	4.7	יהודים
100	1.7	63.3	18.9	7.2	2.8	6.1	ערבים
30.5. סיוע לאנשים צעירים להגיע לדירה משלהם							
100	0.4	72.8	19.4	4.7	1.8	0.9	כלל המדגם
100	0.3	71.7	21.1	4.6	1.7	0.6	יהודים
100	0.6	79.4	10.0	5.0	2.2	2.8	ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	חשוב מאוד	די חשוב	ככה־ככה / באמצע	לא כל כך חשוב	בכלל לא חשוב	
30.6. השגת שלום עם הפלסטינים							
100	1.8	51.4	23.2	9.3	5.6	8.7	כלל המדגם
100	2.2	45.2	26.1	10.4	6.3	9.8	יהודים
100	-	86.7	6.7	2.7	1.7	2.2	ערבים
30.7. חיזוק הכושר הצבאי של ישראל							
100	0.7	69.0	17.0	4.7	3.5	5.1	כלל המדגם
100	0.3	76.4	16.9	3.6	1.9	0.9	יהודים
100	2.7	27.2	17.8	10.6	12.8	28.9	ערבים
30.8. שיפור הדימוי והמעמד הבינלאומי							
100	-	65.2	22.7	4.6	3.2	4.3	כלל המדגם
100	0.2	67.5	23.7	3.6	2.5	2.5	יהודים
100	-	52.2	16.7	10.0	6.7	14.4	ערבים
30.9. שיפור מערכות הממשל							
100	1.9	55.3	28.6	8.8	3.2	2.2	כלל המדגם
100	2.4	54.5	29.8	8.2	3.0	2.1	יהודים
100	0.5	59.4	21.7	11.7	3.9	2.8	ערבים

31. היות שההנהגה צריכה להחליט במה מכל אלה להתרכז, איזה יעד הוא החשוב ביותר בעיניך? (התשובות הוקראו למרואייך)

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
0	2.7	2.3	שילוב החרדים בשוק העבודה
11.1	24.9	22.8	צמצום הפערים החברתיים-כלכליים
31.7	2.7	7.1	שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים
2.2	0.9	1.1	חיזוק הקשר בין הפוליטיקאים הנבחרים לאזרחים
10.0	11.9	11.6	סיוע לאנשים צעירים להגיע לדירה משלהם
35.6	14.0	17.3	השגת שלום עם הפלסטינים
1.1	23.9	20.5	חיזוק הכושר הצבאי של ישראל
1.7	10.2	8.9	שיפור הדימוי והמעמד הבינלאומי של ישראל
1.7	4.2	3.8	שיפור מערכות הממשל
1.1	-	0.2	אף אחד מהיעדים האלה*
2.8	2.0	2.1	לא יודע / מסרב
1.0	2.6	2.3	אחר, פרט
100	100	100	סך הכול

* אפשרות זו לא הוקראה למרואייך.

32. במקרה של סתירה בין הדמוקרטיה לבין ההלכה היהודית, האם יש להעדיף את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה או שיש להעדיף את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית?*

יהודים	
49.7	יש להעדיף בכל מקרה את השמירה על עקרונות הדמוקרטיה
26.5	לפעמים כך ולפעמים כך
21.0	יש להעדיף בכל מקרה את השמירה על ציוויי ההלכה היהודית
2.8	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

* השאלות 32-34 הוצגו ליהודים בלבד.

3.3. האם ראוי או לא ראוי בעיניך שרבנים יפסקו הלכה בנושאים מדיניים ופוליטיים שנויים במחלוקת?

יהודים	
21.8	ראוי
69.8	לא ראוי
5.5	תלוי בנסיבות*
2.9	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

* אפשרות זו לא הוקראה למרואיינים.

3.4. ובעיניך אישית, האם תהיה או לא תהיה חשיבות לפסק הלכה שיפרסמו רבנים בנושאים פוליטיים ומדיניים שנויים במחלוקת?

יהודים	
12.4	תהיה חשיבות רבה מאוד
13.0	תהיה חשיבות די רבה
22.7	תהיה חשיבות די מעטה
47.6	לא תהיה חשיבות בכלל
4.3	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

3.5. האם אתה מסכים או לא מסכים לטענות הבאות?:

	בכלל לא מסכים	די לא מסכים	די מסכים	מסכים בהחלט	לא יודע / מסרב	סך הכול
3.5.1. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי						
כלל המדגם	18.3	11.5	22.6	45.9	1.7	100
יהודים	9.5	10.8	25.2	52.6	1.9	100
ערבים	68.3	15.6	7.8	7.8	0.5	100
3.5.2. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומכנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי						
כלל המדגם	22.3	15.4	23.9	37.0	1.4	100
יהודים	13.1	16.1	27.2	42.3	1.3	100
ערבים	73.9	11.7	5.6	7.2	1.6	100

36. האם לדעתך המחנכים בבתי הספר צריכים או לא צריכים לשוחח בשיעורים המתאימים עם התלמידים על הנושאים הפוליטיים הבווערים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
40.0	37.0	37.4	בטוח שצריכים
31.1	39.6	38.3	חושב שצריכים
13.9	12.3	12.5	חושב שלא צריכים
15.0	8.9	9.8	בטוח שלא צריכים
-	2.2	2.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

37. ומה באשר לאוניברסיטאות - האם לדעתך, באופן עקרוני, מותר או אסור למרצים להביע דעות פוליטיות?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.9	30.7	28.2	בטוח שאסור
14.4	27.1	25.2	חושב שאסור
27.8	25.3	25.7	חושב שמותר
41.7	14.1	18.3	בטוח שמותר
2.2	2.8	2.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

38. האם לדעתך המדינה צריכה או לא צריכה לפקח על התכנים של הקורסים הניתנים באוניברסיטאות?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
30.0	16.7	18.7	בטוח שלא צריכה
16.7	16.5	16.5	חושב שלא צריכה
27.8	37.0	35.6	חושב שצריכה
22.8	25.9	25.4	בטוח שצריכה
2.7	3.9	3.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

39. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת האזרחים היהודים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.0	33.2	29.8	בכלל לא מסכים
10.6	18.3	17.2	מסכים במידה מועטה
27.8	26.9	27.0	מסכים במידה מסוימת
48.3	18.1	22.7	מסכים במידה רבה
3.3	3.5	3.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

40. באיזו מידה אתה תומך או לא תומך בקיום שוויון זכויות מלא בין יהודים לערבים אזרחי המדינה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
1.1	14.8	12.8	בכלל לא תומך
2.2	13.0	11.4	די לא תומך
15.6	42.7	38.7	די תומך
80.0	25.2	33.4	תומך מאוד
1.1	4.3	3.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

41. אילו לא היו מגבלות כמו מחירי דיור ומקום עבודה והיית יכול לבחור היום באופן חופשי איפה תרצה לגור, באיזה מהמקומות הבאים בישראל היית בוחר?:

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
26.1	38.4	36.6	עיר גדולה
11.1	26.4	24.1	עיר אבל לא גדולה
-	2.5	2.2	יישוב יהודי בשטחים / ביהודה ושומרון*
3.3	11.6	10.3	יישוב קהילתי
3.9	14.2	12.7	קיבוץ או מושב
53.9	6.1	13.3	כפר
1.7	0.8	0.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* אפשרות זו הוצגה ליהודים בלבד.

42. באיזו עיר גדולה היית רוצה לגור? (מרוויינים שהעדיפו עיר גדולה)

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
38.3	39.3	39.2	תל אביב
38.3	10.7	13.7	חיפה
2.1	29.1	26.2	ירושלים
-	2.6	2.3	באר שבע
4.3	17.3	15.9	עיר גדולה אחרת*
17.0	1.0	2.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* אפשרות זו לא הוקראה למרוויינים.

43. לאחרונה מרבים לדבר על "מדינת תל אביב" שהגרים בה כאילו מנותקים מהבעיות של המדינה ואינם מתלהבים למלא את חובותיהם כאזרחים. האם לדעתך זה אכן המצב או שזה לא המצב?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
24.4	19.1	19.9	בטוח שזה המצב
21.1	25.6	24.9	חושב שזה המצב
17.2	25.2	24.0	חושב שזה לא המצב
24.4	24.7	24.7	בטוח שזה לא המצב
12.9	5.4	6.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

44. האם המשפטים הבאים נכונים או לא נכונים לדעתך?

נכון מאוד	די כן נכון	לא כל כך נכון	לא נכון	לא יודע / מסרב	סך הכול	
17.9	29.3	26.7	22.2	3.9	100	44.1. למי שנולד וגדל בתל אביב יש הרבה יותר סיכויים להצליח בחיים בישראל
14.3	28.9	29.5	23.5	3.8	100	כלל המדגם
38.3	31.1	10.6	14.4	5.6	100	יהודים
38.3	31.1	10.6	14.4	5.6	100	ערבים
9.8	18.8	39.5	29.7	2.2	100	44.2. למי שהם לא יהודים אין היום סיכוי להצליח בחיים בישראל
5.9	17.6	43.3	30.8	2.4	100	כלל המדגם
31.7	25.6	17.8	23.3	1.6	100	יהודים
31.7	25.6	17.8	23.3	1.6	100	ערבים
18.3	20.3	30.9	27.8	2.7	100	44.3. לישראלים קשה היום להסתדר בעבודה ובמגורים בארץ בגלל העובדים הזרים
15.3	19.1	33.7	29.0	2.9	100	כלל המדגם
15.3	19.1	33.7	29.0	2.9	100	יהודים
35.0	27.2	15.0	20.6	2.2	100	ערבים

45. איזה ציון היית נותן היום לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") בחברה הישראלית הכללית (שכוללת יהודים, ערבים, חילונים, דתיים, עשירים, עניים, מזרחים, אשכנזים, וכדומה)? תן את תשובתך על פי סולם שבו 1 הוא "בכלל אין סולידריות" ו-10 הוא "יש סולידריות רבה מאוד"

ממוצע (סולם 1-10)	סך הכול	לא יודע / מסרב	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
4.8	100	3.4	2.9	0.9	5.8	12.0	12.2	24.1	10.6	12.3	5.1	10.7	כלל המדגם
4.8	100	3.5	2.1	1.1	6.2	12.5	12.3	24.7	11.1	12.4	5.4	8.7	יהודים
4.5	100	2.2	7.8	-	3.3	9.4	11.7	20.6	7.8	12.2	3.3	21.7	ערבים

46. ואיזה ציון היית נותן לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה הישראלית היהודית בלבד? תן את תשובתך בסולם שבו 1 הוא "בכלל אין סולידריות", ו-10 הוא "יש סולידריות רבה מאוד"

ממוצע (סולם 1-10)	סך הכול	לא יודע / מסרב	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
5.8	100	3.0	6.6	4.8	13.5	15.3	12.8	19.3	8.0	7.7	3.7	5.3	כלל המדגם
5.8	100	3.7	4.4	4.8	14.2	15.5	13.4	20.1	7.9	7.9	3.8	4.3	יהודים
6.1	100	1.7	18.9	5.0	9.4	13.9	8.9	14.4	8.3	6.1	2.8	10.6	ערבים

47. לדעתך, האם הסיכויים של אנשים צעירים היום, בני 20-30, להתבסס בארץ מקצועית הם כמו של דור ההורים שלהם, יותר גבוהים או יותר נמוכים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
2.2	19.0	16.5	הרבה יותר גבוהים
12.8	23.1	21.6	קצת יותר גבוהים
16.7	14.2	14.6	אותו דבר
38.3	19.7	22.5	קצת יותר נמוכים
27.2	19.1	20.3	הרבה יותר נמוכים
2.8	4.9	4.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

48. להערכתך, האם לצעירים בישראל אכפת מפוליטיקה כמו שאכפת למבוגרים, יותר מהמבוגרים או פחות מהם?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.0	3.6	3.8	הרבה יותר מאשר למבוגרים
11.1	8.1	8.6	קצת יותר מאשר למבוגרים
17.3	18.3	18.2	כמו למבוגרים
37.2	35.0	35.3	קצת פחות מאשר למבוגרים
29.4	30.3	30.2	הרבה פחות מאשר למבוגרים
-	4.7	3.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

49. ומה לגבי נושאים חברתיים לא פוליטיים; האם לצעירים בישראל אכפת מהנושאים האלה כמו שאכפת למבוגרים, יותר מהמבוגרים או פחות מהם?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
6.1	10.6	9.9	הרבה יותר מאשר למבוגרים
28.3	17.3	18.9	קצת יותר מאשר למבוגרים
14.4	25.4	23.8	כמו למבוגרים
28.3	26.0	26.3	קצת פחות מאשר למבוגרים
21.1	16.4	17.1	הרבה פחות מאשר למבוגרים
1.8	4.3	4.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

50. האם בעיניך האנשים הבאים הם כן או לא חלק מהחברה הישראלית?

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא	כן	
50.1. העובדים הזרים שחיים בישראל כבר הרבה שנים				
100	4.3	56.9	38.8	כלל המדגם
100	4.7	56.2	39.1	יהודים
100	2.2	61.1	36.7	ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא	כן	
50.2. ילדים של עובדים זרים שנולדו וחיים בישראל				
100	5.4	41.1	53.5	כלל המדגם
100	5.5	42.0	52.5	יהודים
100	5.6	36.1	58.3	ערבים
50.3. ילדי יורדים ישראלים שנולדו וגדלו בהר"ל				
100	5.2	41.9	52.9	כלל המדגם
100	5.6	40.3	54.1	יהודים
100	3.8	50.6	45.6	ערבים
50.4. ערבים אזרחי ישראל				
100	3.0	26.3	70.7	כלל המדגם
100	3.6	28.5	67.9	יהודים
100	-	13.9	86.1	ערבים
50.5. ישראלים יהודים המסרבים לשרת בצבא				
100	4.0	40.5	55.5	כלל המדגם
100	4.3	43.0	52.7	יהודים
100	2.8	26.1	71.1	ערבים
50.6. עולים לא יהודים שהגיעו לישראל בתוקף חוק השבות				
100	3.3	32.2	64.5	כלל המדגם
100	3.4	29.7	66.9	יהודים
100	2.8	46.1	51.1	ערבים

51. האם היה מפריע או לא מפריע לך לקבל כראש ממשלה?:

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא מפריע בכלל	כמעט לא מפריע	די מפריע	מפריע מאוד	
51.1. אישה						
100	0.5	78.3	11.3	5.1	4.8	כלל המדגם
100	0.6	78.3	11.6	4.9	4.6	יהודים
100	-	78.3	10.0	6.1	5.6	ערבים

מפריע מאוד	די מפריע	כמעט לא מפריע	לא מפריע בכלל	לא יודע / מסרב	סך הכול	
5.1.2. ערבי						
58.8	14.9	6.8	17.5	2.0	100	כלל המדגם
67.8	16.5	5.8	7.5	2.4	100	יהודים
7.2	6.1	12.2	74.4	0.1	100	ערבים
5.1.3. חרדי						
41.9	19.3	12.5	24.2	2.1	100	כלל המדגם
39.3	20.4	13.0	25.2	2.1	100	יהודים
56.7	13.3	9.4	18.3	2.3	100	ערבים

5.2. איזו מפלגה קיבלה את מספר הקולות הגדול ביותר בבחירות האחרונות (2009)?

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
19.8	18.3	27.8	הליכוד
65.7	69.5	43.9	קדימה
1.1	0.6	3.9	העבודה
1.3	1.2	1.7	ישראל ביתנו
0.1	-	0.6	ש"ס
12.0	10.4	22.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

5.3. כמה חברים יש בכנסת?

כלל המדגם	יהודים	ערבים	
0.7	0.6	1.1	75
0.6	0.5	1.1	80
0.8	1.0	-	100
88.4	88.9	85.6	120
0.6	0.6	0.6	150
8.9	8.4	11.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

54. מי מחליט מי ימונה לשופט בבית המשפט העליון?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
6.1	9.6	9.1	נשיא המדינה
7.2	2.7	3.4	ראש הממשלה
21.1	26.1	25.3	ועדה של אנשי משפט ופוליטיקאים
19.4	15.4	16.0	שר המשפטים
25.6	19.3	20.3	ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת
20.6	26.9	25.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

55. באיזו מלחמה כבשה ישראל את רמת הגולן?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
3.3	1.3	1.6	במלחמת העצמאות
80.6	69.0	70.8	במלחמת ששת הימים
2.2	15.1	13.2	במלחמת יום הכיפורים
3.3	2.9	3.0	במלחמת לבנון הראשונה
1.7	0.7	0.8	במלחמת לבנון השנייה
8.9	11.0	10.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

56. מי המדינה הראשונה שישאל חתמה עמה על הסכם שלום?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
87.2	87.9	87.8	מצרים
6.7	5.7	5.8	ירדן
1.1	0.3	0.4	סוריה
0.6	0.6	0.6	לבנון
2.8	0.2	0.6	אף אחת מהן
1.6	5.3	4.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

נספח 2: התפלגות נתוני מדד 2011 לעומת נתוני העבר (באחוזים)

פרק 1: המערכת הפוליטית: מהות, מבנה ותפקוד

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	טוב מאוד
21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	די טוב
41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	ככה־ככה
16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	די רע
13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	רע מאוד
1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	-	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

19.3. דמוקרטיה היא צורת השלטון הטובה ביותר

2011	*2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
1.9	4.8				2.2	6.8	3.5	2.7	בהחלט לא מסכים
4.8	9.6				6.7	10.4	7.7	7.7	לא מסכים
10.6	ל"נ				13.3	9.5	9.0	11.6	לא בטוח
36.4	29.3	ל"נ	ל"נ	ל"נ	32.9	28.3	32.8	41.8	מסכים
45.4	51.3				43.4	44.1	45.7	35.5	מסכים בהחלט
0.9	5.0				1.5	1.0	0.9	0.7	לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	100	100	100	100	סך הכול

* ב־2010 הוצגו רק 4 קטגוריות תשובה.

הערות כלליות:

- הניתוח ההשוואתי מציג תוצאות של כלל המדגם, ובכללם המסרבים / לא יודעים להשיב.
- השאלות מוצגות כאן לפי סדר הופעתן בטקסט, אולם ליד כל שאלה מופיע מספרה בנספח 1, שבו הן מסודרות על פי סדר הופעתן בשאלון.
- כאשר מופיע הקיצור ל"נ הכוונה שבשנה זו השאלה לא נשאלה.

18. לפניך שיטות פוליטיות. מה דעתך על כל אחת מהן כדרך לניהול המדינה שלנו?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
18.1. מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב לא בכנסת ולא בבחירות									
40.2	30.3								שיטה רעה מאוד
23.5	23.2								שיטה די רעה
21.6	22.8	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	שיטה די טובה
10.8	19.0								שיטה טובה מאוד
3.9	4.7								לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	-	-	-	סך הכול

18.2. שלטון של מומחים ולא של נציגים נבחרים*

17.2	17.4		15.2						שיטה רעה מאוד
23.3	21.8		21.1						שיטה די רעה
35.0	34.3	ל"נ	21.6	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	שיטה די טובה
18.2	21.0		32.1						שיטה טובה מאוד
6.3	5.5		10.0						לא יודע / מסרב
100	100	-	100	-	-	-	-	-	סך הכול

* בסקר 2011 נוסח השאלה היה "שיטה טובה או לא"; ב-2010 - "רצויה או לא"; ב-2008 - "מה דעתך על הרעיון לוותר על בחירות לכנסת ולעבור לשיטה שבה תקום ממשלה של מומחים בעלי כישורים מקצועיים בולטים שייבחרו, למשל, על ידי ועדת מכרזים, והם יקבלו את כל ההחלטות במדינה?". 4 קטגוריות התשובה היו מ"מאוד מוצא חן בעיניי" ועד "מאוד לא מוצא חן בעיניי".

5. ישראל מוגדרת כמדינה יהודית ודמוקרטית. אישית, איזה חלק מהגדרה הזאת חשוב לך יותר? (מדגם יהודים בלבד)

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
29.5	32.4								מדינה יהודית
22.9	17.0								מדינה דמוקרטית
46.1	48.1	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	שתיהן חשובות באותה מידה
1.0	1.7								אף אחד לא חשוב לי
0.5	0.8								לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	-	-	-	סך הכול

3.3. האם ראוי או לא ראוי בעיניך שרבנים יפסקו הלכה בנושאים מדיניים ופוליטיים שנויים במחלוקת?*

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
21.8	31.8					27.4			ראוי
69.8	63.1	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	68.7	ל"נ	ל"נ	לא ראוי
8.4	5.1					3.9			לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	100	-	-	סך הכול

* ב-2005 הנוסח היה "האם מוצדק או לא מוצדק". בסקר 2010 נוסח השאלה היה "יש להתיעץ באופן קבוע עם רבנים בתהליך קבלת החלטות פוליטיות גורליות למדינה" - 31.8% הסכימו עם המשפט זה, 63.1% לא הסכימו, 5.1% לא ידעו להשיב.

2. מה דעתך על הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
2.3	2.0	ל"נ	2.2	1.6	2.7	1.8	1.6	2.0	מטפלת בדרך טובה מאוד
22.3	23.0		15.6	11.1	22.3	20.2	19.7	20.0	מטפלת בדרך טובה
44.3	49.3		43.0	39.5	42.9	43.9	42.6	42.1	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
27.2	22.2		37.1	46.3	31.3	32.5	33.3	35.1	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
3.9	3.5		2.1	1.5	0.8	1.6	2.8	0.8	לא יודע / מסרב
100	100		-	100	100	100	100	100	100

15. האם אתה חושב שהממשלה עושה מספיק בימים האחרונים בשביל להסביר לנו את ההחלטות שלה?

2011	1982	
7.1	18.5	כן, היא עושה כל מה שאפשר לעשות; הרבה מאוד
15.6	30.7	כן, היא עושה הרבה
52.4	40.5	לא, היא עושה מעט מדי
22.1	9.3	לא, היא לא עושה כמעט כלום
2.8	1.0	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

9. באיזו מידה יחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת מבטאים, לדעתך, את התפלגות הדעות בציבור הרחב?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
26.0	ל"נ	ל"נ	14.5	15.1	15.3	15.4	ל"נ	20.5	במידה רבה
33.3			38.0	35.2	43.7	43.6		45.6	במידה מסוימת
25.0			27.4	27.8	25.6	27.5		23.7	במידה מועטה
8.5			12.0	12.1	11.8	10.8		8.7	בכלל לא
7.2			8.1	9.8	3.6	2.7		1.5	לא יודע / מסרב
100			-	-	100	100		100	100

19.7. התחרות בין המפלגות מחזקת את הדמוקרטיה

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
7.2					8.2				בהחלט לא מסכים
19.7					14.5				לא מסכים
17.1	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	24.8	ל"נ	ל"נ	ל"נ	לא בטוח
34.9					34.4				מסכים
18.4					15.4				מסכים בהחלט
2.7					2.7				לא יודע / מסרב
100	-	-	-	-	100	-	-	-	סך הכול

19.6. היום אין הברלים אמיתיים בין המפלגות בישראל

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
11.1	25.6								בהחלט לא מסכים
26.3	22.7								לא מסכים
16.9	ל"נ								לא בטוח*
27.6	23.2	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	מסכים
15.3	23.6								מסכים בהחלט
2.9	4.9								לא יודע / מסרב
100	100	-	-	-	-	-	-	-	סך הכול

* בכמה מהשנים לא הוצגה האפשרות הזאת למרואיינים.

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
11.10. הממשלה									
22.3	30.5	30.7	41.4	37.2	31.2	26.6	27.7	19.9	בכלל אין לי אמון
25.6	35.1	35.4	32.2	30.2	28.8	30.5	30.8	25.4	במידה מועטה
41.1	26.4	24.9	20.1	23.6	29.6	30.3	35.3	40.8	במידה מסוימת
9.9	6.3	6.1	5.0	6.6	9.1	12.1	4.4	13.8	במידה רבה
1.1	1.7	2.9	1.3	2.4	1.3	0.5	1.8	0.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול
11.11. הרבנות הראשית									
24.8		32.0				36.7	28.0	35.4	בכלל אין לי אמון
16.9		25.9				24.4	15.1	20.8	במידה מועטה
23.8	ל"נ	21.1	ל"נ	ל"נ	ל"נ	20.1	21.8	27.1	במידה מסוימת
24.4		10.7				16.4	14.0	14.9	במידה רבה
10.1		10.3				2.4	21.1	1.8	לא יודע / מסרב
100	-	100	-	-	-	100	100	100	סך הכול
11.12. היועץ המשפטי לממשלה									
11.3		22.7	30.9						בכלל אין לי אמון
14.1		19.9	27.6						במידה מועטה
34.6	ל"נ	28.8	24.0	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	במידה מסוימת
29.5		16.8	9.7						במידה רבה
10.5		11.8	7.8						לא יודע / מסרב
100	-	100	100	-	-	-	-	-	סך הכול

7.1. פוליטיקאים אינם נוטים להתחשב בדעתו של האזרח ברחוב

2011	*2010	*2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
13.1	16.3	15.6	14.0	16.7	16.4	17.5	12.1	14.4	בכלל לא מסכים
28.2	18.8	20.8	16.7	13.1	21.4	24.3	25.2	23.9	די לא מסכים
ל"נ	22.0	19.2	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	לא בטוח
33.2	23.0	23.9	28.3	25.0	24.1	26.8	32.1	32.2	די מסכים
23.2	17.5	17.5	37.2	42.3	37.2	31.3	29.8	29.3	מסכים בהחלט
2.3	2.4	3.0	3.8	2.9	0.9	0.1	0.8	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בי-2009 ובי-2010 הוצגו 5 קטגוריות תשובה לעומת 4 בסקרים האחרים.

19.1. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם*

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
70.6	49.1	48.5	49.8	65.3	63.6		48.2	52.8	לאינטרס האישי
11.6	26.4	28.4	23.4	14.1	10.2		15.3	14.5	לאינטרס הציבורי
17.8	24.5	23.1	26.8	20.6	26.2	ל"נ	36.5	32.7	לא יודע / מסרב / לא בטוח / במידה דומה
100	100	100	100	100	100	-	100	100	סך הכול

* שאלה זו עברה גלגולי נוסח רבים במרוצת השנים; ראו בחלק השני, בעמ' 145.

19.4. כדי להגיע היום לצמרת הפוליטית בישראל צריך להיות מושחת

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
13.6	10.8	18.9	12.2	17.5	11.9		14.9	8.9	בהחלט לא מסכים
24.3	22.4	19.9	18.1	20.0	16.0		24.8	26.6	לא מסכים
16.6	21.3	19.1	17.2	16.9	22.5		16.3	24.4	לא בטוח
22.9	24.6	22.1	28.1	22.5	26.5	ל"נ	22.9	24.9	מסכים
20.2	18.3	15.2	21.1	20.5	21.1		19.3	14.5	מסכים בהחלט
2.4	2.6	4.8	3.3	2.6	2.0		1.8	0.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	-	100	100	סך הכול

20. באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
37.7	23.3	28.9	22.6		35.7	28.9	28.6	36.3	במידה רבה
39.1	38.3	37.2	33.4		36.5	41.5	38.5	39.8	במידה מסוימת
16.0	24.9	22.0	25.6	ל"נ	18.2	18.1	23.3	17.5	במידה מועטה
7.1	12.9	11.3	16.6		7.8	11.4	9.4	6.0	בכלל לא
0.1	0.6	0.6	1.8		1.8	0.1	0.2	0.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	-	100	100	100	100	סך הכול

13. באיזו מידה אתה נוהג לשוחח עם חבריך ובני משפחתך על עניינים פוליטיים?

2011	2010	2009	*2008	2007	2006	2005	2004	2003	
39.3			10.7	24.6	29.7	27.0	26.5	30.5	במידה רבה
31.3			31.1	30.7	36.9	32.4	37.1	38.2	במידה מסוימת
19.7	ל"נ	ל"נ	31.5	28.4	24.6	28.6	24.6	24.3	במידה מועטה
9.5			23.2	15.1	8.6	11.0	10.7	6.8	בכלל לא
0.2			3.5	1.2	0.2	1.0	1.1	0.2	לא יודע / מסרב
100	-	-	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בסקר 2008 הקטגוריות נוסחו: "לעתים קרובות מאוד", "לפעמים" ו"לעתים רחוקות מאוד".

27. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
69.3					64.8	77.6	70.6	74.8	לא, אני לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה
23.2					28.7	14.4	21.6	17.1	אני אוהד של מפלגה אך לא חבר בה
5.4	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	3.8	3.0	3.3	4.3	אני חבר במפלגה
1.3					1.9	1.6	2.8	1.7	אני חבר פעיל במפלגה
0.4					0.3	0.3	0.3	0.2	אני חבר ובעל תפקיד במפלגה
0.4					0.5	3.1	1.4	1.9	לא יודע / מסרב
100	-	-	-	-	100	100	100	100	סך הכול

22. אילו מישוהו קרוב לך - בן משפחה או חבר קרוב - היה מתלבט אם להיכנס לפוליטיקה, מה היית מייעץ לו?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
8.6			5.9						ממליץ מאוד להיכנס
25.3			18.3						די ממליץ להיכנס
25.3	ל"נ	ל"נ	19.4	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	די ממליץ לא להיכנס
32.5			47.5						ממליץ מאוד לא להיכנס
8.3			8.9						לא יודע / מסרב
100	-	-	100	-	-	-	-	-	סך הכול

19.2. אני תומך בחופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לעמדותיהם

2011	2010	*2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
3.8		10.7			3.0	3.6	6.4	2.3	בהחלט לא מסכים
9.3		15.6			8.3	7.6	10.6	9.1	לא מסכים
10.2		ל"נ			13.5	9.2	8.2	12.1	לא בטוח
36.9	ל"נ	22.2	ל"נ	ל"נ	34.3	26.8	34.1	43.2	מסכים
39.3		48.4			39.7	52.0	39.3	31.3	מסכים בהחלט
0.6		3.1			1.2	0.9	1.4	2.0	לא יודע / מסרב
100	-	100	-	-	100	100	100	100	סך הכול

* בסקר 2009 הוצגו למרואיינים 4 אפשרויות תשובה, בהשוואה ל-5 בכל השנים האחרות.

7.2. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל

2011	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
22.4	23.0	15.8	19.5					בכלל לא מסכים
23.6	18.0	24.7	24.4					די לא מסכים
ל"נ	ל"נ	19.8	18.5					לא בטוח
23.3	19.3	21.5	21.8	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	די מסכים
27.5	35.4	12.4	12.0					מסכים בהחלט
3.4	4.6	5.7	3.9					לא יודע / מסרב
100	100	100	100	-	-	-	-	סך הכול

19.5. לכל אדם צריכות להיות אותן הזכויות לפני החוק ללא קשר עם עמדותיו

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
2.7			6.0	3.7	1.7	1.4		1.7	בהחלט לא מסכים
6.3			5.2	8.6	4.3	1.9		5.1	לא מסכים
4.1			6.2	7.9	7.9	5.3		10.6	לא בטוח
30.3	ל"נ	ל"נ	28.7	32.7	32.5	30.5	ל"נ	44.6	מסכים
56.1			52.2	45.3	52.8	60.6		37.7	מסכים בהחלט
0.5			1.7	1.8	0.8	0.3		0.3	לא יודע / מסרב
100	-	-	100	100	100	100	-	100	סך הכול

39. באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת האזרחים היהודים?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
29.8	ל"נ	36.0	27.3	20.8	27.4	21.9	23.8	27.4	בכלל לא מסכים
17.2		20.3	19.7	22.4	18.1	21.7	10.8	17.1	מסכים במידה מועטה
27.0		17.7	24.4	24.9	25.0	26.0	30.6	30.2	מסכים במידה מסוימת
22.7		22.6	25.6	27.9	28.3	29.2	32.3	24.9	מסכים במידה רבה
3.3		3.4	3.0	4.0	1.2	1.2	2.5	0.4	לא יודע / מסרב
100		-	100	100	100	100	100	100	100

פרק 3: החברה הישראלית

14. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
58.1	56.2	50.4	53.0	46.6	55.6	52.1	48.8	57.6	גאה מאוד
24.6	23.1	27.3	25.1	28.7	29.7	26.7	28.4	26.1	די גאה
8.8	12.7	12.7	13.2	13.9	8.5	12.8	13.7	9.2	לא כל כך גאה
7.2	5.9	8.0	6.9	9.3	5.6	7.3	7.5	6.9	בכלל לא גאה
1.3	2.1	1.6	1.8	1.5	0.6	1.1	1.6	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	-	100	100	סך הכול

נספח 3: ההרכב החברתי-דמוגרפי של (כלל) המדגם (באחוזים)

לוח 1	
מין	
48.5	גברים
51.5	נשים
השכלה	
6.9	עד 10 שנות לימוד
30.5	11-12 שנות לימוד
25.7	13-15 שנות לימוד
36.0	+16 שנות לימוד
0.9	לא השיבו
הוצאה חודשית למשפחה	
33.7	מתחת לממוצע
25.8	כמו הממוצע
31.8	מעל לממוצע
8.8	לא השיבו
לאום	
85.0	יהודים ואחרים*
15.0	ערבים
דת (ערבים)	
71.1	מוסלמים
16.1	נוצרים
12.8	דרוזים
מוצא עדתי (יהודים)	
22.8	אירופה-אמריקה
23.9	אסיה-אפריקה
21.0	חבר המדינות
29.6	מעורב
2.6	אחר / לא השיבו

* "אחר" לפי הגדרת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הוא "חסר דת" או נוצרי/ה לא ערבי/ה. ה"אחרים" הם 1.3% מהמדגם.

ותק בארץ (יהודים)	
81.3	ותיקים (ילידי הארץ או שהגיעו לפני 1990)
16.6	עולים מחבר המדינות (1990 ואילך)
1.2	עולים ממדינות אחרות (1990 ואילך)
1.0	לא השיבו
גיל**	
24.9	34-18
32.3	54-35
41.8	+55
1.0	לא השיבו

** במדגם השנה היה שיעור הצעירים נמוך מגודל קבוצה זו באוכלוסייה, על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (25.2% במקום 37.8%). בחרנו שלא לשקלל את הקבוצה כגודלה באוכלוסייה כדי להשאיר את הנתונים "אמיתיים". עם זאת יש לציין כי שקלול לא היה משנה מאוד את התפלגות התשובות. נדגים זאת על ידי הצגת התשובות על שתי השאלות הראשונות בסקר לפני שקלול ואחריו:

1. מהו לדעתך המצב של ישראל היום באופן כללי?

כלל המדגם (משוקלל)	כלל המדגם (לא משוקלל)	
5.8	6.4	טוב מאוד
22.2	21.4	די טוב
41.9	41.0	ככה־ככה
15.6	16.0	די רע
13.0	13.7	רע מאוד
1.5	1.5	לא יודע / מסרב

2. מהו דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה?

כלל המדגם (משוקלל)	כלל המדגם (לא משוקלל)	
5.8	2.3	מטפלת בדרך טובה מאוד
22.2	22.3	מטפלת בדרך טובה
41.9	44.3	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
15.6	27.2	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
13.0	3.9	לא יודע / מסרב
1.5	100	סך הכול

נספח 4: התפלגות המשתנים של ההגדרות העצמיות (באחוזים)

לוח 1: מידת דתיות (יהודים)*

49.6	חילונים
30.2	מסורתיים
9.9	דתיים
9.3	חרדים

לוח 2: הגדרה עצמית על רצף ימין-שמאל (יהודים)**

15.8	1 - ימין
9.2	2
19.7	3
22.0	4
17.1	5
6.5	6
4.0	7 - שמאל
5.8	לא יודע

הערות:

* השנה, כמו בשנים קודמות, קבוצת הגיל הצעירה הגדירה את עצמה יותר חרדית ודתית מאשר זו של גילאי הביניים וקבוצת המבוגרים. להלן ההתפלגויות של השנה:

גיל	חרדים	דתיים	מסורתיים	חילונים	אחר /לא יודע / מסרב להשיב
18-34	21.1	14.9	23.2	39.5	1.3
35-54	9.0	9.0	32.5	48.6	0.9
+55	3.3	7.6	30.8	57.4	0.9

** מן הראוי להביא בחשבון כי מידת החפיפה בין עמדה פוליטית (ימין-שמאל) לבין דתיות-חילוניות היא רבה:

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים	
15.8	28.6	44.4	43.0	ימין
63.1	58.9	48.5	47.3	מרכז
16.0	6.9	2.0	1.1	שמאל

לוח 3: מיקום עצמי על הרצף לב-שוליים של החברה הישראלית (כלל המדגם)

בלב (מרכז) החברה הישראלית	26.5
קרוב ללב	39.5
די רחוק מהלב	19.9
רחוק מאוד מהלב (בשוליים)	8.9
לא יודע	5.2

לוח 4: מיקום עצמי אחרי קיבוץ לקטגוריות (כלל המדגם)

בלב	66.0
בשוליים	28.8

לוח 5: פילוח המיקום בלב החברה או בשוליים על פי מאפיינים חברתיים-דמוגרפיים או חברתיים-פוליטיים (כלל המדגם)

ממקמים עצמם בשולי החברה	ממקמים עצמם בלב החברה	
		לאום
23	77	יהודים
48.5	51.5	ערבים
		גיל
30.9	69.1	צעירים
32.2	67.8	גילאי ביניים
28.9	71.1	מבוגרים
		מין
32.7	67.3	נשים
28.1	71.9	גברים
		השכלה
34.6	65.4	עד 10 שנות לימוד
29.6	70.4	11-12 שנות לימוד
30.2	69.8	13 שנות לימוד ומעלה
		ידע פוליטי
36.8	63.2	מועט
32.3	67.8	בינוני
19.0	81.0	רב

ממקמים עצמם בשולי החברה	ממקמים עצמם בלב החברה	
הוצאה משפחתית		
44.6	55.4	מתחת לממוצע
28.0	72.0	כמו הממוצע
27.6	72.4	מעל הממוצע
עמדה פוליטית		
25.3	74.7	ימין (יהודים)
26.7	73.3	מרכז (יהודים)
43.2	56.8	שמאל (יהודים)
דתיות		
26.4	73.6	חילונים (יהודים)
22.4	77.6	מסורתיים (יהודים)
17.2	82.8	דתיים (יהודים)
52.4	47.6	חרדים (יהודים)

ככלל, הרוב בכל הקבוצות, מלבד הקבוצה החרדית, ממקם את עצמו בלב החברה או בסמוך לו. אלא שרוב זה משתנה מקבוצת אוכלוסייה אחת לאחרת. וכך, הרבה יותר יהודים מערבים מרגישים בלב החברה או בסמוך לו, אם כי העובדה שיותר ממחצית מהערבים בכל זאת מיקמו את עצמם בלב החברה היא משמעותית.

בפערים קטנים הרבה יותר מבוגרים מרגישים מעט יותר בלב החברה מצעירים ומגילאי הביניים; וכך גם גברים מעט יותר מנשים. השכלה כמעט שאיננה משחקת תפקיד. ואולם ידע פוליטי רב מלווה בתחושת מרכזיות. הוצאה משפחתית מתחת לממוצע מלווה בתחושת שוליות לעומת מי שמוציאים כמו או מעל הממוצע. כמגזר, השמאל מרגיש יותר שולי מהימין ומהמרכז. דתיים מרגישים יותר במרכז מחילונים וממסורתיים, וכמובן, הרבה יותר מחרדים.

ממצאים אלה תומכים בממצאינו משנים קודמות (ראו למשל מדדי הדמוקרטיה 2008 ו-2009), שלפיהם תחושת המרכזיות או השוליות החברתית בישראל קשורה, אך לא באופן חזק או מובהק, לרוב המשתנים החברתיים-דמוגרפיים והחברתיים-פוליטיים (למעט חרדיות לעומת כל השאר), וכי רוב הציבור בסך הכול מרגיש את עצמו ממוקם בלב החברה ולא בשוליה. נראה שמאחר שישראל היא חברה "אינטימית" מאוד, או לחלופין רבי-מרכזית, השילוב החזק של הפרטים במעגלים החברתיים הספציפיים שלהם נותן לרבים מאוד תחושה של השתייכות.

נספח 5: ציוני הידע הפוליטי של הציבור*

לוח 1: מספר התשובות הנכונות

0	2.2
1	5.8
2	13.5
3	27.5
4	32.7
5	18.4

לוח 2: לאחר הקיבוץ לקטגוריות ידע

ידע מועט (0-2 תשובות נכונות)	21.4
ידע בינוני (3-4 תשובות נכונות)	60.2
ידע רב (5 תשובות נכונות)	18.4

לוח 3: ידע פוליטי לפי משתנים חברתיים-דמוגרפיים ופוליטיים

ידע מועט	ידע בינוני	ידע רב	
			לאום
20.4	54.2	25.4	יהודים
35.2	47.2	17.6	ערבים
			גיל
41.2	45.6	13.2	צעירים
23.4	54.1	22.5	גילאי ביניים
17.7	55.8	26.5	מבוגרים

* שאלות 52-56 בנספח 1.

הערה כללית:

כצפוי, נמצאו קשרים סטטיסטיים שיטתיים בין הידע הפוליטי של המרואיינים לבין גילם (קשר חיובי - עלייה בגיל מלווה בעלייה בידע פוליטי); השכלתם (קשר שלילי - עלייה בדתיות מלווה בירידה בידע פוליטי); ומיקומם העצמי בלב החברה הישראלית או בשוליה (קשר חיובי - התקרבות למרכז מקבילה לעלייה בידע הפוליטי).

ידע מועט	ידע בינוני	ידע רב	
מיץ			
33.9	52.3	13.8	נשים
17.2	53.1	29.7	גברים
השכלה			
32.8	57.4	9.8	עד 10 שנות לימוד*
32.8	51.4	15.8	11-12 שנות לימוד
20.1	53.6	26.3	13 שנים ומעלה
הוצאה משפחתית			
31.8	51.1	16.7	מתחת לממוצע
24.1	51.8	24.1	כמו הממוצע
26.2	54.1	18.9	מעל לממוצע
מיקום עצמי בחברה			
22.3	51.3	26.4	בלב החברה
30.6	57.3	12.2	בשולי החברה
דתיות			
19.4	55.9	24.7	חילונים (יהודים)
24.0	54.8	21.2	מסורתיים (יהודים)
20.5	54.2	25.3	דתיים (יהודים)
45.1	39.0	15.9	חרדים (יהודים)
עמדה פוליטית			
29.1	52.2	18.7	ימין (יהודים)
23.0	53.3	23.7	מרכז (יהודים)
19.3	55.9	24.8	שמאל (יהודים)

* רק 61 מרואיינים השתייכו לקבוצה של "עד 10 שנות לימוד" וענו על השאלה בעניין הידע הפוליטי.

בכל הקבוצות בחברה בעלי הידע הבינוני הם הרוב. ובכל זאת אפשר להיווכח מן הנתונים שלעיל כי בעלי ידע פוליטי רב אפשר למצוא בשכיחות גבוהה יותר בשמאל; בקרב מי שמיקמו את עצמם בלב החברה לעומת מי שמיקמו את עצמם בשוליה; בקרב דתיים וחילונים יותר מבקרב מסורתיים והרבה יותר מבקרב חרדים; בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה יותר מבקבוצות ההשכלה הנמוכות. גברים הוכיחו ידע פוליטי רב יותר מנשים; מבוגרים יותר מגילאי הביניים ומהצעירים; ויהודים יותר מערבים. הוצאה ממוצעת למשפחה לא התגלתה כמשתנה מבחין במיוחד כאשר מדובר בידע פוליטי.

צוות מדד הדמוקרטיה הישראלית 2011

פרופ' תמר הרמן היא המנהלת המדעית של מרכז גוטמן לסקרים, עמיתה בכירה במכון הישראלי לדמוקרטיה ופרופסור מן המניין למדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה.

ניר אטמור הוא חבר בצוות המחקר של הפורום לתיקון שיטת הממשל של המכון הישראלי לדמוקרטיה ודוקטורנט במחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים.

ד"ר כרמית הבר היא חברה בצוות פרויקט המחקר שיקום האמנה החברתית של המכון הישראלי לדמוקרטיה ומלמדת במחלקות לסוציולוגיה של האוניברסיטה העברית בירושלים ושל אוניברסיטת בר-אילן.

אלה הלר היא רכזת הסקרים במרכז גוטמן לסקרים של המכון הישראלי לדמוקרטיה ולשעבר מנהלת המחקר במכון הסקרים של "מודיעין אזרחי" וחוקרת בכירה במרכז המחקר והמידע של הכנסת.

דרור וולטר הוא עוזר מחקר במרכז גוטמן לסקרים של המכון הישראלי לדמוקרטיה וסטודנט לתואר שני בתקשורת פוליטית במחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים.

ד"ר רפאל ונטורה הוא מנהל מאגר הנתונים של מרכז גוטמן לסקרים של המכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה בבית הספר לאודר לממשל במרכז הבינתחומי הרצליה.

יובל לבל הוא חבר בצוות פרויקט המחקר שיקום האמנה החברתית של המכון הישראלי לדמוקרטיה ומרכז קורסים בתחום מדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה.

תקצירים

ערבית

רוסית

אנגלית

مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية للعام 2011

الرؤى والاستنتاجات الرئيسية

يحاول استطلاع مؤشر الديمقراطية للعام 2011، كسابقه، رسم صورة مفصلة ومحدثة فيما يتعلق بمواقف الجمهور الإسرائيلي، بمختلف مجموعاته الفرعية، حول طريقة نظام الحكم، أداء الجهاز السياسي، منتخب الجمهور والقيم الديمقراطية الأساسية على الصعيدين النظري والتطبيقي. تنقسم مناقشة التقرير إلى ثلاثة أقسام أساسية: يستعرض القسم الأول استنتاجات العام 2011 ذاتها، بينما يستعرض القسم الثاني استنتاجات العام 2011 مقارنة باستنتاجات استطلاعات مؤشرات الديمقراطية السابقة. وأما القسم الثالث فهو مخصص لمعطيات حول وضع الديمقراطية الإسرائيلية مقارنة بوضع الديمقراطية دولياً، وفق مؤشرات مختلفة قامت بحسابها هيئات متخصصة خارج البلاد.

يبدو أن "اسم اللعبة" هذه السنة، بوجه عام، هو الاستقرار (وهناك من يقول - الركود). لا يتجسد هذا الأمر في جزء كبير من المواقف حول المواضيع المختلفة فحسب، والتي سنستعرضها لاحقاً، بل يتجسد أيضاً في استقرار مكانة إسرائيل حسب المؤشرات الدولية. (لم تغرّ إسرائيل مكانتها النسبية، هذا العام، إلى الأسوأ في أي من المؤشرات). يتعارض هذا الاستقرار الحقائق، للوهلة الأولى، مع الأحاسيس التي وجدت، في الآونة الأخيرة، تعبيرا قوياً لها سواء في وسائل الإعلام أو في ما صرح به وكتبه إسرائيليون قلقون، من أصحاب المكانة الجماهيرية السياسية والفكرين فيما يتعلق بوضع الديمقراطية الإسرائيلية ومدى التزام الجمهور الإسرائيلي بالديمقراطية، غير أنه لا يوجد هنا، من الناحية العملية، تعارض حقيقي. إذ أن الاستطلاع - بطبيعة الأمور - لا يتناول حالات جماعية أو فردية حدثت لمرة واحدة، بغض النظر عما إذا كانت مقلقة وتنبيء بالسوء، وهو لا يمكنه أن يعكسها أيضاً. إنه يعكس التوجهات العامة في الرأي العام فقط. كما أسلفنا، يشير الاستطلاع الحالي إلى بقاء الأغلبية الساحقة من هذه التوجهات كما كانت عليه. بعضها تحسّن أو زاد سوءاً.

وعلى الرغم من ذلك، حاولنا في التحليلات التي أجريناها أن نشير إلى نقاط فكر وعمل ديمقراطية ومعادية للديمقراطية وإلى تلك التي من شأنها أن تكون مصدرًا للسوء، والتي يجب إيلاء انتباه كبير إليها، بهدف ترسيخ القيم والممارسات الديمقراطية، حتى بواسطة فرضها أحياناً، كما أشرنا إلى أوساط في الجمهور، تحتاج مواقفها الحالية وبشكل ملحّ، إلى تعزيز روح الديمقراطية بداخلها، إلى جانب ذلك، تهدف التحاليل الواردة في التقرير

ترجمة: الياس حداد، البيان للترجمة والتعريب
اعداد: شلومي دسكال

إلى فحص المفاهيم الراتجة، فحسباً دقيقاً، حول مواقف الجمهور عامة أو مواقف مجموعات فيه، حول المواضيع ذات الصلة، مثل دعم "الزعيم القوي" أو كراهية جارفة تجاه العمال الأجانب، التي لم تثبت نفسها بالضرورة، على ما يبدو، على الصعيد التجريبي. تهدف هذه التحليلات أيضاً إلى الكشف عن حقائق وجود مفاهيم مُفترضة أخرى وإثباتها، مثل عدم استعداد الجمهور الإسرائيلي اليهودي لمساواة مكانة العرب من مواطني إسرائيل، المدنية والاجتماعية، أو كعدم استعداد أغلبية الجمهور العربي في إسرائيل للحفاظ بشكل واضح وصريح من استخدام العنف لتحقيق أهداف سياسية.

وبإسهاب: يتبين من مُعطيات مؤشر العام 2011 أنه لم يحدث، هذا العام، انقلابات في مواقف الجمهور تجاه تعريف إسرائيل كدولة يهودية وديمقراطية، تجاه نظام الحكم المفضل، تجاه أداء الجهاز السياسي وأداء الحكومة، تجاه الجودة الأخلاقية والأدائية للسياسيين وتجاه القيم الديمقراطية الأساسية ومدى تطبيقها. كان التفضيل الأكثر انتشاراً بين أوساط الجمهور اليهودي، الذي سُجل فيه ارتفاع طفيف، هو الحفاظ على التشديد المزدوج، يهودية-ديمقراطية؛ وقد احتل المرتبة الثانية تفضيل التشديد على اليهودية، أما التشديد على الديمقراطية فما زال في الخلف. يُظهر تحليل الإجابات على سؤال مفتوح تم طرحه أن التشديد على المصطلح "اليهودية" يُنظر إليه اليوم، بين أوساط الجمهور اليهودي بالأساس، بمعناه القومي وبعد ذلك فقط بمعناه الديني. ثمة تفسير، على الهامش، للتشديد على اليهودية بمصطلحات العدل والتسامح تجاه الأقليات، وكذلك التعددية، يتضح من الإجابات على السؤال المفتوح، وخاصة بين أوساط العلمانيين، فيما يتعلق بالمعنى الذي يتم إسناده إلى التشديد على الديمقراطية، أنه يُفسّر بين أوساط الجمهور اليهودي، بالأساس، بمفهوم الحرية وبين أوساط قلة منه - وهم أيضاً من العلمانيين - بمفهوم الحفاظ على حقوق الإنسان والمواطن وحماية الأقليات. أما بين أوساط الجمهور العربي، فيسود التفسير حول التشديد على الديمقراطية بالذات على صعيد حماية الأقليات وحقوق الإنسان والمواطن.

كنظام حكم، فإن سلطة من الممثلين المنتخبين هي الإمكانية الأكثر تأييداً في إسرائيل اليوم؛ وتأتي في المرتبة التالية الديمقراطية المباشرة التي تديرها الاستفتاءات العامة؛ ومن ثم حكومة الخبراء غير المنتخبين. جُذ في قاع سلم الأفضليات، بدعم من أقلية، نظام حكم الزعيم القوي غير المنقاد لاضطرارات الانتخابات والإجراءات الديمقراطية. أي أن إسرائيل تلعب اليوم دوراً، من هذه الناحية، في الملعب الديمقراطي، بالمناسبة، ما مانع من أن الحوار العام النشط (في الآونة الأخيرة) بشأن العدو خلف زعيم قوي، قد أيقظ وعي الجمهور تجاه المخاطر الكامنة في هذه الطريقة وأثمر النتائج التي حصلنا عليها. كذلك الأمر بالنسبة لمسألة النظرة إلى العمال الأجانب، وبالأساس إلى أولادهم الذين ترعرعوا في إسرائيل.

بالمقابل، وكما سنشاهد لاحقاً، لم يقرب الحوار، في أعقاب رسالة الخاخامين والتعبير المناهضة للعرب، البندول إلى الجانب الديمقراطي.

يُعتبر تقييم الأداء الديمقراطي لإسرائيل متوسطاً، وحتى يمكن القول أنه أقل من ذلك بقليل (ذلك لأن الموقف الرائج بين أوساط الجمهور هو أن إسرائيل أقل ديمقراطية مما يجب أن تكون، حتى بين أوساط المجموعات ذاتها التي تتشبت بمواقف ليست ديمقراطية جداً وتستبعد الآخرين). في الوقت ذاته، فإن الآراء تجاه أداء الحكومة التي تتولى زمام الأمور حالياً والمنتخبين هي في الحضيض؛ يتبين أن ثمة أغلبية تعتقد أن الحكومة تعالج مشاكل الدولة بشكل سيء. تنظر الفئات الفرعية إلى أعضاء الكنيست، في معظم الأحيان، كمن لا يعملون عملاً شاقاً، كما هو مطلوب ومتوقع من الأشخاص الذين يتقلدون هذه المناصب. زد على ذلك، أن السياسيين عامة يبدون، في معظم الأحيان، كمن لا يصغون إلى ناخبهم وكمن يهتمون بمصالحهم الضيقة فقط. كذلك حين يجري الحديث عن الاستقامة، يوجد لدى الكثيرين تقدير متدن جداً تجاه منتخب الجمهور، وعليه، ثمة رأي رائج بأنه بهدف الوصول إلى القيادة السياسية، يجب أن يكون الشخص فاسداً. كذلك الأمر حين يجري الحديث عن الاستقامة بمفهوم الوفاء بالوعود تجاه الناخبين، كما في الماضي، وجدنا في هذه المرة أيضاً، لدى الجمهور عامة ومن الناحية الفعلية في كافة مجموعاته الفرعية، مستوى عال جداً من الشعور بأن "للمواطن البسيط" لا توجد إمكانية تأثير على القرارات السياسية التي يتم اتخاذها، على الرغم من المستوى العالي جداً من الاهتمام بالسياسة والمشاركة فيها (مقابل ما هو موجود في الديمقراطيات الأخرى في العالم). بالنسبة لدى تمثيلية الكنيست، فإن الرأي العام إيجابي وواضح، الأمر الذي يصعب، على ما يبدو، على من يدفعون إلى تغيير طريقة الانتخابات، لكن العكس هو الصحيح فيما يتعلق بالقدر الذي تمثل فيه الأحزاب رأي ناخبها - نجد هنا، كما في مواضيع أخرى، أن الأحزاب تظهر كإحدى المؤسسات الأقل تقدراً في السياسة الإسرائيلية، إن لم نقل أقلها. يبدو إذًا أن الاحتمال لإعادة تأهيل مكانة الأحزاب في المستقبل القريب هو احتمال ضئيل في الوقت الحالي.

وعلى الرغم من ذلك - على ما يبدو بسبب الاستقرار الاقتصادي النسبي والمستوى المنخفض من العمليات الإرهابية في السنة المنصرمة - فإن ثقة الجمهور بمؤسسات الدولة وبمخذي القرارات عالية في هذه السنة بشكل واضح مقارنة بالسنوات الأخيرة. بقي التدرج حسب مستوى الثقة كما كان عليه، ما زالت المؤسسات الديمقراطية الرئيسية تحتل قاع السلم - الحكومة، الكنيست والأحزاب، وهو وضع غير مرغوب فيه من الناحية الديمقراطية. يجدر الذكر، في هذا السياق، أن حساب معدلات ثقة المجموعات الفرعية المختلفة من الجمهور الإسرائيلي يُظهر فروقاً ضئيلة بينها، ويتضح من هنا أنه من الصعب البحث عن "ثغرات" واضحة من انعدام الثقة أو الثقة الكبيرة، في الوقت ذاته، يتبين أن لكل معسكر

سياسي - اليمين، المركز واليسار - مؤسسات يعتبرها أنها موثوق بها بشكل خاص ومؤسسات لا يثق بها.

ثمة مفهوم آخر يُستشف من المُعطيات وهو أن الخوف الرائج من تفتت المجتمع الإسرائيلي هو، على ما يبدو، خوف مبالغ به في المرحلة الحالية. من الناحية العملية، تشير الاستنتاجات إلى وجود مستوى مرتفع من الاعتزاز بالإسرائيلية (وبضمن ذلك أغلبية قليلة من الجمهور العربي التي تفتخر بإسرائيليتها) والإحساس بالانتماء إلى الدولة ومشاكلها، وخاصة بين أوساط الجمهور اليهودي، ولكن إلى حد ما بين أوساط الجمهور العربي أيضا. إضافة إلى ذلك، فإن الرغبة بالهجرة إلى دولة أخرى منخفضة جدا. معظم مواطني إسرائيل معنيون بالبقاء فيها على الرغم من المصاعب التي تضعها الحياة أمام كل من يعيش هنا. إضافة إلى ذلك، تشير النتائج إلى أنه على الرغم من وجود فروق واضحة - وبالأساس حول المسائل المتعلقة بشكل مباشر أو غير مباشر بالمكانة المرغوب بها والمتوفرة للأقلية العربية - حول مواضيع هامة أخرى، إلى أن توزيعه الآراء في الجمهور اليهودي والجمهور العربي متشابهة إلى حد كبير. على سبيل المثال، يعتقد الجمهوران، بنفس القدر تقريبا، أن الحكومة لا تفعل ما يكفي لتشرح للمواطنين قراراتها: ثمة أغلبية بين العرب (كما هو الحال بين اليهود) غير راضية عن أداء الحكومة وهي تعتقد أنه لا توجد فروق حقيقية بين الأحزاب المختلفة. كذلك الأمر بالنسبة للتقدير المشترك بأن العمال الأجانب الذين يعيشون في إسرائيل لسنوات طويلة، لا يجب اعتبارهم "إسرائيليين" ولكن يجب اعتبار أولادهم كذلك. تبدو العائلة كوكيلة تنشئة اجتماعية سياسية رئيسية. هذا يعني أنه على الرغم من الخلافات العميقة، لا يجري الحديث عن كينونتين غريبتين عن بعضهما البعض وتسكنان تحت سقف واحد بانعدام وجود خيار آخر، بل أن المواطنين اليهود والمواطنين العرب يتقاسمون فيما بينهم أمورًا مشتركة ليست قليلة. الأمر ذاته بالنسبة للفئات العمرية المختلفة، فعلى سبيل المثال، خلافا للرأي السائد، وجدنا أن الشباب اليهود والعرب، حسب شهاداتهم، يهتمون بالسياسة بقدر مشابه إلى حد كبير كما يهتم بها من هم في متوسط العمر ومجموعات الأعمار الأكبر سنا. كما أن الفروق بين أوساط الجمهور اليهودي، بين العلمانيين، التقليديين والمتدينين، ليست سحيقة في العديد من المواضيع. بالمقابل، يبدو الجمهور الحاردي (المتدين المتزمت) بشكل واضح كجمهور يتشبث بآراء تختلف عن آراء المجموعات الثلاث الأخرى. ثمة استنتاج "موحد" آخر يشير إلى وجود نقاط لقاء أيضا بين المعسكرات السياسية في الجمهور اليهودي - اليمين، المركز واليسار - وبعضها مثيرة جدا للمشاكل من الناحية الديمقراطية، على سبيل المثال، الاستعداد المشترك من قبل كافة المعسكرات لاستبعاد الجمهور العربي عن القرارات المصيرية، ليس في مجال الخارجية والأمن فحسب، بل في مجال الاقتصاد والحكم أيضا.

بكلمات أخرى: على الرغم من أننا لا يمكن أن نتجاهل الفروق العميقة بين مواقف مجموعات الجمهور الإسرائيلي المختلفة، فمن غير الصحيح أن نصف المجتمع الإسرائيلي اليوم كمجتمع مفكك. يتضح أن أفراد هذا المجتمع تربطهم أواصر متينة جداً معاً - رغم أنها ليست إيجابية كلها من الناحية الديمقراطية - وليس بالضرورة حسب الرأي السائد، بواسطة خيوط عنكبوت دقيقة.

لا يعني كل ما ورد أعلاه أن شأن الديمقراطية الإسرائيلية يرتقي إلى الأعلى أو أنه لا توجد فروق حقيقية، بعضها عميقة ومؤلمة، بين المجموعات الفرعية في المجتمع الإسرائيلي. هذا لا يعني أيضاً أنه من الممكن التراجع عن الجهود الرامية إلى التجسير بين المجموعات الفرعية أو وقف الكفاح ضد التوجهات المناهضة للديمقراطية أو التي تشكل خطراً على استقرار الديمقراطية.

فيما يلي التفاصيل:

1. لقد وجدنا هذه المرة أيضاً، كما في الماضي، فروقاً عميقة جداً بين الالتزام المبدئي بالقيم الديمقراطية وبين الاستعداد لتطبيقها من الناحية العملية. فعلى سبيل المثال، بينما ثمة دعم كبير، على الصعيد الجرد، لبداً حرية التعبير، فإن أغلبية الجمهور اليهودي لا يميلون إلى منح هذا الحق لخطيب ينتقد الدولة بشدة وبشكل علني، إضافة إلى ذلك، يعتقد معظم اليهود أنه من غير المناسب على المحاضرين في الجامعات التعبير عن آراء سياسية وأنه يتوجب على الدولة أن تراقب مضامين الدورات التي يتم تدريسها في الأكاديمية.

2. تشير المعطيات إلى أن الجمهور العربي أصبح يشعر اليوم أنه محجف بحقه جداً، في الوقت الذي ينكر الجمهور اليهودي الادعاء بوجود حالة من الإجحاف. هذا استخلاص هام، لأنه في مستهل سنوات الـ 2000 كان هنالك أفراد كثيرون في الجمهور اليهودي من وافقوا على ادعاء الإجحاف، وعلى النحو ذاته، تعتقد أغلبية الجمهور العربي أن لغير اليهود احتمالات أقل للنجاح في إسرائيل مقارنة باليهود. ترفض أغلبية الجمهور اليهودي هذا الادعاء رفضاً باتاً، ويدعمون استبعاد الجمهور العربي عن القرارات المصيرية في مجالتي الخارجية والأمن وكذلك، ولكن بقدر أقل، في مجالتي الاقتصاد والحكم.

وكان هذا كله لا يكفي، فثلث الجمهور اليهودي الإسرائيلي لا يعتبر العرب من مواطني إسرائيل، إسرائيليين وحتى أنه يعارض المساواة المدنية الكاملة للجمهور العربي؛ وعلى ذلك أن الأغلبية العظمى في كافة مجموعات الجمهور اليهودي الفرعية تبلغ عن أنه تعيين رئيس حكومة عربي يضايقها جداً. تتطلب هذه الاستنتاجات بالتأكيد إعادة نظرووضع انعكاس بشع أمام الديمقراطية الإسرائيلية. يتضح أيضاً أنه وفق رأي الجمهور العربي فإن الأهداف الأساسية التي يجب على الدولة أن تطمح إلى تحقيقها هي التوصل إلى سلام وتحسين

العلاقات بين اليهود والعرب في الدولة، في حين أن الأهداف الأهم من وجهة نظر الجمهور اليهودي مختلفة تماماً: تقليص الفجوات الاقتصادية - الاجتماعية وتعزيز القوة العسكرية لجيش الدفاع الإسرائيلي. لا غرابة، إذ، في أن ما يتوقعه الجمهور العربي للمستقبل - مثلاً الرأي المتشائم الذي يقول أن احتمالات الشباب اليوم للانخراط المهني والاقتصادي تقل عن الاحتمالات التي كانت لجيل أهلهم - هو بعكس صورة المستقبل التي يرسمها الجمهور اليهودي لنفسه. الموقف الأكثر تشيوعاً، بين أوساط الجمهور اليهودي بشكل عام، هو أن احتمالات الشباب أكبر من احتمالات أهلهم في الماضي (ولكن بين أوساط الجيل اليهودي الشباب فإن التفاؤل أقل حول هذا الموضوع). إن وجود أغلبية لها توقعات إيجابية وفي نفس الدولة وجود أقلية ترى مستقبلها بألوان مكفهرة في الوقت ذاته هو وصفة سيئة للاستقرار والدمج الديمقراطي. جدر الإشارة إلى أن الجمهور العربي يُبدي، بشكل عام، مستوى أكثر ارتفاعاً من الرضا عن السياسيين وهو "أكثر ارتباطاً" من الجمهور اليهودي بالحزب الذي صوّت إلى جانبه.

3. لقد وجدنا أن الفئة العمرية الشبابية في إسرائيل تُبدي، بشكل عام، احتراماً أقل وثقة أقل تجاه مؤسسات الدولة، ومن ضمنها جيش الدفاع الإسرائيلي والخدمات العسكرية وأصحاب المناصب العامة. مما يُبديه تجاههم البالغون منهم إضافة إلى ذلك، فإن توقعاتهم الأخلاقية وتوقعاتهم الأخرى من القيادة منخفضة مقارنة بتوقعات البالغين. بالنسبة لوجودهم ككينونات سياسية: تشير تقاريرهم الذاتية إلى أن الشباب يهتمون بالسياسة أقل بقليل فقط من البالغين، ولكن "يتحدثون في السياسة" أقل منهم بكثير. كما أن مستوى المعرفة السياسي لديهم منخفض، بالمعدل، مما هو عليه لدى الأعمار المتوسطة والبالغين. حين يجري الحديث عن المصادر التي يستقون منها معلوماتهم يبدو أن الإنترنت هو مصدر معلومات رئيسي - أكثر مما هو عليه بين أوساط البالغين - ولكن ما زال الحديث يجري عن مصدر ثانوي مقارنة بالتلفزيون على سبيل المثال. حين يجري الحديث عن التشبث بالقيم الديمقراطية، فإن الصورة غير جلية تماماً. ولكن من الواضح أن الشباب أقل دعماً لحرية التعبير غير المشروطة ولساواة الحقوق الكاملة للعرب من مواطني إسرائيل. بوجه عام، يُبدي الشباب احتراماً أكبر تجاه رجال الدين مما تبديه الفئات العمرية الأكبر سناً ويرون فيهم مصدر صلاحية سياسية هامة أكثر مما يرونه فيهم الأكبر سناً منهم. على الرغم من ذلك، فإن توزيعه الفئة الشبابية في الجمهور اليهودي تشير من دون أدنى شك إلى وجود فروق عميقة جداً بين الشباب الحارديم (المتدينين المتزمتين) والمتدينين من جهة وبين الشباب التقليديين والعلمانيين من جهة أخرى. تكمن الفروق الرئيسية بينهم في الأهمية الكبيرة جداً التي توليها المجموعة الأولى عند تعريفها الإسرائيلي كدولة يهودية مقارنة بتفضيل التعريف المزدوج بين أوساط المجموعة الثانية. هذه النتيجة هي نتيجة هامة حيال الزيادة الديموغرافية للفئات المتينة بين أوساط السكان اليهود. إن مكانة الحاخامين من وجهة نظر المجموعة الأولى هي مكانة فاعلة ولكن هامشية جداً من وجهة نظر المجموعة الثانية. (جدر الإشارة، في هذا السياق، إلى مكانة رجال الدين المرتفعة من وجهة نظر الشباب العرب). إن الشباب اليهود التابعين لمجموعتي الحارديم والمتدينين أكثر

استعداداً من أبناء جيلهم التقليديين والعلمانيين لاستبعاد العرب من مواطني إسرائيل عن اتخاذ القرارات المصيرية وعن المساواة المدنية. إضافة إلى ذلك، فإن مزاجهم أكثر مواجهة وانتقاداً تجاه الدولة وجهاً سياسيين وجهاً مؤسسات الحكم - أكثر بكثير من الشباب التقليديين والعلمانيين.

4. أظهرت التحليلات التي أجريناها على أسئلة كثيرة في الاستطلاع، حسب متغيرين اثنين جديدين - المكانة الذاتية لمن أجريت معهم المقابلات داخل المجتمع الإسرائيلي أو على هامشه. ومستوى المعرفة السياسية كما يتجسد في سلسلة من أسئلة المعرفة التي تم طرحها في هذا الاستطلاع (الملحق 5) - أن لهذين المتغيرين قدرة كبيرة على التفسير. كما يمكن الاستخلاص من المعطيات الموجودة في الاستطلاع (الملحق 4) ومن الاستطلاعات السابقة (2008, 2010) التي فحصنا الموضوع من خلالها، أن المكانة الذاتية داخل المجتمع أو على هامشه لا تعمل وفق الحدس - أو ربما وفق الآراء المسبقة لدى كثيرين منا. وتشير المعطيات إلى أن الإسرائيليين - بين أوساط اليهود والعرب، بين أوساط النساء وبين أوساط الرجال، بين أوساط المتقنين وبين أوساط أصحاب الثقافة المدنية، بين أوساط المتدينين وبين أوساط العلمانيين، بين أوساط أصحاب الدخل المتدني وبين أوساط أصحاب الدخل الأعلى - يوضعون أنفسهم في قلب المجتمع أو على مقربة منه. ثمّة قلة قليلة جداً من يوضعون أنفسهم بعيداً أو بعيداً جداً عن قلب المجتمع الإسرائيلي، أي على هامشه. يمكن أن يعود تفسير ذلك إلى أن المجتمع الإسرائيلي هو مجتمع يحتفظ على الرغم من كل شيء، بقدر كبير جداً من الحميمية، أو أنه مجتمع متعدد المراكز، ولكل فرد فيه "قلب" مجتمع يتخيلته هو. على أية حال، يبدو أن أغلبية الجمهور الإسرائيلي غير مصابة بنفور اجتماعي عميق، ولكن على الرغم من ذلك، يُستشف من تحليل الأسئلة في الاستطلاع أن من يوضعون أنفسهم في قلب المجتمع، يختلفون بشكل جوهري، من ناحية مواقفهم حول مواضيع كثيرة، عمّن يوضعون أنفسهم على الهوامش. على سبيل المثال، من يوضعون أنفسهم في قلب المجتمع، يكونون أقل انتقاداً من يوضعون أنفسهم على هوامشه، حين يتم سؤالهم عن أداء الجهاز السياسي، عن إصغاء واستقامة السياسيين وعن مساواة الفرص في الدولة. الخلاصة هي أن هنالك علاقة بين الموقع الذاتي على الهوامش وبين قدر أكبر من النفور من الجهاز والانتقاد تجاهه. بالمقارنة، فإن من يوضعون أنفسهم في قلب المجتمع أو على مقربة منه، مستعدون لإقصاء الآخرين عن عمليات اتخاذ القرارات وحماية البنى والإجراءات القائمة والرواية الإسرائيلية المركزية (التي تخدم، على ما يبدو، مصالحهم الذاتية) أكثر من استعداد من يوضعون أنفسهم على هوامش المجتمع. لذلك من الناحية العملية، فإن "الهامشيين" مستعدون لفتح باب أوسع بكثير أمام الآخرين، طالما لا يجري الحديث - هذا ما يُستشف من المعطيات - عن "الأخر" الذي يمكن أن يهددهم اقتصادياً، وخاصة في مجالي العمل والسكن، كالعامل الأجانب مثلاً.

وُجد أن المعرفة السياسية لها علاقة أكبر بالمتغيرات المتوقعة من الثقافة، الدخول وما شابه ذلك، وأنها ذات قدرة تفسيرية أضعف بقليل مقارنة بالموضع الذاتي في قلب المجتمع أو على هوامشه والانتماء الذاتي إلى هذا المعسكر أو ذاك. ولكن توجد هنا أيضا - كما كان متوقَّعًا - فروق حقيقية بين أصحاب المعرفة السياسية الواسعة وبين من معرفتهم السياسية ضيقة النطاق. يُبدي أصحاب المعرفة السياسية الواسعة، بشكل عام، وعيًا أكبر للمشاكل في الأداء السياسي، دعمًا أكبر للقيم الأساسية الديمقراطية وانفتاحًا أكبر لاستيعاب الأقليات على الحلبة السياسية الديمقراطية.

5. بالنسبة لإدخال متغيرات جديدة من النوع الذي ذكر أعلاه، من المثير للاهتمام أن نجد بين المعطيات براهين دامغة جدا على أن المتغيرات "الكلاسيكية" المميَّزة في المؤلفات الاجتماعية السياسية أو في التجربة الإسرائيلية، تلعب دورا أقل في المواضيع المتناولة هنا. فعلى سبيل المثال، يتضح أنه لا يكاد يوجد تأثير لمتغيرات الأصل الطائفي. كما أن العامل "الروسي" أصبح يخضع، على ما يبدو، إلى عملية تلاشي يتم تفسيرها بواسطة العملية الديموغرافية الطبيعية التي يعود أساسها إلى تقلص الفئة الأكبر سنًا من قدموا إلى البلاد بعد العام 1990. ودخول شباب من مواليد الاتحاد السوفييتي سابقا إلى الحلبة السياسية، من كانوا قد اجتازوا عمليات العضوية الاجتماعية الخاصة بهم في إسرائيل، ولذلك فهم يجتازون عملية محاكاة للمجموعة الإسرائيلية اليهودية الحضرية.

6. كما في الاستطلاعات السابقة، وربما بشكل أقوى نوعًا ما، يبدو في هذه السنة التعريف الذاتي على سلم التدين (الجارديم، المتدينون، التقليديون والعلمانيون) كمتغير مميَّز جدا. بدأ الجارديم كالمجموعة الأقل رضا عن المؤسسات والسيرورات السياسية. يمكننا حتى أن نعرفهم بأنهم "مجموعة سياسية متبرمة". من الناحية العملية، يعتبر الجارديم إسرائيل دولة أقل ديمقراطية، ربما لأنهم ينظرون إلى الديمقراطية بالأساس كشكل من أشكال الحكم التي من المتوقع أن تخمي حقوقهم الفئوية. إنهم يبدو، في الوقت ذاته، كمجموعة تستبعد أكثر من الجميع كل من هو "آخر" وأنها أقل التزامًا من الجميع بقيمة المساواة المدنية. كما أن مدى تسامح الجارديم فيما يتعلق بحرية التعبير هو الأكثر انخفاضًا، وهو وضع متناقض حيال الفكرة (المنطقية) القاضية بأن من شأن حماية حرية التعبير لمجموعة أقلية توجّه انتقادات لأذعة للدولة، أن تكون أهم مصلحة ذاتية. حول تعريف دولة إسرائيل: يفضل الجارديم، بشكل جليّ، التعريف "دولة يهودية" ويولون أهمية ثانوية فقط للناحية الديمقراطية. وبذلك يوجد بينهم إجماع على أنه في حال وجود تعارض بين مبادئ الديمقراطية وبين وصايا الشريعة اليهودية - يجب ترجيح كفة وصايا الشريعة اليهودية.

تبدو المجموعة الدينية، بشكل عام وفي أسئلة كثيرة، كراضية أكثر من المجموعات الثلاث الأخرى حين يجري الحديث عن أداء الجهاز السياسي. إنها تبدي أيضا تعاملًا أكثر تأييدًا تجاه السياسيين وتجاه الأحزاب (على الرغم من أن الشباب المتدينين والجارديمين، كما ورد سابقًا، هم الأكثر توجيهاً للانتقادات)، مع ذلك،

مثلهم مثل مجموعة الحارديم، فإن استعداد المجموعة المتدينة لإقصاء الأقليات عن المشاركة في العمليات السياسية، وبالأساس الأقلية العربية، مرتفع جداً وكذلك الاستعداد المتدني لاستيعاب أقليات أخرى داخل المجتمع الإسرائيلي، هو الأمر ذاته بالنسبة لتطبيق مبدأ حرية التعبير ومدى الاستعداد المتدني للاعتراف بالإجحاف بالعرب الإسرائيليين أو بالصعوبة التي يواجهها غير الإسرائيليين في النجاح في إسرائيل اليوم. هنا أيضاً، يتفوق التركيز على الناحية اليهودية في تعريف دولة إسرائيل، على التركيز المزدوج (يهودية وديمقراطية)، وعلى التركيز الديمقراطي.

تُراوح المجموعة التقليدية، حسب الموضوع المتناول، بين المجموعة المتدينة والمجموعة العلمانية. إن قربها من المجموعة العلمانية ظاهر للعيان بالأساس في مسائل الدين والدولة وأقل ظهوراً في النظرة إلى الأقليات وحقوق الإنسان والمواطن. تُبدي المجموعة العلمانية مستوى أكثر ارتفاعاً من عدم الرضا عن الجهاز السياسي، وبالأساس عن أداء مثلي الشعب. يمكن التعميم والقول أنها أقل افتخاراً بإسرائيليتها من المجموعة المتدينة. وفي نقاط معينة من المجموعة التقليدية أيضاً، وهي تشعر بأنها "على صلة" بالكينونة السياسية الحالية بأقل من هذه المجموعات، غير أنها تشعر بأنها تنتمي إلى الدولة ومشاكلها. العلمانيون هم أيضاً المجموعة الأكثر تحفظاً من تدخل الدين ورجال الدين في هذه العمليات السياسية أو تلك، وهي غير مستعدة لقبول صلاحيتهم ورؤيتهم كمرجع في أمور سياسية. العلمانيون هم المجموعة الوحيدة التي ترى أنه في حال وجود تعارض بين مبادئ الديمقراطية ووصايا الشريعة اليهودية - يجب ترجيح كفة مبادئ الديمقراطية دائماً. على الرغم من ذلك، فإن تسامح أفراد المجموعة العلمانية محدود، وهم أقل استعداداً من كافة أفراد المجموعات الأخرى لقبول حاردي (متدين متزمت) رئيساً للحكومة في إسرائيل، على سبيل المثال. في الوقت ذاته، هذه هي المجموعة الأكثر التزاماً - نظرياً وعملياً - تجاه قيم حرية التعبير والمساواة المدنية، وهم أكثر من يستوعب الأقليات التي تسكن في إسرائيل.

7. على الرغم من أن الحديث يجري عن تلاشي الفروق الفكرية بين اليمين والمركز واليسار، إلا أنه اتضح أن الانتماء الذاتي لأحد هذه المعسكرات هو متغير مميّز بالتأكيد في السياق الإسرائيلي السياسي الحالي. أي أن الموضوعة الذاتية في التسلسل السياسي، يمين-يسار، تشير إلى "رزمة مواقف" واضحة جداً. لذلك، فإن من يوضعون أنفسهم في اليمين هم، على وجه التعميم بطبيعة الحال، أقل انتقاداً للحكومة الحالية وأصحاب المناصب السياسية، وهم أقل استعداداً لإشراك الجمهور العربي الإسرائيلي، وبيدون وعياً أقل للقيم الديمقراطية وهم مستعدون، بأقل من ذلك، لتطبيقها من الناحية العملية، وخاصة حرية التعبير والانتقاد، يُبدي من يوضعون أنفسهم في معسكر اليمين

ثقة أقل بالحافل القضائية المختلفة. ابتداء من المحكمة العليا وانتهاء بالنيابة العامة، ويبدون ثقة أقل أيضا بوسائل الإعلام. إن استعدادهم لقبول مشاركة أصحاب الصلاحية الدينية في العمليات السياسية مرتفع نسبيا مقارنة بالمجموعات الأخرى. وذلك على ما يبدو بسبب الحضور الملفت للحارديم والمتدينين في هذا المعسكر السياسي. أشبه باليسار، وخلافا للمركز (وهو الأكبر بين المعسكرات السياسية اليوم)، فإن اليمين الذي يرتقي المرتبة الثانية من ناحية حجمه بين أوساط الجمهور الإسرائيلي اليهودي، يستخدم اعتبارات أيديولوجية أكثر ومن أولويات اهتماماته - موضوعي الخارجية والامن وتلبهما موضوعي المجتمع والاقتصاد.

المركز اسم على مسمى: إنه موجود بين اليمين واليسار وتشبه مواقفه، في مواضيع معينة، أحد الطرفين وفي مواضيع أخرى تشبه الطرف الآخر. حين يجري الحديث عن مدى التدين، فهو يلامس بالأساس المجموعات التقليدية والعلمانية. أما بالنسبة للخط الذي يوجه معسكره، فيبدو المركز - ليس كاليمن واليسار أقل أيديولوجيا وأكثر براغماتيا، إن مواضيع الاجتماعية-الاقتصادية تنصدر سلم أولويات هذا المعسكر السياسي وهي التي تُملي الأهداف التي يعتبرها الأهم.

بالنسبة لمعسكر اليسار: تشير المعطيات إلى أن هذا المعسكر - الأصغر اليوم في إسرائيل - هو الأكثر انتقادا والأقل رضا عن أداء الحكم والأسلوب السياسي. إن التماس بينه وبين المجموعة العلمانية مرتفع. بكل ما يعني ذلك فيما يتعلق بعدم الاستعداد لإبراز وقبول النواحي الدينية-اليهودية في الكينونة الإسرائيلية وتمكين الخاخامين ورجال الدين من المشاركة في العملية السياسية، إن وعي معسكر اليسار تجاه القيم الديمقراطية الشمولية المجردة هو الأعلى بين المعسكرات السياسية. إن استعداد الأشخاص الذين بموضع أنفسهم في اليسار لتطبيق هذه المبادئ من الناحية العملية أكبر بكثير. يبرز بين أوساطهم، بشكل خاص، الاستعداد المبدئي لاستيعاب الأقلية العربية، على أساس المساواة، وأقليات غير يهودية أخرى (مثلا العمال الأجانب). مع ذلك، لا يمكن أن نتجاهل أنه بين أوساط اليسار أيضا، هنالك أغلبية اليوم، ولكنها ليست كبيرة، من هم مستعدون لإقصاء الجمهور العربي عن عملية اتخاذ القرارات المصيرية الخاصة بالدولة في مجالى الخارجية والامن، وأن هنالك أقلية كبيرة تدعم حتى إبعاد العرب عن القرارات المصيرية في مجالى الاقتصاد والمجتمع. توجد في اليسار أيضا أغلبية من يضايقهم أن يكون رئيس الحكومة عربيا. في أعقاب ابتعاد اليسار عن مركز الحلبة السياسية في السنوات الأخيرة، يبدو أن أتباعه يشعرون براحة أقل تجاه إسرائيلييتهم، ولكنهم لا يشعرون بأنهم منعزلون أكثر من الآخرين عن الدولة ومشاكلها.

8. لقد قررنا، هذه المرة، أن نحاول أن نفحص ما إذا كان قد نشأ في المجتمع الإسرائيلي، بالتدريج، خط انشقاق جديد بين "دولة تل أبيب" وبقية الدولة. لقد اتضح أنه ما زال من غير الممكن، في هذه المرحلة، الإعلان عن انشقاق جديد، لأن آراء الجمهور مختلفة حول السؤال ما إذا كانت "دولة تل أبيب" قائمة بالفعل ومنعزلة - كما يحب البعض أن يدّعي - عن بقية الدولة ومن يسكن فيها لا يسرّهم تنفيذ واجباتهم المدنية. كما أنه بالنسبة للسؤال ما إذا كانت احتمالات النجاح في الحياة لمن وُلدوا في تل أبيب هي أكبر مقارنة بمن وُلدوا وترعرعوا في أماكن أخرى في إسرائيل، لا يوجد بعد إجماع عام في الجمهور الإسرائيلي عامة.

9. ثمة بقعة ضوء وهي الحقيقة أنه على الرغم من أن المظاهرات الصاخبة التي أُجريت هذه السنة ضد العمال الأجانب، إلا أن الفكرة القائلة بأن هؤلاء العمال هم المسؤولون عن مشاكل كسب الرزق والسكن في إسرائيل، لم يتم استيعابها لدى أغلبية الجمهور الإسرائيلي. وقد اتضح أن أقلية فقط تعتقد أن العمال الأجانب هم السبب في كون الإسرائيليين يواجهون صعوبة اليوم في العثور على عمل لائق لهم أو سكن بسعر معقول. بل أكثر من ذلك، فإن الأغلبية تعتبر أولاد الأجانب "إسرائيليين".

بدو من معاينة استنتاجات مؤشر العام 2011 مقارنة بالسنوات السابقة ما يلي:

1. لم يتواصل هذه السنة خط الارتفاع المنهجي الذي ميّز السنوات السابقة من ناحية حجم الأقلية التي تولي تقديراً إيجابياً لوضع إسرائيل الاقتصادي. لقد حدث عملياً تراجع ما في نسبة من يعتقدون أن وضعها الاقتصادي جيد أو جيد جداً.

2. ربما في أعقاب النقاشات حامية الوطيس التي دارت هذه السنة حول مسائل متعلقة بالديمقراطية، طرأ ارتفاع على أغلبية من يعتقدون أن الديمقراطية هي نظام الحكم الأفضل وانخفاض في نسبة الذين يعتقدون ذلك بالنسبة لزعيم قوي لا يجدر به أن يأخذ العمليات الديمقراطية بالحسبان.

3. صحيح أنه مقارنة بالسنوات السابقة قد طرأ هذه السنة ارتفاع طفيف في نسبة من يشددون على الناحية الديمقراطية من تعريف دولة إسرائيل، إلا أن النسبة الكبرى ما زالت تفضل الدمج بين "يهودية وديمقراطية". ثمة نسبة قليلة تفضل الناحية اليهودية بالذات.

4. خلافاً للسنوات السابقة، قالت أغلبية قليلة هذه السنة عن أنفسهم بأنها راضية من أداء الديمقراطية الإسرائيلية، بالمقابل، وكما كان الأمر في السابق، ثمة أغلبية في هذه السنة أيضاً غير راضية عن معالجة

الحكومة لمشاكل الدولة. وعلى الرغم من ذلك، فقد طرأ هذه السنة ارتفاع واضح في مدى الثقة التي يوليها الجمهور لمؤسسات الدولة وأصحاب المناصب الرئيسية.

5. رغم أن الأغلبية ما زالت تشعر بأنها غير قادرة على التأثير على بلورة سياسة الحكومة، إلا أن نسبة من يشعرون بأنهم قادرون على التأثير قد ارتفعت هذه السنة قليلاً مقارنة بالسنوات السابقة. من المبكر بعد أن نعرف إذا كان الحديث يجري عن وجهة أو عن قياس منحرف.

6. مقارنة بالسنوات السابقة، أبلغ عدد أكبر هذه السنة ممن تمت مقابلتهم عن أنهم يهتمون بالسياسة بقدر كبير وعن أنهم يتحدثون عن المواضيع السياسية مع المقربين منهم. كما زادت الأغلبية من كانوا مستعدين لإسداء النصيحة إلى مقربهم للدخول إلى الحلبة السياسية لو طلبوا نصيحتهم.

7. مقارنة بالقياسات السابقة، انخفضت هذه السنة قليلاً نسبة اليهود الذين لا يدعمون مساواة الحقوق الكاملة لمواطني إسرائيل العرب، وعلى الرغم من ذلك ما زال الثلث متمسك بهذه المعارضة.

8. يبدو واضحاً هذه السنة استمرار الاتجاه في انخفاض معارضة استخدام العنف بهدف تحقيق الأهداف السياسية، غير أننا وجدنا، بين أوساط الجمهور العربي، أغلبية لا تعارض ذلك.

9. استمرّ في هذه السنة توجه انتعاش معين، كان قد بدأ في السنوات الأخيرة، في نسبة من يشعرون بأنهم جزء من الدولة ومشاكلها.

10. بالنسبة لمرتبة إسرائيل النسبية العامة مقارنة بالماضي: لم تطرأ هذه السنة أية تغييرات بشكل عام في المؤشرات الدولية أو أنه طرأ تحسّن طفيف في مرتبتها مقارنة بالسنة السابقة وكذلك في العلامات التي حصلت عليها الدولة. يتم تدرّج إسرائيل، في معظم مؤشرات الديمقراطية الدولية، في وسط السلم أو على مقربة من الوسط. برزت بشكل إيجابي مرتبتها في مؤشر المشاركة السياسية؛ برزت بشكل سلبي مرتبتها في مؤشر إجراءات الانتخابات والتعددية. مؤشر حقوق المواطن، مؤشر حرية العبادة وخاصة وفي مؤشر التوتر على خلفية دينية.

10. в общем, согласно индексам международных организаций, Израиль не изменил своего места на шкале отсчета, а его оценки несколько улучшились. в индексах международных организаций уровень израильской демократии находится посередине шкалы отсчета или близко от нее; благополучно его место согласно индексу политического участия. Хуже позиция Израиля согласно индексу избирательного процесса и плюрализма, индексу гражданских прав, индексу свободы вероисповедания и особенно согласно индексу межконфессиональной напряженности.

3. как и в прошлом, доля тех, кто предпочитает видеть израильское государство и еврейским и демократическим, была самой большой, хотя несколько выросло и количество тех, кто делает акцент на демократическом характере государства. Меньшая часть жителей предпочитает видеть Израиль прежде всего еврейским государством;
4. в отличие от результатов предыдущих опросов, незначительное большинство заявило, что оно довольно уровнем израильской демократии. С другой стороны, как и в прошлые годы, подавляющее большинство недоволено тем, как правительство решает государственные проблемы. Тем не менее, на этот раз отмечается явно выраженный рост степени доверия публики к государственным институтам и ответственным лицами;
5. хотя по-прежнему большинство считает, что "маленький человек" неспособен влиять на формирование политики правительства, доля тех, кто придерживается иного мнения, несколько выросла по сравнению с прошедшими годами; пока ещё нельзя сказать идёт ли речь о тенденции или о статистическом выбросе;
6. по сравнению с прошлым увеличилось число опрошенных, указавших на сильную заинтересованность политикой и на то, что они разговаривают на политические темы с близкими людьми; выросло меньшинство тех, кто готов порекомендовать близким, если их об этом спросят, заняться политикой;
7. несколько уменьшилось число евреев, не поддерживающих полное гражданское равноправие израильских арабов, однако такие по-прежнему составляют около трети опрошенных;
8. продолжается тенденция к уменьшению количества граждан, ратующих за отказ от применения насилия для осуществления политических целей; среди арабского населения большинство не выступает против этого;
9. наблюдается рост числа людей, ощущающих себя причастными к делам государства Израиль;

8. Опрос 2011 года попытался определить, не возник ли в израильском обществе раскол между так называемой "страной тельавивией" и всем остальным государством. Утверждать это нельзя, хотя, как выяснилось, часть общества убеждена, что такой "анклав" существует и его жители, оторванные от остального Израиля, не жаждут исполнять свои гражданские обязанности. Нет среди израильской публики и согласия по вопросу, больше ли шансов преуспеть в жизни у родившихся в Тель-Авиве, чем у тех, кто родился и вырос в других населенных пунктах Израиля.
9. Определённую надежду вселяет тот факт, что несмотря на бурные демонстрации в 2010 году против засилья иностранных рабочих, идея их виновности в экономических проблемах израильтян не привилась в израильском обществе. Тех, кто считает, что именно из-за иностранных рабочих они затрудняются найти подходящую работу или жилье по терпимой цене, явное меньшинство. Более того, как уже отмечалось, большинство жителей страны считают детей иностранных рабочих такими же израильтянами, как и они сами.

Сравнение результатов опроса 2011 года с результатами опросов предшествующих годов показывает:

1. не наблюдается характерный для предшествующих годов рост меньшинства, положительно оценивающего экономическое положение Израиля; напротив, доля тех, кто оценивает экономическое положение Израиля как хорошее или очень хорошее, несколько уменьшилась;
2. увеличилось большинство, считающее, что демократия является наилучшей системой правления, и уменьшилась доля тех, кто считает, что во главе государства должен стоять "сильный лидер", не обязанный считаться с демократическими процедурами; возможной причиной этого явились бурные дискуссии прошлого года по вопросам, связанным с демократией;

они по некоторым показателям приближаются к одним, а по некоторым – сходятся с противоположным лагерем. В том, что касается меры религиозности, их позиции почти совпадают с "традиционалистами" и светскими евреями. В общем, они отличаются от правых и левых меньшей доктринацией и большим прагматизмом. Центристы ставят во главу угла социально-экономические вопросы.

Что же касается левого лагеря, то будучи сегодня самым немногочисленным в Израиле, он является наиболее критически настроенным по отношению к существующей расстановке политических сил и функционированию властей. Этот лагерь в значительной степени состоит из светских евреев, что и предопределяет его несогласие с увеличением значения религиозных аспектов в жизни государства и участием религиозных авторитетов в политическом процессе. Уровень восприятия левым лагерем универсальных демократических ценностей – самый высокий среди других политических лагерей. Ещё выше готовность левых действовать во имя их реализации на практике. Особенно выделяется их стремление дать полное равноправие арабскому и иным меньшинствам, а также представителям других групп, например, иностранным рабочим. Тем не менее, нельзя не заметить, что сегодня и среди левых большинство, хоть и незначительное, готово отстранить арабов от участия в принятии судьбоносных для государства решений в вопросах внешней политики и безопасности. Существует также и весьма заметное меньшинство, поддерживающие отстранение арабов от участия в принятии решений по социально-экономическим проблемам. И в левом лагере большинство не выражает восторга по поводу возможного выбора премьер-министра – араба. По мере удаления в последние годы левого лагеря от центра израильской политической жизни, создаётся впечатление, что левые всё менее ощущают свою принадлежность к Израилю, хотя говорить об отчуждении (по сравнению с другими группами), конечно, нельзя.

Светские безоговорочно поддерживают демократические принципы и отдают им предпочтение перед Галахой. Они в большей степени, чем представители других групп, проявляют готовность и на практике следовать ценностям демократии и гражданского равноправия. Более чем кто-либо иной, светские евреи готовы принять в свою среду живущие в Израиле меньшинства. При всём при том и их терпимость ограничена, и они, например, в меньшей степени, чем представители других групп, готовы согласиться с тем, что пост премьер-министра займет ультраортодокс.

7. Хотя много говорится о размывании границ между правыми, центристами и левыми, оказалось, что самопозиционирование на политико-идеологической оси все еще является важным фактором в определении отношения разных групп населения к насущным проблемам общества. Так, позиционирующие себя как правые, в целом менее критичны к нынешнему правительству и официальным лицам, в меньшей степени готовы к участию арабов в решении общегосударственных проблем, проявляют меньшую осведомленность относительно демократических ценностей и ещё меньшую готовность к их практической реализации, особенно в том, что касается свободы слова и критики. Представители правого лагеря выражают меньше доверия как к различным правоохрнительным институтам, начиная с Верховного суда и кончая прокуратурой, так и к средствам массовой информации. Их готовность принять вмешательство духовных лиц в политические процессы выше, чем у представителей других групп. Видимо, это связано с высоким процентом ультраортодоксов и верующих в этом политическом секторе. Подобно левым и в отличие от центристов (самый большой политический лагерь на сегодняшний день), правые, образующие второй по величине политический лагерь среди израильских евреев, отдают предпочтение идеологическим соображениям и ставят во главу угла вопросы внешней политики и безопасности, придавая второстепенное значение социально-экономическим проблемам. Центристы отвечают своему определению: находясь между правыми и левыми,

Вообще говоря, группа верующих оказалась наиболее удовлетворённой по сравнению с тремя другими группами в том, что касается функционирования политической системы. Верующие также более благосклонно относятся к политикам и к политическим партиям (хотя, как уже было сказано, молодые верующие и ультраортодоксы – самые критичные). При этом, подобно представителям ультраортодоксов, готовность верующих отстранить меньшинства от участия в политическом процессе (главным образом арабов) весьма высока, а готовность включить иные меньшинства в израильское общество очень низка. То же касается реализации принципов свободы слова и низкой степени готовности признать дискриминацию израильских арабов или факт трудности продвижения неевреев в сегодняшнем Израиле. Эта группа также особо подчеркивает еврейский аспект в определении государства.

Группа соблюдающих еврейские традиции по разным показателям находится где-то посередине между светскими и верующими. Так, ответы на вопросы об отношении религии и государства, полученные в этой группе, весьма близки к ответам, данным представителями группы светских евреев. Значительнее разница в ответах на вопросы об отношении к меньшинствам, о соблюдении прав человека и гражданина. Светские в гораздо большей степени выражают недовольство политическим климатом в стране и деятельностью народных избранников. Вообще, можно сказать, что светские менее горды своей принадлежностью к Израилю, чем верующие, а в каких-то аспектах и меньше, чем придерживающиеся еврейских традиций. Светские меньше, чем представители двух других групп (верующих и "традиционалистов"), ощущают причастность к текущей политической жизни, хотя и они выказывают интерес к заботам и проблемам государства. Светские больше других недовольны вовлечённостью религиозных лидеров в те или иные политические процессы и не готовы признать их авторитет в решении политических и других государственных проблем с помощью вынесения галахических постановлений.

литературы по политической социологии в приложении к израильскому обществу оказываются все менее и менее эффективными. Так, выяснилось, что этническое происхождение уже практически ни на что не влияет. Как и фактор "русскости". Последнее объясняется естественным демографическим процессом, то есть уменьшением старшей группы прибывших в Израиль после 1990 года, а также выходом на политическую арену молодых людей, родившихся в бывшем Советском Союзе, уже прошедших процесс политической социализации в нашей стране и входящих в среду старожил.

6. Как и в предшествующие годы, хотя, может быть, и в несколько большей степени, самоопределение по шкале религиозности (ультраортодоксы, верующие, придерживающиеся еврейских традиций и светские) оказалось наиболее "разделяющим" показателем. Ультраортодоксы продемонстрировали себя наименее удовлетворенной группой в том, что касается политических процессов и политических институтов. Их даже можно определить как "самую нервную" группу. Они считают Израиль недостаточно демократичным, возможно, потому, что видят в демократии режим, который должен прежде всего защищать их секторальность. Одновременно они явились группой, интенсивнее всех отталкивающей любого "другого", и меньше всех приверженной ценностям гражданского равноправия. Степень терпимости ультраортодоксов к свободе слова – самая низкая, что выглядит парадоксально для меньшинства, жестко критикующего правительство, и которое (по логике вещей) должно быть в первую очередь заинтересовано в защите этого демократического завоевания. Что же касается характеристики государства, то ультраортодоксы априорно предпочитают определение Израиля как еврейского государства, не придавая никакого реального значения демократическому аспекту. Они единодушно считают, что если в каком-то случае демократические принципы войдут в противоречие с галахическими принципами, последние станут для них определяющими.

Так, позиционирующие себя в центре общества, менее критичны в ответах на вопросы о функционировании политических институтов, о внимании политиков к избирателям и об их неподкупности, о равенстве возможностей в Израиле, нежели видящие себя на периферии общества. Из этого следует, что есть связь между самопозиционированием на периферии общества и большей степенью социального отчуждения, большей критичностью к общественным институтам. Точно так же позиционирующие себя в центре общества или поблизости от него готовы отеснить других от процессов принятия решений и защищать существующие структуры, а с ними и главный израильский нарратив (видимо, отвечающие их личным интересам), с большим пылом нежели к этому готовы позиционирующие себя на периферии общества. На деле, "люди с периферии" готовы пошире открыть двери другим, если, конечно, не говорится о "другом", угрожающем их экономическим интересам, прежде всего их рабочим местам, возможностям приобретения жилья, например, если бы речь шла об иностранных рабочих.

Степень политической осведомлённости, как и можно было ожидать, оказалась связанной с такими параметрами, как образование, доход и тому подобными, а её демонстративность – несколько меньше такого объясняющего параметра, как самопозиционирование в центре общества или на его периферии, или такого, как принадлежность к определённому политическому лагерю. Однако и в отношении политической осведомлённости наблюдаются значительные различия между весьма осведомлёнными людьми и теми, кто осведомлен меньше. Как правило, люди со значительной политической осведомлённостью проявляют лучшее понимание проблем политического функционирования и оказывают большую поддержку базовым ценностям демократии, они также в большей степени готовы к включению меньшинств в зону политической демократии.

5. На фоне анализа новых показателей того типа, который описан выше, видно, что "классические" переменные из

в глазах первой группы доминантен, а в глазах второй – маргинален. (В связи с этим интересно отметить высокий статус лиц духовного сана в глазах молодых арабов.) Молодые евреи – ультраортодоксы и верующие – проявляют куда большую готовность исключить израильских арабов из процесса принятия судьбоносных решений и воспрепятствовать их гражданскому равноправию. Более того, они находятся в состоянии идеологического противостояния с государством и гораздо более сурово критикуют его, израильских политиков и государственные институты, нежели их светские и придерживающиеся еврейских традиций сверстники.

4. При анализе результатов опроса 2011 года, как и в прошлом, сравнивались два важных показателя: самопозиционирование интервьюируемого по отношению к "центру" или "периферии" израильского общества и степень его политической осведомленности, определяемая из ответов на специально составленные вопросы (приложение 5, на иврите). Обработка данных настоящего опроса (приложение 4, на иврите) и опросов 2008 и 2010 годов принесла сюрпризы и показала, что самопозиционирование израильтян не совпадает с априорными представлениями многих исследователей.

Большинство израильтян во всех группах и подгруппах – евреи и арабы, женщины и мужчины, более образованные и менее образованные, религиозные и светские, малоимущие и весьма обеспеченные – позиционируют себя в самом центре израильского общества или очень близко к нему. Только меньшинство видит себя далеко или очень далеко от центра, иными словами, – на периферии. Объяснить этот факт можно, скажем, тем, что израильское общество все еще сохраняет значительную степень "интимности". Или, например, его полицентричностью, когда у каждого есть свой воображаемый "центр". Так или иначе, похоже, что большинство израильтян не страдает от глубокого социального отчуждения. Тем не менее, анализ ответов на вопросы показывает, что мнения тех, кто позиционирует себя в центре, существенно отличаются от мнений позиционирующих себя на периферии.

как правило, израильские арабы демонстрируют бóльшую степень удовлетворенности политиками и они лучше, чем евреи, связаны с партиями, за которые голосуют.

3. Опрос показал, что, как правило, молодые евреи меньше доверяют государственным институтам, включая израильскую армию, а также официальным лицам, нежели люди постарше. Более того, их оценка морального уровня и других характеристик национального руководства ниже соответствующих оценок у старших возрастных групп. Что же касается их опыта как "политических индивидуумов", то согласно их собственным заявлениям, молодые интересуются политикой лишь немногим меньше, чем старшие, однако говорят о ней гораздо меньше. Средний уровень их политической осведомлённости ниже, чем в группах промежуточного и старшего возраста. Что же касается источников информации, то одним из важнейших для них является Интернет – в большей степени, нежели у старших, хотя пока ещё речь идёт о второстепенном источнике по сравнению, например, с телевидением.

Что касается приверженности демократическим ценностям, то картина неоднозначна, однако ясно, что молодые меньше поддерживают безусловную свободу слова и полное равноправие арабских граждан Израиля. Как правило, молодые проявляют большее уважение к лицам духовного сана, нежели старшие, и видят в них политических авторитетов в большей степени, чем представители старших возрастных групп. При этом более детальный анализ однозначно указывает на самые глубокие различия между молодыми ультраортодоксами и религиозными евреями, с одной стороны, и молодыми приверженцами традиций и молодыми светскими евреями – с другой. Главное различие состоит в сильном акценте, который делает первая группа в определении Израиля как еврейского государства в противовес предпочтению, которое отдает вторая группа определению Израиля как еврейского демократического государства. Это важное наблюдение, учитывая увеличение доли ультраортодоксов и религиозных в еврейском населении Израиля благодаря их быстрому демографическому росту. Статус раввинов

десятилетия многие евреи в Израиле соглашались с наличием дискриминации в отношении арабского населения. Большинство израильских арабов уверены, что шансов у неевреев преуспеть в Израиле меньше, чем у евреев. Это утверждение категорически отрицается большинством евреев, поддерживающих отстранение арабов от участия в принятии решений по вопросам внешней политики и обороны и (в меньшей степени) по экономическим и другим проблемам. И как будто этого мало, на сегодняшний день треть израильских евреев не считают арабских граждан израильцами и даже противятся их полному гражданскому равноправию. Более того, значительное большинство израильских евреев во всех подгруппах этой категории заявляют, что выбор араба премьер-министром Израиля вызвал бы у них сильнейшее раздражение. Эти данные, требующие осмысления, являются зеркалом, в котором израильское общество может увидеть себя в самом неприглядном виде.

Выяснилось также, что если по мнению израильских арабов главными целями, к которым должно стремиться государство, является достижение мира и улучшение отношений между двумя народами внутри страны, самые важные цели в глазах израильских евреев совершенно другие: уменьшение социально-экономической дифференциации и увеличение военной мощи израильской армии. Нечего удивляться тому, что арабы весьма пессимистически смотрят в будущее. Многие арабы считают, что шансы сегодняшней молодёжи на профессиональную и экономическую интеграцию ниже шансов, которые были в свое время у старшего поколения. Иная картина будущего рисуется перед израильскими евреями. Они, как правило, считают, что шансы молодых выше шансов, которые были у их родителей (хотя у самих молодых евреев степень оптимизма несколько ниже). Наличие в одном государстве в одно и то же время большинства с позитивными ожиданиями будущего и меньшинства, видящего будущее в мрачных красках, является плохим фактором для стабилизации и демократической интеграции. Интересно отметить, что,

фактором оказалось наличие одинаковых мнений (иногда весьма проблематичных с демократической точки зрения) у евреев – представителей трех политических лагерей – правых, центристов и левых. Например, представители всех трех движений склонны отстранить арабов от принятия судьбоносных решений не только в сфере международных отношений и безопасности, но и в вопросах экономики и управления. И хотя нельзя абстрагироваться от глубоких различий между отдельными группами израильского общества, тем не менее не стоит видеть его сегодня непоправимо расколотым. Как выясняется, члены этого общества связаны весьма прочными узами, и хотя не всегда это способствует укреплению демократии, вопреки распространенному предубеждению речь не идет о легко рвущихся связях. Все сказанное выше еще не означает, что израильская демократия легко завоевывает новые позиции, неуклонно укрепляется и нет существенных противоречий между различными группами и подгруппами в израильском обществе, иногда весьма болезненных. И вряд ли можно ослабить усилия по сближению разных групп населения или прекратить борьбу против антидемократических и опасных для устойчивости демократии тенденций.

Некоторые итоги

1. Как и прошлые опросы, опрос 2011 года выявил глубокие различия между принципиальной приверженностью демократическим ценностям и готовностью отстаивать их на практике. Так, например, хотя общество и поддерживает принцип свободы слова, большинство евреев не склонно предоставить это право оратору, публично грубо критикующему Израиль. Более того, большинство евреев считают, что преподавателям в университетах нельзя высказывать свои политические взгляды, что государство должно контролировать учебные программы.
2. Данные опроса указывают, что арабы в Израиле чувствуют себя сегодня жестоко дискриминируемыми, в то время как большинство евреев это решительно отрицают. Это важный эмпирический вывод, так как в начале прошлого

выраженные "острова" недоверия или, наоборот, очень высокой степени доверия. Одновременно выясняется, что в каждом политическом лагере – правом, левом, центристском – есть институты, которым особо доверяют, а есть и такие, которым не доверяют вообще. По данным опроса видно также, что распространенный страх перед возможным распадом израильского социального коллектива сильно преувеличен. На самом деле, опрос обнаруживает, что граждане (в том числе и небольшая группа арабов) весьма гордятся своей принадлежностью к Израилю, хотя высокий уровень ощущения причастности к государственным проблемам демонстрируют главным образом евреи. Весьма редко проявляется стремление эмигрировать в другие страны. Большинство граждан Израиля хотят жить в своей стране, несмотря на все трудности. Более того, данные опроса показывают, что несмотря на очевидные различия, главным образом в оценке статуса арабского меньшинства, по остальным важным вопросам распределение мнений среди евреев и арабов весьма сходно. Например, обе группы считают, почти в одинаковой степени, что правительство прилагает недостаточно усилий для разъяснения гражданам своих действий; большинство арабов (как и большинство евреев) недовольны деятельностью правительства и считают, что нет существенных различий между политическими партиями. То же касается общего мнения, согласно которому иностранные рабочие, даже многие годы живущие в Израиле, не должны считаться гражданами страны, однако их дети могут стать таковыми. У арабских и еврейских граждан обнаруживается немало объединяющего – как в семье, где люди не просто вынуждены жить под одной крышей за неимением выбора, а имеют общие интересы даже при наличии глубоких расхождений. Например, вопреки широко распространенному мнению, по свидетельствам евреев и арабов, степень заинтересованности политикой у них сходная как в средних, так и в старших возрастных группах.

По ряду вопросов также нет особых разногласий между светскими, религиозными и придерживающимися традиций евреями. С другой стороны, ультраортодоксы по-прежнему являются маргинальной группой. Другим объединяющим

что правительство плохо справляется со стоящими перед страной проблемами. Депутаты Кнесета выглядят в глазах большинства (во всех группах населения) лентяями, не работающими серьезно, как полагается избранникам народа. Более того, политики вообще представляются людьми, не прислушивающимися к своим избирателям и заботящимися исключительно о своих интересах. Многие весьма низко оценивают моральные качества выборных лиц; достаточно широко распространено мнение о том, что для проникновения в политическую элиту надо быть коррумпированным. Мало кто верит в честность политиков и их готовность выполнить предвыборные обещания.

Как и в предшествующие годы, нынешний опрос показал: в обществе созрело ощущение, что у "маленького человека" нет возможности влиять на принимаемые политические решения. И это несмотря на очень высокий уровень вовлеченности населения в политику (в отличие от положения в других демократических странах). Что касается оценки степени представительности Кнесета, то она весьма высока, и это обстоятельство может затруднить деятельность тех, кто борется за изменение избирательной системы. Однако когда речь заходит о степени отражения политическими партиями мнений избирателей, всё меняется: партии оказываются в числе самых непопулярных израильских политических организаций. Похоже, что шансы на возрождение высокого статуса политических партий в обозримом будущем ничтожны.

Тем не менее, по всей видимости, в силу сегодняшней относительной экономической стабильности и низкого уровня террористической активности, степень доверия публики к государственным институтам и возглавляющим их политикам повысилась по сравнению с прошлым. Но шкала доверия выглядит неизменной. По-прежнему в самом низу (что весьма нежелательно для демократии) оказались правительство, Кнесет и политические партии. Интересно отметить в связи с этим, что средние показатели доверия в разных группах населения мало отличаются друг от друга, так что очень трудно обнаружить ярко

Анализ ответов на открытый вопрос о характере государства показывает, что акцент на еврейской составляющей понимается израильскими евреями, прежде всего светскими, в аспекте национальном, а уже потом – религиозном. Маргинальные группы подразумевают под этим выражение терпимости к национальным меньшинствам и плюрализм. В отношении демократической составляющей характеристики еврейского государства выяснилось, что большинство светских евреев понимают ее как свободу, и только меньшинство, опять же в основном светское, интерпретируют ее как соблюдение прав человека и гражданина и защиту прав меньшинств. Среди же арабского меньшинства наиболее распространенная интерпретация демократии состоит как раз в акцентировании защиты прав меньшинств и соблюдении прав человека и гражданина.

Сегодня израильтяне предпочитают систему государственного правления путем выборного представительства; за ней следует система "прямой демократии", когда решения принимаются на всеобщих референдумах; на третьем месте – руководство страной с помощью назначенных специалистов. Авторитарное правление "сильного лидера", не связанного путями выборов и демократических процедур, последнее в списке предпочтительности. Образно говоря, в этой игре Израиль ставит на демократию. Не исключено, что развернувшаяся в последнее время бурная дискуссия о наличии в обществе тяги к "сильному лидеру" привела к осознанию опасности этого пути, что и отразилось в нашем опросе. То же самое можно сказать и об отношении общества к иностранным рабочим, особенно к их детям, рожденным в Израиле. Напротив, как мы увидим далее, дискуссия, вызванная письмом раввинов и другие антиарабские проявления не слишком продвинули общество в сторону демократии. Оценка демократического характера государства, и без того средняя, сегодня понизилась, ибо распространенное в обществе мнение, что Израиль недостаточно демократичен, выражается также и группами, весьма недемократичными по своим взглядам и агрессивными по отношению к другим.

Ниже, чем когда-либо в прошлом, оценки деятельности правительства и парламентариев. Большинство считает,

подавляющем большинстве характеристики общественного мнения остались неизменными – некоторые несколько улучшились, некоторые ухудшились.

Тем не менее, мы старались выявить центры как демократического, так и антидемократического образа мыслей и конкретных действия, особенно тех, которые могут стать источником отрицательных тенденций и которым поэтому надо уделить особое внимание, насаждая демократические ценности иногда даже и волюнтаристским путем. Мы также указали на те общественные группы, где преобладающие ныне мнения призывают к укреплению демократического этоса. Одновременно мы сфокусировали внимание на таких распространенных во всем обществе и в различных его секторах мнений, как поддержка "сильного лидера" или ненависть к иностранным рабочим, которым, однако, не нашлось достаточного эмпирического подтверждения. Опрос должен был подтвердить или опровергнуть наличие и других предубеждений – таких, как отсутствие у израильских евреев желания уравнивать гражданский и социальный статус арабских и еврейских жителей или же неготовность большинства израильских арабов однозначно отвергнуть насилие как средство достижения политических целей.

Опрос показал, что в нынешнем году не произошло никаких кардинальных изменений в общественном мнении относительно определения Израиля как еврейского демократического государства, относительно предпочтительной системы государственного устройства, функционирования политической системы и правительства, относительно морального уровня политиков и эффективности их действий, в отношении основных демократических ценностей и должной степени их реализации. Несколько усилилось стремление израильских евреев к сохранению двойного акцента на еврейском и демократическом характере государства; за ним следует предпочтение выделять еврейский аспект; акцентирующих внимание на демократической составляющей определения государства по-прежнему меньше.

Индекс израильской демократии 2011

Как и в предшествующие годы, социологическое исследование "Индекс израильской демократии 2011" предпринято с целью получения детальной картины мнений основных общественных групп в отношении системы власти, политических сил, эффективности действий народных избранников, а также относительно главных демократических ценностей – как в теоретическом, так и в практическом аспектах. Обработка результатов опроса общественного мнения проходила в три этапа: сначала были изучены данные опроса 2011 года, на втором этапе эти данные сравнивались с данными аналогичных опросов предшествующих годов, а на третьем этапе данные о состоянии израильской демократии сравнивались с соответствующими показателями исследований, проведенных в других странах.

Оценивая результаты настоящего опроса, многие эксперты пользуются словом "стабильность" (хотя некоторые употребляют термин "застой"). Такая оценка справедлива не только потому, что, в общем-то, не изменилось отношение опрошенных к отдельным проблемам, что будет затронуто в дальнейшем, но и потому, что, согласно международным критериям, в нынешнем году не ухудшилась общая оценка состояния израильской демократии. Казалось бы, это противоречит высказываемому израильской прессой и многими политическими деятелями и интеллектуалами озабоченности относительно состояния израильской демократии и степени приверженности израильского общества демократическим ценностям. На самом деле, никакого противоречия нет, поскольку социологическое исследование – по естественным причинам – не может заниматься отдельными личностями или группами, пусть даже и крайне обеспокоенными состоянием общества. Опрос отражает только общие тенденции в общественном мнении. И, как уже было сказано, его результаты показывают, что в

Основные итоги и выводы

10. In general, Israel's scores on most international indexes have remained the same or improved slightly relative to those of previous years. Israel ranks at or near the middle of the scale on most international democracy indexes, standing out positively for its place on the Political Participation Index and negatively for its place on the Electoral Process and Pluralism Index, Civil Rights Index, Freedom of Religion Index and especially the Religious Fractionalization Index.

that believes that democracy is the best form of government and a decline in the percentage of those who believe that the best system is a strong leader who does not have to take democratic procedures into account.

3. In comparison with previous years, there was a small rise in the percentage of people emphasizing the “democratic” aspect in the definition of the State of Israel this year, although the largest group still prefers the “Jewish and democratic” combination. A smaller percentage favors the “Jewish” aspect in particular.
4. This year, unlike the past few years, a small majority attested to being satisfied with the functioning of Israeli democracy. By contrast, a large majority (as in the past) is dissatisfied with the government’s handling of state problems. Nevertheless, there was a significant rise in the extent of public trust in state institutions and key officials.
5. Although a majority still feels it cannot influence government policy, the percentage of people who do believe they can do so rose slightly this year compared with previous years. It is still too soon to determine whether this phenomenon is a trend or a measurement error.
6. This year, more respondents than in previous years reported that they take a great interest in politics and that they speak about political topics with their friends and relatives. There was also an increase in the minority of respondents declaring that if someone close to them were thinking about entering politics, they would advise in favor of it.
7. This year, there was a decline in the percentage of Jews who do not support full equality of rights for Arab citizens of Israel, although a third still opposes such equality.
8. Opposition to the use of violence to achieve political ends continued to decline this year, although a majority of the Arab population still does not reject such violence.
9. This year’s percentage of persons who feel they are part of the country and its problems continued the trend of recovery observed in previous years.

from decisions concerning the economy and society as well. A majority of left-wingers would also be troubled by an Arab prime minister. As the left has distanced itself from the center of the political arena over the past few years, its members apparently feel less comfortable being Israelis, although they do not feel more alienated than others from the state and its problems.

8. The "State of Tel Aviv" vs. the State of Israel – This time, we attempted to determine whether a new schism is beginning to form in Israeli society between the “State of Tel Aviv” and the rest of the country. So far, there is still no definitive proof of such a division. Public opinion is divided on the question of whether this “State of Tel Aviv” really exists as an entity that is alienated from the rest of the country and whose residents are none too happy about carrying out their civic obligations—as some people love to claim. To date, there is also no consensus among Israelis as to whether people born in Tel Aviv have a greater chance of success in life than those born and raised elsewhere in Israel.

9. Perceptions of foreign workers – Some small comfort may be drawn from the fact that despite this year’s raging demonstrations against foreign workers, most Israelis have not internalized the notion that their own difficulty in finding housing and jobs in Israel today is because of these foreign workers. It turns out that only a minority believes that foreign workers are the reason that Israelis are now experiencing difficulty finding suitable jobs or reasonably-priced housing. Moreover, the majority considers children of foreign workers to be Israelis.

A comparison of the 2011 survey findings with those of previous years indicates the following:

1. The steady rise over the past few years in the size of the minority that perceives Israel’s overall situation in a positive light did not continue this year. Essentially, there was some decline in the percentage of respondents who believe that the overall situation is quite good or very good.
2. Perhaps as a consequence of this year’s vehement discussions of issues concerning democracy, there was a rise in the majority

Comparative Findings

aware of core democratic values—especially freedom of speech and criticism—and even less willing to apply them in practice. People situating themselves in the right-wing camp display less trust in various judicial institutions, ranging from the Supreme Court to the State Attorney's Office, as well as the media. Their willingness to accept the involvement of people with religious authority in political processes is relatively higher than that of other groups, apparently because of the substantial presence of ultra-Orthodox and Orthodox Jews in this political camp. Like the left and unlike the center (the largest of all political camps today), the right, which is the second-largest political camp among the Jewish population of Israel, places greater emphasis on ideological considerations and is primarily concerned with foreign affairs and security and only thereafter with social and economic matters.

The center lives up to its name: It is situated in the middle between right and left and resembles one side in its views on certain matters and the opposite side in its views on others. In terms of its level of religiosity, the center primarily parallels the traditional and secular groups. Insofar as guiding principles are concerned, it appears that the center, unlike the right and left, is less ideological and more pragmatic. Socioeconomic issues head its priorities and determine the goals it considers most important.

The data show that the left-wing camp, the smallest in Israel today, is the most critical of and the least satisfied with government performance and the political system. The overlap between it and the secular group is high, including unwillingness to emphasize and accept Jewish-religious aspects of the Israeli ethos and to allow rabbis and other clergy to participate in the political process. Of all the political camps, the left is the most highly aware of universal abstract democratic values and the most willing to practice them. Especially prominent is their willingness in principle to accept the Arab minority and other non-Jewish minorities (e.g., foreign workers) on an egalitarian basis. Nevertheless, it is impossible to ignore the small majority on the left that upholds excluding Arab citizens from decision making crucial to the state concerning foreign affairs and security, with a large minority supporting their exclusion

claim that non-Jews have a harder time succeeding in Israel today. In this case as well, emphasis on the Jewish aspect of the definition of the State of Israel is more common than dual emphasis (Jewish and democratic) or emphasis on the democratic aspect.

The traditional group vacillates between the Orthodox and secular groups, depending on the issue under consideration. Its similarity to the secular group is evident primarily in questions of religion and state and less so regarding attitude towards minorities and human and civil rights. The secular group displays greater discomfort with the political system, especially with the performance of elected officials. In general, it appears to be less proud of being Israeli than the Orthodox group and in certain respects also less proud than the traditional group. Moreover, it feels slightly less “connected” to the current political ethos than those groups, although it too feels a sense of belonging to the state and its problems. Secular Jews also object the most strongly to involvement of religion and religious officials in political processes, and are unwilling to accept their authority to issue political rulings. Furthermore, this group is the only one to claim that in case of a conflict between the principles of democracy and the tenets of Jewish religious law, democracy will always take precedence. Nevertheless, the secular group, too, displays only limited tolerance: It is less willing than any other group to accept an ultra-Orthodox Jew as prime minister, for example. The secular group is the most committed, in theory and in practice, to the values of freedom of expression and civil equality and is more willing than other groups to accept the minorities that live in Israel.

7. **The impact of political affiliation** – Much has been said about the lessening of ideological differences among the right, center and left, but it emerges nonetheless that self-affiliation with one of these camps is clearly a distinguishing variable in the contemporary Israeli political context. That is, self-location along the right-left political continuum signifies a rather distinct set of opinions: Those who place themselves on the right are—and this is a generalization, of course—less critical of the present government and political officials, less receptive to involvement of the Israeli Arab public in the political arena, less

people; the latter have already undergone political socialization in Israel and consequently resemble long-time Jewish residents of the country who were either born in Israel or arrived here before 1990.

6. The impact of religious identity – Although as said before, the religious sub-groups are of one mind on various topics, in this year’s survey, perhaps even more than in previous years, self-defined religiosity (ultra-Orthodox, Orthodox, traditional and secular) definitely proves to be a distinguishing variable on certain issues. The ultra-Orthodox are shown to be the group least satisfied with political institutions and processes, and may even be defined as a “politically peevisish group.” Effectively, the ultra-Orthodox see Israel as a country that is not democratic enough, perhaps because they perceive democracy primarily as a form of government that is supposed to protect their sectoral rights. They also emerge as the group that most excludes all “others” and is least committed to civil equality. Their tolerance of freedom of expression is also the lowest—a somewhat paradoxical finding, as it would be logical for a minority group that harshly criticizes the state to give top priority among its self-interests to protection of freedom of expression. Regarding definition of the State of Israel, the ultra-Orthodox clearly prefer the Jewish component and ascribe only marginal significance to the democratic one. All ultra-Orthodox agree that in the case of a conflict between the principles of democracy and the tenets of halakha (Jewish religious law), the latter will always take precedence.

In general, the Orthodox group emerges as more satisfied than the other three groups regarding numerous aspects of the political system’s performance. It also displays a more supportive attitude toward politicians and parties (although, as indicated, the young-adult Orthodox and ultra-Orthodox are highly critical). Furthermore, like the ultra-Orthodox group, the Orthodox group is very willing to exclude minorities—particularly the Arab minority—from involvement in political processes and is barely willing to include other minorities in the Israeli collective. The same is true regarding the upholding of the principle of freedom of expression, reluctance to acknowledge discrimination against Israeli Arabs, and acceptance of the

opinions on many issues that differ considerably from those of people who place themselves at the margins. For example, those at the center are less critical than those at the margins when asked about the functioning of the political system, politicians' attentiveness, and integrity and equal opportunity in the country, leading us to conclude that self-location at the margins is indeed correlated with greater alienation from and criticism of the system. In parallel, those who place themselves at or near the center are willing to exclude others from decision making and to defend existing structures and processes and the central narrative of Israel (which apparently serve their own interests) more than those who see themselves at the margins of society. The data show that those at the margins are willing to be more accepting of others, so long as these "others" do not threaten them economically, particularly regarding jobs and housing (e.g., foreign workers).

Political knowledge was more closely correlated with the predictable variables of education, income and the like, and was found to be slightly less instructive compared with self-location in society and self-described affiliation with one political camp or another. Even in this case, however, there are significant differences between those who possess vast political knowledge and those whose knowledge is more limited. As a rule, the more politically knowledgeable display greater awareness of the problems of political performance, greater support for the basic values of democracy and greater receptivity to inclusion of minorities in the democratic political arena.

5. Ethnic origins and the "Russian factor" – Another interesting finding concerning variables is the growing evidence that "classical" distinguishing variables in the literature of political sociology or in the Israeli experience are playing less and less of a central role in interpreting the responses on the topics discussed here. Ethnic origin variables, for example, have practically no statistically significant influence on the issues that we examined. The "Russian factor" also seems to be fading as a result of the natural demographic process, which consists primarily of a decline in numbers among the oldest immigrants from the Former Soviet Union (FSU) who arrived in Israel after 1990 and the debut in the political arena of FSU-born young

differences is the very strong emphasis that the former group places on defining Israel as a “Jewish state” compared with preference for the dual definition of “Jewish and democratic” among the latter group. This finding is particularly significant in light of the demographic growth of the ultra-Orthodox and Orthodox sectors in the Jewish population. The status of rabbis is dominant for the ultra-Orthodox/Orthodox group but marginal for the traditional/secular group. In this context, it is interesting to note the high esteem accorded the clergy by young Arab adults. Jewish young adults belonging to the ultra-Orthodox and Orthodox sectors are far more willing to exclude Arab citizens of Israel from crucial decision making and civil equality and are far more confrontational toward and critical of the state, politicians and government agencies than are their traditional and secular peers.

4. New variables in the Israeli Democracy Index 2011: Self-location at the center or margins of society; level of political awareness – We analyzed many of the survey questions according to two new variables: Interviewees’ self-location at the center or margins of Israeli society and level of political knowledge, as reflected in a series of questions posed in this survey (Appendix 5). These two variables were shown to have marked explanatory capability. From the data in this year’s survey (Appendix 4) and previous surveys that examined the issue (2008, 2010), self-location at the center or the margins is not what many of us would deduce according to our intuition—or perhaps our prejudices: The figures show that most Israelis—Jews and Arabs, men and women, more and less educated, religious and secular, lower and higher income levels—locate themselves at or near the center of Israeli society. Only a minority situates itself far or very far from the center, i.e., at the margins. It may be that Israeli society maintains a rather high degree of intimacy, or perhaps it is a polycentric society in which everyone has a perceived “center of society” of his or her own. One way or another, the empirical data suggest that most of Israel’s population does not suffer acute social alienation. As stated, self-location is a good predictor of individual political attitudes and emotions: An analysis of the survey questions shows that those who place themselves at the center expressed

the Israel Defense Forces (IDF). Therefore, it should come as no surprise that the Arab population's forecast for the future—such as the pessimistic view by which young people today are less likely to achieve professional and economic integration compared with their parents' generation—is the opposite of the future foreseen by the Jewish population. As a rule, the most common position held by Jewish citizens is that young people have better opportunities than their parents did (although the younger generation is less optimistic regarding this issue). The simultaneous existence of a majority that paints a positive picture of its future and a minority that paints its future in gloomy colors is a bad recipe for inter-communal integration. It is interesting to note that, in general, Arab citizens are more satisfied with politicians and more closely affiliated with the parties they vote for than are their Jewish counterparts.

- 3. The attitudes of young adults** –We found that young adults typically display less respect for and less trust in state institutions—including the IDF and military service, as well as public officials—than do older persons. Moreover, their expectations of the leadership, moral and otherwise, are lower than those of the older groups. According to their self-reported political activity, young adults are only slightly less interested in politics than are older persons, although they discuss politics to a far lesser extent. Their political knowledge, too, generally falls short of that of intermediate and older age groups. The Internet is their chief source of information, more so than among older adults, although it remains only a secondary source compared with television, for example. Results are ambiguous regarding their upholding of democratic principles, but it is clear that young adults are less supportive of unconditional freedom of expression and full equal rights for Arab citizens of Israel. In general, young adults show more respect for religious functionaries and consider them a more important source of political authority than do the older age groups. Nevertheless, breaking down the responses of the young adults in the Jewish population reveals beyond any doubt that there are most profound differences between the ultra-Orthodox and Orthodox young adult group on the one hand and the traditional and secular young adult group on the other. Foremost among these

it mandate ceasing efforts to bridge the groups or halting the struggle against trends that are anti-democratic or threaten the stability of Israeli democracy.

Detailed Analysis of the Findings of the 2011 Survey

- 1. Commitment to democracy in principle and in practice** – This year, as in previous years, we found very broad discrepancies between commitment in principle to democratic values and willingness to apply them in practice. Thus, for example, while the principle of freedom of expression is strongly supported on the theoretical level, a majority of the Jewish population does not tend to accord this right to speakers who harshly criticize the state in public. Moreover, most Jews believe that university lecturers should not be allowed to express political opinions and that the state should oversee the content of academic courses.
- 2. The standing of Israeli Arabs in Israeli society** – The data show that at present the Arab population feels discriminated against to a great extent, while a majority of the Jewish population rejects the allegation of discrimination. This is a significant finding, as many Jewish citizens back in the early 2000s accepted this claim of discrimination against Arabs. Similarly, most of the Arab population believes that non-Jews have less chance of succeeding in Israel than do Jews, a claim rejected outright by most of the Jewish population, who also support exclusion of the Arab public from decisions crucial to the state concerning foreign affairs and security and to a lesser extent also in matters of economy and government. As if this were not enough, a third of Israel's Jewish population does not consider Arab citizens of Israel to be Israelis and even opposes full civil equality for them. In addition, large majorities of all subgroups of the Jewish population report that they would be very troubled by the election of an Arab prime minister. These findings clearly demand attention and cast a shadow on Israeli democracy.

The Arab population believes that achievement of peace and improvement of relations between Jews and Arabs in Israel are the primary goals that the state should be striving for, while the Jewish population notes entirely different goals: narrowing socioeconomic gaps and reinforcing the military capability of

desired and actual status of the Arab minority, the distribution of public opinion is largely similar for both Jewish and Arab citizens. For example, both groups believe, nearly to the same extent, that the government is not doing enough to explain its decisions to citizens; most Arabs (like most Jews) are not satisfied with government performance and believe that there are no real differences among the major political parties. They also concur that foreign workers living in Israel for many years should not be considered “Israelis,” but their children should. The family emerges as the chief agent of political socialization. All these findings seem to show that despite intense differences of opinion, Arabs and Jews are not two entities alienated from one another that only live under one roof from lack of choice, but rather have many features in common. This is also true regarding the different age groups. For example, contrary to popular opinion, we found that young adults, both Jews and Arabs, are interested in politics to much the same extent as the intermediate and older age groups.

Similarly, no profound differences were found among secular, traditional and Orthodox Jews regarding numerous issues. By contrast, the ultra-Orthodox sector emerges clearly as one that maintains conceptions distinct from those of the other three. Further evidence of common ground are the intersecting views of the political camps within the Jewish population (right, center and left), some of which are highly problematic from a democratic point of view, such as the widespread willingness of all camps to exclude Arabs from decisions crucial to the state—not only those concerning foreign affairs and security but also on issues having to do with the economy and governance.

To reiterate, although it is impossible to ignore the intense differences in the positions of the various subgroups comprising the population of Israel, it would be incorrect nonetheless to say that contemporary Israeli society is “falling apart.” The members of this society are apparently bound together by strong ties—not all of them beneficial in democratic terms—rather than flimsy threads, as is often maintained.

All the above does not mean that Israeli democracy is flourishing or that there are no real differences, some of them deep and painful, among the subgroups of Israel’s population, nor does

the world). Opinions were clearly positive regarding the extent to which the Knesset represents the various public sectors, which will likely pose difficulties for those aiming to change the electoral system. Opinions were clearly opposite regarding the extent to which political parties represent the opinions of their constituents. In this and other issues, the parties are revealed to be among the least—if not the least—respected bodies in Israeli politics. There thus appears to be little to no likelihood of rehabilitating the parties' status in the foreseeable future.

Public Trust in State Institutions

Nevertheless, the extent of public trust in state institutions and decision makers (as registered in the survey in March 2011) is markedly higher than in recent years, apparently because of the past year's relative economic stability and the low incidence of terror activity. Still, the ranking of trustworthiness remains as in previous years, with the major democratic institutions—the government, Knesset and political parties—at the bottom of the scale. This situation is, of course, most undesirable from a democratic point of view. In this context, it is interesting to note that there are only minor differences in the average level of trust expressed by the various subgroups, rendering it difficult to identify significant pockets of either mistrust or marked trust. It is apparent, however, that each political camp—right, center and left—considers some institutions especially trustworthy and others entirely untrustworthy.

Collective Identity

Another insight derived from the data shows that the common fear about the disintegration of the Israeli collective is apparently exaggerated at this stage. The findings indicate that the Israeli population (including a small majority of Arab citizens) is very proud to be Israeli and that the Jews—and to a certain extent the Arabs as well—feel a sense of belonging to the state and its problems. Furthermore, there is apparently little desire to emigrate to other countries: Most Israeli citizens want to remain in Israel despite the difficulties of life in the country. The findings also show that despite clear differences on other important issues, especially in responses to questions directly or indirectly concerning the

A government of elected representatives is the most favored form of government in Israel today, followed by direct democracy where major issues are decided by referendum. A government of non-elected experts ranks third. Lowest on the scale of preferences, supported by a minority, is the strong leader who is not subject to the constraints of elections and democratic processes. In other words, in this respect, Israel is currently playing in the democratic league. Incidentally, it may well be that the (recent) lively public discussion regarding the yearning for a strong leader aroused public awareness of the dangers of such a system, yielding the results we received. The same may be true regarding the attitude toward foreign workers and especially toward their children who grew up in Israel. By contrast, discourse concerning the Rabbis' Letter (forbidding the sale or rental of property to Arabs) and other manifestations of anti-Arab sentiment did not exactly swing the pendulum to the democratic side.

Preferred Form of Government

The public gives Israel's democratic performance only a passing grade or slightly lower (the most common position expressed by the overall population is that Israel is not democratic enough—a position even taken by groups that themselves maintain highly undemocratic and exclusivist views toward others). At the same time, conceptions regarding the performance of the present government and elected officials are at an all-time low, with a majority of respondents believing that the government is handling the problems of the state poorly. A majority of each subgroup believes that Knesset members do not put in the hard work demanded and expected of people in their position. Moreover, politicians in general are largely depicted as inattentive to their constituents and concerned only for their own narrow interests. Many people have a very low opinion of elected officials' integrity as well; it is commonly believed that one must be corrupt to reach the top in Israeli politics. This is also the case concerning honesty in the sense of keeping promises to voters. This year, as in previous years, we found that the overall population and all subgroups thereof expressed very powerful feelings that the ordinary citizen has no way to influence political decisions—this despite the very high level of interest and involvement in politics (compared with that of citizens of other democracies throughout

The Quality of Israeli Democracy

potentially worsen and those requiring our utmost attention to ensure that democratic values and practices are instilled, even by means of enforcement at times. Also identified were population groups whose current positions cry out for reinforcement of the democratic ethos. At the same time, the report's analyses seek to provide a thorough examination of common conceptions regarding positions taken by the population or its subgroups on relevant issues such as support of a "strong leader" or intense hatred of foreign workers—conceptions that, as we will see, were not fully substantiated empirically. These analyses are also intended to uncover and factually prove the existence of other assumed conceptions, such as the unwillingness of Israel's Jewish population to accord equal civil and social status to Arab citizens or the unwillingness of the majority of Israel's Arab population to disassociate itself unequivocally from the use of violence to achieve political objectives.

A "Jewish and Democratic" State

The 2011 Index data show that there were no significant changes in public opinion regarding Israel's definition as a Jewish and democratic state. The most common preference among the Jewish population, in which a slight rise was noted, calls for retaining the dual "Jewish-democratic" emphasis; the Jewish component takes second place, with the democratic component trailing far behind. Analysis of responses to the open question in this year's survey shows that emphasis on the Jewish component is perceived by the overall Jewish population primarily in its nationalistic sense and only thereafter in its religious sense. There is some marginal interpretation of the Jewish component in terms of justice and tolerance toward minorities, as well as pluralism, mainly among the secular sector. From the response to the open question regarding the meaning of the democratic component, it appears that among the Jewish population it is defined in terms of freedom. Only a small segment of the Jewish population, again mostly secular respondents, interpret it in terms of maintaining human and civil rights and protecting minorities. By contrast, among the Arab population, the most common interpretation of the democratic component is protection of minorities and human/civil rights.

The Israeli Democracy Index 2011

The Israeli Democracy Index 2011, like those of preceding years, seeks to provide a detailed and up-to-date picture of Israeli public opinion—of the population as a whole and its various subgroups—regarding preferred form of government, functioning of the political system, performance and behavior of elected officials and key democratic values in principle and in practice. The report is divided into three main parts: the 2011 findings, a comparison of this year’s findings with those of previous surveys, and a comparison of the state of Israeli democracy with those of other countries, based on various indexes compiled by expert foreign institutions.

Principal Findings and Conclusions

Generally speaking, the “name of the game” this year is stability (some might say “stagnation”), as reflected not only in many of the opinions on various issues presented below, but also in Israel’s status according to international indexes (none of which displayed a change for the worse this year). This statistical stability seemingly contradicts the rather powerful feelings recently expressed both in the media and in the words and writings of Israeli public/political figures and intellectuals concerned about the state of Israeli democracy and the extent of the Israeli population’s commitment to it. In fact, however, there is no genuine contradiction here, as such a longitudinal survey project, by nature, does not address or reflect one-time events, however worrisome they may be. Such a survey reflects only general trends in public opinion. As indicated, the present survey shows that a decisive majority of these trends have remained the same, while the remainder has changed—some for the better and some for the worse.

Overall Trends

Taking all the above into consideration, the analyses attempted to identify representations of democratic and anti-democratic thinking and performance, pointing out those issues that may

Democratic and Anti-Democratic Thinking

Text Editors (Hebrew): Anat Bernstein, Tamar Shaked
Field Work: Dahaf Research Institute, Dr. Mina Zemach, Director
Statistical Analysis: Dror Walter, Ashira Menashe
Design and Typesetting: Stephanie and Ruti Design
Cover Design: Tartakover Design, Tal Harda
Printing: Art Plus - Green Print, Jerusalem

ISBN 978-965-519-097-7

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optic, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express permission in writing of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2011 by The Israel Democracy Institute (R. A.)
Printed in Israel

The Israel Democracy Institute is the recipient of the 2009 Israel Prize for Lifetime Achievement – Special Contribution to Society and State.

To order books and policy papers published by The Israel Democracy Institute:
Tel: 1-800-20-2222, (972)-2-530-0800; Fax: (972)-2-530-0867
e-mail: orders@idi.org.il; website: www.idi.org.il
The Israel Democracy Institute, P.O.B. 4482, Jerusalem 91044

All issues of the Democracy Index, a selected chapter from each IDI book, and all IDI policy papers may be downloaded free of charge from www.idi.org.il

The Israeli Democracy Index 2011

Tamar Hermann

Nir Atmor, Karmit Haber, Ella Heller, Dror Walter, Raphael Ventura, Yuval Lebel

THE ISRAEL
DEMOCRACY
INSTITUTE